

ΕΜ.Ι.ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ

**ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΗΣ**

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΙΩ. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ

ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΝ ΤΩ ΕΘΝΙΚΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ
ΑΝΩΤΑΤΟΥ ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΟΥ

*Εἰς τὴν ἀνάμνησιν καὶ φῆσιν
π. Σπ. Γαλανῶν*

ΙΣΤΟΡΙΑ

*Μὲ στήν ἀντίμωσιν
ἐπιδημίας*

ΤΗΣ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΗΣ

Ὅλβιος ὅστις τῆς ἱστορίας ἔσχε μάθησιν

ΕΥΡΥΠΙΔΗΣ

ΑΘΗΝΑΙ

1948

Εἰς τοὺς Ἑλληνας φαρμακοποιοὺς
ἀφιερῶ
τὴν ἰσοσειάν των

Εὐθυμίου

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς ἐπιστημονικῆς ζωῆς μου, διακαῆς ἐπιθυμία μου ὑπῆρξεν ἡ συγγραφή τῆς ἱστορίας τοῦ κλάδου εἰς ὃν ἐγεννήθην, ἀφιερῶθην καὶ ἔζησα μέχρι σήμερον. Οὕτως ἤρχισα ἀπὸ τότε νὰ συγκεντρῶνω τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν, νὰ μελετῶ τὰς εἰδικὰς πηγὰς καὶ νὰ συλλέγω τὸ σχετικὸν ὕλικόν εἰς ἡμεδαπὰς καὶ ἀλλοδαπὰς βιβλιοθήκας, τὸ ὁποῖον θὰ ἐχρησίμευεν ἡμέραν τινά, ὅτε θὰ ἀπεφάσιζα βραδύτερον τὴν συστηματικὴν συγγραφὴν τῆς Ἱστορίας τῆς Φαρμακευτικῆς.

Ἄν καὶ πολλὰ παρήλθον ἔτη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅμως δὲν ἐγκατέλειψα οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν τὴν ἀρχικὴν αὐτὴν σκέψιν μου. Μολονότι δὲ ἄλλα ἐπιτακτικώτερα καθήκοντα μοὶ ἐπέβαλλον τὴν στροφὴν πρὸς τὸ ἐργαστήριον, τὴν ἔρευναν, τὴν κυρίαν ἐπιστημονικὴν διατριβὴν, καθήκοντα ἐπιβεβλημένα πρωτίστως κατὰ τὴν ἀνατολὴν καὶ τὴν μεσημβρίαν τοῦ βίου μου ὡς ἐργαστηριακοῦ διδασκάλου, ἐν τούτοις κατῶρθουν νὰ ὑποκλέπτω χρόνον τινά, ὃν ἀφιέρουν εἰς τὰς ἱστορικὰς μελέτας τοῦ κλάδου μου, αἱ ὁποῖαι ἐξεδόθησαν μεμονωμένως κατὰ τὴν διαρρέυσασαν μέχρι τοῦδε τριακονταπενταετίας. Ἡ τοιαύτη ἐνασχόλησις μου ἀπετέλει ἀνακούφισιν καὶ παρηγορίαν μου, ἐθεράπευε τὴν πρὸς τὴν ἱστορίαν ροπήν μου καὶ παρεῖχεν εἰς ἐμέ ἐλπίδας ὅτι θάττον ἢ βράδιον θὰ κατωρθοῦτο νὰ ἐκπληρωθῇ ἡ ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἐπιστημονικοῦ μου σταδίου ἐπιθυμία μου, νὰ δημοσιεύσω, κατὰ τὸ δυνατόν, ἄρτιον καὶ πλήρες ἔργον τῆς φαρμακευτικῆς ἱστορίας, ἀπηλλαγμένον συμπαθειῶν καὶ προκαταλήψεων.

Κατὰ τὰς εὐτυχεῖς πολεμικὰς καὶ τὰς κατόπιν ζοφεράς τῆς δουλείας ἡμῶν ἡμέρας, καθ' ἃς οὔτε διδασκαλία, οὔτε ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἦτο δυνατόν νὰ γίνουιν, ἀπεφάσισα εἰς τὸ ἐν Κηφισίᾳ ἐρημητήριόν μου νὰ ἀφοσιωθῶ εἰς τὴν τελικὴν συγγραφὴν τοῦ ἀπὸ πολλοῦ προετοιμαζομένου ἔργου τούτου. Ἐν τῇ ἀσχολίᾳ ταύτῃ προσεπάθουν νὰ λησμονῶ, ἂν καὶ τοῦτο δὲν ἦτο εὐκόλον, τὰς θλιβεράς καὶ πνιγηράς ἐκείνας ὥρας τῆς ἐθνικῆς περιπετείας ἡμῶν. Οὕτως ἐπέτυχον τὴν πραγματοποίησιν τοῦ πόθου μου, δηλαδὴ τὴν ἐμφάνισιν συγγράμματος τὸ πρῶτον δημοσιευομένου εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Ἡ χρησιμοποίηθεῖσα ὑπ' ἐμοῦ βιβλιογραφία ὑπῆρξε πλουσία, οὐ μόνον εἰς αὐτοτελῆ εἰδικὰ ἔργα, ἀλλ' ἐπίσης καὶ εἰς ἱστορικὰς

μονογραφίας, ἃς δὲν εἶναι εὐχερὲς ν' ἀναφέρω εἰς τὸν βιβλιογραφικὸν πίνακα. Εἰκόνας ἐξέλεξα τὰς αὐθεντικωτέρας καὶ τὰς μᾶλλον σκοπίμους δι' ἑλληνικὸν ἔργον, ἐλπίζω δὲ νὰ ἱκανοποιήσουν πάντα μελετητὴν τοῦ βιβλίου. Αἱ δυσχέρειαι, τὰς ὁποίας συνήντησα κατὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ ἔργου τούτου ἦσαν πολλαὶ καὶ μεγάλαι. Αὗται προήρχοντο, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τῶν ἀβασανίστων καὶ ἐνίοτε ἀλληλοσυγκρουομένων χρονολογικῶν, τοπικῶν, ὀνομαστικῶν κλπ. πληροφοριῶν τῶν ξένων πηγῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ κυρίως ἐκ τοῦ σωβινισμοῦ τῶν διαφόρων ξένων συγγραφέων, οἵτινες ὑπὸ ἐθνικιστικὸν πρῖσμα ἐξαίρουν ὑπερβαλλόντως τὸ ἔργον τῶν ὁμοεθνῶν των, σμικρύνοντες οὕτω καὶ ἀδιαφοροῦντες διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν συμβολὴν τῶν ξένων. Ἐπικρατεῖ δηλαδὴ εἰς τὸ ἔργον των ὑπερβολικὸς τόνος διὰ τὴν χώραν των, ἐλάχιστον δ' ἐνδιαφέρον διὰ τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τῆς ἐπιστήμης εἰς ἄλλας χώρας. Οὗτοι ὁσάκις ἔπρεπε νὰ γράψουν τι διὰ συγγραφέα ἢ ἐρευνητὴν ξένης ἐθνότητος ἀκροθιγῶς ἢ ἀβασανίστως ἢ ἐν σπουδῇ διεξήρχοντο τὸ θέμα τοῦτο καὶ συνεπῶς ἐσφαλμένως περιέγραφον. Ἐσφετερίζοντο δι' ὁμοεθνεῖς των ἐπιστήμονας, ἀνακαλύψεις, ἐπινοήσεις καὶ μεγάλας πράξεις ξένων ἐρευνητῶν καὶ διημφισβήτουν πᾶσαν ξένην ἀνακάλυψιν, ἰσχυριζόμενοι ὅτι αὐτοὶ πρῶτοι εἶχον ἤδη ἐπισημάνει αὐτήν, προσπαθοῦντες οὕτω νὰ μειώσουν τὸν δικαιοῦχον τῆς τιμῆς, ἄλλοτε δὲ πάλιν, ἐνῶ ἐλησμόνουν ν' ἀναφέρουν ξένας προσωπικότητας διεθνοῦς φήμης, παρουσίαζον ὡς σοφοὺς, ἀγνώστους ἐγχωρίας μετριότητος. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξέτασις καὶ ἡ καλὴ χρῆσις τῶν πηγῶν δὲν ἦτο εὐχερὲς ἐγχείρημα, διότι αἱ κατευθύνσεις των καὶ ἰδίᾳ ἡ ἕκτασις των, ἔτι δὲ ἡ ἐθνικιστικὴ τάσις των δὲν ἦτο τοῦ αὐτοῦ μεγέθους, ρυθμοῦ καὶ τόνου. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ ἐπιδιωχθῇ ἡ δικαία τοποθέτησις προσώπων καὶ πραγμάτων, τὴν ὁποίαν παρ' ὅλην τὴν οὐδετερότητα τοῦ συγγραφέως, δὲν δύναμαι νὰ θεωρήσω ἀπολύτως ἰσομερῆ, μολονότι πρὸς τοῦτο κατέβαλον μεγάλας εὐσυνειδήτους προσπάθειας.

Ὡς πρὸς τὴν γενικὴν διάρθρωσιν καὶ οἰκονομίαν τοῦ ἔργου, προσεπάθησα νὰ σταχυολογήσω καὶ νὰ χρωματίσω δεόντως ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν τὰ σημεῖα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν Φαρμακευτικὴν. Τούτου ἕνεκα εἶναι φυσικὸν ν' ἀπουσιάζουν ἐκ τοῦ ἔργου μου διάσημα ἱατρικὰ πνεύματα, μὴ προσενεγκόντα τι εἰς τὴν φαρμακευτικὴν, τούναντιον δὲ νὰ ἐμφανίζονται δευτερεύουσαι ἱατρικαὶ προσωπικότητες, ἀσχοληθεῖσαι ὅμως εἰς τὸ φαρμακευτικὸν πεδῖον. Πάντως πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι ἡ προσπάθεια μου ἐστράφη εἰς τὴν ἀντικειμενικὴν ἐκτίμησιν κατὰ τὴν ἕκθεσιν περὶ προσώπων καὶ πραγμάτων, ἀκολουθοῦσα οὕτω πιστῶς τὸ δόγμα τοῦ φιλο-

σόφου Herder καθ' ὅ, «ὅστις θέλει νά γράψῃ ἱστορίαν πρέπει ἡ καρδία του νά παρουσιάσῃ γυμνήν τὴν ἀλήθειαν». Ὑπὸ τοιοῦτον πνεῦμα, κατὰ τὸ δυνατόν, ἀντεμετώπισα τὴν ἀλήθειαν, χωρὶς προκατάληψιν, κατέβαλον δὲ εὐσυνείδητον προσπάθειαν νά τοποθετήσω πρόσωπα καὶ πράξεις καὶ νά τὰ ἐξετάσω μὲ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα. Δὲν πιστεύω ὅτι τὸ ἔργον μου εἶναι ἄρτιον καθ' ὅλα τὰ σημεῖά του καὶ σύμφωνον πρὸς πάσας τὰς ἀξιώσεις τῆς κριτικῆς. Ἡ ἱστορία κλάδου κηδεμονευθέντος ἐπὶ χιλιετηρίδας εἶναι φυσικὸν νά παρουσιάζῃ ἐλλείψεις καὶ ἀτελείας. Παρηγοροῦμαι ὅμως ἀπὸ τὸν στίχον ξένου ποιητοῦ «Καὶ τὸ καλύτερον ποῦ φανταζόμεθα εἶναι μία ἀδιάλειπτος προσπάθεια».

Τοῦ ἔργου μου τούτου ἡ ἐμφάνισις συμπίπτει μὲ τὴν συμπλήρωσιν τῆς εἰκοσιπενταετοῦς πανεπιστημιακῆς καθηγεσίας μου καὶ ἡ σύμπτωσις αὕτη μοῦ προξενεῖ διπλὴν τὴν χαράν. Τὸ σύγγραμμά μου τοῦτο ἀφιερώνω εἰς τοὺς Ἑλληνας φαρμακοποιούς, οἵτινες αἰετοτε μὲν φίλτατοι ὑπῆρξαν, νῦν δὲ τὴν πρὸς ἐμὲ ἀγάπην των παντοιοτρόπως ἐξεδήλωσαν, συμμετασχόντες ἔγκαρδίως εἰς τὸν ἑορτασμὸν τῆς εἰκοσιπενταετηρίδος μου διὰ τῆς δημιουργίας φιλικωτάτης ἀτμοσφαιρας, πρωτοφανοῦς εἰς πανεπιστημιακὸν ἰωβηλαῖον καὶ συνεπικουρήσαντες εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ παρόντος πονήματος. Τοὺς εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως αὐτῆς ἄλλην μίαν φοράν.

Εὐχαριστίας τέλος ὀφείλω εἰς τὸν ἐπιμελητὴν μου Δ^{ρα} κ. Παν. Κρητικόν, τὸν ἀκούραστον συνεργάτην μου, ὅστις μετὰ μεγάλης προθυμίας μὲ ἐβοήθησε κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ ἔργου.

Κηφισσία, Ἰούλιος 1946.

ΕΜΜ. Ι. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίς
<i>Ἱστορία τῆς Φαρμακευτικῆς</i>	1
<i>Διαίρεσις τῆς Ἱστορίας τῆς Φαρμακευτικῆς</i>	2
Α'. Προϊστορικοὶ χρόνοι	3
Β'. Ἀρχαῖοι ἀνατολικοὶ λαοὶ	9
Αἰγύπτιοι 9. Σουμέριοι 22. Σημίται 23. Βαβυλώνιοι—Ἀσσύριοι 23. Ἑβραῖοι 26. Φοίνικες 29. Ἴνδοι 30. Μῆδοι—Πέρσαι 34. Κινεζοὶ 37. Ἰάπωνες 41.	
Γ'. Ἕλληνες.	14-44
Προϊπποκρατικὴ περίοδος 46. Ἀσκληπιῶς 50. Ἀσκληπιεῖα 58. Τὰ φάρμακα τοῦ Ὀμήρου 62. Θεουργικὴ ἢ Θεουργία 63. Ἴατροὶ - φιλόσοφοι τῆς ἀρχαιότητος 63. Ἴατρικαὶ σχολαὶ 69. Ἴατροὶ καὶ ἱατροφαρμακοποιοὶ 69. Ἴπποκρατικὴ περίοδος 72. Φαρμακολογικὴ κατάταξις τῶν ἱπποκρατικῶν δρογῶν 79. Ἀλεξανδρινὴ περίοδος 86. Πρῶται προσπάθειαι ἀποχωρισμοῦ τῆς Φαρμακευτικῆς ἀπὸ τῆς Ἴατρικῆς 88. Ἀξιωμαθήμενοι διὰ τὴν Φαρμακευτικὴν ἱατροὶ τῆς Ἀλεξανδρινῆς ἐποχῆς 89. Ριζοτόμοι 91. Ἐμπειρικὴ Σχολή 100. Ἠγεμόνες ὄπαδοι τῆς ἐμπειρικῆς σχολῆς 104. Φαρμακογνώσται - Φαρμακολόγοι 106. Φάρμακα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων 117. Ἐκ τοῦ φυτικῆς βασιλείου 117. Ἐκ τοῦ ζωϊκοῦ βασιλείου 121. Χημικὰ φάρμακα 122. Φαρμακοτεχνικαὶ μορφαὶ 128. Τὸ κῦφι 130. Φαρμακευτικὸν ἐμπόριον 131. Φαρμακοσυγγραφῆς 132. Βιομηχανία 133. Ἀναλυτικαὶ γνώσεις 133. Φαρμακευτικὰ ὄργανα 133. Μέτρα καὶ σταθμὰ 135.	
Δ'. Ἕλληνο - ρωμαϊκὴ περίοδος	138
Σπουδαιότεροι διὰ τὴν φαρμακευτικὴν ἀντιπρόσωποι τῆς Ἕλληνο - ρωμαϊκῆς περιόδου 145. Ἴατρικαὶ σχολαὶ 160. Μεθοδικὴ σχολή 160. Πνευματικὴ σχολή 161. Ἐκλεκτικὴ σχολή 161.	
Ε'. Χριστιανισμὸς — Βυζαντινοὶ	163
Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς ἀξιωμαθήμενοι διὰ τὴν Φαρμακευτικὴν 171.	
ΣΤ'. Μεσαίων	186
Ἄραβες 190. Σχολὴ τῆς Βαγδάτης 191. Φαρμακεία καὶ φαρμακοποιοὶ 195. Σημαντικώτεροι διὰ τὴν Φαρμακευτικὴν Ἄραβες 196. Ἀπάρχη τῶν φαρμακοποιῶν 208. Ἀπόκρυφοὶ ψευδπιστήμια καὶ τέχνη 209. Οἱ σχολαστικοὶ 222. Ἕλληνες ἀλχημιστὰι 231. Τὸ ἀντιμόνιον 233. Ἐσπέριοι 236. 9ος, 10ος, 11ος καὶ 12ος αἰὼν 240. Πανεπιστήμια 241. Φαρμακεία 243. Συνταγολόγια 244. Σχολὴ τοῦ Σαλέρνου 244. 13ος καὶ 14ος αἰὼν 253. Ἀποχωρισμὸς Ἴατρικῆς καὶ Φαρμακευτικῆς, αὐτοτελὴ φαρμακεία 253. Προνομιακὰ φαρμακεία 263.	
Ζ'. 15ος αἰὼν	265
Σημαντικώτεροι τῆς Φαρμακευτικῆς ἀντιπρόσωποι 273.	
Η'. 16ος αἰὼν	277
Ἴατροχημεία 277. Παρακελσικοὶ ἢ σπαγυρικοὶ ὄπαδοι 286. Ἴατροὶ καὶ φαρμακοποιοὶ 286. Φυσικοὶ 294. Ὀρυκτολόγοι 295. Ἡ Βοτανικὴ 295. Φαρμακοποιοὶ 307. Φαρμακευτικὰ νομοθετήματα 308.	
Θ'. 17ος αἰὼν	313
Ἴατροὶ καὶ Φαρμακοποιοὶ 326. Φυσικοὶ 343. Ζωολόγοι 344. Βοτανικοὶ 344. Ἐπιστημονικαὶ ἔταιρεῖαι 347. Φαρμακοτεχνικὰ βιβλία καὶ Φαρμακοποιία 348. Φαρμακευτικὰ νομοθετήματα 352. Φαρμακεία καὶ φαρμακοποιοὶ 354. Φάρμακα 355. Νέα φάρμακα 357.	

I'. 18 ^{ος} αἰὼν	359
<p>Ίατροί, φαρμακοποιοὶ καὶ χημικοὶ 362. Βοτανικοὶ 382. Ζωολόγοι 389. Φυσικοὶ 389. Φαρμακοποιοὶ 390. Φαρμακευτικὴ νομοθεσία καὶ διατμήσεις 394. Ἐπιστημονικαὶ ἑταιρεῖαι 397. Ἰδιοσκευάσματα καὶ μυστήρια φάρμακα 397. Νέα φάρμακα 401.</p>	

IA'. 19 ^{ος} αἰὼν	409
--------------------------------------	-----

Ίστορικαὶ περίοδοι τῆς Χημείας 404. Τὰ στοιχεῖα τοῦ Ἀριστοτέλους 404. Χημικοὶ 409. Φαρμακοποιοὶ 420. Φυσικοὶ 435. Βοτανικοὶ καὶ φαρμακογνώσται 436. Φαρμακοποιοὶ 437. Ὁμοιοπαθητικὴ 438. Φαρμακευτικὴ νομοθεσία 440. Ἄγυρτεία 441. Νέα φάρμακα 441. Ἀνεξαρτησία τῆς Φαρμακευτικῆς 443. Χημικοὶ ἐνισχύσαντες τὴν Φαρμακευτικὴν 444. Φαρμακοποιοὶ ἀνυψώσαντες τὴν ἐπιστήμην των 455. Βοτανικοὶ καὶ φαρμακογνώσται 480 καὶ 482. Ἐστεμμένοι, λογοτέχναι καὶ καλλιτέχναι θεράποντες τῆς Φαρμακευτικῆς καὶ φυσιοδίφαι 500. Φαρμακοποιοὶ 501. Φαρμακευτικὰ περιοδικὰ 513. Νέα φάρμακα 515.

IB'. 20 ^{ος} αἰὼν	518
--------------------------------------	-----

Ἡ Φαρμακοποία 524. Φαρμακοποιοὶ 528. Ἰσχύουσαι σύγχρονοι ἐπίσημοι κρατικαὶ Φαρμακοποιοὶ 531. Διεθνῆς φαρμακοποία 533. Σχέδιον διεθνούς φαρμακοποιίας 539. Διεθνή φαρμακευτικὰ συνέδρια 545. Ἡ ἐνοποίηση τοῦ τύπου τῶν φαρμάκων 551. Πρῶτον διεθνὲς συνέδριον ἐν Βρυξέλλαις περὶ ἐνοποιήσεως τοῦ τύπου τῶν ἡρωϊκῶν φαρμάκων 553. Δεύτερον διεθνὲς συνέδριον ἐν Βρυξέλλαις περὶ ἐνοποιήσεως τοῦ τύπου τῶν ἡρωϊκῶν φαρμάκων 554. Διεθνῆς φαρμακευτικὴ ὁμοσπονδία 575. Φαρμακευτικαὶ ὁργανώσεις εἰς τὴν Δ.Φ.Ο. 580. Κανονισμὸς τῶν συνεδριῶν τῆς Δ.Φ.Ο. 583. Διεθνῆς φαρμακευτικὸς τύπος 586. Πρακτικὴ φαρμακευτικὴ προμόρφωσις καὶ σπουδὴ 591. Φαρμακευτικὴ νομοθεσία καὶ φαρμακευτικαὶ σπουδαὶ εἰς τὰ διάφορα κράτη 592. Στρατιωτικὴ φαρμακευτικὴ 618. Ὁ φαρμακοποιὸς εἰς τοὺς στρατοὺς τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν 619. Ἀξιωμαθούμενοι φαρμακοποιοὶ 624. Φαρμακεῖον 20^{οῦ} αἰῶνος 628.

Ἡ φαρμακευτικὴ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος	641
---	-----

Περίοδος τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τῆς Ἐπαναστάσεως 642. Ἰατροὶ 15^{ου} αἰῶνος 644. Ἰατροὶ 16^{ου} αἰῶνος 644. Ἰατροὶ 17^{ου} αἰῶνος 645. Ἰατροὶ 18^{ου} αἰῶνος 647. Ἡ Φαρμακευτικὴ εἰς τὴν Ἐπτάνησον 651. Ἐλευθέρα Ἑλλάς. Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον 657. Φαρμακευτικὸν Χημεῖον 658. Φαρμακευτικὸν Μουσεῖον 666. Καθηγητὰ τοῦ ἄλλοτε φαρμακευτικοῦ σχολείου καὶ νῦν διατελοῦντες ἐν τῷ φαρμακευτικῷ τμήματι τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς 667. Χημεία ἀνόργανος καὶ ὁργανικὴ 667. Φαρμακευτικὴ χημεία 669. Φαρμακογραφία, Φαρμακογνωσία 669. Χημεία τῶν τροφίμων 670. Φυσικὴ 670. Βοτανικὴ 671. Ζωολογία 672. Φυσικὴ ἱστορία, Φυσιογραφία, Ὀρυκτολογία 673. Φαρμακολογία 674. Τοξικολογία 675. Μικροβιολογία - Ὑγιεινὴ 676. Ὑφηγητὰ τῆς Φαρμακευτικῆς Χημείας 676. Καθηγητὰ τῶν εἰδικῶν φαρμακευτικῶν μαθημάτων 676. Ἑλληνες φαρμακοποιοὶ ἐπιφανεῖς φυσιοδίφαι 720. Ἰατροσυνέδριον, Ἀνώτατον Ὑγειονομικὸν Συμβούλιον 727. Φαρμακευτικὸν ἐπάγγελμα 730. Φαρμακευτικαὶ ὁργανώσεις 732. Φαρμακευτικὴ Βιομηχανία 735. Φαρμακευτικὰ συνέδρια 736. Φαρμακευτικὸν συνέδριον Θεσσαλονίκης 738. Β' Πανελλήνιον φαρμακευτικὸν συνέδριον 739. Φαρμακευτικὴ στατιστικὴ τῆς πρώτης πανεπιστημιακῆς ἑκατονταετηρίδος (1837—1937) 741. Διδάκτορες φαρμακοποιοὶ 741. Ἑλληνικαὶ Φαρμακοποιοὶ ἀνεπίσημοι καὶ ἐπίσημοι 742. Φαρμακευτικὴ βιβλιογραφία 748. Φαρμακευτικὰ περιοδικὰ 749. Φαρμακευτικὰ ἐφημερίδες 750. Ἐκ τῆς φαρμακευτικῆς νομοθεσίας 751. Ἡ ἐλευθερία τοῦ φαρμακευτικοῦ ἐπαγγέλματος 760.

ΤΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

- *Αβερρόης 204.
 *Αβικέννη, έξώφυλλον 203.
 *Αβικέννης 202.
 *Άγγεία φαρμακευτικά 16 και 17ου Α. 309.
 > > 16ου Α. 312]
 > > 17ου Α. 357, 358.
 *Άγγελιον άνθρωπίνου λίπους 320.
 *Άγ. Θεοδότῃ 166.
 > Δαμιανός 166.
 > Κοσμάς 166.
 > Κοσμάς και Δαμιανός 167.
 > Παντελεήμων 166, 168.
 *Άθανασιάδης Γ. 671.
 *Άθηνᾶ 49.
 *Άλβέρτος ὁ μέγας 223.
 *Άλβέρτου μεγάλου Σχολή 224.
 *Άλεξόπουλος Κ. 671.
 *Άλιβιζᾶτος Γ. 676.
 *Άλχημιστής 216.
 *Άλχημιστικόν ἐργαστήριον 217.
 > φαρμακ. ἐργαστήρ. 220.
 *Άνδρομάχος 108.
 *Άποστακτῆρ Ζωσίμου 214.
 *Άποστακτικῆ κάμινος 16ου Α. 269.
 *Άποστολίδης Ν. 672.
 *Άργυρόπουλος Τ. 670.
 *Άριστοτέλης 83.
 Arrhenius S. 454.
 *Άρτεμις 48.
 *Άσκληπιάδης 145.
 *Άσκληπιός 51, 52.
 > — *Άπόλλων 47.
 > ἐν *Επιδαύρῳ 59.
 > και Κένταυρος 55.
 > και *Υγίεια 53.
 *Άσκληπιεῖον *Άθηνῶν 61.
 > *Επιδαύρου 59.
 > Κῶ 60.
 *Άφεντούλης Θ. 705.
- Βαβυλωνιακῆ συνταγῆ 23.
 Βάκων Ρογήρος 226.
 > > ἐν ἰψ̄ ἐργαστηρίῳ του 227.
- Βασίλειος Βαλεντινός 231.
 Βάφας Γ. 675.
 Beckurts H. 473.
 Βενιζέλος Α. 668.
 Berthelot M. 463.
 Berthollet C. 414.
 Berzelius J. 417.
 Bock H. 298.
 Boerhave H. 362.
 Vauquelin L. 424.
 Boyle R. 334.
 Bauhin C. 305.
 Βουρνάζος Α. 722.
 Βουσάκας Α. 720.
 Via sacra 209.
 Wigand A. 484.
 Wiegleb J. 372.
 Βιλλιανοβάνος *Άρνόλδος 229.
 Buonafede F. 289.
 Bunsen R. 447.
 Bourquelot E. 472.
 Brunfels O. 298.
- Gadamer J. 478.
 Geiger Ph. 431.
 Γαλανός Σ. 670.
 Γαληνός 153.
 Gay - Lussac L. 416.
 Geber 196.
 Gehlen A. 427.
 Geoffroy E. 363.
 Gessner C. 300.
 Γεωργαλάς Γ. 674.
 Γεωργαντάς Α. 675.
 Γεωργιάδης Ι. 675.
 Guibourt N. 432.
 Glauber J. R. 330.
 Greenish H. 474.
- Davy H. 429.
 Dalton J. 415.
 Δαμβέργης Α. 686.
 > > και οἱ μαθηταί του 687.

- Δελβινιώτης I. 656.
 Διεθνής διάσκεψις ναρκωτικών 579.
 Διοσκορίδης 110.
 > καὶ Ἔρσεις 111.
 > καὶ μανδραγόρας 112.
 Διοσκουρίδου κείμενον 113.
 > φυτὰ 115.
 Dodoneus R. 303.
 Dumas J. 456.
 Δοχεῖα ἀρχαία Ἑλληνικά 638.
 Δοχεῖον πῆλινον 18ου Α. 396.
 Dragendorff G. 466.

 Ἐμμανουὴλ Ἐμ. 694.
 > καὶ οἱ μαθηταὶ του 695.
 Oesterle O. 479.

 Ζαβιτσᾶνος Γ. 683.
 Ζαλοκώστας Π. 721.
 Ζέγγελης Κ. 668.
 Ζέρβας Α. 668.
 Jussieu B. 383.
 Ζυγὸς ἀρχαίων 137.

 Ἡράκλειτος 132.
 Ἡρόφιλος καὶ Ἀσκληπιάδης 89.

 Θεόφραστος 84.
 Θηριακῆς παρασκευὴ 156.
 > συνταγὴ 288.
 Θυεῖα 135.
 Θῶψ ἱβροκέφαλος 14.

 Ἰγδίον ἀρχαῖον 135.
 > ὀρειγάλκινον 18ου Α. 395.
 > πῆλινον 18ου Α. 396.
 Ἰερογλυφικὰ ὀνόματα φυτῶν 19.
 Imhotep 15.
 Ἴπποκράτης 73.

 Cavendish H. 371.
 Καλλικούσης Ν. 674.
 Κάμινος διὰ μέταλλα 15ου Α. 271.
 de Candolle A. 388.
 Καραντάσης Τ. 726.
 Cesaipinus A. 304.
 Κῆπος Αἰγυπτίου 12.
 Clusius C. 303.

 Clysterium donare 322.
 Κολλυρίων ξηρῶν τεμάχια 158.
 Κομνηνὸς Τ. 717.
 Cordus V. 288.
 Kunkel J. 335.
 Κρίνος Γ. 685.
 > καὶ οἱ μαθηταὶ του 685.
 > Στ. 681.
 Κτενᾶς Κ. 673.
 Κωνσταντῖνος ὁ Ἀφρικανὸς 247.
 Κωστῆς Ν. 674.

 Lavoisier A. 409.
 > καὶ Berthollet 413.
 Λαβρᾶνος Χρ. 656.
 Λάνδερερ Ε. 677.
 > καὶ οἱ μαθηταὶ του 679.
 Lemery N. 319.
 Liebig J. 445.
 Linné C. 384.
 Λούλλιος Ραῦμόνδος 228.

 Μαϊμονίδης 205.
 Μακκᾶς Ν. 674.
 Μαλτέζος Κ. 670.
 Marggraf A. 368.
 Marsh J. 419.
 Ματθαιόπουλος Γ. 668.
 Mattioli P. A. 302.
 Moeller J. 493.
 Merck H. E. 378.
 Μεσοῦσης 201.
 Μηλιαράκης Σ. 672.
 Μητσόπουλος Ἡρ. 673.
 > Κ. 673.
 Μιθριδάτης 105.
 Mitscherlich E. 419.
 Μιχαηλίδης Ν. 676.
 Monardes N. 301.
 Mohr C. 458.
 Μουτούσης Κ. 676.
 Μυρσέψου Ν. εἰκῶν 183.
 > > χειρόγραφον 181.

 Neumann C. 365.

 Ὅρκος Ἴπποκράτους 78.
 Ὅρφανίδης Θ. 700.

- Ostwald W. 458.
 Ούροβόρος οφίς 213.
- Πάλλης Α. 675.
 Πανελλήνιον φαρμακ. Συνέδριον Β' 740.
 Πανταζής Γ. 672.
 Paul T. 477.
 Παράκελσος Θ. 280.
 Παρακέλσου συνταγή ιδιόγραφος 281.
 Parmentier A. 421.
 Pasteur L. 449.
 Patin G. 324.
 Pelletier J. 432.
 Pereira J. 458.
 Περίσπτον φοινικικόν 71.
 Perrot E. 493.
 Planchon L. 486.
 Πολίτης 'Αθ. 655.
 » 'Ιω. 672.
 Pomet P. 338
 Porta J. B. 290.
 Priestley J. 372.
- Renou J. *Έργον 318.
 Röse V. 421.
 Rivière L. 328.
 Ricettario Fiorentino 275.
 Robiquet P. 430.
 Rumph G. 345.
- Σάββας Κ. 676.
 van Swieten G. 367.
 Scheele C. W. 374.
 Sertürner F. 430.
 Schiller ιδιόγραφος συνταγή 398.
 Σκούφος Θ. 672.
 Schleiden M. 483.
 Schmidt E. 471.
 Σταθμά αρχαίων μεγάλα 136.
 » » μικρά 135.
 Σταθόπουλος Θ. 724.
 Stahl G. 341.
 Στήλη παπύρου Ebers 11.
 Στρούμπος Δ. 670.
 Sydenham T. 333.
 Συνέδριον 2ον ήρωϊκῶν φαρμ. 555.
 » 2ον φαρμ. Πανελλήνιον 740.
- Thénard L. 416.
- Thoms H. 474.
 Tournefort P. J. 346.
 Trommsdorf J. 425.
 Τροχίσκοι φαρμ. ῥωμαϊκοί 148.
 Τσακαλώτος Α. 698.
 Tschirch A. 494.
 » καὶ 'Εμμανουήλ 496.
 *Υγίεια 57.
- Φαρμακείον ἀραβικόν 198.
 » 13ου Α. 253.
 » 14ου » 254, 255.
 » 15ου » 267, 278.
 » 16ου » 311.
 » 17ου » φορητόν 354.
 » 18ου » 394.
 » 19ου » 527.
 » 20ου » 628 - 637.
 » περσικόν ἀρχαίον 35.
 » ταξιδιωτικόν Mentuhotep 16.
 Φαρμακείου 17ου Α. ἐπιθεώρησης 353.
 Φαρμακευτικά κοχλιάρια ὀστείνα 134.
 » » μετάλλινα 134.
 Φαρμακευτικὴ ἐκπαίδευσις 15ου Α. 274.
 Φαρμακευτικῆς ὁμοσπ. ἀντιπρόσωπ. 576.
 » » συμβούλιον 577.
 Φαρμακευτικόν Χημείον νέον 661.
 » » παλαιόν 660.
 Φαρμακοποιός 17ου Α. 356.
 Φαρμακοτρίβης 17ου Α. 356.
 Flückiger F. 487.
 Vogl A. 489.
 Fuchs L. 299.
 Fourcroy A. 414.
- Haller A. 385.
 Hanbury D. 485.
 Hahnemann S. 439.
 Hartwich C. 491.
 v. Helmont J. B. 327.
 Hermbstädt S. 423.
 Χημικά ὄργανα Ζωσίμου 215.
 Χόνδρος Δ. 671.
 Hofmann A. 448.
 v. Humboldt F. 387.
 Χρηστομάνος Α. 713.
 Χριστός ὡς φαρμακοποιός 165.
 Χρυσοῦ παρασκευὴ 279.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ἀρχαῖοι καὶ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς Ἑλλήνες καὶ ξένοι.
Εἰδικαὶ ἱστορικαὶ μονογραφαίαι.
Περιοδικὸς τύπος ἡμεδαπὸς καὶ ἀλλοδαπὸς.
ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΑΔΟΥ Ι., Ἱστορία τῆς Χημείας. Βιέννη 1869.
ANDRÉ-PONTIER L., Histoire de la Pharmacie. Paris 1900.
ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ ΑΡ., Ἀσκληπιὸς καὶ Ἀσκληπιεῖα. Λειψία 1907.
ΑΡΣΑΚΗ Α., Ἐκθεσις συνοπτικὴ τῆς ἱατρικῆς ἱστορίας (Λόγιος Ἑρμῆς 1813).
ΒΑΛΑΣΟΠΟΥΛΟΥ Ι., Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἱατρικῆς (Ἀσκληπιὸς Γ.
1864).
BENEDICENTI A., Malati, medici e farmacisti. Milano 1924-25.
BERENDES J., Das Apothekenwesen. Stuttgart 1907.
— Die Pharmazie bei den alten Kulturvölkern. Halle 1891.
BERTHELOT M., La chimie au moyen âge, alchimistes syriens et arabes.
Paris 1893.
— Les origines de l'alchimie. Paris 1885.
BOLTON, HENRY CARRINGTON, Bibliography of chemistry 1492-1892. Washington
1893.
BOUILLET J., Ἐπιτομὴ ἱστορίας τῆς ἱατρικῆς, Μεταφρ. Ν. Παρίση. Ἀθήναι 1884.
BREITENSTEIN, Geschichte der Medizin. Leipzig.
BRUNET P. - MIELI, Histoire des Sciences. Antiquité. Paris 1935.
BUGGE G. Das Buch der grossen Chemiker. Berlin 1929.
BULLETIN DE LA SOCIÉTÉ D'HISTOIRE DE LA PHARMACIE. 1913 - 1929.
CASTIGLIONI A., Storia della Medicina. Milano 1927.
CENTENAIRE DE L'ÉCOLE SUPÉRIEURE DE PHARMACIE DE L'UNIVERSITÉ DE PARIS,
1803 - 1903.
CHOULANT L., Handbuch der Bücherkunde für die ältere Medizin. Leipzig 1841.
CONCI G., Pagine di storia della Farmacia. Milano 1934.
DANN G. E., Hervorragende deutsche Apotheker des XIX Jahrh. D. Ap. Zt.
1925 - 1926.
DAREMBERG C., Histoire des sciences médicales. Paris 1870.
DARMSTAEDTER L., Handbuch zur Geschichte der Naturwissenschaften und der
Technik. Berlin 1908.
DEZEIMERIS, OLLIVIER et RAIGE - DELORME, Dictionnaire historique de la mé-
decine ancienne et moderne. Paris 1828 - 1839.
EMMANΟΥΗΛ ΕΜ., Ἡ φαρμακογνωσία διὰ μέσου τῶν αἰώνων, Ἀθήναι 1908.
— Γένεσις καὶ ἐξέλιξις τῆς φαρμακευτικῆς. Ἀθήναι 1921.
— Ἡ πρόδος τῆς φαρμακευτικῆς. Ἀθήναι 1922.
— Ἑλληνες ἀριστεῖς τῆς φαρμακευτικῆς, Ἀθήναι 1924.
— Ἡ Φαρμακοποιία διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Ἀθήναι 1934.
— Ἡ φαρμακευτικὴ ἐν Ζακύνθῳ καὶ Ἐπτανήσῳ ἐπὶ ἐνετοκρατίας καὶ
ἀγγλικῆς προστασίας. Ἀθήναι 1934.
— Λουτρά καὶ ἱαματικά ὕδατα ἐν τῇ ἀρχαιότητι. Ἀθήναι 1935.

- ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΕΜ., Λησμονημένος πρωτοπόρος ἑλλην χημικός. Ἀθῆναι 1935.
- Τὰ ζωικά φάρμακα τοῦ παρελθόντος. Ἀθῆναι 1937.
 - Ἡ φαρμακευτικὴ τῆς Α' πανεπιστημιακῆς 100-ρίδος. Ἀθῆναι 1937.
 - Ὁ μανδραγόρας. Ἀθῆναι 1938.
 - Ἱατροσόφια καὶ τσαρλατᾶνοι. Ἀθῆναι 1938.
 - Τὰ χημικὰ φάρμακα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἀθῆναι 1938.
 - Ἡ θηριακὴ. Ἀθῆναι 1938.
 - Τὰ ἀρώματα τῶν ἀρχαίων. Ἀθῆναι 1940.
 - Τὰ φυτὰ τοῦ Ὀμήρου. Ἀθῆναι 1942.
- FLÜCKIGER F. A., Pharmakognosie des Pflanzenreiches. Berlin 1891.
- Dokumente zur Geschichte der Pharmazie. Halle 1876.
- FLÜCKIGER - HANDBURY - LANESSAN, Histoire des drogues. Paris 1878.
- FRAAS C., Gründzüge der Geschichte der Pharmazie. Göttingen 1874.
- FREDERKING C., Geschichte der Pharmazie. Göttingen 1874.
- ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΟΥ Α., Ἱατρικὴ καὶ ἱατροὶ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους.
- GEORGIADIS P., La pharmacie en Égypte. Le Caire 1906.
- GILBERT E., La pharmacie à travers les siècles. Toulouse 1886.
- GRIER J., A history of Pharmacy. London 1937.
- GUBERNATIS de A., Dictionnaire international des ecrivains du Jour. Florence 1888.
- HAEFLIGER J. A., Biograficon. 1932.
- Pharmazeutische Altertumskunde. Zürich 1931.
- HAESER H., Geschichte der Medizin. Jena 1853.
- HOEFLER F., Histoire de la chimie. Paris 1842.
- Histoire de la botanique. Paris 1882.
- HOVORKA - KRONFELD, Vergleichende Volksmedizin. Stuttgart 1908 - 9.
- JORET C., Les plantes dans l'antiquité et au moyen âge. Paris 1904.
- KOPP H., Geschichte der Chemie. Braunschweig 1843.
- ΚΟΥΖΗ Α., Ἱστορία τῆς Ἱατρικῆς. Ἀθῆναι 1929.
- Ἄρθρα του εἰς τὰ «Ἀρχεῖα Ἱατρικῆς» καὶ ἐν τῇ Μεγάλῃ ἑλληνικῇ ἐγκυκλοπαιδεῖα.
 - L'évolution de la médecine en Grèce. Athènes.
 - Αἱ μετὰ τὴν Ἰδρυσιν τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος πρῶται παρ' ἡμῖν ἀρχαὶ ὑγειονομικῆς πολιτικῆς καὶ ὀργανώσεως τῆς δημοσίας ὑγείας. Ἀθῆναι 1947.
- KÜRSCHNERS, Deutscher Gelehrtenkalender. Berlin-Leipzig 1926.
- LAIGNEL - LAVASTINE, Histoire générale de la Médecine, de la Pharmacie de l'art dentaire et de l'art vétérinaire. Paris 1936.
- LANGKAVEL B., Botanik der späteren Griechen. Berlin 1866.
- LA WALL, Four Thousand Years of Pharmacy. London 1927.
- LÆUNIS J., Literarischer Nachweiser aus der Synopsis der Pflanzenkunde. Frankfurt 1886.
- LEWIN L., Die Gifte in der Weltgeschichte. Berlin 1920.
- LIPPMAN v. E., Entstehung und Ausbreitung der Alchemie. Berlin 1919.
- LUDWIG J., Übersetzung von A. Philippe Histoire des Apothécaires. Jena 1885.
- MAYER E., Geschichte der Chemie. Leipzig 1905.
- MAYRHOFER B., Wörterbuch zur Geschichte der Medizin. Jena 1937.
- ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ.

- MEYER E., Geschichte der Botanik. Königsberg 1854.
- ΜΕΡΜΗΓΚΑ Κ., 'Ιστορία τῶν ἐπιστημῶν. Ἀθῆναι 1940.
- 'Ἐπιστημολογία. Ἀθῆναι 1933.
- MICHAUD, Biographie universelle ancienne et moderne. Paris 1854.
- OSTWALD W., Grosse Männer 1910.
- PAGEL, Biographisches Lexicon hervorragender Aerzte des XIX Jahrh. 1901.
- PAULY - WISSOWA, Real-Encyclopädie d. class. Altertumswis. Stuttgart 1894.
- PEDRAZZINI C., La Farmacia storica ed artistica italiana. Milano 1934.
- PETERS H., Aus pharmazeutischer Vorzeit. Berlin 1891, 1899.
- PHARMAZEUTISCHE POST. H. HEGER. Wien.
- POGGENDORFF J. C., Biogr. lit. Handwörterbuch zur Geschichte der exakten Wissenschaften. Leipzig 1863-1926.
- ΠΟΥΡΝΑΡΟΠΟΥΛΟΥ Γ., Συμβολή εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς βυζαντινῆς ἰατρικῆς. Ἀθῆναι 1942.
- RKUTER DE ROSEMONT L., Histoire de la pharmacie à travers les âges. Paris 1931.
- REALENZYKLOPAEDIE DER GESAMTEN PHARMAZIE, II Aufl. 1912.
- REBER B., Galerie hervorragender Therapeutiker u. Pharmakognosten der Gegenwart, Genf. 1897.
- REVUE D'HISTOIRE DE LA PHARMACIE (συνέχεια τοῦ Bulletin ἀπὸ τοῦ 1930).
- SCHLENZ H., Geschichte der Pharmazie. Berlin 1904.
- Geschichte der pharmazeutisch-chemischen Destilliergeräte.
- SCHMIDT A., Drogen u. Drogenhandel im Altertum. Leipzig 1924.
- ΣΕΡΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ, Πραγματεία ἰατρικῆς. Κωνσταντινούπολις 1818.
- SIEDLER P., Die chemischen Arzneimittel der letzten 113 Jahre. Berlin 1914.
- ΣΠΡΕΓΓΕΛΙΟΥ Κ., Βραχεία ἐκθεσις ὅλης τῆς ἱστορίας τῆς ἰατρικῆς ὑπὸ Α. Πολίτου (Λόγιος Ἐρμῆς 1817).
- ΣΤΕΦΑΝΙΔΟΥ Μ., Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἀθῆναι 1914.
- STERNON F., Quelques aspects de l'art pharmaceutique et du médicament à travers les âges. Paris 1933.
- THE CHEMIST AND DRUGGIST. London.
- THOMS H., Handbuch d. praktischen u. Wissenschaftlichen Pharmazie. Berlin 1931.
- THOMSON, The mystery and art of the Apothecary, 1929.
- ΤΟΠΑΛΗ Χ., 'Ιστορία τῶν δηλητηρίων καὶ τῶν δηλητηριάσεων. Ἀθῆναι 1884.
- TSCHIRCH A., Hd. der Pharmakognosie, Pharmakohistoria. Leipzig 1933.
- Vorträge und Reden. Leipzig 1915.
- Erlebtes und Erstrebtes. Bonn 1921.
- Die Pharmakopöe, ein Spiegel ihrer Zeit. Zürich 1904.
- WOTTON, Chronicles of Pharmacy. Ἀθῆναι 1910.
- ΖΕΓΓΕΛΗ Κ., Ἀπὸ τὴν ζῶν καὶ τὴν φύσιν. Ἀθῆναι 1931.
- ΖΕΡΒΟΥ ΣΚ., Ἡ μαιευτικὴ καὶ Γυναικολογία διὰ μεσου τῶν αἰώνων μέχρι τῶν χρόνων καὶ τοῦ Ἀριστοτελους. Ἀθῆναι 1914.

ΕΚ ΤΩΝ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ

Σελ.	17	στιχ.	39	άντι	έτυμολογίας	ανάγνωθι	έτυμολογία
>	52	εικόν	'Ασκληπιού	άντι	1284	>	1884
>	55	στιχ.	28	άντι	πανταλιώτης	>	πανταλιώτης
>	56	>	4	>	'Απόλλωνα	>	'Ασκληπιόν
>	81	>	18	>	ψηκτικά	>	ψυκτικά
>	287	>	33	>	ιατρικού	>	ιατροῦ
>	651	>	17	>	'Επτανήσφ	>	'Επτανήσφ

Η ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΗ
ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Η ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΗ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Χαλεπὸν γὰρ ἄνθρωπον ὄντα μὴ διαμαρτάνειν ἐν πολλοῖς· τὰ μὲν ὅλως ἀγνοήσαντα, τὰ δὲ κακῶς κρίναντα, τὰ δὲ ἀμελέστερον γράψαντα.

Γαληνός

Εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν ἄκραν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ χώρου, ὡς πολυσχιδῆς ἀπόφυσις προβάλλει ὁ ποῦς τῆς Εὐρώπης ἐφ' οὗ ἐστηρίχθη τὸ ὅλον οἰκοδόμημα τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν, τοῦ πολιτισμοῦ γενικῶς. Ἡ μικρὰ αὕτη γωνία, ἣτις ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας ἐστέναζεν ὑπὸ βαρὺν ζυγόν, ὑπῆρξεν ἡ κοιτίς τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν, ἡ πατρις τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Φειδίου καὶ τῆς μεγάλης σωρείας τῶν φιλοσόφων, τῶν φυσιοδιφῶν, τῶν ποιητῶν καὶ τῶν καλλιτεχνῶν τῆς ἀρχαιότητος, ἐφ' ὧν σήμερον τὰ ἴχνη βαδίζουσι πᾶσαι αἱ προσωπικότητες τῆς ὑψηλῆς. Ἡ Ἑλλάς ὑπῆρξεν ἡ ἄσβεστος φωτοδότις ἐστία τῆς ἐπιστήμης, τὸ φῶς τῆς ὁποίας μετελαμπαδεύθη καὶ ἐφώτισεν ὅλους τοὺς λαοὺς. Οὕτως ἡ Ἑλλάς δὲν εἶναι γεωγραφικὴ περιοχὴ, ἀλλ' ἰδέα ὑψηλῆ, σημαίνουσα ἐπιστήμην, τέχνην, πρόοδον, πολιτισμόν, ἀλήθειαν, ὠραῖον, τὸν κόσμον ὅλον.

Τῆς ἐλευθερίας τὰ ἀγαθὰ ἀπωλέσθησαν, ἀλλ' ὁ ζόφος τῆς δουλείας δὲν ἐξησθένησε τὸ ἀδάμαστον ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ ὑποδουλωθεῖσα ἡ Ἑλλάς δὲν ἔπαυσε νὰ εἶναι πάντοτε ἐστία φωτός, ἀντικείμενον θαυμασμοῦ καὶ πηγὴ ἐξ ἧς ἤντλουν τὰ πνευματικὰ νάματα τῶν οἱ λοιποὶ λαοί. Ἄν τὸ σκότος τῆς μακροαἰωνοῦ δουλείας ἀνέκοψε πᾶσαν τῆς ἐπιστήμης πτῆσιν καὶ ἐμάρανε τὸ εὐθαλὲς τῆς σοφίας δένδρον, ὅμως δὲν ἐδηλητηρίασε τὸν λεπτὸν ἀέρα τῆς ἀναπνοῆς ἡμῶν δι' οὗ ἀκονᾶται τὸ πνεῦμα.

Οἱ Ἕλληνες διὰ τῶν κατορθωμάτων τῶν ἡρώων τοῦ 1821, ἀπετίναξαν τὸν τουρκικὸν ζυγόν καὶ ἀνέκτησαν τὴν ἐλευθερίαν των. Ἡ δρᾶσις καὶ πάλιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος δὲν ἐβράδυνε ν' ἀναφανῆ, διότι μετὰ τόσους ἀγῶνας καὶ καρτερίας οἱ πρῶτοι κυβερνήται τῆς Ἑλλάδος ἴδρυσαν τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον, ὅπερ ταχέως κατέστη ἡ φωταυγὴς ἐστία τῆς Ἀνατολῆς, ὑπηρετήσαν διὰ τῶν τροφίμων του, οὐ μόνον τὴν ἐλευθέραν καὶ ὑπόδουλον Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ τὴν Τουρκίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Αἱ ἰοστέφανοι Ἀθηναῖοι, τὸ ἔκπαλαι λίκνον τῆς παιδείας, ἀπέβησαν καὶ πάλιν ἡ «πότινα μήτηρ» τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος.

Ἐπὶ τῶν γλαυκόντων οὐρανὸν ποιηταὶ Ἕλληνας καὶ ξένοι διὰ τῆς ἀπολλωνείου λύρας τῶν ἔψαλλον τὰς ἁρμονικωτέρας τῶν ᾠδῶν τῶν καὶ ζωγράφοι διὰ τοῦ χρωστήρος τῶν ἀπέδωσαν ἑναρμονίως τὰ κατακύανα στολίσματα τῆς πεντελικῆς ἀνατολῆς καὶ τὰς ἰορροδίνους δύσεις τοῦ Σαρωνικοῦ.

Ἡ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι ἔκτοτε μέχρι σήμερον ἐρειδομένη ἐπὶ τῶν θεμελίων, ἅτινα ἔθεσαν οἱ μεγάλοι πρόγονοὶ τῆς βαδίζουσα σταθερῶς τὸν ἀληθῆ τῆς προόδου δρόμον. Ἡμεῖς οἱ ἀπόγονοι καὶ κληρονόμοι Ἐσκειῶν, οἵτινες διέσπειρον τὸν ἀληθῆ πολιτισμὸν, ἔχομεν μὲν δικαιώματα πατραγαθίας ἀλλὰ καὶ καθήκον νὰ διατηρήσωμεν τὴν κληρονομίαν ἡμῶν ἀκεραίαν καὶ ἀλώβητον. Οὕτως οἱ Ἕλληνας διδάσκαλοι προετοιμάζουσι σήμερον εἰς τοὺς ἐλευθέρους ναοὺς τῶν τοὺς νεοφωτιστοὺς μύστας, οἵτινες γινόμενοι καλύτεροὶ τῶν διδασκάλων τῶν θὰ φωτίσουν τοὺς ἐπιγόνους τῶν καὶ μνήμονες πάντοτε τῆς καταγωγῆς τῶν θὰ συνεχίσουν τὸ ἔργον τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Ἰπποκράτους καὶ τοῦ Γαληνοῦ. Καὶ τὸ ἑλληνικὸν θαῦμα θάττον ἢ βράδιον θὰ ἐπιτελεσθῆ καὶ ἐκ τῆς Ἀνατολῆς πάλιν τὸ φῶς θὰ προκύψῃ. Ὁ κορμὸς τοῦ δένδρου εἶναι ὑγιής, τῶν ἀσθενῶν δὲ κλάδων ἀποκοπτομένων θὰ προσέλθῃ ἀκμαῖος θαλλὸς καὶ ὄρμη νέας καρποφορίας. Ἡ μεγάλη Ἑλλάς θὰ προσδεύσῃ καὶ θὰ βαδίσῃ κάποτε νικηφόρος ἐκεῖ ὅπου συναντῶνται τὰ ὄνειρα τῶν Ἑλλήνων καὶ ὀλοκληροῦνται τὰ πεπρωμένα καὶ τὰ ἰδανικὰ τῆς φυλῆς.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ὁ βαθμὸς τῆς ἐπιστημονικῆς κινήσεως εἰς μίαν χώραν εἶναι συνάρτημα τῆς πνευματικῆς καταστάσεως καὶ τοῦ ἐν γένει ἐπιπέδου τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου τοῦ λαοῦ. Κατὰ συνέπειαν τῆς δουλείας οἱ χρόνοι εἰς οἵανδήποτε κοινωνίαν ἀποπνίγουν πᾶσαν τῆς προόδου πνοὴν καὶ μαραινούν καὶ τὴν ἐλαχίστην πνευματικὴν ἱκμάδα. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ βωβὸν μελανοδοχεῖον τοῦ Ἕλληνος διδασκάλου εἰς τὸ «κρυφὸ σχολεῖο» διετήρησε μὲν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ προετοίμασε τὸ βροντόφωνον καριοφύλλι τοῦ ἁρματωλοῦ, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο καὶ εἰς ἄλλους ὀρίζοντας νὰ στραφῆ.

Κατὰ τοὺς ἐσχάτους τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου χρόνους καὶ δὴ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ ἑλληνικὴ διάνοησις εὐρεθεῖσα πρὸ τοῦ ἑρέβους τῆς δουλείας καὶ ὑπὸ τὸ πέλαμα τοῦ τουρκικοῦ δεσποτισμοῦ ἤρχισε ραγδαίως μαραιομένη. Πολλοὶ ἀντιπρόσωποι τῶν γραμμάτων φεύγοντες τὸν ἐπαχθῆ τοῦ τυράννου ζυγὸν ἐγκατέλιπον τὰ ἱερὰ τεμένη τῶν πατέρων τῶν καὶ τὸ προσφιλὲς πάτριον ἔδαφος, τὸ ποτισμένον δι' αἱμάτων καὶ δακρύων καὶ μετηνάστευσαν εἰς τὴν Δύσιν καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὅπου μετέβησαν οἱ Ἕλληνας σοφοὶ διέσπειραν τὰ φῶτα

τῆς γνώσεώς των καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀναβίωσιν τῆς κλασσικῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς ἐπιστήμης. Ἐνῶ διὰ τῶν ἑλλήνων μεταναστῶν προήχθη καὶ ἐξηπλώθη ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία, ἐν τῇ δούλῃ πατρίδι ἠκούετο ἡ οἰμωγὴ τοῦ σκλάβου, ὅστις παρ' ὅλα τὰ δεινοπαθήματά του δὲν ἀπέθνησκε, δὲν ἐξεβαρβαροῦτο, δὲν ἀπηλπίζετο ἀλλὰ θαρραλέος καὶ εὐελπίς διετήρησε τὴν ἀγνότητα τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς, διέσωσε ἀλώβητον τὴν θρησκείαν καὶ γνησίαν τὴν γλῶσσαν καὶ ἀνεξωγόνει τὰς ἐλπίδας του διὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Γένους. Καίτοι ὁ κατακτητὴς καθημερινῶς ἐνέσπειρε τὸν ζόφον, τὸν τρόμον καὶ τὸν θάνατον, ἡ ἀθάνατος ἑλληνικὴ ψυχὴ μὴ δειλιῶσα καὶ μὴ καμπτομένη ὠνειρεύετο πάντοτε τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ὁποῖαν τέλος καὶ ἀνέκτησεν. Οὕτως εἰς τὴν δούλην Ἑλλάδα οὐδεμία ἀξιοσημείωτος πνευματικὴ πρόοδος συνετελέσθη καὶ δὲν παρουσιάσθη φυσιοδιφικὴ τις ἔρευνα. Ἐμπειρισμὸς καὶ ἀγυρτεία ἐπεκράτουν καθ' ὅλην τὴν τουρκοκρατουμένην Ἑλλάδα. Τὸ σκότος τῆς μακρᾶς δουλείας ἐφωτίζετο ὑπὸ τινων λύχνων, ἀνηκόντων ὅμως εἰς ἄλλας πνευματικὰς περιοχάς. Ὀλίγοι ὑπῆρχον οἱ πεπαιδευμένοι. Τὰ μοναστήρια, αἱ πνευματικαὶ αὐτὰ ἐστίαί των ὑπὸ ζυγὸν στεναζόντων προσεπάθουν νὰ διασώσουν θρησκείαν καὶ γλῶσσαν, νὰ παρηγορήσουν καὶ νὰ θεραπεύσουν τοὺς πονοῦντας, τὰ δὲ κρυφὰ σχολεῖα ἐχάλκευον τοὺς πολεμιστὰς τῆς αὐριον καὶ τοὺς ὤπλιζον μὲ τὴν πίστιν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν.

Ὁ ὡς ἐθνάρχης ἀναγνωρισθεὶς καὶ ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ τοῦ Πορθητοῦ τιμηθεὶς σοφὸς πατριάρχης Γεώργιος Γεννάδιος Β' ὁ Σχολάριος ἀνεκάλει εἰς Κωνσταντινουπόλιν τοὺς λογίους Ἑλληνας τῆς Δύσεως καὶ ἴδρυσεν ἐκεῖ τὴν μέχρι σήμερον λειτουργοῦσαν περιώνυμον «Μεγάλην τοῦ Γένους σχολήν». Εἰς αὐτὴν ἐμορφώθησαν οἱ πλεῖστοι τῶν κατὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας ἐμφανισθέντων σοφῶν καὶ κατέστη αὕτη τὸ πνευματικὸν κέντρον τοῦ ὑποδούλου ἑλληνισμοῦ. Βαθμηδὸν σὺν τῇ μειώσει τῆς πίεσεως τῶν κατακτητῶν οἱ διδάσκαλοι καὶ ἐν γένει οἱ Ἑλληνες ἐπιστήμονες τῆς ξένης προσήρχοντο εἰς τὴν πατρίδα ἐνθεοὶ ἐμψυχωταὶ καὶ μυσταγωγοὶ τῶν δούλων, προσφέροντες πᾶν ὅ,τι ἠδύναντο. Αἱ σχολαὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ Βουκουρεστίου, τῆς Βενετίας, τοῦ Ἀμβόρνου, τῆς Βιέννης, τῆς Ὁδησοῦ, τῆς Σμύρνης, ἡ Ἀθηναίς, τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς Πάτμου, τῶν Ἰωαννίνων, τοῦ Μελενίκου, τῆς Χίου, τῶν Σερραῶν, τῆς Μοσχοπόλεως, τοῦ Τυρνάβου, τῶν Ἀθηνῶν (μονὴ Ἀσωμάτων Διον. Πετράκη, τοῦ ἱατροῦ) κλπ. ἰδίᾳ κατὰ τὸν 18^{ον} αἰῶνα ἀπέβησαν φυτώρια τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας. Τὸν πυρῆνα τῆς ἑλληνικῆς ἐθνεγεροσίας καὶ τῆς πνευματικῆς ἀναζωογονήσεως ἀπετέλεσαν οἱ διδάσκαλοι τοῦ Γένους ἰδίᾳ οἱ ἀπὸ τοῦ 15^{ου} αἰῶνος καὶ ἐφ' ἑξῆς. Σχολάρχης τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς διετέλεσε τὸ 1665 ὁ ἐξ ἀπορρήτων ἐπικληθεὶς Ἀλεξ. Μαυροκορδάτος ἱατρός, εἰς τῶν πολυμαθεστέρων καὶ λογιωτέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του, ὅστις διὰ

τῆς θερμοουροῦ πνοῆς του ἀνεγέννησε τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ γράμματα εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἀναμορφωταὶ τῆς ἐθνικῆς παιδείας πλὴν ἄλλων κυριώτεροι θεωροῦνται ὁ Ἡλίας Μηνιάτης (1669—1714), ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις (1716—1806), ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης (1736—1800), ὁ Ἀνθιμος Γαζῆς (1758—1828), ὁ Νεόφυτος Δούκας (1760—1845), ὁ Νεόφυτος Βάμβας (1770—1855), ὁ Κωνσταντῖνος Κούμας (1777—1836), ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἕξ Οἰκονόμων (1780—1857), ὁ Θεόφιλος Καίσης (1784—1853), ὁ Στέφανος Οἰκονόμος (1786—1831) καὶ ὁ πάντων ὑπέρτερος ὁ ἰατροφιλόσοφος Ἀδαμάντιος Κοραΐς (1784—1833). Οἱ διδάσκαλοι οὗτοι ἐνσκήψαντες μᾶλλον εἰς τὰς θεωρητικὰς ἐπιστήμας προητοίμασαν τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Γένους.

Ἴατροὶ τοῦ 15ου αἰῶνος

Ἀντώνιος Πυρόπουλος, ἐγεννήθη ἐν Κυρήνη, ἐσπούδασεν εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐγένετο μοναχὸς εἰς τὴν ἐν Ἀθῶν μονὴν τοῦ Βατοπεδίου. Συνέγραψε πλὴν ἄλλων «Περὶ τοῦ βήχα» καὶ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν».

Γεώργιος Ἀμειρούσης, ἠσχολήθη μὲ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, τὴν ἱατρικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν, δι' ὃ καὶ ἐκλήθη ἱατρὸς καὶ φιλόσοφος. Λόγῳ τῆς παιδεύσεώς του ἠνυπόθητο ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β΄.

Γεώργιος Καρέριος, Κύπριος «promotor ad medica examina» ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Παδούης.

Μαλάκης Νικηφόρος Δούκας Παλαιολόγος, ἱατρὸς ἐν Μιστρᾷ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 15ου αἰῶνος.

Ἴατροὶ τοῦ 16ου αἰῶνος

Ἄγγελος Φόρδιος. Μιχαὴλ Δήσιταρχος ἢ Ἐρμόδωρος, ἐγεννήθη ἐν Ζακύνθῳ καὶ ἠσκησε τὴν ἱατρικὴν εἰς Χίον. Τὸ 1546 διωρίσθη καθηγητῆς τῆς ἱατρικῆς εἰς Φερράραν ἔνθα ἐσπούδασεν. Ἀκολούθως ἐπανῆλθεν εἰς Χίον.

Δανιὴλ Φουρλάνος, ἐκ Ρεθύμνου τῆς Κρήτης, ἐσπούδασεν ἐν Παδούῃ φιλοσοφίαν, νομικὴν καὶ ἱατρικὴν καὶ ἐπιστρέψας εἰς τὴν πατρίδα του ἠναγκάσθη νὰ ἀπέλθῃ εἰς Βενετίαν ἔνθα ἐδίδαξε φιλοσοφίαν. Ἀκολούθως διωρίσθη καθηγητῆς εἰς Παδούην. Ὑπῆρξεν ἐπιφανὴς ἱατρὸς καὶ ὑπεμνημάτισε λατινιστὶ τὸν Ἀριστοτέλη (περὶ ζῶων μορίων), τὸν Θεόφραστον καὶ τοὺς Ἀφορισμοὺς τοῦ Ἴπποκράτους.

Ἰωάννης Σωξόμενος, Κύπριος λόγιος, ἐσπούδασεν ἐν Ρώμῃ νομικὴν καὶ ἱατρικὴν, ἣν ἠσκησεν ἐν Βενετίᾳ. Μετέφρασε λατινιστὶ τὰ δύο τοῦ Γαληνοῦ ὑπομνήματα καὶ τὸ περὶ ἐπιδημιῶν τοῦ Ἴπποκράτους ἔργον.

Ἀλέξανδρος Ἰουστινιάνης, Χίος ἐσπούδασεν ἐν Παβίᾳ καὶ ἤσκησε τὴν ἰατρικὴν εἰς Λομβαρδίαν. Μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν βιβλία τινὰ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ συνέγραψε λατινιστὶ περὶ τῶν δογμάτων τοῦ Ἴπποκράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος.

Λεονάρδος Μινδόνιος, Χίος ἰατρός.

Μελέτιος Πηγάς, Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας καὶ ἰατρός. Ἐπιστήμων εὐρωπαϊκῆς φήμης.

Νικόλαος Σοφιανός, Κρής ἤσκησε τὴν ἰατρικὴν εἰς Ἴσπανίαν.

Νικόλαος Ἀβροτόπουλος ἢ Βροντόπουλος, Κερκυραῖος ἀρχίατρος.

Ἀντώνιος Καλοσύνας, ἰατρός εἰς Τολέδον καὶ συγγραφεὺς.

Καίσαρ Σάμιος, ἐσπούδασεν εἰς Φερράραν καὶ ἐγένετο καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς πόλεως ταύτης.

Ἰωάννης Κλάδος, Κρής ἰατρός, γενόμενος ἐπὶ διετίαν «rector medicinae bene meritus».

Ἰωάννης Σαβογίνος, Ναυπλιεύς, ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν εἰς Παδούην.

Γεώργιος Μόσχος, Λακεδαιμόνιος, καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ συγγραφεὺς ἰατρικοῦ ἔργου. Ἦσκησε τὸ ἐπάγγελμά του ἐν Κερκύρᾳ.

Ἰωαννίνιος Καρτάνος, Κερκυραῖος μοναχός, συγγραφεὺς τοῦ ἔργου: «Ἱατροσόφιον Ἰωαννικίου ἱερομονάχου τοῦ κατ' ἐπίκλησιν Καρτάνου καὶ πρωτοσυγγέλου γενομένου τῆς τῶν Κερκυραίων νήσου, συνταχθὲν καὶ ἐκλεχθὲν ὑπὸ τῶν τριῶν ἰατρῶν Ἴπποκράτους, Γαληνοῦ καὶ Μελετίου». Εὐρίσκεται χειρόγραφον εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Βιέννης. Οὗτος δὲν ἦτο ἰατρός.

Ἰωάννης Ταρχανιώτης, ἀπόγονος τῶν Παλαιολόγων μετέφρασε δύο ἔργα τοῦ Γαληνοῦ.

Αἰμίλιος Πόρτος, Κρής τὴν καταγωγὴν, ἐγεννήθη εἰς Φερράραν. Ἐγένετο καθηγητὴς εἰς Λωζάννην καὶ εἶτα εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Αἰδελβέργης. Συνέβαλε εἰς τὴν περίφημον ἐκδοσιν τῶν ἔργων τοῦ Ἴπποκράτους ὑπὸ τοῦ Anutius Foesus.

Ἱατροὶ τοῦ 17ου αἰῶνος.

Γεώργιος Κορέσιος (1554—1641), Χίος θεολόγος, φιλόσοφος καὶ ἰατρός, σπουδάσας ἐν Πίζῃ ἐδίδαξεν ἐκεῖ τὴν ἑλληνικὴν. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν πατρίδα του ἤσκησε τὴν ἰατρικὴν.

Δέων Ἀλλάτιος (1558—1669), Χίος θεολόγος, ὅστις, θεραπευθεὶς ἐκ τινος βαρείας νόσου, ἀπεφάσισε νὰ ἐκμάθῃ τὴν ἰατρικὴν, ἵνα καταστῇ ὠφέλιμος εἰς τοὺς συμπατριώτας του. Πρὸς τοῦτο σπουδάσας εἰς Ρώμην ἰατρικὴν ἐπαγγέλλεται εἰς Χίον πρὸς ἄσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματός του. Μετὰ τινα χρόνον ὁμως ἀπῆλθεν καὶ πάλιν εἰς Ρώμην ἔνθα ἀπέθανεν ὡς βιβλιοθηκάριος τοῦ Βατικανοῦ.

Δημήτριος Κιγάλας, Κύπριος ἰατρός καὶ φιλόσοφος ἐσπούδασεν εἰς Ρώμην καὶ Παδοῦν. Ἀπέθανεν ἐκ πανώλους ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ 1681.

Ἰωάννης Κουτούνιος ἢ Κοτούνιος, Μακεδὼν ἰατρός καὶ θεολόγος, σπουδάσας εἰς Ρώμην, ἐγένετο καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Βολωνίας καὶ τῆς Παδοῦς, ἔνθα ἀπέθανε τὸ 1657. Πρὸ τοῦ θανάτου του διέθεσε τὴν περιουσίαν του πρὸς ἴδρυσιν ἐν Ρώμῃ φερωνύμου Μουσείου, ἔνθα διετρέφοντο ὀκτὼ ἔλληνες.

Θεόφιλος Κορυδαλεύς, Ἀθηναῖος, σπουδάσας τὴν ἰατρικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν ἐν Ρώμῃ καὶ Παδοῦν, ἤσκησε τὴν πρώτην ἐν Ζακύνθῳ. Προσκληθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως ἐγένετο διευθυντὴς τῆς Σχολῆς. Ἀκολούθως ἐγένετο μοναχὸς καὶ ἐξελέγη μητροπολίτης Ἀρτης καὶ Ναυπακτίας. Μετὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου του ἤσκησε τὴν ἰατρικὴν, εἶτα ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐδίδαξε μέχρι τοῦ θανάτου του (1643).

Νικόλαος Κεραμεύς, Ἰωαννίτης ἰατρός καὶ φιλόσοφος, σπουδάσας ἐν Ἰταλίᾳ καὶ θανὼν ἐν Ἰασιῷ τῆς Ρουμανίας. Χειρόγραφον ἔργον του ἰατρικὸν εὐρίσκεται εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Βιέννης.

Ἀθανάσιος Σκληρὸς ἢ Πικρὸς ἢ Πικρίδης, Κρῆς ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας καταγόμενος, ἐσπούδασε οὗτος τὴν ἰατρικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν εἰς Βενετίαν. Ἐπανελθὼν εἰς Κρήτην ἤσκησε τὴν ἰατρικὴν ὡς ἀρχίατρος μέχρι τοῦ θανάτου του (1664). Κατέλιπεν ὑπομνήματα ἐπὶ τινῶν ἔργων τοῦ Ἰπποκράτους.

Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ὁ ἐξ ἀπορρήτων (1636—1709). Μειράκιον μετέβη εἰς Παδοῦν ἔνθα ἐσπούδασεν ἰατρικὴν καὶ φιλοσοφίαν. Ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Ρώμην καὶ Βολωνίαν ὅπου συνέγραψε τὸ περὶ κυκλοφορίας τοῦ αἵματος ἔργον του. Ἐπανελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἤσκησε τὴν ἰατρικὴν καὶ ἐγένετο σχολάρχης τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους σχολῆς, μέγας λογοθέτης καὶ μέγας διερμηνεὺς τῆς Πύλης. Συνέγραψεν ἰατρικὰ ἔργα.

Νικόλαος Βούλγαρις, ἐκ Κερκύρας, γεννηθεὶς τὸ 1634, ἐσπούδασεν ἐν Παδοῦν ἰατρικὴν, φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν. Ἐπανελθὼν εἰς Κέρκυραν ἤσκησεν ἐκεῖ τὴν ἰατρικὴν.

Μελέτιος ἐξ Ἰωαννίνων (1661—1714), ἐγένετο ἱερεὺς, ἀκολούθως δὲ μετέβη εἰς Βενετίαν καὶ Παδοῦν ὅπου ἐσπούδασεν ἰατρικὴν καὶ φιλοσοφίαν. Ἐπανελθὼν εἰς Ἑλλάδα ἐγένετο μητροπολίτης Ναυπακτίας καὶ Ἀρτης καὶ ἀκολούθως Ἀθηνῶν. Κατέλιπεν ἰατρικὰ ἔργα.

Ἰερόθεος ἢ Ἰωάννης Κομνηνός, ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐσπούδασεν ἰατρικὴν καὶ φιλοσοφίαν εἰς Ἰταλίαν. Ἐγκατασταθεὶς εἰς Βουκουρέστιον ἐγένετο ἀρχίατρος τοῦ πρίγκιπος Κωνστ. Βασσαράβα καὶ καθηγητὴς εἰς τὴν Ἀκαδημίαν. Εἶτα ἐγένετο μοναχὸς καὶ μητροπολίτης, ἀπέθανε δὲ τὸ 1719.

Σπυρίδων Ἀλταβίλας, Κερκυραῖος, ἐπιφανὴς ἰατρὸς καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας degli Assicurati. Ἀπέθανε τὸ 1658.

Δημήτριος Ἀμμιράλος, Χῖος ἰατρός, σπουδάσας εἰς Παδούην.

Γεώργιος Καλαφάτης, Κρής ἐξ εὐγενοῦς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας καταγόμενος, ἀνεδείχθη ἐπιφανὴς ἰατρὸς καὶ καθηγητῆς εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Παδούης.

Μάρκος ἢ Μελέτιος Συρίγος, Κρής γεννηθεὶς τὸ 1586, ἐσπούδασεν ἐν Παδούῃ. Ἦσκησε τὴν ἰατρικὴν ἐν τῇ γενεθλίῳ χώρᾳ του, τέλος δ' ἐγένετο μοναχὸς τὸ 1664.

Ἰάκωβος Ρίγκης, ἐσπούδασεν εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐγένετο ἀρχίατρος Κερκύρας (1678).

Ἀναστάσιος Πρεδικάρης, Κερκυραῖος, ὑπῆρξε συγγραφεὺς ἰατρικῶν πραγματειῶν.

Κατὰ τὸν ἱστοριοδίφην Δ. Καμπούρογλου, περιώνυμος ἰατρὸς τῶν Ἀθηνῶν ἀναφέρεται ὁ ἐκ Δημητσάνης ἐλθὼν τὸ 1673 **Πέτρος Παπασταμάτης**. Οὗτος ἐγένετο μοναχὸς μετονομασθεὶς Παρθένιος ἵδρυσε δὲ τὴν γνωστὴν Μονὴν Πετρακῆ.

Μεταξὺ τῶν ἰατρῶν ὑπῆρξαν καὶ ἄλλοι λόγιοι ἐκδώσαντες ἰατρικὰ ἔργα ὡς λ. χ. ὁ **Ἀθανάσιος Δάνδος** Κρής, ζήσας κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀγάπιος μοναχός· οὗτος συνέγραψε τὸ «Γεωπονικὸν» (1647 Βενετία) περιέχον καὶ φαρμακολογικὰς ὁδηγίας, καταστὰν περιζήτητον κατὰ τὴν ἐποχὴν του.

Ἐλάχιστοι ἰατροὶ ὑπῆρχον εἰς τινὰς μεγάλας πόλεις. Τὰ ἰατροσόφια τῶν οἰκογενειῶν καὶ τῶν Μονῶν ὡς καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἀντίληψις ἐπεκράτουν διὰ τὴν θεραπείαν τῶν νοσοῦντων. Μοναχοὶ ὡς πρακτικοὶ ἰατροὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἰατροσοφίῶν των ἐθεράπευον εἰς τὰ μοναστήρια τοὺς προσερχομένους ἀσθενεῖς καὶ αἱ Μοναὶ ἀπέβησαν πρόχειρα ἰατρεία καὶ νοσοκομεῖα.

Ἴατροὶ τοῦ 18ου αἰῶνος.

Σπυρίδων Ἀσάνης (1756—1833), Κεφαλλῆν, σπουδάσας ἰατρικὴν, μαθηματικὰ καὶ ἀστρονομίαν ἐν Παδούῃ καὶ Βιέννῃ. Ἴατρὸς ἐν Ἀργοστολίῳ καὶ Ἰθάκῃ εἰσήγαγε πρῶτος τὴν ἀντιφλογιστικὴν θεραπείαν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Διετέλεσε καθηγητῆς τῶν μαθηματικῶν καὶ ἰατρὸς ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἐν Ἀμπελακίοις τῆς Θεσσαλίας. Τὸ 1804 μετῆρχετο τὸν ἰατρὸν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐδημοσίευσε μαθηματικὰ βιβλία καὶ ἱστορικὰς μελέτας. Οὗτος ἀπεκλήθη ἐν Ἑσπερίᾳ «ἀναμορφωτῆς τῆς ἰατρικῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ». Ὁ υἱὸς του Ἰωάννης (1790—1850) ἐσπούδασεν ὡσαύτως ἰατρικὴν καὶ μαθηματικὰ εἰς Παδούην, Βιέννην καὶ Παρισίους καὶ συνέγραψεν ἰατρικὰ ἔργα. Ἀπέθανεν ἐν Ἀργοστολίῳ χολερόβλητος.

Κήρυκος Χαιρέτης (1756—1830), Κρής λόγιος και ιατρός μορφωθείς εἰς τὴν Ἀθηναίαν σχολὴν καὶ εἶτα εἰς Βενετίαν καὶ Παδοῦην. Ὑπῆρξε συμφοιτητὴς καὶ φίλος τοῦ Ι. Καποδιστρίου, ἤσκησε δὲ τὴν ἰατρικὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν γενόμενος, χάρις εἰς τὴν ἐξαιρετικὴν ἰκανότητά του, ἰατρός τοῦ σουλτάνου Μαχμούτ. Μυηθεὶς εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας κατέστη ὑποπτος καὶ κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀλλ' ἐσώθη ὑπὸ τῶν φίλων του. Συνέγραψε πολλὰ φιλολογικὰ ἔργα καὶ ἐγχειρίδιον περὶ τῆς τῶν ζώων οἰκονομίας (1793).

Μιχαὴλ Χρησταρῆς, Ἰωαννίτης σπουδάσας ἐν Παδοῦῃ καὶ Βιέννῃ τὴν ἰατρικὴν. ἤσκησε τὴν ἰατρικὴν εἰς Βουκουρέστιον, καλλιεργῶν συγχρόνως τὰ γράμματα, μετέφραζε δράματα τῆς γαλλικῆς καὶ ἰταλικῆς φιλολογίας καὶ ἵδρυσεν ἐκεῖ θέατρον ἐμπνεύσας εἰς τοὺς ἐκεῖ Ἕλληνας τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματά του. Διετέλεσε μέλος τῆς Φιλικῆς ἑταιρείας, συνέγραψε δὲ φιλολογικὰ καὶ μαθηματικὰ ἔργα. Ἀπέθανε τὸ 1831.

Κωνσταντῖνος Βαρδαλάχος (1775—1830), Χίος, γεννηθεὶς εἰς Κάϊρον, ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν ἐν Παδοῦῃ ἔνθα ἐγνωρίσθη μετὰ τοῦ ἐκεῖ σπουδάζοντος τὴν ἰατρικὴν Ι. Καποδιστρίου. Διετέλεσε σχολάρχης εἰς Βουκουρέστιον καὶ Χίον καὶ συνέγραψε διδακτικὰ ἔργα καὶ φυσικὴν πειραματικὴν.

Ἰωάννης Βιλαρᾶς (1771—1823) ἔξ Ἰωαννίνων, ποιητὴς καὶ ἰατρός. Ἐσπούδασεν ἐν Παδοῦῃ ἰατρικὴν, βοτανικὴν, φιλοσοφίαν, ἐπανελθὼν δὲ εἰς Ἰωάννινα ἐγένετο ἰατρός τοῦ Βελῆ υἱοῦ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Ριζοσπάστης δημοτικιστὴς συνέγραψε χαρίεντα ποιήματα καὶ πεζά. Ὑπῆρξε πρόδρομος τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως.

Διονύσιος Πύρρος ὁ Θεσσαλὸς (1774—1853), ἀρχιμανδριτὴς διατέλεσας ἐφημέριος τῆς ἐν Λιβόρνῳ ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ ἰατρικὴν εἰς Παβίαν. Ἐκήρυξε τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸ δουλεῦον γένος καὶ ἤσκησεν ἀφιλοκερδῶς τὴν ἰατρικὴν. Ἐξέδωκε πολλὰ συγγράμματα ποικίλης ὕλης καὶ μεταφράσεις (Φαρμακοποιίαν Campana).

Ἀδαμάντιος Κοραῆς (1748—1833), ἐκ Χίου, ἰατρός φιλόλογος, καὶ μέγας τοῦ Γένους διδάσκαλος. Ἐσπούδασεν ἰατρικὴν εἰς Montpellier καὶ Παρισίους ἔνθα ἔζησεν ἐν πενίᾳ. Συνέγραψε πλεῖστα πατριωτικὰ φυλλάδια δι' ὧν ἐσκόπει τὴν ἀναβίωσιν τοῦ Γένους. Ἐξέδωκε μεταξὺ ἄλλων κλασσικῶν συγγραφέων ἔργα τοῦ Θεοφράστου, τοῦ Ἰπποκράτους, τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Πλουτάρχου. Διὰ τῶν ἐκδόσεών του εἰς κλασσικοὺς συγγραφεῖς ἀνεδείχθη ὁ σοφώτερος τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων.

Ἰωάννης Κωλέτης (1774—1847), Ἰωαννίτης, σπουδάσας τὴν ἰατρικὴν ἐν Πίζῃ, διετέλεσε κατόπιν ἰατρός τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Μετασχὼν οὗτος τῆς Ἐπαναστάσεως ἐπολιτεύθη καὶ προσέφερε πολλὰς ὑπηρεσίας εἰς τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Ἐγένετο πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος (1844, 1847), δια-

κριθείς ὡς ἀσκῶν μεγάλην ἐπιβολήν. Ὡς φοιτητῆς τῆς ἰατρικῆς ἡσχολήθη ἰδιαιτέρως μὲ τὴν Χημείαν καὶ ἐξέδωκεν ἐν Λιβόρνῳ τὸ 1806 χημικοφυσικὸν ἐγχειρίδιον ὑπὸ τίτλον «Ἰδέα γενικὴ περὶ τινων ἰδιοτήτων τῶν σωμάτων καὶ περὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ θερμοαντικῶς».

Ἰωάννης Καποδίστριας (1776—1831), Κερκυραῖος, ἰατρός καὶ πολιτικός σπουδάσας ἐν Παδούῃ. Ἦσκησε τὴν ἰατρικὴν ἐν Κερκύρᾳ ἐπὶ 12 ἔτη μέχρι τοῦ 1808. Διεκρίθη διὰ τὴν ἰατρικὴν δξυδέρκειάν του καὶ διὰ τὴν πρὸς τοὺς πτωχοὺς εὐσπλαγνίαν του. Κατεπολέμησε τὴν εὐφλογίαν καὶ διέδωκε τὸν ἐμβολιασμόν. Ἐγένετο καὶ ἀρχίατρος τῶν ἐκεῖ Τουρκικῶν νοσοκομείων. Διετέλεσε πρεσβευτῆς τοῦ Τσάρου ἐν Ἑλβετία καὶ ὑπουργὸς ἐν Ρωσίᾳ προσενεγκῶν ἀπείρους ὑπηρεσίας εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως ἡμῶν ἀγῶνα τὸ 1823 ἐξελέγη Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος, κατελθὼν εἰς αὐτὴν τὸ 1828. Ἀπέθανε δολοφονηθεὶς ἐν Ναυπλίῳ.

Ἄλλοι ἰατροὶ ἀναφέρονται ὁ Κατσαίτης, ὁ Ζαχαριάς, ὁ Ρωμάνος, ὁ Βιτάλης καὶ ὁ ἰατρός τοῦ Ἁλῆ Πασᾶ Ἀβραμιώτης.

Ἐπὶ Τουρκοκρατίας συναντῶμεν τρεῖς κατηγορίας ἐκπροσώπων τῆς Ἰατρικῆς: τοὺς ἐπιστήμονας, τοὺς ἐμπειρικοὺς καὶ τὰς ἰατρούνας. Ἐκ τῶν ἐμπειρικῶν προῆλθον οἱ κομπογιαννῖται. Ἡ ἐνδυμασία τῶν κομπογιαννιτῶν ἀποτελεῖτο, κατὰ τὸν Καμπούρογλου, ἀπὸ ἀντερὶ καὶ τζουμπέν, ζώνην πλατεῖαν καὶ καλπάκι μικρότερον τοῦ ἀρχοντικοῦ. Τὸ ὕφος των καὶ ἡ μορφή των, ἡ φρασεολογία των, ἡ σοβαροφάνειά των καὶ οἱ μορφασμοὶ των ἐνηρμονίζοντο πρὸς τὸ διέπον τὰς πράξεις των ἀγυρτικὸν πνεῦμα. Εἰς τοὺς κόλπους των ἐκρύπτοντο διάφορα φάρμακα, ἅτινα ἐπώλουν εἰς τοὺς πάσχοντας ἀναλόγως τοῦ βαλαντίου των καὶ τῆς εὐπιστίας των. Διήρχοντο τὰς ὁδοὺς ἄλλοτε μόνοι, ἄλλοτε δὲ ἀκολουθούμενοι ὑπὸ τῶν βοηθῶν των, οἵτινες ἐκράτουν κιβωτίδια φαρμάκων καὶ ἐφώναζον ὡς οἱ πλανόδιοι μεταπράται: «Γιατρός! γιατρικά! Βότανα γιὰ κάθε ἀρρώστεια». Οἱ ἐμπειρικοὶ κομπογιαννῖται περιώδευον ἐνίοτε μὲν ἐξυπηρετοῦντες ἀλλὰ συνηθέστερον ἀγυρτεύοντες. Οἱ ἐν Ἑσπερία μορφωθέντες Ἕλληνες ἰατροὶ (εἰς Παδούην, Πίζαν, Βολωνίαν, Παρισίους, Βιέννην) παρέμενον ἐν τῇ Δύσει ἢ ἐτρέποντο εἰς τὰς μεγάλας καὶ πλουσίας πόλεις τῆς Ἀνατολῆς, Μολδοβλαχίας, ὡς καὶ εἰς τὰ Ἰωάννινα, ἔνθα ἡσκησαν τὴν ἰατρικὴν, ὁ ποιητῆς Ἰωάννης Βιλαρᾶς καὶ ὁ κατόπιν πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννης Κωλέττης.

Αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι πλὴν τῶν Κεφαλλήνων ἀδελφῶν Χαρβούρη (ιδὲ σελ. 378) οὐδένα ἄλλον Ἕλληνα ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν, ἡ δὲ ἰατρικὴ ἐλαχίστης σημασίας μετριότητος, προερχομένης ἐξ ἰταλικῶν ἰδία σχολῶν ἐπ' ἐλάχιστον τὴν ἰατρικὴν καὶ οὐδόλως τὴν φαρμακευτικὴν καλλιεργησάσας. Καίτοι οἱ ἐπιστήμονες οὗτοι δὲν προσέφερον μεγάλας θυσίας εἰς τὸν βωμὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἐν τούτοις ἐγένοντο ἰατροὶ τοῦ

σώματος καὶ τῆς ψυχῆς τῶν δούλων, θεραπεύοντες, διδάσκοντες καὶ φρονηματίζοντες.

Τὸ ἐπιστημονικὸν ἱατρικὸν ἔργον των δὲν ὑπῆρξε βεβαίως ρηξικέλευθον. Ἄλλ' ὅστις προσέφερεν εἰς τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἐπιστήμης του λίθον τινὰ δὲν πρέπει νὰ κρίνεται μὲ τὸ σύγχρονον μέτρον, ἀλλὰ δέον ἢ συμβολὴ καὶ ἢ δρᾶσίς του νὰ ὑπολογίζεται μὲ ἀνάλογα σταθμὰ πρὸς τὴν ἐποχὴν του καὶ πρὸς τὰς περιστάσεις, καὶ νὰ παραλληλίζεται πρὸς τοὺς ἀμεσωτέρους γείτονάς του. Τότε καὶ μόνον ἡ ἱστορία ἀπονέμει τὴν δικαιοσύνην. Ἐξ ἄλλου οἱ ἐμπειρικοὶ ἱατροὶ καὶ αἱ ἰατραιναι ὑπῆρξαν πολυπληθεῖς. Ἐκ τούτων ἀναφέρομεν τοὺς ὀνομαστοὺς λάκωνας ἀδελφοὺς Γεώργιον, Μιχαὴλ, Παναγιώτην, Ἠλίαν καὶ Νικόλαον Γ ι α τ ρ ᾶ κ ο υ ς, οἵτινες διδάχθέντες τὴν χειρουργικὴν ὑπὸ τοῦ πατρὸς των Ἰωάννου ἤσκησαν αὐτὴν τόσον ἐπιτυχῶς, ὥστε ἔθεωροῦντο ὑπὸ τῶν ἀγωνιστῶν θαυματουργοί. Οὗτοι διεκρίθησαν ἔτι καὶ ὡς πολεμισταί. Διασημότερος πάντων κατέστη ὁ Παναγιώτης, ὅστις ἐφαρμόσας ἀντισηπτικὰς τινὰς γνώσεις, ἃς εἶχεν ἐκμάθει ἐν Ἰταλίᾳ (χρησιμοποιοῦν τὸ οἰνόπνευμα εἰς τὴν θεραπείαν τῶν πληγῶν) κατέστη περιζήτητος καὶ κατ' αὐτοὺς ἔτι τοὺς χρόνους τοῦ Ὄθωνος, ὅτε ἀπέθανεν ὡς ὑποστράτηγος τὸ 1851. Οὗτος συνέστησε καὶ πρακτικὴν σχολὴν χειρουργικῆς εἰς τὴν ὁποίαν ἐδιδάσκοντο ἡ ἐπίδεσις τῶν τραυμάτων, ἡ ἐπίσχεσις τῶν αἱμορραγιῶν, ἡ ἀνάταξις ἐξαρθρημάτων καὶ ἡ θεραπεία καταγμάτων.

Σχολεῖον ἐπιστημῶν καὶ ἱατρικῆς ἴδρυσε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος τὸ 1812 ὁ ἠγούμενος τῆς μονῆς Ἀσωμάτων Διονύσιος Πετράκης, τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὁποίου ἀνέθεσεν εἰς τὸν ἱατροφιλόσοφον Διονύσιον Πύρρον τὸν Θετταλόν.

Κατὰ τοὺς προεπαναστατικοὺς χρόνους τὰ ἑλληνικὰ φαρμακεία περιεφέροντο ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν ἱατρῶν, ὡς μεγάλη φυσιογιοφόρος προθήκη, «σαμουροκάπακον», περιέχουσα τὰ φάρμακα τῆς πρώτης ἀνάγκης. Ἄλλα φάρμακα ὡσαύτως ἐπωλοῦντο εἰς τὰ ρωποπωλεῖα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, κοινῶς «ἀχτάρικα», ἣ καὶ ἐχορηγοῦντο ὑπὸ τῶν κομπογιαννιτῶν, οἵτινες ἔκρυπτον ἐπιμελῶς ταῦτα εἰς τὸ πλήρες παντοίων ἀντικειμένων σελάχιόν των, ἣ ἐπίσης παρείχοντο ἀπὸ τὰς γηραιὰς «γιάτρισσας», αἱ ὁποῖαι μετ' ἰδιαιτέρας στοργῆς ἤσκουν τὴν θεραπευτικὴν των ἐπὶ τῶν ἀηλιπισμένων ἀσθενῶν. Συνταγολογικὰ σκευάσματα ἐπὶ τουρκοκρατίας ἦσαν: «τὸ ἀντιπυρετικὸν ματζούνι, οἱ δυναμωτικὲς στάλες, διάφοροι ποῦργοι, χάπια σταματικά καὶ σουρντιστικά» κλπ.

Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 Ἕλληνες ἱατροὶ, σπουδάσαντες ἐν Ἑσπερίᾳ, καὶ Εὐρωπαϊοὶ φιλέλληνες συνάδελφοί των κατῆλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα προσφέρουν τὰς εὐγενεῖς αὐτῶν ὑπηρεσίας εἰς τὸν ἱερώτερον τῶν ἀγώνων. Φάρμακα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν χρήσει ἦσαν τὰ ἐκ τῶν μεσαιωνικῶν ἱατροσοφίων παραδιδόμενα, τὴν πρώτην δὲ θέσιν κατεῖχον

αί βοτάναι καὶ τὰ ἐκ τούτων σκευάσματα. Πλὴν τούτων ὅμως παρεσκευάζοντο καὶ μυστήρια φάρμακα, προνομιούχα διαφόρων ἐμπειρικῶν, οἵτινες μετέδιδον τὸ μυστικὸν τῆς παρασκευῆς τῶν ἱαματικῶν τούτων μέσων κληρονομικῶς εἰς τοὺς ἀπογόνους των. Παρὰ ταῦτα ἔτι παλαιαὶ ἱατρικαὶ δοξασαίαι συνδεδουασμένα μετὰ δεισιδαιμονιῶν καὶ θρησκευτικοῦ μυστικισμοῦ ἀπετέλουν τὴν ἱατρικὴν καὶ φαρμακευτικὴν κατὰ τοὺς ζοφεροὺς χρόνους τῆς δουλείας (ιδεὲ κεφάλ. Φαρμακευτικὸν ἐπάγγελμα).

Η ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΤΑΝΗΣΟΝ¹

Ἡ Φαρμακευτικὴ τῆς Ἐνετοκρατουμένης Ἐπτανήσου ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς Φαρμακευτικῆς τῆς Βενετίας. Κατὰ τοὺς προενετικούς χρόνους, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ Ἐπτάνησος ὑπήγετο εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος, ἡ ἱατροφαρμακευτικὴ ἤσκειτο συμφώνως πρὸς τὰ ἐπικρατοῦντα ἐν Βυζαντίῳ, ὅπερ ἐκλήροδότησε καὶ τὸν ἱατρικὸν πολιτισμὸν του εἰς τὴν γαληνοτάτην ἐνετικὴν δημοκρατίαν. Κατὰ τὴν πρῶτον περίοδον τῆς ἀναπτύξεως τῆς Βενετίας, δηλ. ἀπὸ τοῦ 421 μέχρι τοῦ 809, δὲν δύναται τις νὰ ἀποδείξῃ ἐξ ἐγγράφων μαρτυριῶν πῶς ἤσκειτο ἡ Φαρμακευτικὴ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Ἐν Ἐπτανήσῳ κύριον ἔργον τῆς θεωρητικῆς καὶ τῆς πρακτικῆς μορφώσεως τοῦ φαρμακοποιοῦ ἦτο τὸ *Compendium aromatariorum* τοῦ Σαλαδίνου, ἡ δὲ παρασκευὴ τῶν γαληνικῶν σκευασμάτων ἐγίνετο ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἔργων τοῦ Γαληνοῦ, τοῦ Μεσούη, τοῦ Νικολάου Μυρσεοῦ καὶ τοῦ Σαλαδίνου. Ἡ πρώτη καὶ μόνη Ἐνετικὴ Φαρμακοποιία ἐξεδόθη ἐν Παδοῦνῃ ὑπὸ τῶν ἐνετικῶν ἀρχῶν τὴν 24^{ην} Μαρτίου 1790, ἣτις συνετάχθη ὑπὸ ἑπτὰ καθηγητῶν. Τὴν 17^{ην} Ἀπριλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξεδόθη διάταγμα, δι' οὗ καθίστατο αὕτη ὑποχρεωτικὴ εἰς πάντας τοὺς φαρμακοποιοὺς τοῦ ἐνετικοῦ κράτους. Ἡ πρώτη διατιμήσις τῶν φαρμάκων ἐξεδόθη ἐν Βενετίᾳ τὸ 1566 ἦτοι ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἰδρυσιν τοῦ φαρμακευτικοῦ κολλεγίου. Κατάλογοι τῶν φαρμάκων καὶ διατιμήσεων αὐτῶν ὑπάρχουν ἐν τοῖς ἀρχείοις Ζακύνθου, Κεφαλληνίας, Ἰθάκης καὶ Κερκύρας.

Κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα ἡ γαληνοτάτη δημοκρατία τῆς Βενετίας κατεῖχε τὸ μονοπώλιον τῆς ἐμπορίας τῶν φαρμάκων ἐν ὅλῃ τῇ Μεσογείῳ. Ὡς μονὰς βάρους ἐλαμβάνετο ἡ δραχμὴ (4 γρμ.), σπανιώτερον ἡ οὐγγία (33 γρμ.) καὶ ἔτι σπανιώτερον ἡ λίβρα (450 γρμ.). Νομισματικὴ μονὰς τιμήματος ἦτο τὸ σολδίου.

Μέχρι τοῦ 1790 ἡ συνταγογραφία συνετάσσετο λατινιστί, ἀπὸ τοῦ ἔτους ὅμως τούτου ὑπεχρεώθησαν οἱ ἱατροὶ νὰ γράφουν τὰς συνταγὰς ἰταλιστί διὰ μελάνης καὶ εὐαναγνώστως.

¹ Ε. Ἐμμανουήλ, Ἡ Φαρμακευτικὴ ἐν Ζακύνθῳ καὶ Ἐπτανήσῳ ἐπὶ Ἐνετοκρατίας καὶ Ἀγγλικῆς προστασίας.

‘Ο προβλεπτής Κερκύρας Βαπτιστής Βιτούρης διέταξεν, ὅπως ἡ ἐπιθεώρησης τῶν φαρμακείων γίνεται ἐτησίως ὑπὸ τῶν ἀρχιátρων τῆς πόλεως καὶ τοῦ στρατοῦ, τοῦ ἀρχιχειρουργοῦ, ἐνὸς φαρμακοποιοῦ καὶ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ‘Υγειονομείου. ‘Ο προβλεπτής (πρεβεδοῦρος) Ζακύνθου Ἀνδρέας Di Priuli ἔχων ὑπ’ ὄψιν τὰ δυστυχήματα, ἅτινα συνέβαινον ἐν Ζακύνθῳ ἕνεκα τῆς εὐχεροῦς ἀγορᾶς δηλητηρίων, δι’ ὧν ἐδηλητηριάζοντο ἢ ἐδηλητηρίαζον ποντικούς ἢ ἄλλα ἐπιβλαβῆ ζῶα, ἐξέδωκε διαταγὴν ἀπὸ 6ης Δεκεμβρίου 1551, δι’ ἧς ἀπηγορεύετο τοῦ λοιποῦ ἢ εἰς οἰανδήποτε μικρὰν ἢ μεγάλην ποσότητα πώλησις δημοσίᾳ ἢ κρυφίως τοξικῶν οὐσιῶν (tosichi), δηλαδὴ arsinico ἢ resigal, oropimento, santaracha, sulina κλπ., ὑφ’ οἰουδήποτε εἴτε φαρμακοπῶλου εἴτε ἰδιώτου (non essendo maxime tal sorte di to-sichi necessarii all’i corpi humani) ἐπὶ πονηῇ κατὰ παντὸς παραβάτου 1000 δουκάτων, ὧν τὸ ἥμισυ ὑπὲρ τοῦ σιτοβολῶνος καὶ τὸ ἄλλο ἥμισυ ὑπὲρ τοῦ καταδότου καὶ ἐπὶ ἄλλαις ἔτι ποιναῖς. Διὰ τῶν νόμων τῶν ἐτῶν 1643, 1692, 1760, 1763, 1768 καὶ ἄλλων ἀπηγορεύθη ἡ πώλησις φαρμάκων ὑπὸ μὴ φαρμακοπῶν, κατεδιώκοντο δὲ οἱ ἐμπειρικοί. Οἱ παραβάται ἐτιμωροῦντο διὰ μεγάλων προστίμων, τὸ ἥμισυ τῶν ὑποίων ἐδίδοτο εἰς τὸν καταδότην.

Ἐπικρατοῦντα ἐν Ἑπτανήσῳ φάρμακα δὲν ἦσαν πολλά, τὰ πλεῖστα δὲ τούτων προήρχοντο ἐκ τῶν μεσαιωνικῶν βιβλίων, τῶν ἰατροσοφίων καὶ τῆς παραδόσεως. Σήμερον ταῦτα περιέπεσαν εἰς ἀχρησίαν, παρουσιάζονται δὲ μόνον εἰς ἱστορικὰς μελέτας.

Ἐν Ἑπτανήσῳ εὐρίσκονται ἀναμφιβόλως τὰ ἀρχαιότερα ἑλληνικὰ φαρμακεία. Οἱ φαρμακοποιοὶ τοῦ Ἰονίου κράτους προήρχοντο κατ’ ἀρχὰς μὲν ἐκ τῶν πανεπιστημίων καὶ σχολῶν τῆς Ἰταλίας καὶ μάλιστα τῆς Βενετίας, τῆς Βολωνίας, τῆς Πίζης, τῆς Παδούσης καὶ τῆς Νεαπόλεως, εἶτα ἐκ τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας τῆς Κερκύρας, ἣτις ἤρξατο λειτουργοῦσα τὸ 1823 καὶ ἐπαύσατο μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς Ἑπτανήσου τὸ 1865. Πρὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας ἐχορηγοῦντο πτυχία ἀδείας ἀσκήσεως τῆς Φαρμακευτικῆς ὑπὸ τοῦ ἰατρικοῦ κολλεγίου τῆς Κερκύρας.

Μετὰ τὴν ἴδρυσιν, τῇ ἐγκρίσει τοῦ Μ. Ναπολέοντος, τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας τὸ 1808 ἐν Κερκύρα, οἱ Ἑπτανήσιοι ἐσπούδαζον ἐν αὐτῇ τὴν φαρμακευτικὴν ἔχοντες ἑλληνας καθηγητάς. Ἡ Ἰόνιος Ἀκαδημία διετήρησε καὶ τὸ ἐνετικὸν ἔθιμον τῆς παροχῆς ἐν ἔτος πρὸ τῆς λήψεως φαρμακευτικοῦ πτυχίου «ἐνδεικτικοῦ ὑποχειρουργίας», ἐπιτρέποντος παροχὴν πρώτων βοθητιῶν, ἐπίθεσιν σικυῶν ἀπλῶν ἢ αἵματηρῶν, βδελλῶν, ἐκτέλεσιν κλυσμάτων, ἀφαιμάξεων κλπ.

Κατὰ τὴν ἀγγλικὴν κατοχὴν ἐκωδικοποιήθη ἡ φαρμακευτικὴ νομοθεσία οὕσα ἐπὶ ἐνετοκρατίας ἀκωδικοποίητος· ἐπὶ τῆς ὀγδόης Γερουσίας τοῦ ἠνωμένου κράτους τῶν Ἰονίων νήσων, συγκροτηθείσης δυνάμει τοῦ συντάγματος τοῦ 1817, ἐξεδόθη τὴν 3/15 Ἀπριλίου 1845 διάταγμα ἑλληνιστί, ἀγγλιστί

καὶ ἰταλιστί, εἰς τρίστηλον τεῦχος, δι' οὗ ἔκανονίζοντο τὰ περὶ τὴν ἰατρικὴν ἀστυνομίαν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν δημοσίαν ὑγιεινὴν. Ἐν αὐτῷ διαλαμβάνονται· α') περὶ δυναμένων νὰ μετέλθουν ἐλευθέρως τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἱατροῦ, χειρουργοῦ, φαρμακοποιοῦ καὶ μαίας, β') περὶ τακτικῆς ἀσκήσεως τῆς ἰατρικῆς καὶ τῆς χειρουργίας, γ') περὶ φαρμακοπωλείων ἐν γένει καὶ περὶ καθηκόντων τῶν φαρμακοπωλῶν καὶ δ') περὶ τῆς ἐσωτερικῆς δημοσίας ὑγιεινῆς καὶ τῶν τηρητέων κανόνων αὐτῆς. Ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ περιλαμβάνεται ἡ τότε ἰσχύουσα φαρμακευτικὴ νομοθεσία, ἣτις καὶ σήμερον ἔτι εἶναι ἀξία πάσης προσοχῆς.

Κατὰ τὸ ἔτος 1814 μετὰ τὴν μάχην τοῦ Βατερλώ καὶ τὴν κατάληψιν τῆς γαλλοκρατουμένης Ἑπτανήσου ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, ὅτε ἐν Κερκύρᾳ οἱ αὐτοκρατορικοὶ Γάλλοι πολιορκηθέντες ὑπὸ τῶν Ἄγγλων ἀντέτασσαν ἰσχυρὰν ἄμυναν, ἡ Ζάκυνθος ἦτο πρωτεύουσα τῆς Ἰονίου πολιτείας. Κατὰ τὴν χρονικὴν αὐτὴν περίοδον ἐλλείπει ἱατρῶν ἕνεκα τῆς χρησιμοποίησεως αὐτῶν εἰς τοὺς συνεχεῖς πολέμους ἡ ἀγγλικὴ διοίκησις ἔκρινε σκόπιμον νὰ δώσῃ εἰς τοὺς ἐπιστήμονας φαρμακοποιοὺς τὸ προνόμιον τοῦ μετέρχεσθαι τὴν ἰατρικὴν.

Ἐπὶ ἐνετοκρατίας τὸ 1656 ἰδρύθη ἐν Κερκύρᾳ ἀνώτερον διδασκῆριον ὑπὸ τίτλον Ἑκαδημία τῶν ἠσφαλισμένων (Accademia degli assicurati) τὰ δὲ ἀρχικῶς τριάκοντα μέλη τῆς ἀπετελοῦντο ἐκ νομικῶν, ἱατρῶν καὶ ἱερέων. Αὕτη σκοπὸν εἶχε τὴν συζητήσιν ἐπιστημονικῶν θεμάτων ἀλλὰ διελύθη τὸ 1716, διάδοχός τῆς δὲ ἐγένετο ἡ Ἑκαδημία τῶν γονίμων (Accademia dei fertili). Τὸ 1732 ἰδρύθη καὶ ἡ Ἑκαδημία τῶν περιπλανωμένων (Quos Phebus vocat errantes). Καὶ τὰ τρία ταῦτα σωματεῖα οὐδεμίαν ἢ ἐλαχίστην προσεπόρισαν πνευματικὴν ὠφέλειαν. Μετὰ τὴν διάλυσιν καὶ τῆς τελευταίας τὸ 1797 καὶ τὴν ἐπικρατήσασαν πνευματικὴν παρακμὴν, τῇ ἐγκρίσει τοῦ Μ. Ναπολέοντος ἰδρύθη τῇ ἐνεργείᾳ γάλλων τὸ 1807 ἡ Ἰονικὴ Ἑκαδημία, ἡ ὁποία ἀπετελεῖτο ἐξ 28 ἰδρυτῶν ἀκαδημαϊκῶν. Αὕτη ἀπηρτίζετο ἐκ τριῶν τμημάτων: α) φυσικομαθηματικοῦ β) πολιτικῶν καὶ ἠθικῶν ἐπιστημῶν καὶ γ) γραμματολογίας καὶ καλλιτεχνίας. Εἰς τὴν Ἰονικὴν Ἑκαδημίαν ἐδιδάσκοντο καὶ στοιχεῖα ἰατρικῆς. Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μ. Ναπολέοντος ὁ ἄγγλος στρατηγὸς Κάμπελ, ὅστις κατέλαβε τὴν Κέρκυραν τὸ 1814 διέλυσε καὶ τὴν Ἑκαδημίαν.

Δημοσία ἰατρικὴ σχολὴ λειτουργήσασα ἀπὸ τοῦ 1805 μέχρι τοῦ 1824 δηλαδὴ μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῆς λειτουργίας τῆς Ἰονίου Ἑκαδημίας, ἰδρύθη ἐν Κερκύρᾳ ὑπὸ τοῦ Ἰσραηλίτου Λαζάρου Μόρδου (1744 — 1823) ἐπιφανοῦς ἰατροφιλοσόφου, γεννηθέντος ἐν Κερκύρᾳ καὶ σπουδάσαντος ἐν Παδούῃ. Οὗτος ἰδρυσε τὸ 1802 ἐν Κερκύρᾳ τὸν «Ἐθνικὸν ἰατρικὸν σύλλογον» ὃπου ἀνεκοίνωσε πολλὰς ἰατρικὰς πραγματείας του. Ἐτιμήθη διὰ τοῦ προσωνυμίου «Μαϊμονίδης»¹ λόγῳ τῆς ἐπιστημονικῆς πολυμερείας του. Διετέλεσε

¹ Διάσημος Ἰσραηλίτης ἱατρός τοῦ 12ου αἰῶνος (ιδεῖ ἀνωτ. σελ. 205).

μέλος τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας μέχρι τοῦ 1814, ὅτε διωρίσθη ἀρχίατρος. Εἰσήγαγε πρῶτος παρ' ἡμῖν τὴν δαμαλίδα (1805) καὶ διετέλεσε μέλος καὶ εὐρωπαϊκῶν Ἀκαδημιῶν. Ἀπέθανεν ἐν Κερκύρα,

Ἔτεροι ἀξιόλογοι τῆς ἐπτανησιακῆς ἰατρικῆς ἱεροφάνται ὑπῆρξαν οἱ κερκυραῖοι, Ἰωάννης Ν. Θεοτόκης (1741—1818) συγγραφεὺς ἐπιστημονικῶν μελετῶν καὶ ὁ Δημήτριος Χοιδᾶς (1750) συγγραφεὺς ἀνατομικῆς καὶ οἱ κεφαλλῆνες, Ἄγγελος Δελλαδέταιμας (1752—1825) καθηγητῆς τῆς ἰατρικῆς ὕλης ἐν τῇ πανεπιστημίῳ τῆς Παδούης καὶ ὁ Σπυροῖδων Ἀσάνης (ιδὲ ἀν. σελ. 647).

Ἡ Φαρμακευτικὴ Ἐταιρεία Κερκύρας ἰδρύθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ Καίσαρος Οὐζιλίου, ὁ δὲ Ἐθνικὸς ἰατρικὸς σύλλογος τῆς αὐτῆς πόλεως τῇ προσπαθείᾳ τοῦ Ἰ. Καποδιστρίου ἀνεκαινίσθη τὴν 25 Μαΐου 1802. Σκοπὸς τούτου ἦτο ἡ διάδοσις ἰατρικῶν γνώσεων καὶ τῆς ὑγιεινῆς καὶ ἡ καταπολέμησις τῶν ἐπιδημιῶν.

Τὴν Ἰονικὴν Ἀκαδημίαν διεδέχθη ἡ ὑπὸ τοῦ λόρδου Φ. Γκίλφορντ ἰδρυθεῖσα τὴν 7 Μαρτίου 1820 ἐν Κερκύρα Ἰόνιος Ἀκαδημία, ἣτις ἀπετέλεσε τὸ πρῶτον τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος πανεπιστήμιον. Ἡ λειτουργία της ἤρξατο τὴν 17 Μαΐου 1824, ἀπετελεῖτο δ' ἐκ τεσσάρων σχολῶν: τῆς Θεολογικῆς, τῆς Φιλοσοφικῆς, τῆς Νομικῆς καὶ τῆς Ἰατρικῆς. Οἱ πρῶτοι καρποὶ τῆς ὑπῆρξαν ἱκανοποιητικοὶ καὶ κατὰ τὸν τεσσαρακονταετῆ βίον της παρέσχε τοὺς πρῶτους ἔλληνας ἐπιστήμονας. Τὰ μαθήματα τῆς Ἀκαδημίας διήρκεσαν μέχρι τοῦ 1827, ὅτε ἀπέθανεν ὁ ἰδρυτῆς της Γκίλφορντ. Ἡ λειτουργία της ἀνεστάλη τὸ 1828 καὶ κατηργήθη τὸ 1837. Ἀνασυστάθη τὸ 1841 καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς Ἐπτανήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος διὰ λόγους οἰκονομίας τὸ 1864 ἔκλεισε τὰς πύλας του τὸ ἀνώτατον τοῦτο ἐκπαιδευτικὸν καθίδρυμα.

Ἡ Ἰόνιος Ἀκαδημία βαθμηδὸν συμπληρουμένη, ἀπέκτησε τὸ 1841 φαρμακευτικὸν σχολεῖον, αἱ δ' ἐν αὐτῷ σπουδαὶ διήρκουν ἐπὶ διετίαν. Οἱ σπουδασταὶ ἔφερον στολὴν ἀποτελουμένην ἐκ χιτῶνος, ἐπενδύτου κυανοῦ καὶ ἀρχαικοῦ πύλου.

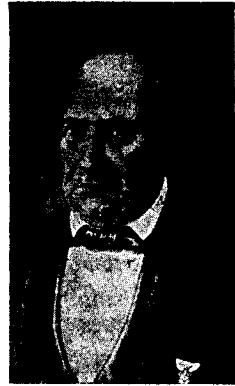
Τὰ φυσικὰ καὶ φυσιογνωστικὰ μαθήματα ἐν τῇ Ἰονίῳ Ἀκαδημίᾳ ἐδιδάχθησαν ὑπὸ πλειόνων καθηγητῶν. Κατὰ τὴν πρώτην τῆς ἰδρύσεώς της τετραετίαν ὁ Ἀθ. Πολίτης ἐδίδαξε Χημείαν θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν καὶ ὁ Σταμ. Πυλαρινὸς Φυσικὴν πειραματικὴν, ἀμφότεροι καθηγηταὶ τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς. Ὁ Στυλ. Σπαθῆς, μέλος τῆς ἰατρικῆς σχολῆς, ἐδίδαξεν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Ἰατρικὴν καὶ τὴν Βοτανικὴν. Ἐν Κερκύρα τὴν Χημείαν ἐδίδαξε πρῶτος ἐν τῇ παλαιότερᾳ Ἰονικῇ Ἀκαδημίᾳ, ὁ Γάλλος ἀξιωματικὸς Charles Dupin. Οὗτος μετὰ τῆς Χημείας ἐδίδαξε Φυσικὴν καὶ Μηχανικὴν μέχρι τοῦ 1811, ὅτε ἀπῆλθεν ἐκ Κερκύρας καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐδίδαξεν Ἕλληνιστὴ ὁ Ἀθ. Πολίτης. Καθηγητὰς τῆς Φυσικῆς ἀνεύρομεν τὸν Ἰταλὸν Franc. Oreoli 1836 (Φυσικὴ καὶ Φιλοσοφία), τὸν Ἰωάν. Καραν-

δηγόν, τὸν Ε. Θεοτόκην καὶ τὸν Σπυρ. Κατσαίτην, ὅστις πλὴν τῆς Φυσικῆς ἐδίδαξε Χημείαν καὶ Βοτανικὴν (1837).

Ὁ Ἰω. Καρανδηνός, ἔφορος τῆς Ἀκαδημίας, ἐδίδασκε τὴν Φυσικὴν εἰς δημοτικὴν γλῶσσαν, θέλων ν' ἀποδείξῃ ὅτι αὕτη δὲν εἶναι μόνον κατάλληλος διὰ τὴν ποίησιν ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐπιστήμην.

Ἐκεῖνοι ὅμως, οἵτινες ὑπῆρξαν οἱ κύριοι διδάσκαλοι τοῦ φαρμακευτικοῦ παραρτήματος τῆς Ἰατρικῆς σχολῆς, ἦσαν ὁ Ἀθ. Πολίτης, Ι. Β. Δελβινιώτης καὶ Χρ. Λαβραῖος.

Ἀθανάσιος Πολίτης, Καθηγητὴς ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ τῆς θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς Χημείας καὶ ἐν τῇ Ἰατρικῇ τῆς Φαρμακείας καὶ τῆς Τοξικολογίας. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Λευκάδι κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ ἀπέθανε τὸ 1864. Τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐπεράτωσεν ἐν Κερκύρα ἀξιωματικῶς τοῦ ἀριστείου τῆς Ἑπτανησιακῆς Πολιτείας τὸ 1804. Ἐσπούδασεν ἐν Παρίῳ τὴν Ἰατρικὴν καὶ ἐν Παρισίοις τὸ 1814 Φυσικὴν καὶ Χημείαν. Τὸ 1819 ἐπανέκαμψεν εἰς Κέρκυραν καὶ ἴδρυσεν χημικὸν ἐργαστήριον ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Καποδιστρίου, παρ' οὗ ἔλαβε τὸ ποσὸν 5.000 φράγκων πρὸς προμήθειαν χημικῶν ὀργάνων· πρὸ τοῦ διορισμοῦ του ὡς καθηγητοῦ διέτριψε πάλιν ἐν Παρισίοις καὶ τὸ 1824 (17 Μαΐου) διωρίσθη καθηγητὴς διδάξας πλὴν τῆς Χημείας, Τοξικολογίαν καὶ Φαρμακείαν (1857 — 1864). Ὁ Πολίτης ἐξελλήνισε τοὺς χημικοὺς τύπους, ἐδίδαξε δὲ προσέτι Φυσιολογίαν καὶ Φαρμακολογίαν. Ὑπῆρξεν εὐφραδὴς διδάσκαλος, πρακτικὸς εἰς τὴν ἐφαρμογῆν τῶν θεωριῶν καὶ θερμὸς ὁπαδὸς τῆς δημοτικῆς γλώσσης, ὡς καὶ ὁ καθηγητὴς τῆς Φυσικῆς Ἰ. Καρανδηνός. Αἱ εὐγενεῖς ἰδέαι του καὶ ἡ φιλοπατρία του τὸν ὤθησαν νὰ θυσιάσῃ πολλὰ ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου παρέλαβε καὶ ἀνετύπωσε τοὺς πίνακας, οὓς ὁ Κλεόβουλος εἶχε τυπώσει ἐν Παρισίοις πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς μεθόδου ταύτης.

Εἰκ. 215.
Ἀθανάσιος Πολίτης

Ἐδημοσίευσεν τὰ κάτωθι ἔργα: «Ἐγχειρίδιον τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου» δαπάνη τῆς κυβερνήσεως εἰς χρῆσιν τῶν κατὰ τὸ Ἰονικὸν κράτος παιδαγωγῶν» (σελ. 77. Κέρκυρα 1829). «Στοιχεῖα Χημείας» τόμος πρῶτος. Κέρκυρα 1847. Ὁ δεῦτερος τόμος δὲν ἐδημοσιεύθη. Ἐν τῇ Ἰονίῳ Ἀνθολογίᾳ τοῦ Ἰανουαρίου 1834 ἐδημοσίευσεν ἄρθρον «Περὶ χημικῆς ὀνοματολογίας» καὶ ἐν τῷ «Λογίῳ Ἐρμῆ» ἄλλας μελέτας του. Ἀναφέρεται ὅτι ἐξέδωκε τὴν «Κερκυραϊκὴν Χλωρίδα» καὶ τὸ 1838 ἐν Κερκύρα τὰ ποιήματα τοῦ Βιλαρᾶ.

Ἰωάννης Βαπτιστῆς Δελβινιώτης, Καθηγητῆς ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Χημικῆς ἀναλύσεως. Ἐγεννήθη ἐν Κερκύρα περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ ἀπέθανε τὴν 4ην Ἀπριλίου 1864. Ἐσπούδασε τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας ἐν Ἰταλίᾳ καὶ διεδέχθη ἐν τῇ Ἰονίῳ Ἀκαδημίᾳ τὸν Ὄρεόλη. Ἐδίδαξε κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ ἐν Κερκύρα λύκειον Φυσικὴν καὶ Χημείαν, ἀκολούθως δὲ καὶ Ἀναλυτικὴν Χημείαν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ διευθύνας τὸ ὑπάρχον ἐκεῖ χημεῖον.

Εἰκ. 216.
Ἰωάννης Βαπτιστῆς
Δελβινιώτης

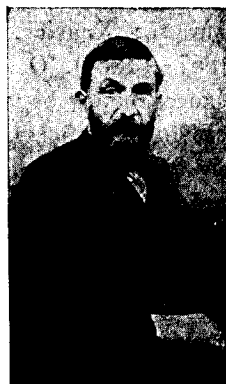
Ἔργα του εἶναι τὰ ἀκόλουθα: «Cenni sulla utilità dei Cimiteri». (Κέρκυρα 1840). «Ὁδηγία» διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ ζαχαρωτοῦ ὄλοῦ καὶ διὰ τὰς διαφόρους ὕλας ἐξ αὐτοῦ ἐξαγομένας. Κέρκυρα. (Τυπογρ. κυβερνήσεως σελ. 23). «Ποιήματα» ἐκφωνηθέντα ἐν τῇ 9ῃ τῶν εἰς Ἐνετίαν λογίων τῆς Ἰταλίας συνλεύσει. (Ἀθῆναι 1849, σελ. 26). Ἐν σελ. 17 πραγματεύεται «περὶ τῶν θερμῶν ἱαματικῶν τοῦ Λουτρακίου».

Χριστόφορος Λαβραῖνος, Καθηγητῆς ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ τῆς Φυσικῆς ἱστορίας καὶ ἐν τῇ Ἱατρικῇ σχολῇ τῆς Φαρμακολογίας καὶ Θεραπευτικῆς. Ἐγεννήθη ἐν Κερκύρα καὶ ἐδίδαξεν ἐν τῇ Ἰονίῳ Ἀκαδημίᾳ Ὄρυκτολογία, Γεωλογία, Βοτανικὴν, Συνταγολογία καὶ Φαρμακογνωσίαν.

Ἐξέδωκε τὰ ἐπόμενα ἔργα: «Στοιχεῖα βοτανικῆς» περιέχοντα τὴν ὀργανογραφίαν, φυσιολογίαν καὶ ταξινομίαν μετὰ γλωσσολογικοῦ πίνακος καὶ εἰκόνων. (Κέρκυρα 1853). «Sulla meningite Cerebrospirale — Miasmatica che ha dominata nell' isola di Corfu.» (Corfu 1844). «Intorno all' opuscolo del dottor Rocco Pilarino protomedico di Corfu, consideretioni ect. . . .» (Corfu 1844).

Πρὸς πληρέστερον πρακτικὸν καταρτισμὸν τῶν σπουδαστῶν τῆς Φαρμακευτικῆς ὑπῆρχε μουσεῖον Φυσικῆς, ἀξιόλογος συλλογὴ ὀρυκτῶν τῆς Σιβηρίας, προερχομένη ἐκ δωρεᾶς τοῦ κυβερνήτου Ἰ. Καποδιστρίου, καὶ βοτανικὸς κήπος, κείμενος ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς Ἁγίας Ἰουστίνης, ἔνθα τὸ 1826 κατὰ Ἐμ. Θεοτόκην διετηροῦντο περὶ τὰς τέσσαρας χιλιάδας φυτὰ, πολλὰ τῶν ὁποίων σπάνια.

Τελευταῖος φαρμακοποιὸς τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας ἐπὶ Ἀγγλικῆς κατοχῆς ἀπεφοίτησεν ὁ Σπ. Ἀραβαντινὸς (3 Ἰουλίου 1863) καὶ ἐπὶ τῆς βασι-

Εἰκ. 217.
Χριστόφορος Λαβραῖνος

λείας Γεωργίου τοῦ Α' τῆς Ἑλλάδος πρῶτος ὁ Γεώργ. Ἄν. Ζαβιτσάνος (Ἰούνιος 1864), τελευταῖος δὲ ὁ Γ. Κ. Ζαβιτσάνος (12 Ὀκτωβρίου 1865). Δυστυχῶς δὲν κατώρθωσα νὰ ἀνεύρω ἐν Κερκύρα τὴν πλήρη σειρὰν τῶν ἐκ τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας ἐξεληθόντων φαρμακοποιῶν.

ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΕΛΛΑΣ

ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ¹

Σπουδαί. Διὰ Β. Δ. τῆς 18ης Μαΐου 1835 ἐγένετο ἡ σύστασις ἐν Ἀθήναις «θεωρητικοῦ καὶ πρακτικοῦ διδασκαλικοῦ καταστήματος χειρουργίας, φαρμακοποιίας καὶ ἰατρικῆς» καὶ μετὰ τοῦτο ἠκολούθησε τὸ Β. Δ. τῆς 31ης Δεκεμβρίου 1836 περὶ συστάσεως τοῦ Πανεπιστημίου. Τὴν 15ην Ἰουλίου 1838 ἐξεδόθη Β. Δ. περὶ συστάσεως καθέδρας «Φαρμακολογίας», ἀνηκούσης τῇ Ἰατρικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου, ἧς οἱ μαθηταὶ ἔδει νὰ ἔχουν συμπληρώσει τὸ 16ον ἔτος τῆς ἡλικίας των, περατώσει τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ μαθητεύσει ἐπὶ τριετίαν ἐν τινι φαρμακείῳ, ἐντὸς δὲ τριῶν ἑξαμήνων ἐτύγχανον τοῦ διπλώματος τοῦ φαρμακοποιοῦ. Παρηκολούθουν τὰ ἐξῆς μαθήματα. *I ἐξάμηρον*: Φυσικὴν, Χημείαν, Φυσικὴν Ἱστορίαν, Ἰατρικὴν ὕλην. *II ἐξάμηρον*: Βοτανικὴν, Φυσικὴν, Χημείαν, Φυσικὴν Ἱστορίαν. *III ἐξάμηρον*: Φαρμακολογίαν, Τοξικολογίαν καὶ Χημικὰς καὶ Φαρμακολογικὰς ἐργασίας. Ὑπεχρεοῦντο εἰς ἑξαμηνιαίας ἐξετάσεις καὶ ἅμα τῇ συμπληρώσει τῶν σπουδῶν εἰς διπλωματικὰς ἐνώπιον τοῦ Ἰατροσυμβουλίου. Τὴν 4ην Μαΐου 1843 διὰ Β. Δ. ἰδρύθη ἴδιον Φαρμακευτικὸν Σχολεῖον ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κοσμήτορος τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς, οὗτινος οἱ μαθηταὶ ὄφειλον νὰ ἔχουν συμπληρωμένον τὸ 18ον ἔτος τῆς ἡλικίας των καὶ περατώσει τὴν πρώτην γυμνασιακὴν τάξιν διὰ τὴν γνῶσιν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς καὶ τριετὴ πρακτικὴν προάσκησιν ἐν τινι φαρμακείῳ. Μετὰ εἰσιτήριον ἐξετάσιν ἐνεγράφωντο εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Αἱ σπουδαὶ ἦσαν διετεῖς, ἐγένετο δὲ διδασκαλία τῶν ἐξῆς μαθημάτων. *A' ἐξαμηνία*: Φυσικῆς, Χημείας, Ὀρυκτολογίας, Φαρμακευτικῆς. *B' ἐξαμηνία*: Ζωολογίας, Βοτανικῆς, Φυσικῆς, Χημείας. *Γ' ἐξαμηνία*: Ἰατρικῆς ὕλης, Τοξικολογίας, Φυσικῆς, Χημείας. *Δ' ἐξαμηνία*: Φαρμακευτικῆς, Βοτα-

¹ Τὸ Πανεπιστήμιον ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς του περιελάμβανε τέσσαρας σχολὰς, θεολογικὴν, νομικὴν, φιλοσοφικὴν καὶ ἰατρικὴν. Τὸ 1905 ἀπεσπάρθησαν ἐκ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τὰ φυσικὰ, φυσικοῖστορικὰ καὶ μαθηματικὰ μαθήματα καὶ ἀπετέλεσαν τὴν Φυσικομαθηματικὴν Σχολὴν, ἣτις συνεκροτήθη ἐκ τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ μαθηματικοῦ τμήματος. Τὸ 1918 προσετέθη καὶ τρίτον τμήμα, τὸ χημικόν, τὸ 1922 τέταρτον, τὸ φαρμακευτικόν—καταργηθέντος τοῦ Φαρμακευτικοῦ Σχολείου—καὶ τέλος τὸ 1934 προσετέθη καὶ πέμπτον τμήμα, τὸ φυσιογνωστικὸν καὶ γεωγραφικόν.

νικῆς, Τοξικολογίας μετὰ χημικῶν καὶ φαρμακευτικῶν ἐργασιῶν. Εἰς τὸ τέλος ἐκάστου μαθήματος ἐξητάζοντο μερικῶς ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου καθηγητοῦ καὶ μετὰ διετίαν προσήρχοντο εἰς γενικὴν ἐξέτασιν ἐνώπιον ἐπιτροπῆς, προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ κοσμήτορος τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς. Ὁ ὄργανισμὸς τοῦ Φαρμακευτικοῦ Σχολείου ὑπέστη ἐπανειλημμένας τροποποιήσεις. Ἀπὸ τοῦ 1905 ἀπεσπάρθη ἐκ τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς καὶ προσηρτήθη εἰς τὴν Φυσικομαθηματικὴν καὶ διὰ τοῦ Ν. 3823 τῆς 2 Ἰουλίου 1911 προσηρτήθη πάλιν εἰς τὴν Ἱατρικὴν Σχολήν, ἀποσπασθὲν ἐκ τῆς Φυσικομαθηματικῆς. Τέλος διὰ τοῦ Ν. 2905 τοῦ 1922 τὸ Φαρμακευτικὸν Τμῆμα ἀποτελεῖ μέρος τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς.

Ἐνῶ κατὰ τὰ δύο πρῶτα τῆς συστάσεως τοῦ Ὀθωνείου Πανεπιστημίου ἔτη οὐδεὶς φοιτητὴς τῆς Φαρμακευτικῆς ἐνεγράφη, κατὰ τὸ τρίτον Ἀκαδημαϊκὸν ἔτος, δηλ. τὸ 1839—1840 ἐνεγράφησαν πέντε φοιτηταὶ τῆς Φαρμακευτικῆς, οἱ Δ. Ἰωάννου ἐκ Κυνουρίας, Θ. Χρησιτίδης ἐξ Ὑπάτης, Σ. Λυμπερόπουλος ἐκ Σπάρτης, Δ. Ζαφειρακόπουλος ἐκ Πύργου τῆς Ἡλείας καὶ Ἀθαν. Μπυρίνης ἐξ Ἀγ. Πέτρου, οἵτινες ἔτυχον τοῦ πτυχίου τοῦ φαρμακοποιοῦ κατὰ Μάϊον τοῦ 1841. Πρῶτῃ Ἑλληνίς φαρμακοποιὸς ἀπεφοίτησεν ἡ ἐξ Εὐδοκίουπόλεως Πολύμνια Παναγιωτίδου τὸ 1898—1899.

Πρὸς ἐγγραφὴν ἐν τῷ Φαρμακευτικῷ τμήματι ἀπαιτοῦνται σήμερον, ἀπολυτήριον Γυμνασίου, ἔτησία ἀσκήσεις ἐν φαρμακείῳ καὶ εἰσαγωγικαὶ ἐξετάσεις ἐν τε τῷ Ἀνωτάτῳ Ὑγειονομικῷ Συμβουλίῳ (ἀνάγνωσις λατινικῶν συνταγῶν, μετάφρασις καὶ ἐκθεσις τῆς παρασκευῆς των, στοιχειώδης Φαρμακοτεχνία καὶ ἀναγνώρισις φαρμάκων) καὶ τέλος ἐπιτυχεῖς εἰσαγωγικαὶ ἐξετάσεις ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Αἱ σπουδαὶ τῆς Φαρμακευτικῆς εἶναι τετραετεῖς μετὰ δὲ τὸ πέρασ αὐτῶν προσέρχεται ὁ ὑποψήφιος εἰς πτυχιακὰς ἐξετάσεις. (*Ἴδὲ Φαρμ. Νομοθεσία. Φαρμακευτικαὶ σπουδαί).

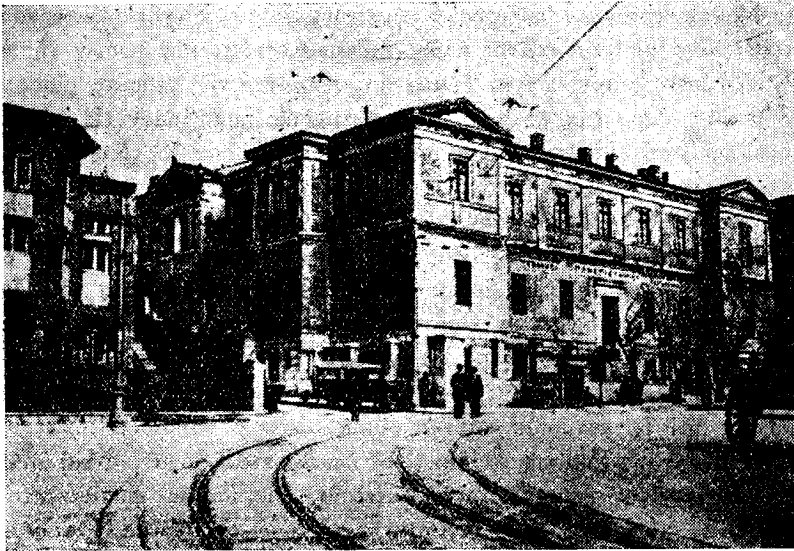
ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΟΝ ΧΗΜΕΙΟΝ

Εἰς τὴν γωνίαν τῶν ὁδῶν Ἀκαδημίας καὶ Β. Σοφίας, ἔνθα εὕρισκετο οὐχὶ πρὸ πολλοῦ τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, ὑπῆρχεν ἐπὶ Ὀθωνος τὸ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀδελικοῦ φαρμακοποιοῦ Ι. Σαρτωρίου Βασιλικὸν Φαρμακεῖον. Εἰς αὐτὸ ὁ πρῶτος καθηγητὴς τῆς Φαρμακευτικῆς Χημείας καὶ ἀρχιφαρμακοποιὸς τοῦ βασιλέως Ὀθωνος, Χαβέρριος Λάνδερερ ἐδίδαξε τὰς πρακτικὰς ἀσκήσεις εἰς τοὺς τότε μαθητὰς τῆς Φαρμακευτικῆς, τοὺς ἀριθμομένους εἰς τὰ δάκτυλα τῆς μιᾶς χειρὸς καὶ ἔθηκε τὰς βάσεις τῆς ἐπιστημονικῆς φαρμακευτικῆς διὰ τε τῆς διδασκαλίας, τῶν συγγραμμάτων του καὶ τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ ἐπιβολῆς, κατορθώσας οὕτω νὰ ἀναδείξῃ οὐ μόνον τοὺς πρῶτους τῆς φαρμακευτικῆς μύστας, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἀγάπην, ἣν διετήρησαν καθ' ἅπαντα τὸν

μετέπειτα βίον των. Τοῦτο ἀπετέλεσεν, οὕτως εἶπεῖν, τὸ πρῶτον τῆς Φαρμακευτικῆς ἐπιστήμης ἐργαστήριον. Τὸ 1837 ὁ γερμανοέλλη καθηγγητῆς ἴδρυσεν ἐν τοῖς ὑπογείοις τῆς νοτιοδυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Πανεπιστημίου τὸ πρῶτον ἐπίσημον τῆς Φαρμακευτικῆς Χημείας ἐργαστήριον. Μικρὸν καὶ σκοτεινόν, ἀτελὲς καὶ πενιχρὸν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν πρακτικὴν ἀσκησιν τῶν ἐλαχίστων φοιτητῶν, οἵτινες ἀνέμενον τὰ πειράματα ἐπὶ τοῦ μαθήματός των ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς, ἵνα ἐξ αὐτῶν ἀντλήσουν πρακτικὴν ὠφέλειαν. Ἐν τούτοις εἰς τὸ πτωχότατον ἐργαστήριόν του ὁ ἰδιόρρυθμος ἐκεῖνος καλὸς διδάσκαλος διὰ τῶν μέσων τῆς ἐποχῆς του ἐξήτασεν ἱαματικά τινα ὕδατα καὶ προϊόντα τῆς νέας πατρίδος του. Τὸ 1866 οἱ δώδεκα φοιτηταὶ τῆς φαρμακευτικῆς ἠσκήθησαν εἰς δύο ἀνώγεια δωμάτια τοῦ Πανεπιστημίου, ἅτινα ἐχρησίμευσαν ὡς Χημεῖον, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἀ. Χρηστομάνου καὶ ἐξετέλεσαν ποιοτικὰς ἀναλύσεις καὶ παρασκευὰς ἀνοργάνων φαρμάκων. Κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1869 ὁ διάδοχος τοῦ Λάνδερερ καθηγγητῆς Ζαβιτσᾶνος ἐπέτιχε πίστωσιν 4.000 δραχμῶν καὶ ἴδρυσεν εἰς τὰ τρία βορειοανατολικά ὑπόγεια δωμάτια τοῦ Πανεπιστημίου τὸ «Φαρμακευτικὸν Φροντιστήριον», ὅπως ἀπεκάλεσε τὸ ἐργαστήριόν του, ἅτινα κάθυγρα καὶ ἀνθυγιεινὰ διεσκευάσθησαν καταλλήλως πρὸς ἀσκησιν δεκαπέντε φοιτητῶν. Ἐν ἔτος βραδύτερον ἐκανονίσθησαν αἱ ἀσκήσεις τοῦ ἐργαστηρίου τούτου οὕτως, ὥστε οἱ πρωτοετείς νὰ παρασκευάζουν ἀνόργανα χημικὰ φάρμακα, οἱ δευτεροετείς ὄργανικὰ καὶ οἱ τριτοετείς γαληνικὰ φάρμακα καὶ νὰ ἐκτελοῦν δοκιμασίας φαρμακευτικῶν προϊόντων. Τὸ αὐτὸ ἔτος 1870 ἐκτίσθη ἐν τῇ αὐλῇ τῆς οἰκίας Παπαδοπούλου τὸ πρῶτον Χημεῖον, ἐνθα νῦν εὐρίσκεται τὸ ἐργαστήριον τῆς Τοξικολογίας. Περιελάμβανεν 65 θέσεις καὶ ἠσκήθησαν ἐν αὐτῷ 32 φοιτηταὶ τῆς Φαρμακευτικῆς, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ διευθυντοῦ Χρηστομάνου, περὶ τὰς ποιοτικὰς καὶ ποσοτικὰς ἀναλύσεις. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐνθουσιώδης Ζαβιτσᾶνος ἠγωνίσθη εἰς τὸ ὑπόγειόν του, ἵνα καταστήσῃ τοῦτο ὀλιγώτερον ἀκατάλληλον. Μετὰ τινα ἔτη, ὅτε τὸ Πανεπιστήμιον ἠγόρασεν ἀντὶ 150.000 δραχμῶν τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀκαδημίας 38 οἰκίαν Παπαδοπούλου ἐπετεύχθη ἡ μεταφορὰ τοῦ Φαρμακευτικοῦ Φροντιστηρίου ἀπὸ τοῦ 1872—1873 εἰς τοὺς δύο ἡμιωρόφους τῆς οἰκίας ταύτης ἐνθα ὀργανώθη τοῦτο πρὸς ἐξυπηρετήσιν τεσσαράκοντα σπουδαστῶν. Ὁ Ζαβιτσᾶνος ὤρισεν ὑποχρεωτικὰς τὰς ἀσκήσεις τῶν φοιτητῶν καὶ προέτεινε τὴν ἴδρυσιν ἕδρας Φαρμακογνωσίας, ἣν τὸ 1861—1863 κατεῖχεν ὁ Σταμάτιος Κρίνος, ὡς καὶ τὴν ἴδρυσιν φαρμακείου πρὸς χρῆσιν τῆς Ἀστυκλινικῆς καὶ τοῦ Νοσοκομείου καὶ πρὸς πρακτικὴν ἐξάσκησιν τῶν φοιτητῶν τῆς Φαρμακευτικῆς¹ καὶ παρεπονεῖτο διὰ τὴν ἔλλειψιν προσωπικοῦ. Αἱ σκόπιμοι καὶ σοφαὶ ὁμῶς αὐταὶ προτάσεις δυστυχῶς παρέμειναν

¹ Λογοδοσία 1872—3.

ἀπραγματοποιήτοι καὶ τὸ ἐργαστήριον ἐκεῖνο ἐκκληροδοτήθη, ὡς εἶχεν, εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ Γ. Κροῖνον, Ἄν. Λαμβέργην καὶ Ἐ. Ἐμμανουήλ, ὅπερ ἀτελὲς καὶ ἀκατάλληλον διὰ τοὺς τεσσαράκοντα φοιτητὰς τοῦ 1870 καθίστατο ἀνεπαρκέστατον καὶ ἀνθυγιεινότατον διὰ τὴν σύγχρονον ἀσκησιν 250—350 φοιτητῶν τῆς σημερινῆς ἐποχῆς. Εἰς τὸν μεσαῖον ὄροφον ἦσαν ἐγκατεστημένα τὸ γραφεῖον καὶ ἐργαστήριον τοῦ Καθηγητοῦ, ὁ θάλαμος

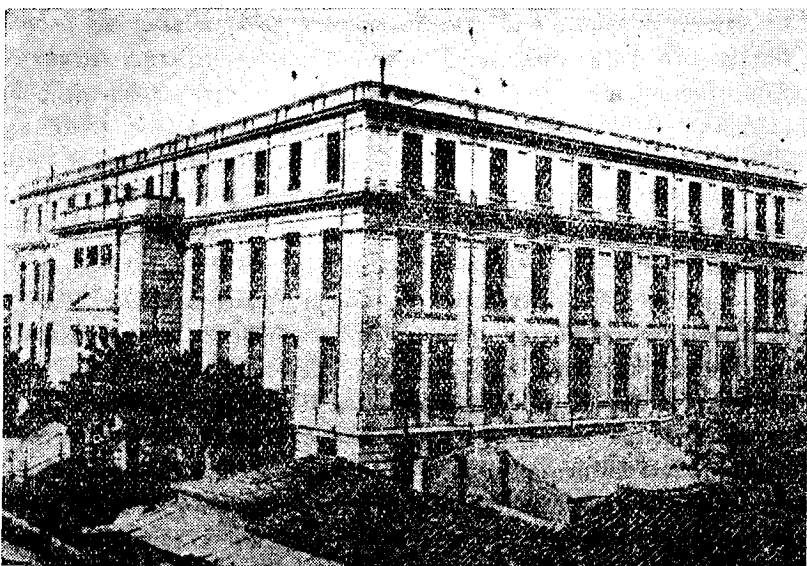

Εἰκ. 218.—Τὸ παλαιὸν Φαρμακευτικὸν Χημεῖον.

τῶν ζυγῶν, ἡ αἴθουσα διδασκαλίας, μία αἴθουσα δι' ἀσκουμένους καὶ δύο μικρὰ δωμάτια χρησιμεύοντα ὡς ἀποθήκαι. Εἰς τὸν ὑπόγειον ὄροφον ὑπῆρχον τὸ γραφεῖον τῶν Ἐπιμελητῶν, δύο ἀποθήκαι, τὸ ἀποστακτήριον, δύο αἴθουσαι δι' ἀσκουμένους καὶ ἓν δωμάτιον διὰ τὸ ὑδροθῆριον. Εἰς τὰ ὑπόγεια ταῦτα ἐργαστήρια τοῦ Φαρμακευτικοῦ Χημεῖου ἠσκήθησαν ἐπὶ πενήκοντα ἔτη οἱ ἐκάστοτε φοιτηταὶ τῆς φαρμακευτικῆς, ἀποτελοῦν δὲ ταῦτα σήμερον ἱερὰν ἀνάμνησιν δι' ὅλους σχεδὸν τοὺς ἀσκούντας νῦν τὴν φαρμακευτικὴν ἐν Ἑλλάδι, οἵτινες διῆλθον ἐκεῖ τὸν περισσότερον χρόνον τῆς ὠραίας καὶ ἀμερίμου φοιτητικῆς ἐποχῆς.

Ἐπὶ τῆς καθηγεσίας τοῦ Ε. Ἐμμανουήλ ἐγένετο ἡ μεταφορὰ τοῦ Φαρμακευτικοῦ Χημεῖου κατὰ τὸ ἔτος 1928, εἰς τὸν ἀνάτατον ὄροφον τοῦ ἐπὶ τῶν ὁδῶν Σόλωνος, Μαυρομιχάλη, Χαριλάου Τρικούπη καὶ Ναυαρίνου μεγαλοπρεποῦς κτιρίου τοῦ Χημεῖου τοῦ Πανεπιστημίου. Τὸ κτίριον τοῦτο οἰκοδομηθὲν κατὰ τὸ 1890, κατεστράφη συνεπείᾳ πυρκαϊᾶς τὸ 1910 καὶ

ἐπανωκοδομήθη τὸ 1913. Ἡ δόμησις τοῦ ἀνωτάτου ὁρόφου τούτου ἐγένετο τὸ 1928 ἀποκλειστικῶς διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ νέου Φαρμακευτικοῦ Χημείου, ἀφ' ἑνὸς μὲν, διότι τὰ παλαιὰ ἐργαστήρια δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπαρκέσουν εἰς τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν σημερινῶν φοιτητῶν τῆς φαρμακευτικῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ κυρίως, διότι ἦσαν ἀνθυγιεινὰ καὶ ἀκατάλληλα. Τὸ νέον Φαρμακευτικὸν Χημεῖον εἶναι ὁ καρπὸς ἀκαταπονήτων προσπαθειῶν καὶ ἐνεργειῶν τοῦ ἤδη διευθυντοῦ του, ὅστις ἀφ' ἧς ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ παλαιοῦ Φαρμακευτικοῦ Χημείου, εὐθὺς ἀμέσως, ὡς πρῶτόν του μέλημα ἔταξε τὴν ἰδρυσιν νέου ἐργαστηρίου, προσαρμοζομένου πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Ἐπιστήμης. Ἡ δόμησις τοῦ ἀνωτάτου ὁρόφου τοῦ Χημείου, ἀπεφασίσθη ἐπὶ τῆς Πρυτανείας τοῦ καθηγητοῦ κ. Ζέγγελη, ἡ δὲ ἐκτέλεσις συνεπληρώθη κατὰ τὸ διάστημα τῆς πρυτανείας τῶν καθηγητῶν Μενάρδου, Αἰγινήτου, Ἀλιβιζάτου καὶ Ματθαιοπούλου, κατὰ περιεργον δὲ σύμπτωσιν, ἡ ἀπόφασις διὰ τὴν δόμησιν ἐλήφθη ἐπὶ τῆς πρυτανείας τοῦ Ζέγγελη, ἡ δὲ περὰ τωσις καὶ ἐγκατάστασις ἐπὶ τῆς πρυτανείας τοῦ Ματθαιοπούλου, ἦτοι

Εἰκ. 119.—Τὸ νέον Φαρμακευτικὸν Χημεῖον.

ἐπὶ τῆς πρυτανείας δύο καθηγητῶν τῆς Χημείας. Τὸ νέον φαρμακευτικὸν χημεῖον εὐρὸν καὶ φωτεινὸν ἀνταποκρίνεται εἰς τὸν σκοπὸν του πρὸς πλήρη καὶ ἄνετον διεξαγωγὴν τῶν ἀσκήσεων τῶν φοιτητῶν.

Ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῶν ἀσκήσεων, εἰς τὰ ἐργαστήρια τοῦ νέου Φαρμακευτικοῦ Χημείου ἐτετέλεσθη τὴν 7ην Νοεμβρίου 1928 σεμνοπρεπῆς τελετή.

Ταύτην ἐτίμησαν προσκληθέντες ὁ Πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου κ. Ματθαίουπουλος καὶ ἡ Σύγκλητος, οἱ Καθηγηταὶ τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς, ὁ Καθηγητὴς τῆς Ἱατροδικαστικῆς καὶ Τοξικολογίας Ν. Γεωργιάδης, ὁ Πρόεδρος τῆς Πανελληνίου Φαρμακευτικῆς Ἑταιρείας Ν. Δασκαλάκης καὶ τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον αὐτῆς, οἱ Ἐπιμεληταὶ τῶν ἐργαστηρίων, πλείστοι ἐξέχοντες φαρμακοποιοὶ καὶ ἄλλοι διακεκριμένοι ἐπιστήμονες. Περὶ τὴν 11 π. μ. ὀλίγον μετὰ τὴν ἀφιξιν τοῦ πρωθιερέως τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Βασιλείου Πειραιῶς ἀειμνήστου Γ. Μακρῆ, ἤρχισεν ἡ τελετὴ διὰ τοῦ ἁγιασμοῦ, μετὰ τὸ πέρας τοῦ ὁποίου ὁ Αἰδεσιμώτατος ἀπῆύθυνε θερμὰς πρὸς τὸν Ὑψιστον εὐχὰς ὑπὲρ εὐδοώσεως καὶ προαγωγῆς τῶν ἐργασιῶν τοῦ νέου Φαρμακευτικοῦ Χημείου. Μετὰ ταῦτα ὁ Διευθυντὴς τοῦ ἐργαστηρίου κ. Ἑμμανουὴλ εἶπε τὸν κατωτέρω λόγον :

«Αἰδεσιμώτατε, Κύριε Πρύτασι, Κύριοι Συνάδελφοι, Κύριοι καὶ Κυρίαί, Εἰς τὴν εἴσοδον τῆς κατακόμβης, ἣτις προχθὲς ἔφερε τὸν τίτλον «Φαρμακευτικὸν Χημείου» ἄγνωστος ἀσκητὴς ταύτης ἐπέγραψε προσφύεστατα ἰταλιστὶ τὸ Δαντικὸν τοῦ Ἄδου ἐπίγραμμα «Lasciate ogni speranza, voi che entrate». «Ἀφῆστε καθ' ἑλπίδα σεῖς πὸν μέσα πάτε». Ἄν ὁ δράστης ἦτο ἐπαγγελματίας φαρμακοποιός, τὸ νόημά του θ' ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀπαισιόδοξον σταδιοδρομίαν τοῦ μέλλοντος συναδέλφου του· ὁ φοιτητὴς ὅμως, ἄγευστος ἔτι τοῦ ἐπαγγελματικοῦ μαρασμοῦ, διὰ τοῦ στίχου αὐτοῦ ἤθελε νὰ δείξῃ τὸ σκοτεινόν, τὸ ὑγρὸν καὶ νοσηρὸν τοῦ ἀσκητηρίου, ὅπερ πλείστα θύματα ἔσχε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Σήμερον τὸ ἐργαστήριον ἐκεῖνο ἀποτελεῖ πλέον ἀνάμνησιν, διὰ μὲν τὰς ἐν αὐτῷ ἐκτραφεῖσας δύο γενεὰς τῶν φαρμακοποιῶν, ὅτι ἐκεῖ διέθρευσεν ὠραία φοιτητικὴ τριετία, δι' ἡμᾶς δέ, ὅτι ἐκεῖ διήλθομεν εἰκοσιπενταετίαν ὀλόκληρον, τὰ ὠραιότερα τῆς ζωῆς ἔτη. Ἄξιοι εὐγνωμοσύνης τῶν τε σπουδαστῶν καὶ ἐν γένει τοῦ φαρμακευτικοῦ κόσμου εἶναι οἱ πρυτάνεις κ. κ. Ζέγγελης, Μενάρδος, Αἰγινήτης, Ἀλιβιζᾶτος καὶ Ματθαίουπουλος, οἵτινες ἰδρῦσαντες τὸ ὑψηρῆφές μέγαρον τοῦ Φαρμακευτικοῦ Χημείου παρέσχον εἰς τοὺς σπουδαστὰς τῆς Φαρμακευτικῆς τὴν φυσιολογικὴν τῶν ὀντότητα, μετατρέψαντες αὐτοὺς ἀπὸ ἀσκητὰς εἰς ἀσκουμένους. Ἐπὶ τοῦ πρώτου ἀπεφασίσθη ἡ δόμησις τοῦ ὁρόφου, ὁ δεῦτερος ἤρχισε τὴν προσθήκην αὐτοῦ μετὰ προθυμίας καὶ ἐνθουσιασμοῦ καὶ οἱ λοιποὶ συνεπλήρωσαν μετὰ στοργῆς καὶ ἐνδιαφέροντος τὸ ὠραῖον ἔργον. Πάντες ὁμοῦ δὲν προσφέρουν μόνον τὸν ἀπαραίτητον τοῦ Ἀσκληπιοῦ ναὸν εἰς τὴν σπουδάζουσαν νεότητα καὶ δὲν παρέχουν μόνον πλείονα ἐφόδια διὰ τὰς συγχρόνους τῆς ἐπιστήμης ἀπαιτήσεις, ἀλλὰ καὶ δωροῦνται τὴν ὑγιεῖαν εἰς τοὺς ἀλκίμους πολίτας τῆς αὔριον. Ἡ Φαρμακευτικὴ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος θ' ἀναγράφῃ μὲ ἀνεξίτηλα χρυσὰ γράμματα τὰ ὀνόματα: Ζέγγελης, Μενάρδος, Αἰγινήτης, Ἀλιβιζᾶτος καὶ Ματθαίουπουλος.... (ἱστορία τοῦ Φαρμ. Χημείου). Εὐτυχέστερος ὁ σημερινὸς διάδοχος τοῦ Ζαβιτσάνου ἔχει τὴν τιμὴν

νά εὐχαριστῆ τοὺς ἀποκαθάραντας τὸ Πανεπιστημιακὸν ἄγος, τοὺς δωρησαμένους χῶρον, ἀέρα, ὑγίαν, ζώην, τοὺς συντελεστάς τῆς ἰδρύσεως ὄχι τοῦ νέου, ἀλλὰ τοῦ πρώτου Φαρμακευτικοῦ Χημείου. Ἄς εὐφημοῦμεν ὁμως, φίλοι φαρμακοποιοί, διότι ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ ἐκείνῳ διήλθομεν τὰ ὥραια τοῦ βίου ἡμῶν ἔτη. Θὰ στρέφωμεν πρὸς αὐτὸ πάντοτε συμπαθὲς βλέμμα καὶ θὰ διατηρήσωμεν ἀνάμνησιν καλὴν δι' ἐργαστήριον, ὅπερ παρ' ὅλας τὰς ἀτελείας του, ἐγαλοῦχησε καὶ ἐξέθρεψε δύο γενεὰς ἐπιστημόνων.

Ἀγαπητοί μου μαθηταί. Ἄν ὁ ἀσκητὴς φοιτητὴς εἰς τὸ παλαιὸν ἐργαστήριόν μας πεσιμιστικῶς ἔγραψε τὸ Δαντικὸν τοῦ Ἄδου ἐπίγραμμα καὶ καὶ σεῖς περίλυποι κατήχεσθε εἰς τὴν πνιγρὰν τοῦ ὑδροθείου ἀτμόσφαιραν, ἐγὼ θὰ γράψω εἰς τὴν γλώσσαν τῶν φαρμάκων πρὸ τῆς θύρας τοῦ νέου ἡμῶν ναοῦ τὸ ρητὸν τοῦ συγγραφέως τῶν Ἀττικῶν νυκτῶν: *Introite, et heic nam Dei sunt*».

Ἀκολουθῶν ὁ Πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου κ. Ματθαίουπολος ἀντεφώνησε δι' ὀλίγων μεστῶν ἐννοιῶν λέξεων εὐχαριστήσας καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Πανελληνίου Φαρμακευτικῆς Ἑταιρείας ἀειμνήστου Ν. Δασκαλάκης δι' ὥραίας προσλαλιᾶς ἔχαιρέτησε τὸ εὐτυχὲς διὰ τοὺς φαρμακοποιοὺς γεγονός.

Τὸ νέον Φαρμακευτικὸν Χημεῖον καταλαμβάνει τὸ βυραιοανατολικομεσημβρινὸν μῆμα τοῦ ἀνωτάτου ὁρόφου τοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σόλωνος κτιρίου τοῦ Χημείου τοῦ Πανεπιστημίου. Εἶναι ἐργαστήριον φωτεινόν, εὐρὺ καὶ ἐκτεταμένον, παρουσιάζον μεγάλας εὐκολίας κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἀσκήσεων καὶ πληροῦν τοὺς ἀπαιτουμένους ὄρους τῆς Ὑγιεινῆς. Δεξιᾷ τῷ ἀνερχομένῳ τὰς μαρμαρίνας βαθμίδας ἀνοίγεται μετὰ τὸν πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ χῶρον διάδρομος φωτεινός, ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ὁποίου εἶναι ἀνηρημέναι εἰκόνες βιομηχανικῆς παρασκευῆς διαφόρων χημικῶν προϊόντων. Ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τοῦ διαδρόμου τούτου ὑπάρχει μικρὸς σκοτεινὸς θάλαμος προσωρισμένος διὰ τὰς πολωσιμετρικὰς, φασματοσκοπικὰς καὶ λοιπὰς ἐν σκοτεινῷ χώρῳ τελουμένας ἐργασίας δι' ὄργάνων ἀκριβείας. Ὁ σκοτεινὸς θάλαμος συνέχεται πρὸς τὸ ἐργαστήριον τοῦ Καθηγητοῦ, εὐρείαν αἴθουσαν ἐν ἣ εὐρίσκονται σκευοθῆκαι χημικῶν καὶ φυσικῶν ὄργάνων, δύο τράπεζαι ἐργασίας μετ' ἐπιστρώματος λάβας, τράπεζα στοιχειακῶν ἀναλύσεων μετ' ἠλεκτρικῆς καμίνου, εὐρὺς ἀτμαπαγωγός, μαρμαρίναι τράπεζαι διὰ κοινούς ζυγούς, ὡς καὶ τοιαύτη μετὰ ζυγοῦ εὐπαθοῦς Ruprecht. Ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τούτῳ, εἰς ὃ συναντᾶται πᾶσα δυνατὴ τεχνικὴ εὐκολία διὰ τὴν ἐπιτέλειαν τῶν διαφόρων χημικῶν ἐργασιῶν, εἶναι ἀνηρημένη ἡ εἰκὼν τοῦ ἀειμνήστου Τ. Κομνηνοῦ διδασκάλου τοῦ διευθυντοῦ καὶ ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν διατελέσαντος Ἐπιμελητοῦ καὶ ἔμπυχωτοῦ τοῦ Φαρμακευτικοῦ Χημείου. Μετὰ τοῦ ἐργαστηρίου συνέχεται τὸ γραφεῖον τοῦ καθηγητοῦ, διακοσμούμενον διὰ μαρμαρίνης προτομῆς τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ Δαμβέργη, ὡς καὶ εἰκόνων τῶν ἄλλοτε καθηγητῶν τῆς Φαρμακευτικῆς καὶ τῶν

οίφδηποτε τρόπον ένισχυσάντων τὸ ἔργον αὐτῆς: Λάνδερο, Ἀφεντούλη, Χρηστομάνου, Ζαβιτσάνου, Κρίνου, Δαμβέργη καὶ Ματθαιοπούλου. Τὸ γραφεῖον τοῦ καθηγητοῦ χρησιμεύει καὶ ὡς βιβλιοθήκη εἰς ἣν εἶναι συστηματικῶς ταξιθετημένα τὰ βιβλία τοῦ ἐργαστηρίου, κατὰ τὴν τάξιν τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, ἧτοι: Περιοδικά, Ἀναλυτικὴ Χημεία, Χημεία Τροφίμων, Δρογογνωσία, Φυσικὴ, Ὄρυκτολογία, Ἱατρικὴ, Γενικὴ Χημεία καὶ Φαρμακευτικὴ Χημεία.

Εἰς τὸ ἄκρον τοῦ κεντρικοῦ διαδρόμου καὶ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ὄλου ἰδρύματος εὐρίσκεται μικρὰ αἶθουσα ζυγῶν. Ἐκατέρωθεν δὲ τῶν πλευρῶν ταύτης ὑπάρχουν μαρμάρινα τράπεζαι ἑστερωμέναι ἐπὶ τῶν τοίχων ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶναι τοποθετημένοι ὀκτὼ ἀναλυτικοὶ ζυγοί, χρησιμεύοντες διὰ τὰς ἀσκήσεις τῶν φοιτητῶν. Ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τοῦ διαδρόμου καὶ εἰς τὸ ἄκρον αὐτοῦ εὐρίσκεται μεγάλη αἶθουσα ἀσκήσεων τῶν τεταρτοετῶν καὶ τῶν τριτοετῶν, ἐν ἧ ὑπάρχουν 10 ἐργαστηριακαὶ τράπεζαι εἰς διπλὴν σειράν, προωρισμέναι δι' ἀσκήσιν 60 φοιτητῶν, δύο μεγάλοι ἀτμαπαγωγοί, ἐρμάριον διὰ τὰ εἰς τοὺς φοιτητὰς χρησιμεύοντα γενικὰ χημικὰ ἀντιδραστήρια, μικρὸν γραφεῖον διὰ τὸν Ἐπιμελητὴν κατὰ τὰς ὥρας τῶν ἀσκήσεων καὶ μαυροπίναξ, ἐφ' οὗ ἐξετάζονται οἱ φοιτηταί. Ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς τῷ εἰσερχομένῳ πλευρᾶς τῆς αἰθούσης ταύτης ὑπάρχουν μαρμάρινα τράπεζαι προοριζόμεναι διὰ τὰς ἀποστάξεις καὶ ἄλλας παρομοίας φύσεως χημικὰς ἐργασίας τῶν ἀσκουμένων. Ἡ αἶθουσα αὕτη ἔχει ἔξοδον ἐπὶ ἐτέρου μακροῦ διαδρόμου, παραλλήλου τῷ πρώτῳ, εἰς τὸ ἄνω ἄκρον τοῦ ὁποίου εὐρίσκεται τὸ γραφεῖον καὶ ἐργαστήριον τῶν ἐπιμελητῶν.

Δεξιᾷ τῷ διερχομένῳ τὸν διάδρομον τοῦτον εὐρίσκεται ἡ αἶθουσα ἀσκήσεως τῶν δευτεροετῶν φοιτητῶν. Αὕτη περιλαμβάνει 6 ἐργαστηριακὰς τραπεζὰς δι' ἀσκήσιν 48 φοιτητῶν, ἓνα μέγαν ἀτμαπαγωγὸν καὶ δύο μικροτέρους, ἐρμάριον γενικῶν ἀντιδραστηρίων, μικρὸν γραφεῖον Ἐπιμελητοῦ, ὡς καὶ μαυροπίνακα. Εἰς τὸν διάδρομον τῆς αἰθούσης ταύτης εὐρίσκονται προσωρινῶς αἱ προθῆκαι τοῦ Φαρμακευτικοῦ Μουσείου.

Παρὰ τὴν αἶθουσαν ταύτην εὐρίσκεται τὸ ἐργαστήριον τῶν Βοηθῶν περιλαμβάνον ἐργαστηριακὴν τράπεζαν, ἀτμαπαγωγόν, σκευοθήκην καὶ δύο γραφεῖα: ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς τοῦ ἐργαστηρίου εἶναι τοποθετημέναι ἐπιγραφίων αἱ διὰ τὰς ἀσκήσεις τῶν φοιτητῶν χρήσιμοι χημικαὶ οὐσίαι.

Ἀκολουθεῖ ἡ αἶθουσα ἀσκήσεων τῆς Φαρμακοτεχνίας ἐν ἧ ὑπάρχει καὶ ὁ ἠλεκτρικὸς ἀποστακτῆρ ὕδατος. Ὀλίγον περαιτέρω εὐρίσκεται ἡ ἀποθήκη σκευῶν, ὕλικῶν καὶ ὄργάνων καὶ εἶτα ἡ αἶθουσα ἀποστάξεως, ἐν τῇ ὁποίᾳ λειτουργοῦν δύο ἀποστακτικαὶ συσκευαὶ ὕδατος. Παρὰ ταύτην ὑπάρχει μεγάλη καὶ φωτεινὴ αἶθουσα παραδόσεων, περιλαμβάνουσα τράπεζαν ἐργαστηριακὴν πρὸς ἐκτέλεσιν πειραμάτων, ἀτμαπαγωγόν, ἠλεκτρικὸν προβολέα,

γεωγραφικὸν χάρτην τῆς ὑδρογείου καὶ μαυροπίνακα διὰ τὰ μαθήματα, ἔτι δὲ καὶ καθίσματα δι' 150 ἀκροατάς. Ἐν αὐτῇ εὐρίσκεται δρογογνωστικὴ συλλογὴ, καὶ ἄλλη ἐκ σκευασμάτων τοῦ γνωστοῦ ἐργοστασίου Bayer, ἐπὶ δὲ τῶν τοίχων διάφοροι χημικαὶ εἰκόνες. Εἰς τὸ ἄκρον τοῦ διαδρόμου ὑπάρχει ἡ αἴθουσα ὑδροθείου μετὰ τοῦ καταλλήλου διὰ τὴν παρασκευὴν αὐτὴν ἀτμαπαγωγῶ. Ἐκατέρωθεν τῶν πλευρῶν τοῦ δευτέρου διαδρόμου καὶ κατὰ τὸ τελευταῖον ἡμισυ αὐτοῦ εἶναι τοποθετημέναι προθῆκαι περιλαμβάνουσαι συλλογὴν ἀνοργάνων καὶ ὀργανικῶν φαρμάκων, ὡς καὶ τοιαύτην δρογῶν.

Τὸ προσωπικὸν τοῦ φαρμακευτικοῦ χημείου χρονολογικῶς ἔχει :

ΕΠΙΜΕΛΗΤΑΙ ΤΟΥ ΦΑΡΜ. ΧΗΜΕΙΟΥ

Dr J a h n (προσωρινὸς 1877—1879), Ἀν. Κ. Δαμβέργης (1880—1882), Τηλ. Κομνηνὸς (1883—1920), Ἐμμ. Ἐμμανουήλ (1913—1921), Χρ. Ἀναλογίδης (1922—23 καὶ 1930—), Τρ. Καραντάσης (1921—1923), Ἀγγ. Μαρανῆς (1924—1928), Ἰούλ. Δαλιέτος (1924—1939), Κων. Μακρῆς (1928—1930), Παν. Κρητικὸς (1942).

ΥΠΕΠΙΜΕΛΗΤΑΙ ΤΟΥ ΦΑΡΜ. ΧΗΜΕΙΟΥ

Νικ. Μαρουλιανὸς (1901—1906), Ἐμμ. Ἐμμανουήλ (1906—1913).

ΒΟΗΘΟΙ ΚΑΙ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΤΑΙ ΤΟΥ ΦΑΡΜ. ΧΗΜΕΙΟΥ

Κ. Τ. Νικολαΐδης (1868), Π. Γιαννακάκος (1868—69), Δ. Σακελλαρόπουλος (1873—75); ὅστις ἐτυφλώθη κατὰ τὰς ἀσκήσεις. Γεώρ. Βαμβίλης (1876—1879), Ἰω. Κατσάρης (1879), Δημ. Πρινάρης (1883—1884), Χρ. Βλάχος (1886—1889), Ἀ. Ξάνθης (1888—89) Δαπάναις Κρίνου. Δημ. Στάμος (—1892), Νικ. Μαρουλιανὸς (1892—1901), Κ. Καρζῆς (1898—1899), Μιχ. Λαγκουβάρδος (1899—1901), Κλέαρχος Ἀργυριάδης (1901—1902), Χ. Α. Κανασούτης (1902—1904), Βασ. Ἡσαΐας (1902—1904), Ἐμμ. Ἐμμανουήλ (1904—1906), Διον. Σκλάβος (1904—1906), Π. Τσόφας (1906—1910), Ἰ. Ζωγράφος (1906—1908), Θ. Γεωργιάδης (1908—1910), Γ. Ἰατρίδης (1910), Ἀ. Σταμέλος (1910—1912), Ε. Χριστόπουλος (1910—1912), Ἀριστείδ. Οἰκονομίδης (ἔκτακτος 1913), Ἐλένη Γρυπάρη (ἔκτακτος 1913), Χρῆστος Ἀναλογίδης (1913—1918), Σπυρ. Χάμπας (1913—1914), Ν. Μαῦρος (ἔκτακτος 1914—1915), Μαρία Παπαβασιλείου (1914—1919), Π. Χριζόπουλος (1915—1917), Μ. Παντζίδης (1918—

1919), Κων. Δαμβέργης (1919—1921), Π. Καστάνης (1919—1921) Ἴω. Τρίμυης (1920—), Αἰκατ. Σίδερη (1920 ἕως σήμερον) μέχρι τοῦ 1924 βοηθὸς ἀπὸ δὲ τοῦ 1924 μέχρι σήμερον παρασκευαστής, Καρ. Καρύδη (1921—1923), Στέλλα Παπαδάκη (1923—1935), Κων. Μακροῆς (1924—1928), Παναγ. Κρητικὸς (1828—1929 καὶ 1937 ἕως 1942), Ἀνθὴ Μυρίδου (1929—1932), Γεωρ. Τσατσᾶς (1932—1936), Κλ. Κατωγᾶς (1935—1941 καὶ 1942 ἕως σήμερον), Γεώρ. Φωκᾶς (1943—μέχρι σήμερον).

Ἡ σημερινὴ σύνθεσις τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Φαρμακευτικοῦ χημείου ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ διευθυντοῦ καθηγητοῦ Ἑμμ. Ἑμμανουήλ, τῶν ἐπιμελητῶν Χρ. Ἀναλογίδου, Π. Κρητικοῦ, τῆς παρασκευαστοῦ Αἰκ. Σίδερη, τῶν βοηθῶν Κλ. Κατωγᾶ, Γεωργ. Φωκᾶ, τοῦ ἐπιστάτου Γ. Μουστάκη, καὶ τῆς κλητῆρος Α. Σκαλτσᾶ.

ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟΝ

Μελετῶν ἀπὸ μακροῦ τὸ ζήτημα τῆς κατὰ τὸ δυνατόν ἀνωδύνου δημιουργίας ἐνὸς φαρμακευτικοῦ Μουσείου, ἀναλόγου πρὸς τὰ ὑπάρχοντα εἰς ὅλα τὰ πεπολιτισμένα Κράτη τῆς ἀλλοδαπῆς διὰ τῆς εἰσφορᾶς ὄλων τῶν δυναμένων νὰ προσφέρουν πρὸς τοῦτο, ἐν δοχεῖον πῆλινον, ὑέλινον, ξύλινον ἢ οἰονδήποτε φαρμακοτεχνικὸν σκεῦος ἢ βιβλίον ἐξ ὧν νὰ καταρτισθῇ ὁ πυρὴν ἐνὸς Φαρμακευτικοῦ Μουσείου, ἀπηύθυνα πρὸς πάντας τοὺς φαρμακοποιοὺς τῆς Ἑλλάδος τὴν κατωτέρω ἐπιστολήν :

Ἐν Ἀθήναις τῇ 21 Ἀπριλίου 1940.

Ἀξιότιμε φίλε, «Ὡς σᾶς εἶναι γνωστόν, ἡ ἐξέλιξις τῆς φαρμακευτικῆς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἔχει ἐπιδράσει καὶ ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφάνισσος τῶν φαρμακείων, τὰ ὅποια τείνουν βαθμηδὸν νὰ χάσουν τὴν παλαιὰν κλασικὴν τῶν μορφῶν. Οὕτω, δὲν εἶναι ἴσως πολὺ μακρὰν ὁ καιρὸς, καθ' ὃν τὰ καλλιτεχνικὰ φαρμακευτικὰ δοχεῖα τῶν προθηκῶν καὶ ἐρμαρίων καὶ τὰ καλαίσθητα συνήθως παλαιὰ φαρμακοτεχνικὰ ὄργανα καὶ σκευῆ θὰ ἀποτελοῦν ἀπλῆν ἀνάμνησιν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπλῆ αὕτη ἀνάμνησις εἶναι φυσικὸν νὰ σβῆσῃ κάποτε μαζὶ μὲ τοὺς τελευταίους τῆς θεματοφύλακας, ἂν τὰ πράγματα ἀκολουθήσουν ἀδιατάρακτα τὸν μοιραῖόν των δρόμον. Ἐσκέφθην ὅτι δὲν θὰ ἔπρεπεν οἱ Ἑλληνες φαρμακοποιοὶ νὰ δεχθῶν ἀπαθῶς μίαν τοιαύτην κατάληξιν. Τὰ δοχεῖα αὐτὰ καὶ τὰ ὄργανα εἶναι οἱ ἄφωνοι μάρτυρες μιᾶς ὥραίας περιόδου τῆς Φαρμακευτικῆς, τὴν ὁποίαν ὅλοι ὅσοι τὴν ἔζησαν δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ ἐνθυμῶνται μὲ νοσταλγικὴν μελαγχολίαν. Εἶναι προσέτι πολύτιμα ἱστορικὰ κειμήλια τῆς Ἑλληνικῆς Φαρμακευτικῆς, χρῆσιμώτατα

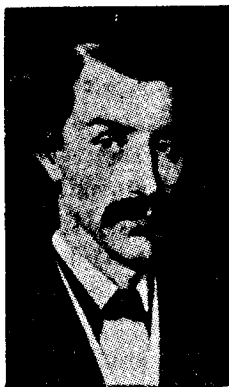
εἰς τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ παρακολουθήσωσι τὴν ἐξέλιξίν της καὶ θὰ ἦτο ὡς ἐκ τούτου ἄδικον νὰ ξαφανισθῶσι μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου. Εἰς τὰ περισσότερα πολιτισμένα κράτη χεῖρες εὐλαβεῖς περισυνέλεξαν ὅ,τι ὑλικὸν ἐσχετίζετο πρὸς τὴν πρακτικὴν ἐξάσκησιν τῆς Φαρμακευτικῆς καὶ τὸ ἐστέγασαν εἰς Μουσεία, διαρκῶς πλουτιζόμενα ὑπὸ φιλοτίμων δωρητῶν. Δὲν θὰ ἔπρεπεν ἡ Ἑλλὰς ἡ τόσον πλουσία εἰς ἱστορίαν καὶ τόσον μνήμων τοῦ παρελθόντος της νὰ ὑστερήσῃ εἰς τὴν φιλόστορα αὐτὴν ἐκδήλωσιν. Ἐὰν πᾶς δυνάμενος Ἑλληὴν φαρμακοποιὸς συνεισέφερεν ἓν πῆλινον ἰδίως ἢ ὑάλινον ἢ ξύλινον ἔστω, φαρμακευτικὸν δοχεῖον τῆς βαζαρίας του, ἓν παλαιὸν φαρμακοτεχνικὸν ὄργανον ἢ σκεῦος ἢ βιβλίον καὶ ἓν γένει ἀντικείμενόν τι σχετικὸν πρὸς τὰ παλαιὰ φαρμακεία καὶ ἔχον ἱστορικὴν σημασίαν ἢ καλλιτεχνικὴν ἀξίαν, θὰ ἐσχηματίζετο αὐτομάτως ὁ πυρὴν ἑνὸς λίαν ἐνδιαφέροντος Ἑλληνικοῦ Φαρμακευτικοῦ Μουσείου. Εἰς τὸ Μουσεῖον αὐτό, τὸ ὁποῖον θὰ εἶναι κοινὸν κτῆμα τοῦ φαρμακευτικοῦ κόσμου, τὸ Φαρμακευτικὸν Χημεῖον προσφέρει λίαν προθύμως τὸν ἀπαιτούμενον χῶρον καὶ τὰς ἀναγκαιούσας προθήκας, ἐν ἀναμονῇ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ὁ προσδοκώμενος πλουτισμὸς του θὰ ἐπιβάλλῃ καὶ ἡ ἐλπίζομένη γενικὴ βελτίωσις τῶν φαρμακευτικῶν πραγμάτων θὰ καταστήσῃ δυνατὴν τὴν ἀνεξάρτητον καὶ αὐτοτελεῆ στέγασίν του. Ἀπευθύνομαι, λοιπόν, εἰς ὅλους τοὺς Ἑλληνας φαρμακοποιοὺς ζητῶν ἐν πῆλινον ἢ καὶ ὑάλινον δοχεῖον βαζαρίας κλπ., ὅπερ θ' ἀποτελέσῃ τὴν φιλότιμον συνδρομὴν των πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ εὐγενοῦς αὐτοῦ ἔργου. Πᾶσα προσφορά θὰ εἶναι εὐπρόσδεκτος, πᾶν δὲ δωρούμενον ἀντικείμενον θὰ φέρῃ ἑσαεὶ πινακίδα μὲ τὸ ὄνομα τοῦ δωρητοῦ εἰς διηνεκῇ του μνήμην».

Πολλοὶ τῶν φαρμακοποιῶν ἔσπευσαν ν' ἀποστείλωσι διάφορα ἀντικείμενα καὶ αἱ βιομηχανικαὶ ἐταιρεῖαι προσέφερον τὰ σχετικὰ ἐρμάρια. Οὕτω καταρτίζεται ἀνεξόδως τὸ Φαρμακευτικὸν Μουσεῖον, οὗτινος τὴν συμπλήρωσιν ἀνέκοψε ὁ πόλεμος, ἡ δεκεμβριανὴ δὲ θύελλα κατέστρεψε τὸ ἕμισυ τοῦ ἔργου μου.

ΚΑΘΗΓΗΤΑΙ ΤΟΥ ΑΛΛΟΤΕ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΚΑΙ
ΝΥΝ ΔΙΑΤΕΛΟΥΝΤΕΣ ΕΝ ΤΩ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΩ ΤΜΗΜΑΤΙ
ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΟΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΧΗΜΕΙΑ (ΑΝΟΡΓΑΝΟΣ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΙΚΗ)

1) **Σαβέριος Λάνδσερρ**, διωρίσθη ἑκτακτος καθηγητῆς τῆς Γενικῆς Χημείας καὶ τῆς Πειραματικῆς Φυσικῆς τὴν 14^{ην} Ἀπριλίου 1837 καὶ τακτικὸς καθηγητῆς τὴν 11^{ην} Ἰουνίου 1837 διατελέσας καθηγητῆς μέχρι τῆς 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843.

Εικ. 220.
Ἀλέξ. Βενιζέλος

2) Ἄλεξανδρος Βενιζέλος, διετέλεσεν ὑφηγητῆς τῆς Ἀναλυτικῆς καὶ Φαρμακευτικῆς Χημείας ἀπὸ τῆς 4ης Ἀπριλίου 1840, εἶτα διωρίσθη τακτικὸς καθηγητῆς τῆς Γενικῆς Πειραματικῆς Χημείας τὴν 11ην Σεπτεμβρίου 1843. Ἀπέθανεν ἐν Μεσολογγίῳ κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1862.

3) Ἀναστάσιος Χρηστομάνος, ἐγένετο ὑφηγητῆς τῆς Χημείας τὴν 11ην Νοεμβρίου 1863, κατόπιν διωρίσθη ἔκτακτος καθηγητῆς τῆς Γενικῆς πειραματικῆς Χημείας τὴν 20ὴν Μαρτίου 1866 καὶ προεβιβάσθη εἰς τακτικὸν τὴν 18ην Ἰανουαρίου 1869. Ἀπέθανε τὴν 2αν Ὀκτωβρίου 1906 ἐν Ἀθήναις.

4) Κωνσταντῖνος Ζέγγελης, διετέλεσεν ὑφηγητῆς ἀπὸ τοῦ 1895, διωρίσθη κατόπιν τακτικὸς καθηγητῆς τῆς Φυσικῆς Χημείας καὶ εἶτα τῆς Ἀνοργάνου Χημείας τὴν 15ην Σεπτεμβρίου 1906, λόγῳ δὲ ὀρίου ἡλικίας ἀπεμακρύνθη τὸ 1938.

5) Γεώργιος Ματθαίουπουλος, διετέλεσεν ὑφηγητῆς ἀπὸ τοῦ 1905, διωρίσθη τακτικὸς καθηγητῆς τῆς Ὄργανικῆς Χημείας τὴν 24ην Ἰανουαρίου 1912, λόγῳ δὲ ὀρίου ἡλικίας ἀπεμακρύνθη τὸ 1938.

Εικ. 221.
Κωνστ. Ζέγγελης

Εικ. 222.
Γεώρ. Ματθαίουπουλος

Εικ. 223.
Λεωνίδας Ζέρβας

6) Τρύφων Καρανιάσης, διωρίσθη τακτικὸς καθηγητῆς τῆς Γεν. Χημείας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης τὴν 15ην Αὐγούστου 1928 καὶ τῆς Ἀνοργάνου χημείας εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστήμιον τὴν 5ην Ἀπριλίου 1939.

7) **Δεωνίδας Ζέρβας**, διετέλεσε καθηγητής τῆς Ὄργανικῆς Χημείας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης καὶ διωρίσθη τακτικὸς καθηγητὴς τοῦ αὐτοῦ μαθήματος ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίῳ τὴν 5ην Ἀπριλίου 1939.

ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΗ ΧΗΜΕΙΑ

1) **Ζαβέριος Λάνδερερ**, διωρίσθη τακτικὸς καθηγητὴς τὴν 14ην Ἀπριλίου 1837 καὶ ἀπελύθη τὴν 3ην Σεπτεμβρίου 1843. Διωρίσθη αὐτίς τὴν 2αν Σεπτεμβρίου 1844 καὶ ἀπεμακρύνθη τὴν 17ην Ἰανουαρίου 1869. Ἐγένετο ἐπίτιμος καθηγητὴς τὴν 26ην Ἰουνίου 1875, ἀπέθανε δὲ τὴν 17ην Ἰουλίου 1885 ἐν Ἀθήναις.

2) **Γεώργιος Ζαβιτσᾶνος**, ἐγένετο ὑφηγητὴς τὴν 5ην Νοεμβρίου 1863. Διωρίσθη ἔκτακτος καθηγητὴς τὴν 18ην Ἰανουαρίου 1869 καὶ τακτικὸς τὴν 4ην Νοεμβρίου 1875. Παρητήθη ἔνεκα ἀσθενείας τὴν 3ην Μαρτίου 1881 καὶ ἀπέθανε τὴν 23ην Σεπτεμβρίου 1893 ἐν Ἀθήναις.

3) **Γεώργιος Κρίνος**, διωρίσθη ἔκτακτος καθηγητὴς τὴν 5ην Αὐγούστου 1881 καὶ ἀπελύθη τὴν 22αν Ἀπριλίου 1882. Διωρίσθη τὸ δεύτερον τὴν 4ην Ὀκτωβρίου 1883 καὶ παρητήθη τὸ 1891. Ἀπέθανε τὴν 21ην Ἰουλίου 1935 ἐν Παρισίοις.

4) **Ἀναστάσιος Κ. Λαμβέργης**, ἐγένετο ὑφηγητὴς τὸ 1881, διωρίσθη τακτικὸς καθηγητὴς τὴν 29ην Ἀπριλίου 1892. Ἀπέθανε τὴν 13ην Ἰουνίου 1920 ἐν Ἀθήναις.

5) **Γεώργιος Ματθαίουπουλος**, ἐδίδαξε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λαμβέργη τὸ μάθημα τῆς Φαρμακευτικῆς Χημείας μέχρι τοῦ 1921.

6) **Ἐμμανουήλ Ι. Ἐμμανουήλ**, διετέλεσεν ὑφηγητὴς ἀπὸ τῆς 8ης Νοεμβρίου 1918 ἀπὸ δὲ τῆς 31ης Μαΐου 1921 τακτικὸς καθηγητὴς.

ΦΑΡΜΑΚΟΓΡΑΦΙΑ¹ ΦΑΡΜΑΚΟΓΝΩΣΙΑ

1) **Σταμάτιος Κρίνος**, ἐγένετο ὑφηγητὴς τῆς ἐφηρμοσομένης εἰς τὴν Φυσιολογίαν Ὄργανικῆς Χημείας τὴν 21ην Ἰανουαρίου 1850. Διωρίσθη ἐν τῇ Ἱατρικῇ Σχολῇ τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Φαρμακογραφίας καὶ τῆς Φαρμακευτικῆς τὴν 11ην Ἰουνίου 1861 καὶ ἀπελύθη τὴν 9ην Νοεμβρίου 1863. Ἀπέθανε τὴν 11ην Ἰανουαρίου 1886 ἐν Ἀθήναις.

2) **Ἐμμανουήλ Ι. Ἐμμανουήλ**, ἐδίδαξε τὴν Φαρμακογνωσίαν, οὖσαν προσάρτημα τῆς Φαρμακευτικῆς Χημείας. Εἰς αὐτὸν ἀνετέθη ὑπὸ τῆς Σχολῆς τὴν 20ην Ἰανουαρίου 1933 ἡ διδασκαλία τοῦ μαθήματος μέχρι τῆς πληρώσεως τῆς αὐτοτελοῦς ἐκτάκτου ἑδρας.

¹ Μὲ τὸ ὄνομα Φαρμακογραφία ὠρίζετο τότε ἡ κατόπιν Φαρμακογνωσία.

Εικ. 224.
Σπυρίδων Γαλανός

3) **Ἀθανάσιος Ἐ. Τσακαλώτος**, διορίσθη ἕκτακτος καθηγητῆς τῆς Φαρμακογνωσίας τὴν 30ῆν Δεκεμβρίου 1933 καὶ τακτικὸς τὴν 10ῆν Μαρτίου 1939

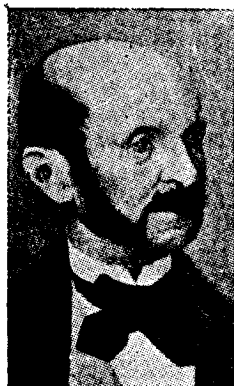
ΧΗΜΕΙΑ ΤΩΝ ΤΡΟΦΙΜΩΝ

1) **Σπυρίδων Γαλανός**, διορίσθη ἕκτακτος καθηγητῆς τῆς αὐτοτελοῦς ἔδρας τῆς Χημείας τῶν τροφίμων τὴν 15ῆν Νοεμβρίου 1924, γενόμενος τακτικὸς καθηγητῆς τὴν 31ῆν Δεκεμβρίου 1936.

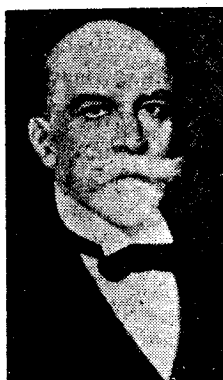
ΦΥΣΙΚΗ

1) **Σαβέριος Λάνδερερ**, διορίσθη ἕκτακτος καθηγητῆς τῆς Γενικῆς Χημείας καὶ τῆς Πειραματικῆς Φυσικῆς τὴν 14ῆν Ἀπριλίου 1837, ἐγένετο τακτικὸς καθηγητῆς τὴν 11ῆν Ἰουνίου 1837 καὶ ἀπελύθη τὴν 3ῆν Σεπτεμβρίου 1843.

2) **Δημήτριος Σ. Στροῦμπος**, ἐγένετο ὑφηγητῆς τὴν 4ῆν Μαρτίου 1839, διορίσθη ἐπίτιμος καθηγητῆς τῆς Πειραματικῆς Φυσικῆς τὴν 18ῆν Ὀκτωβρίου 1844 καὶ τακτικὸς καθηγητῆς τὴν 21ῆν Νοεμβρίου 1855. Ἀπέθανε τὸ 1890 ἐν Ἀθήναις.

Εικ. 225.
Δημήτριος Στροῦμπος

Εικ. 226.
Τιμ. Ἀργυρόπουλος

Εικ. 227.
Κωνστ. Μαλτέζος

3) **Τιμολέων Ἀργυρόπουλος**, διετέλεσεν ὑφηγητῆς καὶ διορίσθη ἐπίτιμος καθηγητῆς τῆς Πειραματικῆς Φυσικῆς τὴν 6ῆν Δεκεμβρίου 1884. Ἀπηλλάγη τῶν καθηκόντων του τὴν 31ῆν Μαρτίου 1885, ἐκ δευτέρου διορίσθη ἕκτακτος καθηγητῆς τὴν 8ῆν Ὀκτωβρίου 1888, ἐγένετο ἐπίτιμος

καθηγητής τὴν 6ην Φεβρουαρίου 1887 καὶ τακτικὸς καθηγητὴς τὸ 1890. Ἀπέθανε τὴν 18ην Ἰανουαρίου 1912 ἐν Ἀθήναις.

4) **Κωνσταντῖνος Μαλιέζος**, διετέλεσεν ὑφηγητὴς τῆς Φυσικῆς καὶ τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Πειραματικῆς Φυσικῆς ἀπὸ τῆς 19ης Ὀκτωβρίου 1918 μέχρι τῆς 1ης Δεκεμβρίου 1920.

Εἰκ. 228.
Γεώργ. Ἀθανασιάδης

Εἰκ. 229.
Δημήτριος Χόνδρος

Εἰκ. 230.
Καῖσαρ Ἀλεξόπουλος

5) **Γεώργιος Ἀθανασιάδης**, διετέλεσεν ὑφηγητὴς τῆς Φυσικῆς καὶ διωρίσθη τακτικὸς καθηγητὴς τοῦ αὐτοῦ μαθήματος τὴν 24ην Ἰανουαρίου 1912 ἀπομακρυνθεὶς τὸ 1938 λόγῳ ὄριου ἡλικίας.

6) **Δημήτριος Χόνδρος**, διωρίσθη τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Φυσικῆς τὴν 24ην Ἰανουαρίου 1912.

7) **Καῖσαρ Ἀλεξόπουλος**, διωρίσθη τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Φυσικῆς τὴν 5ην Ἀπριλίου 1939.

ΒΟΤΑΝΙΚΗ

1) **Ι. Φράας**, διωρίσθη ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς Βοτανικῆς τὴν 14ην Ἀπριλίου 1837 καὶ παρῆτήθη τὴν 25ην Ἀπριλίου 1842.

2) **Σαβέριος Λάνδερερ**, διωρίσθη τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Φαρμακευτικῆς Χημείας, Συνατολογίας καὶ Βοτανικῆς τὴν 12ην Σεπτεμβρίου 1844 καὶ ἀπελύθη τὴν 17ην Ἰανουαρίου 1869.

3) **Θεόδωρος Ὀρφανίδης**, διωρίσθη ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς Βοτανικῆς τὴν 11ην Μαρτίου 1850, ἐγένετο τακτικὸς καθηγητὴς τὴν 18ην Αὐγούστου 1854, ἀπέθανε δὲ τὴν 5ην Αὐγούστου 1886.

4) **Θεόδωρος Ἀφεντούλης**, τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Φαρμακολογίας, ἐδίδαξε τὴν Βοτανικὴν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ὀρφανίδου μέχρι τοῦ 1891.

Είχ. 231.
Σπυρ. Μηλιαράκης

Είχ. 232.
Ίωάννης Πολίτης

5) **Σπυρίδων Μηλιαράκης**, διωρίσθη τακτικός καθηγητής τῆς Βοτανικῆς τὸ 1893, ἀπεμακρύνθη κατὰ τὸ 1918 καὶ ἀπέθανε τὸ 1919 ἐν Ἀθήναις.

6) **Ίωάννης Πολίτης**, διωρίσθη τακτικός καθηγητής τῆς Βοτανικῆς τὴν 17ην Σεπτεμβρίου 1918.

7) **Χαρ. Διαπούλης**, ἐξελέγη τὸ 1935 ὑφηγητής καὶ τὸν Ίανουάριον τοῦ 1943 διωρίσθη ἔκτακτος καθηγητής τῆς συστηματικῆς Βοτανικῆς.

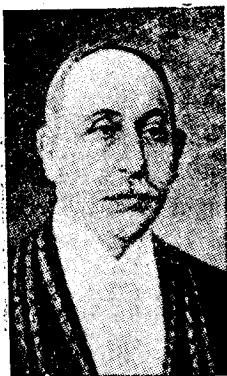
ΖΩΟΛΟΓΙΑ

1) **Ἡρακλῆς Μητσόπουλος**. Ἰδὲ κατωτέρω κεφ. Φυσικὴ Ἱστορία.
2) **Νικόλαος Ἀποστολίδης**, ἐγένετο ὑφηγητής τῆς Ζωολογίας τὸ 1883 καὶ τακτικός καθηγητής τοῦ αὐτοῦ μαθήματος ἐν ἔτει 1894. Ἀπέθανε τὸ 1916 ἐν Ἀθήναις.

3) **Κωνσταντῖνος Κτενᾶς**, εἰς τοῦτον ἀνετέθη τὸ μάθημα τῆς Ζωολογίας, ὅπερ ἐδίδαξεν ἀπὸ τοῦ 1917 μέχρι τοῦ 1918.

4) **Ίωάννης Πολίτης**, ἀνετέθη εἰς αὐτὸν ἡ διδασκαλία τῆς Ζωολογίας κατὰ τὰ πανεπιστημιακὰ ἔτη 1918-1920.

5) **Θεόδωρος Σκοῦφος**, διωρίσθη τακτικός καθηγητής τῆς Γεωλογίας καὶ Παλαιοντολογίας τὴν 15ην Σεπτεμβρίου 1906, ἀνετέθη δὲ εἰς αὐτὸν καὶ

Είχ. 233.
Νικόλ. Ἀποστολίδης

Είχ. 234.
Θεόδ. Σκοῦφος

Είχ. 235.
Γεώργιος Παναγιῆς

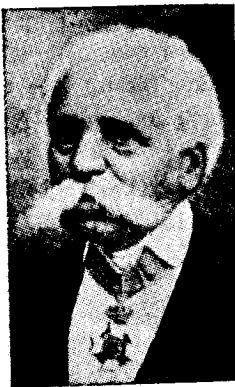
ή διδασκαλία τῆς Ζωολογίας, ἦν ἐδίδαξεν ἀπὸ τῆς 31ης Μαρτίου 1921 μέχρι τῆς 19ης Δεκεμβρίου 1933.

6) **Γεώργιος Πανταζής**, διορίσθη ἐντεταλμένος ἑκτακτος καθηγητῆς τῆς Ζωολογίας τὴν 19ην Σεπτεμβρίου 1933 καὶ τακτικὸς καθηγητῆς τὴν 20ην Μαρτίου 1937.

ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ¹, ΦΥΣΙΟΓΡΑΦΙΑ¹ ΟΡΥΚΤΟΛΟΓΙΑ

1) **Κυριακὸς Δομνάνδος**, διορίσθη ἐπίτιμος καθηγητῆς τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας τὴν 14ην Ἀπριλίου 1837, ἀπελύθη τὴν 16ην Ἰουνίου 1845, ἐγένετο ἐπίτιμος καθηγητῆς ἐπὶ τίτλῳ τὴν 1ην Νοεμβρίου 1850 καὶ ἀπέθανε τὸν Μάιον τοῦ 1852 ἐν Παρισίοις.

2) **Ἡρακλῆς Μητσόπουλος**, διορίσθη ἑκτακτος καθηγητῆς τῆς Φυσιολογίας τὴν 16ην Ἰουνίου 1845, τακτικὸς δὲ τὴν 9ην Ὀκτωβρίου 1847. Ἐδίδαξε Ζωολογίαν, Ὀρυκτολογίαν καὶ Γεωλογίαν καὶ ἀπέθανε τὸ 1892 ἐν Ἀθήναις.

Εἰκ. 236.
Ἡρακλῆς Μητσόπουλος

Εἰκ. 237.
Κωνστ. Μητσόπουλος

Εἰκ. 238.
Κωνστ. Κτενάς

3) **Κωνσταντῖνος Μητσόπουλος**, διορισθεὶς ἑκτακτος καθηγητῆς τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας τὴν 4ην Φεβρουαρίου 1875, ἐγένετο τακτικὸς καθηγητῆς τῆς Ὀρυκτολογίας καὶ Γεωλογίας τὴν 30ην Μαρτίου 1881. Ἀπέθανε τὸ 1911 ἐν Ἀθήναις.

4) **Θεόδωρος Σκουφός**, ἐγένετο προσωρινὸς καθηγητῆς τῆς Ὀρυκτολογίας καὶ Πετρογραφίας ἀπὸ τῆς 23ης Σεπτεμβρίου 1910 μέχρι τῆς 24ης

¹ Ὑπὸ τοὺς τίτλους τούτους συμπεριλαμβάνοντο τὰ φυσιολογικὰ μαθήματα τῆς Ζωολογίας, Ὀρυκτολογίας καὶ Γεωλογίας.

Εικ. 239.

Γεώργιος Γεωργαλάς

Ἰανουαρίου 1912. Εἰς αὐτὸν ἀνετέθη βραδύτερον ἡ διδασκαλία τῶν αὐτῶν μαθημάτων ἀπὸ τῆς 12ης Ἀπριλίου 1935 μέχρι τοῦ 1936.

5) **Κωνσταντῖνος Κτενάς**, ἐξελέγη ὑφηγητῆς τῆς Ὄρυκτολογίας καὶ Γεωγνωσίας ἀπὸ τοῦ ἔτους 1908 καὶ διορίσθη τακτικὸς καθηγητῆς τῆς Ὄρυκτολογίας καὶ Πετρολογίας τὴν 24ην Ἰανουαρίου 1912. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τὴν 25ην Ἰανουαρίου 1935.

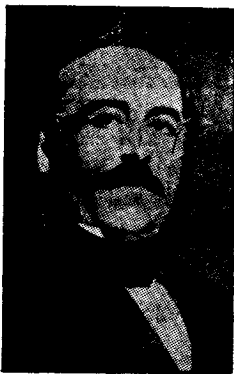
6) **Γεώργιος Γεωργαλάς**, διορίσθη τακτικὸς καθηγητῆς τῆς Ὄρυκτολογίας καὶ Πετρολογίας τὴν 25ην Μαρτίου 1936.

ΦΑΡΜΑΚΟΛΟΓΙΑ¹

1) **Νικόλαος Κωστῆς**, διορίσθη τακτικὸς καθηγητῆς τῆς Μαιευτικῆς καὶ τῆς Ἱατρικῆς ὕλης τὴν 14ην Ἀπριλίου 1837. Ἀπέθανε τὴν 15ην Μαρτίου 1861 ἐν Ἀθήναις.

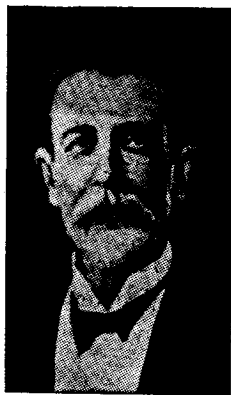
2) **Θεόδωρος Ἀφεντούλης**, διορίσθη ἔκτακτος καθηγητῆς τῆς Φαρμακολογίας τὴν 18ην Ἰουνίου 1856, ἐγένετο δὲ τακτικὸς καθηγητῆς τῆς Φαρμακολογίας καὶ τῆς Συνταγολογίας τὴν 1ην Ὀκτωβρίου 1862. Ἀπέθανε τὴν 8ην Ἀπριλίου 1893 ἐν Πειραιεῖ.

3) **Νικόλαος Μακκᾶς**, ὑφηγητῆς τῆς Εἰδικῆς νοσολογίας (1879—1893), διορίσθη τακτικὸς καθηγητῆς τῆς Φαρμακολογίας τὸ 1893—1902, τῆς

Εικ. 240.

Νικόλαος Κωστῆς

Εικ. 241.

Νικόλαος Μακκᾶς

Εικ. 242.

Νικόλαος Καλλικούνης

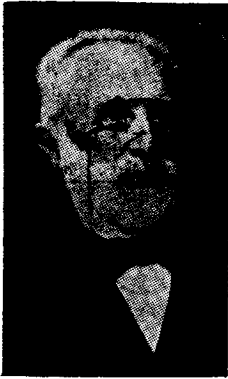
¹ Οἱ διδάξαντες τοὺς φαρμακοποιούς καθηγηταί.

Είδιξης νοσολογίας τὸ 1902—1906 καὶ τῆς Παθολογικῆς κλινικῆς τὸ 1906—1917. Ἀπέθανε τὸ 1935 ἐν Ἀθήναις.

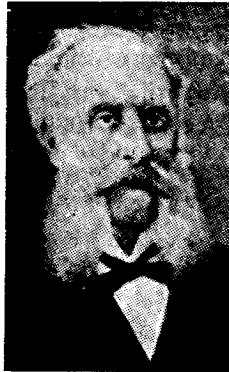
4) **Νικόλαος Καλλικούνης**, διωρίσθη τακτικὸς καθηγητῆς τῆς Φαρμακολογίας τὴν 10ην Νοεμβρίου 1901, ἀπέθανε δὲ ἐν ἔτει 1922 ἐν Ἀθήναις.

ΤΟΞΙΚΟΛΟΓΙΑ

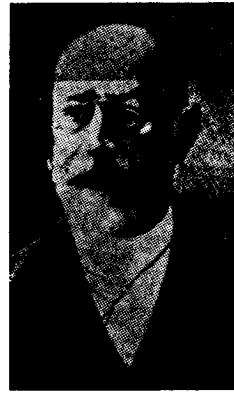
1) **Ἀλέξιος Πάλλης**, διωρίσθη ἐπίτιμος καθηγητῆς τῆς Ἱατροδικαστικῆς καὶ τοξικολογίας τὴν 14ην Ἀπριλίου 1837. Ἐγένετο τακτικὸς καθη-

Εἰκ. 143.
Ἀλέξιος Πάλλης

Εἰκ. 244.
Ἀχιλλεὺς Γεωργαντζᾶς

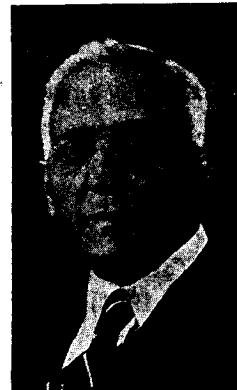
Εἰκ. 245.
Γεώργιος Βάφας

γητῆς τὴν 17ην Ἰουνίου 1841. Ἀπηλλάγη τῆς ὑπηρεσίας διατηρήσας τιμητικῶς τὸν τίτλον τοῦ καθηγητοῦ τὴν 24ην Ἀπριλίου 1881. Ἀπέθανε δὲ τὴν 5ην Φεβρουαρίου 1885 ἐν Ἀθήναις.

2) **Ἀχιλλεὺς Γεωργαντζᾶς**, διετέλεσεν ὑφηγητῆς τῆς Ἱατροδικαστικῆς ἀπὸ τῆς 8ης Μαρτίου τοῦ ἔτους 1871, διωρίσθη κατόπιν ἑκτακτος καθηγητῆς τῆς Πειραματικῆς Τοξικολογίας καὶ Ἱατροδικαστικῆς τὴν 4ην Ἰανουαρίου 1879 καὶ ὡς τακτικὸς καθηγητῆς τὴν 16ην Ἰουλίου 1881. Ἀπέθανε τὴν 2αν Μαρτίου τοῦ 1887 ἐν Ἀθήναις.

3) **Γεώργιος Βάφας**, διωρίσθη τακτικὸς καθηγητῆς τῆς Ἱατροδικαστικῆς καὶ Τοξικολογίας τὸ 1893 καὶ ἀπέθανε τὴν 27ην Ἰανουαρίου 1911 ἐν Ἀθήναις.

4) **Ἰωάννης Γεωργιάδης**, διωρίσθη τακτικὸς καθηγητῆς τῆς Ἱατροδικαστικῆς καὶ Τοξικολογίας τὴν 26ην Ἰουλίου 1912.

Εἰκ. 246.
Ἰωάννης Γεωργιάδης

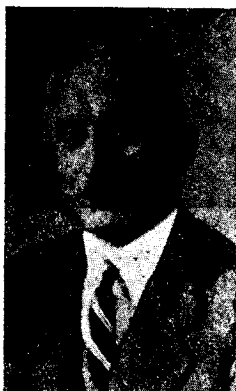
Εικ. 247.
Κωνστ. Σάββας

ΜΙΚΡΟΒΙΟΛΟΓΙΑ - ΥΓΙΕΙΝΗ

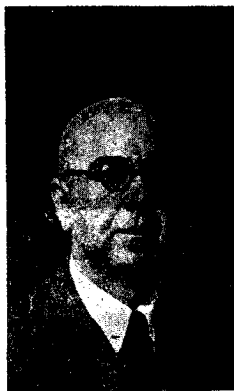
1) **Κωνστ. Σάββας**, διορίσθη τακτικός καθηγητής της Ύγιεινής και της Μικροβιολογίας τὸ 1900 καὶ ἀπέθανε τὸ 1929 ἐν Φραγκφούρτῃ.

2) **Κωνσταντῖνος Μουτούσης**, διορίσθη ἐντεταλμένος ἔκτακτος καθηγητῆς τῆς Ύγιεινῆς τὴν 4ην Ἰουλίου 1933 καὶ ἐγένετο τακτικός τῆς Δημοσίας καὶ Κοινωνικῆς Ύγιεινῆς τὴν 12ην Ἀπριλίου 1939.

3) **Νικόλαος Μιχαηλίδης**, διορίσθη ἔκτακτος καθηγητῆς τῆς αὐτοτελοῦς ἔδρας τῆς Μικροβιολογίας τὴν 4ην Ἰουλίου 1933 καὶ τακτικός τὴν 12ην Ἀπριλίου 1939.

Εικ. 248.
Κωνστ. Μουτούσης

Εικ. 249.
Νικόλαος Μιχαηλίδης

Εικ. 250.
Γεράσ. Ἀλιβιζάτος

4) **Γεράσιμος Ἀλιβιζάτος**, διορίσθη τακτικός καθηγητῆς τῆς Ύγιεινῆς, Ἐπιδημιολογίας καὶ ἰατρικῆς στατιστικῆς τὴν 10ην Δεκεμβρίου 1938.

ΥΦΗΓΗΤΑΙ ΤΗΣ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΗΣ ΧΗΜΕΙΑΣ

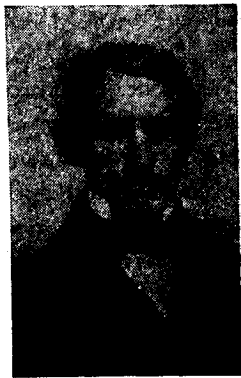
Γ. Κ. Ζαβιτσᾶνος (1864-1868). **Α. Κ. Δαμβέργης** (1880-1891). **Γ. Κρίνος** (1880-1891). **Ἰωάν. Πολίτης** (1891). **Ἐμ. Ι. Ἐμμανουήλ** (1918-1921). **Χρ. Ἀναλογίδης** (1943).

ΚΑΘΗΓΗΤΑΙ ΤΩΝ ΕΙΔΙΚΩΝ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ

Καθηγηταὶ τῶν εἰδικῶν φαρμακευτικῶν μαθημάτων διετέλεσαν οἱ ἑξῆς: α') **Σαβ. Λάνδερρε**, β') **Σταμ. Κρίνος**, γ') **Γεώργ. Ζαβιτσᾶνος**,

δ') *Γεώργ. Κρίνος*, ε') *Ἀναστ. Δαμβέργης*, στ') *Ἐμμ. Ἐμμανουήλ*, ζ') *Ἀθ. Τσακαλώτος*. Πλὴν τούτων ὅμως κατεδείχθησαν ἔμμεσοι ἐνισχυταὶ τῆς φαρμακευτικῆς παιδείας διὰ τε τῆς μακροχρονίου διδασκαλίας καὶ τῶν ἔργων αὐτῶν οἱ καθηγηταὶ *Θεόδ. Ὀρφανίδης*, *Θεόδ. Ἀφεντούλης*, *Ἀναστ. Χρηστομάνος* καὶ *Τηλέμαχος Κομνηνός*. Σύντομον εἰκόνα τῆς σταδιοδρομίας καὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου τῶν ἀποθανόντων διδασκάλων παρέχομεν κατωτέρω.

Ξαβέριος Λάνδερερ (1809—1885). Οὗτος κατήλθεν ἐκ Γερμανίας τὸ 1833, εἰκοσιτετραετῆς τὴν ἡλικίαν, μετὰ πρόσκλησιν τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου, ὡς ἰδιαιτερος ἀρχιφαρμακοποιὸς τοῦ ἀειμνήστου βασιλέως Ὀθωνος, ἐγένετο δὲ ὁ πρῶτος εἰσηγητὴς τῆς Φαρμακευτικῆς καὶ τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ χώρᾳ. Ὁ Ξαβέριος Λάνδερερ (Franz Xaver Landerer) ἐγεννήθη ἐν τινὶ κωμοπόλει παρὰ τὸ Μόναχον τὸ 1809, μορφωθεὶς δ' ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Βαυαρικῆς πρωτεύουσας καὶ ἀναγορευθεὶς διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας καὶ πτυχιούχος τῆς Φαρμακευτικῆς ἐν Μονάχῳ μετήνεγκεν ἐνταῦθα τὰ φῶτα τῆς Βαυαρικῆς σπουδῆς, ἵνα μεταλαμπαδεύσῃ ταῦτα παρ' ἡμῖν. Τὸ 1834 ἐν ἔτος μετὰ τὴν κάθοδον αὐτοῦ εἰς Ἑλλάδα ἐκλήθη εἰς ἐπιτροπὴν πρὸς σύνταξιν τῆς πρώτης Ἑλληνικῆς Φαρμακοποιίας, ἣτις ἐξεδόθη τὸ 1837. Τὴν 4ην Ἀπριλίου 1837 διωρίσθη ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς Γενικῆς Χημείας καὶ τῆς Πειραματικῆς Φυσικῆς ἐν τῷ Ὀθωνεῖῳ Πανεπιστημίῳ, ἐγένετο δὲ τακτικὸς καθηγητὴς τὴν 11ην Ἰουνίου 1837 καὶ ἐδίδαξε μέχρι τῆς 3ης Σεπτεμβρίου τοῦ 1843, ὅτε ἀπελύθη ὡς ἀλλοδαπός, ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ χημικοῦ Α. Βενιζέλου, ὅστις ἐδίδαξε Φαρμακευτικὴν καὶ Ἀναλυτικὴν Χημείαν. Ὁ Λάνδερερ διωρίσθη ἐκ δευτέρου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ὡς καθηγητὴς τῆς Φαρμακευτικῆς καὶ Συνταγολογίας τὴν 12ην Σεπτεμβρίου 1844 διατελέσας τοιοῦτος μέχρι τῆς 17ης Ἰανουαρίου τοῦ 1869, ὅτε ἀπεσύρθη τῆς ὑπηρεσίας. Ἐδίδαξε τὴν Βοτανικὴν, ὑποκαταστήσας τὸν ἀπολυθέντα καθηγητὴν Fraas (1843—1850), ὑπῆρξε μέλος τοῦ Βασιλικοῦ Ἰατροσυνεδρίου, ἐδίδαξεν ἐπὶ εἴκοσι καὶ τέσσαρα ἔτη ἀμισθὶ Χημικὴν τεχνολογίαν ἐν τῷ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς (ἐναντι τοῦ Ὀδείου Ἀθηνῶν) Σχολεῖῳ τῶν τεχνῶν (1844—1868) καὶ διετέλεσεν ἑταῖρος πολλῶν ξένων ἐπιστημονικῶν σωματείων. Ἐπίτιμος καθηγητὴς ἐγένετο τὴν 26ην Ἰουνίου 1875.

Εἰκ. 251.
Ξαβέριος Λάνδερερ

Ἡ δρᾶσις τοῦ ὑπῆρξε πολυσχιδῆς. Εὗρε μὲν ἔδαφος παρθένον, ἀλλ' ὤφειλε μόνος νὰ καλλιεργήσῃ τοῦτο, ἵν' ἀποφέρῃ τοὺς καρποὺς τῶν φυσιο-

διφικῶν μόχθων του. Ὅπόσους κόπους κατέβαλεν, ἵνα διαπλάσῃ καὶ μορφώσῃ οὐ μόνον τὴν Φαρμακευτικὴν ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς Φυσικὰς ἐπιστήμας, αἵτινες ἦσαν σχεδὸν ἄγνωστοι μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, δύναται νὰ μαρτυρήσῃ ἡ ποικιλία τῶν συγγραμμάτων του. Ἡ ἄγνοια τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης κατὰ τὰ πρῶτα τῆς καθηγεσίας του ἔτη ἐδυσχέρανε τὴν ἐν τῷ βασιλικῷ φαρμακείῳ γινομένην διδασκαλίαν του καὶ προεκάλεε ἰλαρότητα εἰς τὸ εὐάριθμον ἀκροατήριόν του. Ἡ ἀξιοθαύμαστος ὁμως ἐπιμονὴ του κατίσχυσε καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἐξέμαθε τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν, ἀκολουθῶν δὲ τὸ λόγιον «κρεῖσσόν ἐστι τὸ κατὰ δύναμιν εἰσφέρειν ἢ τὸ πᾶν ἑλλείπειν» συνέγραψε πληθὺν ἔργων, δι' ὧν ἐγαλούχησεν ἐπαρκῶς τὰς ἐκκολαπτομένας τότε Φυσικὰς ἐπιστήμας. Βραδύτερον ἢ διδασκαλία του ἐγένετο ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, ἐνθα μετεφέροντο τὰ διὰ τὰ πειράματα ἀπαιτούμενα ὄργανα ἐκ τοῦ ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν του χημικοῦ ἐργαστηρίου τοῦ εὐρισκομένου εἰς τὰ ὑπόγεια τοῦ Πανεπιστημίου. Τὰ ὄργανα τοῦ Φαρμακευτικοῦ σχολείου συμφώνως πρὸς τὴν ἔκθεσιν τοῦ καθηγητοῦ Χρηστομάνου (λογοδ. 1867—68) ἀνῆκον εἰς αὐτόν.

Ὑπῆρξε διδάσκαλος ἀκάματος, εὐσυνείδητος, πολυμαθῆς, πρακτικὸς, εὐμέθοδος, ἀγαπητός, παρουσιάζων εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ παιδαγωγικῶς πᾶν τὸ κυρίως χρήσιμον. Ὡς ἄνθρωπος ἦτο ἀγαθός, ἀνεξίκακος, ἄκακος, φίλος τῶν μαθητῶν του, μεθ' ὧν συντρῶγων πολλάκις δημοκρατικώτατα ἐδίδασκεν αὐτοὺς καὶ μετ' ἰδιαιτέρας ἀφοσιώσεως ἐπεδίωκε τὴν μόρφωσιν των εἰς τὸ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ὑπόγειον ἐργαστήριόν του, ἀποβλέπων ἄλτρουϊστικῶς εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἐνίσχυσίν των καὶ προσπαθῶν πάσῃ θυσίᾳ καὶ δυνάμει νὰ ἐμπνεύσῃ καὶ εἰσαγάγῃ τούτους εἰς τ' ἄγνωστα αὐτοῖς τῆς Ἐπιστήμης μυστήρια Ἡτο χαρακτήρ ἀνιδιοτελής, πνεῦμα χαριέστατον, ἐπιστήμων ἐρευνητής, φίλεργος καὶ λαοφιλῆς φυσιογνωμία· πρὸ οὐδενὸς ἐπιστημονικοῦ κωλύματος ἐδειλία καὶ προθύμως ἀνελάμβανε καὶ ἀλλότρια τῆς εἰδικότητος αὐτοῦ ἐπιστημονικὰ ἔργα, ἅτινα διεξῆγε μετ' ἀγαστῆς ἐπιμελείας καὶ εὐσυνειδησίας. Ἡγαπᾶτο διὰ τὸ προσηνὲς καὶ ἀφελὲς τοῦ ἥθους καὶ τὴν ἀγαθότητα τοῦ χαρακτῆρός του, ὡς καὶ διὰ τὴν ζωηρότητα καὶ τὸ εὐθυμον αὐτοῦ. Τὸν φιλελληνισμόν του διεδήλου εἰς τὰ ἀρθρίδιά του τῶν Archiv der Pharmazie ἐνθα ἐνεκωμίαζε τὰ προϊόντα τῆς δευτέρας πατρίδος του· τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀγάπην του κατέδειξεν ὅταν δὲν ἠκολούθησε τὸν ἀπερχόμενον ἀγαπητόν του βασιλέα Ὁθωνα, ἀλλ' ἔμεινε ἐνταῦθα μαζί με τὴν ἑλληνίδα σύζυγόν του.

Τὸ 1862 ἐδίδασκεν εἰς τὸ ἀμφιθέατρον τοῦ Πανεπιστημίου κατὰ τὴν πρωίαν 8-9 π. μ., εἰς τὸ πολυπληθὲς δὲ ἀκροατήριόν του συγκατελέγοντο καὶ γυμνασιόπαιδες, οἵτινες «τὸ ἔσκαζαν» ἀπὸ τὰ μαθήματά των χάριν τῶν πειραμάτων τοῦ Λάνδερφ. Ἡ διδασκαλία του ἀπλῆ καὶ εὐληπτος μετείχε πῶς διαλόγου μᾶλλον οἰκογενειακοῦ ἢ παραδόσεως ἀπὸ ἑδρας. Ἡ ξενίζουσα

προφορά του και τὸ ἀπαραίτητον «λοιπόν», ὅπερ παρενέθετε συχνάκις εἰς τὴν ὁμιλίαν του ἔθελγον τοὺς ἀκροατάς του. Τὸ εἰς τὰ ὑπόγεια τοῦ Πανεπιστημίου χημεῖόν του παρουσίαζε τὸν τύπον ἀλχημιστικοῦ ἐργαστηρίου. Πολυποίκιλα ἀνόμοια φιαλίδια, φαρμακευτικαὶ συλλογαί, ἀνθρώπινος σκελετός, κρανίον ἐπὶ τοῦ γραφείου, λατινικὰ ρητά, εἰκόνες περιεργοί, πενιχρὸς φωτισμός, παρείχον εἰκόνα οὐχὶ ἀμειγῆ τοῦ μυστηρίου. Ἰδιαιτέραν συμπάθειαν ἔτρεφε πρὸς τὰ θεαματικὰ πειράματα, κροτοῦντος ἀερίου, καύσεως βεγγαλικῶν φώτων κατὰ τὴν νύκτα, ἀναπετάσεως πυρσῶν πυραύλων εἰς τὸν ἀέρα, ἐπιδείξεως «ὕγρου πυρὸς» κλπ. Κατὰ τὸ τελευταῖον πρὸ τῶν Χρι-

Εἰκ. 252.—Οἱ καθηγηταὶ Λάνδερερ καὶ Χρηστομᾶνος μετὰ τῶν μαθητῶν τῶν τελειοφοίτων τῆς Φαρμακευτικῆς Σ. Ραυτοπούλου, Δ. Βασιλείου, Φ. Σταματιάδου, Κ. Παυλάτου, Α. Δούνια, Ἰω. Ἐμμανουήλ (1868).

στουγέννων καὶ τοῦ Πάσχα διὰ τὸν λαὸν μάθημά του συνέρρεον ὅλοι οἱ φοιτηταὶ καὶ κόσμος πολὺς, ἐπληροῦντο δὲ οἱ διάδρομοι καὶ ἡ πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν αὐλὴ τοῦ Πανεπιστημίου διὰ νὰ θαυμάσουν τὰ θεαματικὰ πειράματά του. Συνδυάζων τὴν τε θεωρητικὴν καὶ τὴν πρακτικὴν μόρφωσιν τοῦ φαρμακοποιοῦ ἀπέδιδε μείζονα σημασίαν εἰς τὴν δευτέραν, φρονῶν ὅτι οὕτως ἐνεργεῖ λυσιτελέστερον καὶ πληροῖ καταλληλότερον τὰς ἀνάγκας τῆς νέας του πατρίδος. Ἐν τῷ ἀνηλίῳ καὶ σκοτεινῷ ἐργαστηρίῳ του ἐξήτασε διὰ τῶν ἀπλῶν τῆς ἐποχῆς του μεθόδων καὶ τῶν ἀπλουστέρων μέσων,

άτινα διέθετε, πολλά ιαματικά ύδατα τῆς Ἑλλάδος, τὰ δὲ ἀποτελέσματα τῶν ἔρευνῶν του ἐδημοσίευσεν ἑλληνιστὶ καὶ γερμανιστὶ εἰς τὰ σύγχρονά του περιοδικά. Κατήρτισε φαρμακογνωστικὴν καὶ ὀρυκτολογικὴν συλλογὴν ὡς καὶ βιβλιοθήκην πλουσίαν, ἃς ἡ οἰκογένειά του εὐγενῶς ἐδωρήσατο τῇ Πανελληνίῳ Φαρμακευτικῇ Ἑταιρείᾳ. Ἡ κοινωνικὴ δρασίς του ἦτο παρὰ-ληλος πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν παραγωγικότητά του. Πρωτεργάτης καὶ ἐμπνευστῆς παντὸς κοινωφελοῦς ἔργου, ἐξόχως δὲ φιλάνθρωπος, διεκρίθη εἰς πάσας τὰς ἐκάστοτε παρουσιαζομένας περιστάσεις. Ὅτε κατὰ τὸ 1847 ἐνέσκηψεν ἐν Πόρῳ πανώλης, ὁ Λάνδερερ ἐπέδειξε πολῦτιμα φιλανθρωπίας χαρίσματα, συντείνας τὰ μέγιστα εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς νόσου. Ἔτερον τῆς φιλανθρωπίας καὶ δραστήριότητός του πολῦτιμον δεῖγμα εἶναι ὅτι αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος στῦλος τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ὀφθαλμιατρείου, οὗτινος μέλος διοικητικὸν διετέλεσεν ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν. Ὁ ἀκάματος γέρον δὲν ἄφινε ἐπιστημονικὴν περίστασιν νὰ διαφύγῃ τῆς δικαιοδοσίας του. Εἰργάζετο, ἐδίδασκεν, ἔγραφεν. Παρεῖχε πᾶσαν βιομηχανικὴν πληροφορίαν ἀφιλοκερδῶς καὶ προθύμως. Οὕτως ἡ φήμη του ἐξῆλθε τῶν στενῶν ὀρίων τῆς μικρᾶς τότε Ἑλλάδος· ἐχημάτισε μέλος ἐπίτιμον ὑπερπεντήκοντα φυσιοδιφικῶν σωματείων καὶ ἀκαδημιῶν καὶ ἐτιμήθη διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ Ταξιδάρχου καὶ πολλῶν ξένων παρασήμων. Τὸ 1847 ἀνηγορεύθη τιμῆς ἕνεκα ἐπίτιμος διδάκτωρ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Ἑρλάγγης. Ἡ σύγχρονος ἑλληνικὴ ἱστορία τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν θὰ ἀφιερῶσῃ σελίδα καὶ χρονοῦ εἰς τὸ ἔργον τοῦ μετ' ἀπαράμιλλου ζήλου ἀσχοληθέντος εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης δι' ὅλων αὐτοῦ τῶν δυνάμεων καὶ δημιουργήσαντος διὰ τῶν πενιχρῶν μέσων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τοὺς πρῶτους ἑλληνας ἐπιστήμονας φαρμακοποιούς καθηγητοῦ Ξαβερίου Λάνδερερ.

Ὁ Λάνδερερ ὑπῆρξεν ὁ πολυμερέστερος συγγραφεὺς μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων φυσιοδιφῶν. Εἶναι ἄξιος θαυμασμοῦ, διότι παρὰ τὴν ἀγνοίαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης κατώρθωσε νὰ παρουσιάσῃ συγγράμματα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν πασῶν τῶν φυσικῶν καὶ φυσικοῖστορικῶν ἐπιστημῶν, ὡς καὶ τινα ἀνήκοντα εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἱατρικῆς.

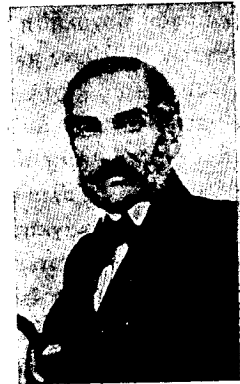
Τὸ συγγραφικὸν αὐτοῦ ἔργον χρονολογικῶς ἔχει ὡς ἀκολούθως :

1. Περί τῶν ἐν Μήλῳ θερμῶν ὑδάτων, 1835.— 2. Περί τῶν ἐν Κύνθῳ ἱαματικῶν ὑδάτων, 1835.— 3. Διατίμησις φαρμάκων, 1836.— 4. Περιγραφή τῶν ἐν Ὑπάτῃ, Αἰδηψῷ καὶ Θερμοπύλαις θερμῶν ὑδάτων, 1836.— 5. Περί τῶν τῆς Ἑλλάδος ἱαματικῶν ὑδάτων, 1840.— 6. Γενικὴ Χημεία (δίτομος, ἧς ὁ Α' τόμος ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ἰ. Σαρτωρίου) 1840—1842.— 7. Ἀναλυτικὴ Χημεία, 1842.— 8. Ἐγχειρίδιον Τοξικολογίας, 1843.— 9. Ἐγχειρίδιον Ζωολογίας, 1844.— 10. Ἐγχειρίδιον Βοτανικῆς, 1845.— 11. Ἐγχειρίδιον Φαρμακολογίας, 1845.— 12. Ἐγχειρίδιον περὶ τῆς τῶν φαρμακευτικῶν ὑλῶν ἐξετάσεως, 1846.— 13. Ἐγχειρίδιον Συνταγολογίας, 1846, 1858, 1869.— 14. Ἐγχειρίδιον Φαρμακευτικῆς Χημείας, 1847.— 15. Χημεία ἐφηρμοσμένη ἐπὶ τῆς Φαρμακοποιίας. Ἐξετάσεις τῶν φαρμακευτικῶν ὑλῶν, 1847.— 16.

Ἐγχειρίδιον Ὀρνιθολογίας, 1848.— 17. Περιγραφή τῶν ἐν Κύθῳ, Αἰδηψῷ καὶ Ὑπάτῃ ἱαματικῶν ὑδάτων καὶ ὀδηγία χρήσεώς των, 1850.— 18. Συλλογὴ ἱατρικῶν συνταγῶν (τομὴ 2), 1854.— 19. Ἐγχειρίδιον Χημικῆς τεχνολογίας.— 20. Παρασκευαί φαρμακευτικῶν οὐσιῶν, 1857.— 21. Ἐγχειρίδιον Παθολογικῆς Χημείας.— 22. Ὀδηγία πρὸς παρασκευὴν χημικῶν καὶ φαρμακευτικῶν οὐσιῶν, 1857.— 23. Γενικὴ Χημεία (Ἀνόργανος, Ὄργανική, Ἀναλυτικὴ, 1861. Κατηχητικὴ).— 24. Ποικίλα τραγήματα χάριν τῶν πολλῶν, 1870.— 25. Περιγραφή τῶν ἐν Μεθάνοις θειοῦχων ἱαματικῶν ὑδάτων, 1884.— 26. Ἀνάλεκτα (ἀπάνθισμα διαφόρων χρησίων συνταγῶν).

Ἐδημοσίευσε προσέτι καὶ πλείστας ἄλλας ἐπιστημονικὰς διατριβὰς ἐπὶ ἑλληνικῶν προϊόντων εἰς γερμανικὰ περιοδικὰ, ἰδίως ἐν τοῖς Archiv der Pharmazie, ὧν ὑπῆρξε πολῦτιμος συνεργάτης. Κατὰ τὸ 1837 συνέταξεν ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ μετὰ τοῦ Ι. Βούρου, καθηγητοῦ τῆς Εἰδικῆς Παθολογίας καὶ Θεραπευτικῆς, καὶ Ι. Σαρτωρίου, αὐλικοῦ φαρμακοποιοῦ, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Βαναρικῆς, τὴν πρώτην Ἑλληνικὴν Φαρμακοποιάν, ἣτις ἐπεκυρώθη ὑπὸ τοῦ Κράτους ὡς ἐπίσημος Ἑλληνικὴ Φαρμακοποιία Ι. Αὕτη ἀνετυπώθη ἐν ἔτει 1867. Τὸ 1869 ἔνεκα ὑπερκοπώσεως ἀπεσύρθη τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τὴν 7ην Ἰουλίου 1885.

Σταμάτιος Κρίνος (1815—1886). Ἐπὶ βραχὺ χρονικὸν διάστημα διετέλεσε καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ὁ Σταμάτιος Κρίνος. Ἐγεννήθη ἐν Ταταούλοις τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ 1815. Δεκατετραετῆς τὸ 1829 ἀπῆλθεν εἰς Χίον, ἔνθα εἰργάσθη ἐπὶ πενταετίαν εἰς τὸ φαρμακεῖον τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ του Ἀθανασίου, ὅπου καὶ ἐξέμαθε τὴν φαρμακοτεχνικὴν. Ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ Νεοφύτου Βάμβα τὴν φιλοσοφίαν καὶ παρὰ τῷ Οἰκονομίδῃ Πεζάρῳ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν. Κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1835 ἦλθεν εἰς Ἀθήνας πρὸς μόρφωσιν ἐν τῇ τότε συσταθείσῃ Σχολῇ τῶν ἐμπειρικῶν φαρμακοποιῶν. Τὸν Μάρτιον τοῦ 1836 ἐξετασθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἱατροσυνεδρίου ἔλαβε πιστοποιητικὸν τοῦ θεωρητικοῦ καὶ πρακτικοῦ φαρμακοποιοῦ. Οὗτος εἶναι ὁ ἴδρυτής τοῦ ὁμωνύμου φαρμακεῖου ἐν ἔτει 1837, ὅπερ ἠγόρασε παρὰ τοῦ Στεφ. Καλαφάτη καὶ τὸ ὅποιον διετήρησε μέχρι τοῦ 1841. Τὸ 1842 ἀπῆλθε χάριν εὐρύτερων σπουδῶν εἰς Πίζαν διατρίψας ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐπὶ ὀκτάμηνον καὶ ἀκολουθήσας μαθήματα Χημείας καὶ Βοτανικῆς· εἶτα τὸ 1843 μετέβη εἰς Παρισίους, ἔνθα ἠσχολήθη περὶ τὴν Χημείαν καὶ Βοτανικὴν, διατελέσας καὶ παρασκευαστὴς τοῦ Dumas μέχρι τοῦ 1846. Ἐν Παρισίοις παρηκολούθησε τὰ μαθήματα τῶν καθηγητῶν Pelouze, Fremy, Brogniard, Prevost, Dumas καὶ ἄλλων σοφῶν ἐπιστημόνων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐπανελθὼν

Εἰκ. 253.

Σταμάτιος Κρίνος

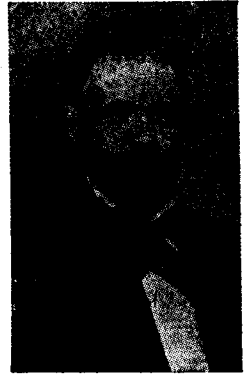
εἰς τὴν Ἑλλάδα συνέστησε πάλιν φαρμακεῖον ἐπὶ ἐπιστημονικωτέρων βάσεων τὸ καταστὰν ὀνομαστὸν «Φαρμακεῖον Κρίνου». Ἐδίδασκε Τεχνολογικὴν Χημείαν (1848) ἐν τῷ Σχολείῳ τῶν Τεχνῶν, ἀπὸ τοῦ 1853 δὲ μέχρι τοῦ θανάτου του (1886) διετέλεσεν ἰατροσυνέδρος. Τὴν 21^{ην} Ἰανουαρίου 1850 ἀνηγορεύθη ὑφηγητὴς τῆς Ὄργανικῆς Χημείας τῆς ἐφηρμοσμένης εἰς τὴν Φυσιολογίαν καὶ τὴν 11^{ην} Ἰουνίου 1861 διωρίσθη τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Φαρμακογραφίας καὶ τῆς Φαρμακευτικῆς ἐν τῇ Ἱατρικῇ Σχολῇ. Ἀπὸ τοῦ 1860-61 ἤρχισε νὰ καταρτίζη φαρμακευτικὴν συλλογὴν. Ὑπῆρξε πολυμαθὴς, ἐργατικὸς καὶ λίαν πρακτικὸς ἐπιστήμων, δι' ὃ καὶ μόνος αὐτὸς ἐκ πάντων τῶν Ἑλλήνων φαρμακοποιῶν δύναται ἐπαξίως νὰ φέρῃ τὸν τίτλον τοῦ «σοφοῦ ἐπαγγελματίου φαρμακοποιοῦ». Ἄν δὲ ἢ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ δρᾶσίς του ὑπῆρξε μικρὰ ἔνεκα τῆς ὀλιγοχρονίου, ἔνεκα ἀσθενείας, διδασκαλίας του, προσέφερεν ὁμως εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν πρακτικὴν φαρμακευτικὴν μεγάλα ὠφελήματα διὰ τῆς ἀφοσιώσεως αὐτοῦ ἐν τῷ κοινωφελῇ φαρμακευτικῷ ἰδρύματί του, ὅπερ καὶ τὴν κοινωνίαν ἐξυπηρέτησε καὶ καλοὺς φαρμακοποιοὺς ἀνέδειξε. Συνετέλεσε μετὰ τοῦ φαρμακοποιοῦ, ἰατροσυνέδρου καθηγητοῦ τῆς Χημικῆς τεχνολογίας ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ καὶ ρέκτου ἐπιστήμονος Ἀριστείδου Βουσάκη εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ φαρμακευτικοῦ ἐπαγγέλματος καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς φαρμακευτικῆς βιομηχανίας. Τὴν 9^{ην} Νοεμβρίου 1863 ἀπῆλλάγη τοῦ καθηκόντος τῆς διδασκαλίας, ἀνατεθέντος τοῦ μαθήματός του εἰς τὸν καθηγητὴν Ἀφεντούλην. Δι' ὅλου τοῦ βίου του ἠσχολήθη νὰ καταρτίσῃ κατάλογον, ὅσον οἶόν τε πλήρη, τῶν ἐκδοθέντων βιβλίων, πλὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τοῦ 1821. Ἡ πολύτιμος αὕτη συλλογὴ δὲν ἐξεδόθη καὶ εἶναι ἀγνωστον ἂν σώζεται. Πᾶς ἐπιστήμων ἢ συγγραφεὺς προσέτρεχεν εἰς αὐτόν, ἵνα μάθῃ τὸν ἀκριβῆ ἐπιστημονικὸν ὄρον ἢ τὸν καθορισμὸν φυτοῦ ἢ δρόγης. Ἡ πλουσιωτάτη βιβλιοθήκη του ἐτίθειτο εἰς τὴν διάθεσιν παντός, ὅστις εἶχεν ἀνάγκην αὐτῆς. Ἐπρέσβευεν ὅτι ἡ πανεπιστημιακὴ ἐκπαίδευσις θὰ ἦτο καρπιμωτέρα, ἂν οἱ καθηγηταὶ συνεχρωτίζοντο πλειότερον μετὰ τῶν φοιτητῶν. Ἠσχολεῖτο εἰς τὴν συγγραφὴν μεγάλης «Φυτικῆς ἀρχαιολογίας», ἣν διέκοψεν ἡ νόσος καὶ ὁ θάνατός του. Τὸ ἔργον τοῦτο συνίστατο εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν φυτῶν τῶν ἀναφερομένων εἰς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς. Ἀπέθανε τὴν 11^{ην} Ἰανουαρίου 1886.

Πλὴν τῶν εἰς διάφορα περιοδικὰ διατριβῶν του ἐδημοσίευσε καὶ τὰς ἀκολούθους μονογραφίας :

1. Περί στύρακος, 1881.— 2. Περί ἐπιστημονικοῦ προσδιορισμοῦ τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν φυτῶν διὰ τῶν ὀνομάτων τοῦ λαοῦ κατὰ τόπους καὶ χρόνους καὶ τῆς ἐκ τούτου ὠφελείας εἰς τὴν ἔτυμολογίαν καὶ λεξικογραφίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης (1881).—
3. Ἐξέδιδε τὸν «Ἀσκληπιόν» (1856—1859) καὶ ἠσχολεῖτο περὶ τὴν συγγραφὴν ἔργου ὑπὸ τὸν τίτλον «Φυτικὴ ἀρχαιολογία», τὴν ὁποίαν διέκοψεν ὁ θάνατός του.

Γεώργιος Ζαβιτσᾶνος (1838—1893). Τὸν πολυμαθῆ καθηγητὴν Λάνδερερ διεδέχθη ἐν τῇ Πανεπιστημιακῇ ἔδρῃ τῆς Φαρμακευτικῆς Χημείας ὁ Γεώργιος Ζαβιτσᾶνος. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Ναυπλίῳ τὸ 1838 ἐκ πατρὸς φαρμακοποιοῦ, κατέχοντος ἐν τῶν πλέον ὀνομαστῶν φαρμακείων τῆς τότε Ἑλλάδος καὶ σπουδᾶσαντος ἐν Ἰταλίᾳ. Ἐν τῇ φαρμακευτικῇ ἱστορίᾳ ἀναφαίνεται μοιραίως ἡ κληρονομικὴ ἀγάπη τοῦ ἐπαγγέλματος, κατέχομεν δὲ πολλὰ παραδείγματα γονέων, μεγάλων φαρμακοποιῶν, ἐμπνεόντων καὶ μουούντων τοὺς υἱοὺς αὐτῶν εἰς τὰ τῆς φαρμακευτικῆς ψυχαγωγήματα. Ἡ πρὸς τὸ ἐπάγγελμα στοργὴ τοῦ πατρὸς Ζαβιτσᾶνου μετεδόθη ὡς ἱερὸν κληροδότημα εἰς τὸν υἱόν, ὅστις μετὰ τὸ πέρασ τῶν γυμνασιακῶν σπουδῶν του ἐν Ναυπλίῳ, ἐνθουσιασμοῦ ἐμπλεως, ἦλθεν εἰς Ἀθήνας πρὸς σπουδὴν τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν. Μετὰ διετῆ φοίτησιν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ, συνέχισε τὴν μόρφωσίν του ἐν τῷ Ἀνωτέρῳ φαρμακευτικῷ σχολείῳ τῶν Παρισίων, πρῶτος ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐν αὐτῷ ἐγγραφείς. Μετὰ πενταετεῖς σπουδὰς παρὰ τοῖς καθηγηταῖς Lescanu καὶ Beaudrimont ὑπέστη τὰς πτυχιακὰς ἐξετάσεις ἐπιτυχῶν τὸν πρῶτον βαθμὸν «πρωτοταγοῦς φαρμακέως» ὀφειλόμενον εἰς τὴν εὐρυτάτην διάνοιαν καὶ τὰς ἐνδελεχεῖς αὐτοῦ μελέτας. Πτυχιούχος πλέον ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐπιστήμην εἰδικώτερον καὶ συνέγραψεν ἐν Παρισίοις τὴν πραγματείαν «περὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ φωσφόρου εἰς τὸν ζωϊκὸν ὄργανισμόν». Ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας ἀνεκηρύχθη τὴν 5ῃν Νοεμβρίου 1863 ὑφηγητὴς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ καὶ τὴν 16ῃν Ἰανουαρίου 1869 μετὰ ἑξαετῆ εὐδόκιμον ὑφηγητικὴν διδασκαλίαν διωρίσθη ἕκτακτος καθηγητὴς τῆς Φαρμακευτικῆς Χημείας καὶ Συνταγολογίας ἀντὶ τοῦ ἀποσυρθέντος ἀσθενοῦς Λάνδερερ. Τακτικὸς καθηγητὴς ἐγένετο τὴν 4ῃν Νοεμβρίου 1875 καὶ ὡς τοιοῦτος ἐδίδαξεν ὀλίγα μόνον ἔτη, καθότι προσβληθεὶς ὑπὸ νευρικῆς τινος νόσου ἔμεινεν ἀδρανῆς πάσης ἐπιστημονικῆς ἀναμειξέως μέχρι τῆς 3ῆς Μαρτίου 1881, ὅτε μὴ βλέπων ἀκτίνα ἐλπίδος πρὸς ἴασιν, περίλυπος ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῆ τῆς πανεπιστημιακῆς ἔδρας, ἀποκομίζων ὡς παρηγορίαν τὴν βασιλικὴν εὐαρέσκειαν ἐκδηλωθεῖσαν διὰ τῆς ἀπονομῆς εἰς αὐτὸν τοῦ παρασήμου τοῦ Σωτήρος, τὴν συμπάθειαν τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν μαθητῶν αὐτοῦ.

Ὡς διδάσκαλος ὑπῆρξεν εὐγλωττος, εὐμέθοδος, ἐνθουσιώδης καὶ δεξιὸς πειραματιστής, ὑψώσας εἰς ζηλευτὴν περιωπὴν τὴν ἐν Ἑλλάδι φαρμακευτικὴν, διότι ἠκολούθησε τὸ ρῆμα τοῦ γάλλου διδασκάλου Simon Morelot, ὅτι «ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ φαρμακοποιὸς χωρὶς νὰ εἶναι συγχρόνως καὶ

Εἰκ. 254.
Γεώργιος Ζαβιτσᾶνος

χημικός». Ὡς συγγραφεὺς δὲν παρουσίασεν ἔργα πολλὰ, ὡς ὁ προκατόχος του, ἀλλὰ τοῦτο ἦτο συνέπεια τῆς ἐκ τῆς νόσου μικρᾶς ἐπιστημονικῆς δράσεώς του. Ὡς ὑφηγητὴς τὸ 1867 ἐξέδωκε τὴν «Φαρμακευτικὴν Χημείαν» (Τόμος Α' σελ. 464) ἐν ἣ ἀκολουθῶν τὸ ἐπικρατοῦν τότε ἐν τῇ φιλολογίᾳ σύστημα τῆς ἐξελληνίσεως καὶ τῶν ξένων ὀνομάτων, μετέφρασε τὰ διεθνή χημικὰ σύμβολα τῶν χημ. στοιχείων εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Τὸ σύστημα τοῦτο εἰσήγαγε πρῶτος ὁ ὑφηγητὴς τῆς γενικῆς χημείας Ι. Ἰωάννου. Ἄν δέ τις σήμερον ἀποπειραθῆ νὰ μελετήσῃ τὸ σύγγραμμά του, θὰ τὸ χαρακτηρίσῃ ὡς δύσληπτον, ὅταν μαντεύῃ πῶς Αργ=ἀργίλλιον, Μ=μόλυβδος, Λ=λευκόχρυσος, Χρ=χρυσός, Υδ=ὑδρογόνον κ.ο.κ. Τὸ 1879 ἐξέδωκε τὸ ἐκ 248 σελ. ἔργον του «Συνατολογία», ἐν ἣ προλογίζων πάνυ σοφῶς γράφει, ὅτι «μόνον διὰ τοῦ καταρτισμοῦ ἐπιστημόνων φαρμακοποιῶν δυνάμεθα νὰ προσδοκῶμεν τὴν ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν πρόοδον τῶν φυσικῶν καὶ φυσικοῖστορικῶν ἐν γένει ἐπιστημῶν· προσεπάθησα πάντοτε καὶ διὰ συγγραφῶν καὶ δι' ἔργων, ὅπως δώσω τῇ παρ' ἡμῖν Φαρμακευτικῇ τὸν πρέποντα ἐπιστημονικὸν χαρακτήρα». Ἐνίσχυσεν ἐπιστημονικώτερον τὰς χημικὰς ἀσκήσεις, τὰς γινομένας εἰς τρία βορειοανατολικά ὑπόγεια δωμάτια τοῦ Πανεπιστημίου εἰς ἃ ἠσχοῦντο ταυτοχρόνως εἴκοσι φοιτηταί. Τὸ 1873 ἐπέτυχε τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ Φαρμακευτικοῦ Χημείου εἰς τοὺς δύο ἡμιόροφους τῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀκαδημίας 38 οἰκίας Παπαδοπούλου ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξεπαιδεύθησαν δύο ὄλαι γενεαὶ φαρμακοποιῶν. Ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος δις παρεκάθησεν εἰς εὐρωπαϊκὰ συνέδρια καταθέσας τὰς μελέτας του «Περὶ τῆς Φαρμακευτικῆς ἐκπαιδεύσεως» καὶ «περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι τελομένων νοθειῶν τῶν σιτίων καὶ ποτῶν», αἷτινες ἐκρίθησαν ὡς λίαν ἐπιτυχεῖς καὶ ἀξιοὶ πάσης προσοχῆς. Ἀπομακρυνθεὶς τοῦ Πανεπιστημίου ἕνεκα τῆς ἀνιάτου νόσου του, τῇ ὁμοφώνῳ προτάσει τῆς οἰκείας σχολῆς ἀπεκόμισε τὸν τίτλον τοῦ ἐπιτίμου καθηγητοῦ διὰ τὰς πολυτίμους συμβουλὰς αὐτοῦ εἰς τὴν ἐπιστήμην εἰς ἣν ἀφιερῶθη. «Ἐπιδοθεὶς ὀλοψύχως εἰς τὴν θεραπείαν τῆς τέχνης, ἣν ἐκληρονόμησε παρὰ τοῦ ἐπιστήμονος πατρός του, ἕνα καὶ μόνον προέθετο σκοπόν, τὴν πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν τῆς Φαρμακευτικῆς· ὡς πιστὸς στρατιώτης ἐξηκολούθησεν ὑπὲρ αὐτῆς ἐργαζόμενος μὲ ὄλην τὴν ἀνιάραν νόσον του, οὐχὶ μόνον, διότι γλυκὺ εἰς τὸν ἐπιστήμονα εἶναι περὶ τὰ τῆς ἐπιστήμης νὰ τυρβάξῃ, ἀλλὰ καὶ διότι ἀπέδωσεν ἔστω καὶ μικρὸν μέρος τοῦ πρὸς τὴν φίλην πατρίδα ὀφειλομένου φόρου». Τὸ ἔργον, ὅπερ ἤρχισεν ὁ Γεώργιος Ζαβιτσᾶνος, δὲν ἠδυνήθη δυστυχῶς νὰ τὸ ἴδῃ συνεχιζόμενον.

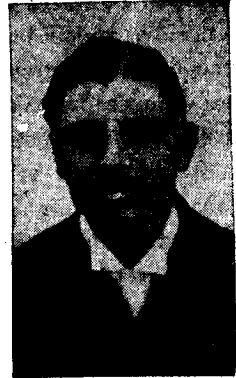
Τὸ συγγραφικόν του ἔργον ἔχει ὡς ἔπεται :

1. Περὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ φωσφόρου εἰς τὸν ζωϊκὸν ὄργανισμὸν, Παρίσι. —
2. Φαρμακευτικὴ Χημεία, τόμ. Α' 1867. Οἱ ἕτεροι τρεῖς τόμοι τοῦ ἔργου δὲν ἐξεδόθησαν. —
3. Φαρμακευτικὸν δελτίον. Περιοδικόν, ἀναγράφον τὴν φαρμακευτικὴν κίνησιν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, περιέχον μεταφράσεις ἐκ γαλλικῶν κυρίως περιοδικῶν

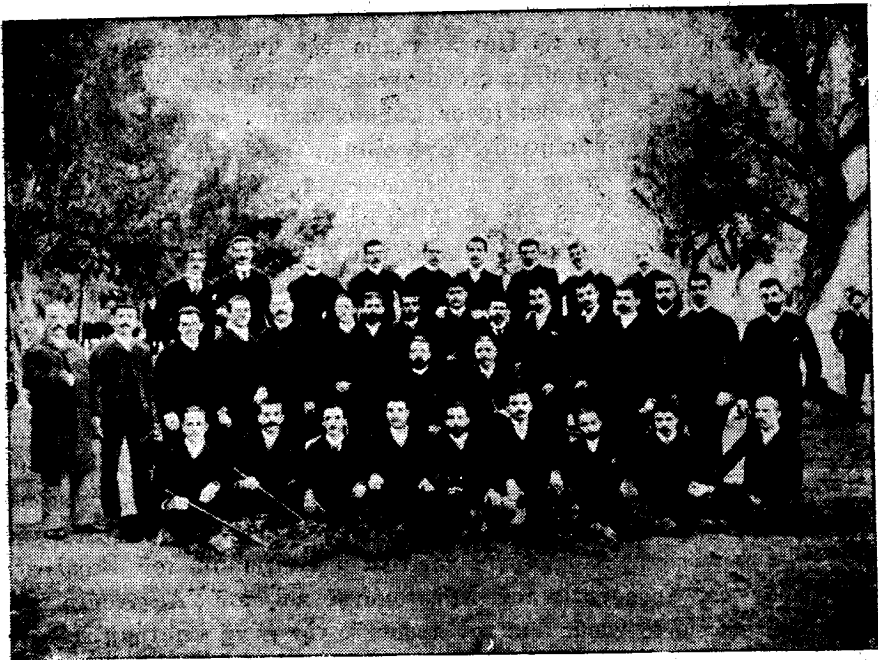
και μελέτας Ἑλλήνων συγγραφέων. 1871—1876.— 4. Αἱ ἐν τῷ Φαρμακευτικῷ Φροντιστηρίῳ τοῦ Πανεπιστημίου πρακτικαὶ ἀσκήσεις, 1875.— 5. Χημεῖα τῶν οὐρῶν και τῶν οὐρολίθων, ἐν ἐφαρμοσῇ εἰς τὴν κλινικὴν (ἐπαινεθεῖσα ἐν τῷ Συμβουλευτικῷ διαγωνίῳ). 1884.— 6. Συνταγολογία, 1879 (ἐπηνέθη ἐν τῷ Συμβουλευτικῷ διαγωνίῳ).

Ἡ καταρύχουσα αὐτὸν ἀπὸ πολλοῦ μακρὰ και ἀνιάτος νόσος ἀνέκοψε τὴν πρόοδον τοῦ ἔργου του και ὁ θάνατός του, ἐπελθὼν τὴν 23ην Σεπτεμβρίου 1893, ἀφήρησε μίαν εὐγενῆ ζωὴν, δράσασαν ἐν τῇ ἀριστοκρατίᾳ τοῦ πνεύματος, μίαν σφριγῶσαν ὑπαρξιν εἰς τὸν μέγαν τῆς ἐπιστήμης στίβον.

Γεώργιος Κρίνος (1850—1935). Τὸν Γεώργιον Ζαβιτσαῖνον διεδέχθη ὁ Γεώργιος Κρίνος. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Ἐρμούπολει, λαβὼν δὲ τὸ πτυχίον τοῦ φαρμακοποιοῦ ἐν τῷ Ἐθνικῷ ἡμῶν Πανεπιστημίῳ τὸ 1872, συνέπληρώσε λαμπρῶς τὰς σπουδὰς του εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Heidelberg, ἔνθα και ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς Χημεῖας. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα διωρίσθη ἕκτατος καθηγητῆς (5 Αὐγού-

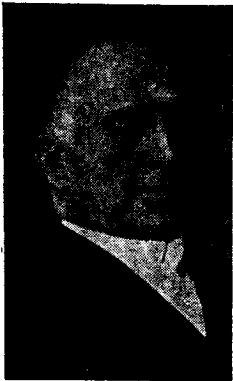
Εἰκ. 255.
Γεώργιος Κρίνος

Εἰκ. 256.— Ὁ καθηγητῆς Γ. Κρίνος μετὰ τῶν μαθητῶν του (1889).

στου 1881), ἀπελύθη τὴν 22αν Ἀπριλίου 1882 καὶ διωρίσθη αὐτὸς τὴν 4ην Ὀκτωβρίου 1883 καθηγητὴς τῆς Φαρμακευτικῆς Χημείας καὶ Συνταγολογίας μέχρι τοῦ 1890. Ἐπὶ μίαν δεκαετίαν ἐδίδαξε τὴν Φαρμακευτικὴν Χημείαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐπιστημονικῶν στοιχείων, ἅτινα ἀπήτουν αἱ νέαι κατευθύνσεις τῆς Χημείας, καὶ διηύθυνεν ἐπιδεξίως τὸ Φαρμακευτικὸν Χημεῖον, προσδίδων εἰς τοῦτο τὴν συνεχῶς ἐμφανιζομένην νέαν ὄψιν τῆς προόδου τῶν χημικῶν ἐρευνῶν καὶ ἀσκήσεων, ὡς ἐπισταμένως παρηκολούθει καὶ ἐνίσχυε διὰ τῆς διδασκαλίας του. Ἐσυστηματοποίησε τὰς ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ του ἀσκήσεις καὶ προσωπικῶς ἐπεδίωκε τὴν πληρεστέραν πειραματικὴν μόρφωσιν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, γινόμενος πολλάκις καὶ δυσμενῆς εἰς τοὺς κύκλους τῶν ἀσκουμένων διὰ τὸ ὑπὲρ αὐτῶν αὐστηρῶς ἐργῶδες ἐνδιαφέρον του. Ἐδημοσίευσε διατριβὴν ἐπὶ ὑψηλείᾳ «Περὶ τῆς χημικῆς συνθέσεως καὶ τῆς σπουδαιότητος αὐτῆς εἰς τὴν Φαρμακευτικὴν», ὡς καὶ ἄλλας τινὰς ἐπιστημονικὰς συμβολὰς, προαγούσας τὴν ἐπιστήμην, αἵτινες κατεχωρίσθησαν εἰς τὰ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Παρητήθη τῆς θέσεώς του τὸ 1891 καὶ ἀπέθανεν ὑπέρογκως ἐν Παρισίοις τὴν 21ην Ἰουλίου 1935.

Ἀναστάσιος Κ. Δαμβέργης (1857—1920). Διάδοχος τοῦ Γ. Κρίνου ὑπῆρξεν ὁ Ἀναστάσιος Δαμβέργης, ὅστις ἐπὶ τεσσαρακονταετίαν ὄλην ὑπηρετήσεν τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν πατρίδα εὐόρκως καὶ πιστῶς καὶ ἐπὶ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ ἔτη ἐδίδαξεν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τὴν Φαρμακευτικὴν Χημείαν

Εἰκ. 257.

Ἀναστ. Δαμβέργης

γαλουχήσας δύο γενεὰς ἐπιστημόνων καὶ καταλιπὼν ὀγκῶδες ἔργον φαρμακευτικόν, ἐπαγγελματικόν καὶ διοικητικόν. Ἐγεννήθη τὸ 1857 ἐν Μυκόνῳ καὶ ἐπεράτωσε τὰς γυμνασιακὰς του σπουδὰς ἐν Πειραιεῖ. Κατὰ τὰς ἐν Ἀθήναις πανεπιστημιακὰς ἐν τῇ Φαρμακευτικῇ σπουδᾷ του ὁ Δαμβέργης διὰ τῆς φιλεργίας, τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς φιλομαθείας του προσεῖλκυσε τὴν προσοχὴν τοῦ πρώτου διδασκάλου του Χρηστομάνου, ὅστις ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ νεοροῦ μαθητοῦ τῆς Φαρμακευτικῆς διέκρινε τὴν ἰδιοφυίαν του εἰς τὴν Χημείαν. Ὅτε βραδύτερον ὡς ἀριστοῦχος φαρμακοποιὸς τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν Πανεπιστημίου διὰ κληροδοτήματος ἀπεστάλη πρὸς εὐρύτεραν μόρφωσιν εἰς Γερμανίαν, οἱ νέοι διδάσκαλοι του Bunsen τῆς Ἀϊδελβέργης καὶ εἶτα ὁ Hoffmann τοῦ Βερολίνου

διεπίστωσαν τὰς προρρήσεις τοῦ Χρηστομάνου καὶ τοῦ Ἀφεντούλη καὶ παρηκολούθησαν μετὰ χαρᾶς ἅμα καὶ προσοχῆς τὴν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἐξέλιξιν τοῦ Ἑλλήνου μαθητοῦ των. Καὶ αὐτὰς ἔτι τὰς ὥρας τῆς ἀναπαύσεώς του ὁ Δαμβέργης διήρχετο ἐν τῷ Χημείῳ τῆς Ἀϊδελβέργης προσπαθῶν νὰ μορφωθῇ,

ὅσον ἡδύνατο ἐντελέστερον εἰς τὴν βασιλίδα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, εἰς τὰ θέλγητρα τῆς ὁποίας ἐνεβάθυνε μετὰ περισσῆς ἐπιμελείας καὶ δεξιότητος. Μετὰ τετραετεῖς σπουδὰς, ὡς διδάκτωρ πλέον τῆς φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀϊδελβέργης ἐπὶ χημεία, εἰργάσθη ἐν Βερολίῳ παρὰ τῷ διασήμῳ Hoffmann καὶ συνειργάσθη μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Gabriel ἐν τῇ ὀργανικῇ Χημείᾳ δημοσιεύσας τὸ 1880 τὴν μετ' αὐτοῦ πρώτην πρωτότυπον ἐργασίαν «Über Nitroderivate der Diphenylmono-und disulfosäure». Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς μορφώσεώς του καὶ ἐν Βερολίῳ ἐνοστάλησε τὸν ὥραϊον τῆς πατρίδος του οὐρανὸν καὶ ἐφαντάσθη ἐπιανερχόμενος ἐνταῦθα ὅτι ἡδύνατο νὰ βοηθήσῃ διὰ τῆς νεανικῆς αὐτοῦ ἀλκῆς τὸν σοφὸν

Εἰκ. 258.—Ὁ καθηγητὴς Α. Κ. Δαμβέργης μετὰ τῶν μαθητῶν του (1905).

Χρηστομᾶνον, μοχθοῦντα ἐν τῇ διαπλάσει τῆς ἡβασκούσης τότε ἐν Ἑλλάδι Χημείας. Ἄλλ' ὅπως οἱ πλεῖστοι τῶν ἐπιστημόνων, οὕτω καὶ ὁ Δαμβέργης εἰς τὸ χέρσον καὶ αὐχηρὸν τῆς πατρίδος του ἐπιστημονικὸν ἔδαφος, εὗρεν ἐμπόδια πολλά, ἀντιδράσεις ἰσχυρὰς καὶ πικρίας ἐντόνους. Δὲν ἀπεγοητεύθη ὅμως, ἀλλὰ μετὰ θέρμης καὶ ἀποφασιστικότητος ἐτόλμησε θαρραλέως καὶ ἀντεμετώπισε τὰς ἀντιδράσεις καὶ τὰ προσκόμματα εἰς τὴν ἐπιτυχίαν του. Καὶ ὄντως, ὅταν ὑπάρχῃ τὸ ἱερὸν πῦρ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἢ τῇ τέχνῃ, τὰ ἐμπόδια καὶ αἱ ἄκανθαι ἐξασφαλίζουν τὸν δρόμον πρὸς θετικὴν ἐπιτυχίαν, τοῦναντίον δὲ πολλάκις ἤρεμον πεδίον καὶ ροδόφυτον ἐπιφέρει τὴν ἀσφυξίαν

εις τὸν ἐργαζόμενον ἐν αὐτῷ, ὅταν οὗτος στερεῖται τῆς πίστεως ἐπὶ τὸ ἔργον του. Τὸ ἐπιστημονικόν του στάδιον ἄρχεται ἐν ἔτος ἀπὸ τῆς ἐπανόδου του εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ 1881, ὅτε ἐγένετο ὑφηγητὴς τῆς Φαρμακευτικῆς χημείας. Τὴν 26ην Ἰανουαρίου 1882 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς Χημείας εἰς τὴν Στρατιωτικὴν σχολὴν τῶν Εὐελπίδων καὶ βραδύτερον ἐν τῇ Σχολῇ τῶν Ὑπαξιωματικῶν καὶ τὴν 12ην Ὀκτωβρίου 1884 ἐν τῇ Σχολῇ τῶν Ναυτικῶν Δοκίμων ὡς καθηγητὴς τοῦ αὐτοῦ μαθήματος. Ἐμπνευσμένος διδάσκαλος ἐμυσταγώγησε τοὺς μαθητὰς του διὰ τῆς γλαφυρᾶς καὶ ἀπερίττου διδασκαλίας του καὶ ἐδρόσισεν αὐτοὺς διὰ τῶν διανυγεστέρων ναμάτων τῆς χημικῆς του πηγῆς. Ἡ ἐγκυκλοπαιδικὴ πολυμάθειά του, ἡ εὐχάριστος διδασκαλία του, ἡ εὐγένεια τοῦ ἤθους του, ἡ γλυκύτης τοῦ ὕφους του καὶ κυρίως ἡ ἀπομάκρυνσις αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἐπικρατοῦντος τότε σχολαστικισμοῦ, ὑπῆρξαν τὰ κράτιστα ἐφόδια τοῦ πρώτου διδακτικοῦ σταδίου του, ἐφόδια ἐπισπᾶσαντα οὐ μόνον τὴν ἐκτίμησιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγάπην τῶν πρώτων μαθητῶν αὐτοῦ.

Τοιαύτη ἦτο ἡ πρὸς τὸ καθῆκον ἀφοσιώσις του καὶ τοσοῦτος ὁ ζῆλος πρὸς ἀναμόρφωσιν τῆς νηπιώδους τότε χημείας, ὥστε παρὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ὀπισθοδρομικότητα, τὰ παρεμβαλλόμενα ἐκάστοτε ἐμπόδια καὶ τὰς ἀντιξόους οικονομικὰς περιστάσεις κατώρθωσεν οὗτος νὰ πείσῃ τὰς προϊσταμένας ἀρχάς, ὅπως ἰδρῦσουν χημικὰ ἐργαστήρια εἰς τὴν στρατιωτικὴν καὶ τὴν ναυτικὴν σχολὴν. Κατὰ τὴν δεκαετῆ ἐν αὐταῖς ὑπηρεσίαν του ἐπλούτισε τὰ ἐργαστήρια ταῦτα, ἐξετέλεσεν ἐν αὐτοῖς διαφόρους χημικὰς ἐρεῦνας πολεμικῶν εἰδῶν, βιομηχανικῶν προϊόντων καὶ τροφίμων, ἐπισπᾶσας οὕτω τὴν δικαίαν ἐκτίμησιν καὶ τὸν θαυμασμόν τῶν τριῶν διοικητῶν τῶν Σχολῶν, οἵτινες ἐνθέρμως ἐξεδήλωσαν τὰς ἐγγράφους εὐαρεσκείας αὐτῶν πρὸς τὸν Δαμβέργην, ὅταν ἀπεμακρύνετο τούτων προσκαλούμενος εἰς ἀνώτερα ἀξιώματα. Τὴν 8ην Μαΐου 1886 διωρίσθη Ἰατροσύνεδρος, κατὰ Μάϊον δὲ τοῦ 1887 ὁ μέγας τῆς Ἑλλάδος πολιτικὸς Χαρίλαος Τρικούπης ἐκτιμήσας τὰ πνευματικὰ χαρίσματα τοῦ χημικοῦ Δαμβέργη διώρισεν αὐτὸν τμηματάρχην ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Οἰκονομικῶν, ἔνθα διηύθυνε μετὰ ζηλευτῆς ἐντιμότητος καὶ δεξιότητις ἐπὶ πενταετίαν τὴν ὑπηρεσίαν τῶν μονοπωλίων μεταλλείων καὶ τελωνείων τοῦ Κράτους. Εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν παρουσίασε ζηλευτὰ προσόντα διοικητικὰ, πρωτοβουλίαν, εὐγένειαν καὶ ἐργατικότητα, ὥστε ἐπέσχεε τὴν ἐκτίμησιν τῶν προϊσταμένων του καί, τὸ σπανίως ἀπαντῶν, τὴν ἀληθῆ ἀγάπην τῶν ὑφισταμένων του. Ἡ εἰκὼν του ὑπάρχει ἀκόμη ἀνηρητημένη ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Οἰκονομικῶν ὑπενθυμίζουσα τὸν ἐλεγκτὸν ὑπάλληλον τὸν ἀφοσιωθέντα πιστῶς εἰς τὸ καθῆκόν του. Κατὰ τὴν ὑπηρεσίαν του ταύτην εἰσήγαγε τοὺς μηχανικοὺς μετρητὰς πρὸς καταμέτρησιν τοῦ παραγομένου οἰνοπνεύματος εἰς τὰ οἰνοπνευματοποιεῖα, ἐξήτασε τὸ ἄλλας τῶν ἀλκυῶν καὶ ὑπέδειξε τὰ μέσα τῆς βελτιώσεώς του, ἐπολλαπλασίασε διὰ σκοπίμου ἐρεῦνης τὴν ἔξαγωγήν τῆς ναξίας σμύριδος, ἠρεῦνησε

τὰ εἶδη τοῦ ἑλληνικοῦ καπνοῦ, κατήρτισε πλείστας ἐμπορικὰς συμβάσεις μετὰ διαφόρων κρατῶν καὶ διερρῦθμισε τὸ τελωνειακὸν δασμολόγιον πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ Κράτους. Ἀπὸ τοῦ Μαΐου τοῦ 1886 μέχρι τοῦ θανάτου του ὡς ἰατροσύνεδρος συνέταξεν ὑγειονομικὰ ὑπομνήματα καὶ φαρμακευτικὰ νομοσχέδια. Ἐκ δὲ τῆς πλουσίας ταύτης διὰ πολυμόχθου ἐργασίας συγκομιδῆς καταδείκνυται εὐρυμάθεια καὶ ὑγιεινολογικὴ ἀντίληψις, προσόντα, ἅτινα ἀπέκτησε διὰ τῆς μελέτης καὶ τοῦ ζήλου ἐν τῇ ἐκπληρώσει τῶν πρὸς τὴν δημοσίαν ὑγίαν καθηκόντων του. Τὴν 29ην Ἀπριλίου 1892 ἐξελέγη καὶ διωρίσθη καθηγητὴς τῆς Φαρμ. Χημείας ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ. Κατὰ τὰ 28 τῆς καθηγεσίας του ἔτη προσεπάθησεν, ὅπως προαγάγῃ τὴν ἐπιστήμην δι' ἐρευνῶν, διὰ συστηματικῆς διδασκαλίας καὶ διὰ πρακτικῶν ἀσκήσεων τῶν φοιτητῶν. Ὡς ἐρευνητὴς ἠκολούθησε τὴν πρακτικὴν ὁδόν, διερευνήσας τὸν ἱαματικὸν τῆς Ἑλλάδος πλοῦτον — τὰ μεταλλικὰ ὕδατα — αἱ δ' ἐρευναί του διεφώτισαν πολλὰ βιομηχανικὰ καὶ πολιτειακὰ ἐρωτήματα καὶ διευκρίνισαν πλείστα ἱατρικὰ ζητήματα. Ἐπεδόθη εἰς τὴν ἀναλυτικὴν ἐξέτασιν, ἀναγκαιοτέραν διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς τότε μικρᾶς Ἑλλάδος, δημοσιεύσας δὲ τὰς χημικὰς ἀναλύσεις τῶν ἑλληνικῶν ἱαματικῶν ὑδάτων, πολλῶν ποσίων ὑδάτων ἐκ τῶν διαφόρων τῆς Ἑλλάδος μερῶν, μεταλλευμάτων, τροφίμων καὶ φαρμάκων προσήνεγκεν ὑπηρεσίαν πολῦτιμον εἰς τὴν ἱατρικὴν καὶ τὴν πολιτείαν. Ὡς διδάσκαλος ὑπῆρξε σαφῆς καὶ εὐφραδῆς διδάσκων ἐνεπνέετο καὶ ἐνέπνεεν, εἰσήγε δ' ἀκόπως τὸ ἀκροατήριόν του εἰς τὰ πολύμορφα καὶ λαβρυρινθῶδη τῆς ἐπιστήμης τοῦ Ἀριστοτέλους διαιτήματα. Δύο γενεαὶ μαθητῶν του (περὶ τοὺς 1000), οὓς ἐγαλούνησε μετὰ τῆς αὐτῆς ἀγάπης καὶ στοργῆς ἀναμιμνήσκονται μετὰ συγκινήσεως τὸν καλὸν διδάσκαλον, τὸν ἐπιεικῆ ἐξεταστήν, τὸν ἀνεξίκακον φίλον. Πολλάκις ἐπανελάμβανε εἰς τοὺς μαθητὰς του τὸ δόγμα του: «Καταρτισθῆτε διὰ τῆς ἐπιστήμης τέλειοι ἐπιστήμονες, διότι τελείους ἐπιστήμονας πρέπει νὰ ἐκπέμπῃ τὸ ἔθνικόν μας Πανεπιστήμιον, οἵτινες ἐθνωφελῶς καὶ μετ' ἐπιβολῆς ἐργαζόμενοι θὰ συντελέσωσι πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ πόθου τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος ἐπ' ἀγαθῷ τῆς μεγάλης καὶ ἐνδόξου πατρίδος μας». Ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς Πολιτείας παρέστη ἐν Βρυξέλλαις εἰς τὸ συνέδριον τῆς ἐφηροσμένης Χημείας τὸ 1894, ἐνθα ἀνεκοίνωσε τὴν περὶ τῶν ἑλληνικῶν καπνῶν καὶ τουμπεκίων μελέτην του, βραδύτερον δὲ ἐν τῷ συνεδρίῳ τοῦ Βερολίνου τὸ 1903 ἀπέστειλε τὰς περὶ τῶν ἑλληνικῶν ἱαματικῶν πηγῶν ἀναλύσεις του καὶ εἰς τὸ 1ον Διεθνὲς Συνέδριον (1912) τῶν Βρυξελλῶν τὸ «περὶ καθορισμοῦ τῶν ἠρώϊκῶν φαρμάκων» ὑπόμνημά του. Διετέλεσεν ἐπίτιμον καὶ τακτικὸν μέλος διαφόρων ἐπιστημονικῶν ἀλλοδαπῶν καὶ ἡμεδαπῶν σωματείων καὶ ἐτιμήθη δι' ἐπιστημονικῶν μεταλλίων καὶ ἀνωτέρων παρασῆμων. Καθ' ἣν ἐποχὴν ἐνεφανίσθη ὁ Δαμβέργης ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ τῆς πατρίδος ἡμῶν ὄριζοντι, δὲν εἶχον ἔτι ρυθμισθῆ αἱ εἰδικαὶ ὑπηρεσίαι τῶν

θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἡ Πολιτεία συχνότατα κατέφευγε πρὸς τὰς ἐπιστημονικὰς αὐτοῦ συμβουλὰς δι' ἰατροδικαστικά, μεταλλευτικά, ὑγιεινολογικά καὶ τελωνειακὰ ζητήματα. Ἀνέπτυσσε πάντοτε τὰ ἐρωτήματα ἀπὸ γενικωτέρας ἀπόψεως καὶ κατέληγεν εἰς ἀσφαλῆ καὶ διαφωτιστικά συμπεράσματα καθοδηγῶν σαφῶς τὰς ἀπειθουμένους πρὸς αὐτὸν ὑπηρεσίας.

Ψυχικὴ καλωσύνη, πνευματικὴ εὐστροφία, λεκτικὴ ἱκανότης, σωματικὴ ὠραιότης ὑπῆρξαν ἐφόδια καταστήσαντα τὸν Δαμβέργην καὶ ὡς διδάσκαλον καὶ ὡς ἐπιστήμονα καὶ ὡς πολίτην εὐχάριστον ἅμα καὶ προσφιλῆ. Δεξιὸς χειριστὴς τοῦ λόγου, δὲν ἐκούραζε, ἀλλὰ διεξήρχετο ὡς καλλιτέχνης τὸ θέμα τοῦ ζωγραφίζων ἢ σκιαγραφῶν τοῦτο. Ἄλλ' ὅ,τι ἰδιαίτερος δύναμαι νὰ ἐξάρω εἶναι τὸ πολύτιμον χάρισμα, ὅπερ κατεῖχε, τοῦ ὑπαγορεύειν λίαν εὐχερῶς εἰς γλῶσσαν ὠραίαν μακρὰ ὑπομνήματα, ἄρθρα, μελέτας, νομοσχέδια καὶ λόγους, χωρὶς νὰ ἐπιφέρῃ κατόπιν οὐδεμίαν μεταβολὴν ἢ διόρθωσιν. Συνεργασία μου μετ' ἐκείνου πολυετῆς μοὶ ἐγνώρισε τὸ μέγα τοῦτο προσὸν αὐτοῦ ὡς καὶ τὴν μέχρι τοῦ θανάτου του διαυγῆ καὶ ἰσχυρὰν μνήμην του. Φύσις ἀγαθὴ καὶ σύνδρομος τῆς φοιτητικῆς νεότητος ὑπῆρξεν ἐπιεικὴς πρὸς τοὺς μαθητὰς του καὶ προσεπάθει ὑποκρινόμενος τὸν αὐστηρὸν νὰ παρορμᾷ αὐτοὺς πρὸς μελέτην. Εὐγνώμονες οἱ μαθηταὶ του δι' ὅσα ὑπὲρ αὐτῶν καὶ ὑπὲρ τοῦ φαρμακευτικοῦ ἐπαγγέλματος ἐπετέλεσεν ἔδωσαν τίτλον «ὁ Δαμβέργης» εἰς 20 φαρμακεία τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας Ἑλλάδος.

Ἄν ὁ ἐπιστημονικὸς βίος ὑπῆρξεν εὐμενὴς εἰς τὸν Δαμβέργην, ὁ ἀτομικὸς αὐτοῦ βίος ἦτο κατὰ μέρος βασάνων ψυχικῶν καὶ σωματικῶν. Τὰ πρῶτα τῆς ζωῆς μειδιάματα, ἅτινα ἐπλαισίωσαν τὴν ἀπαρχὴν τῆς κοινωνικῆς σταδιοδρομίας του, διεδέχθησαν πικρία καὶ δάκρυα ποτίσαντα τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς πολυβασανισμένης ζωῆς του. Ὑπέικων εἰς τῆς εἰμαρμένης τὰ κελεύσματα μετ' ἀνεξαντλήτου ὑπομονῆς ἔφερε τὸν μαρτυρικὸν φλογοστέφανον καὶ ὑπέφερε μετὰ καρτερίας πολλῆς τὴν ἀφθονίαν τῶν ψυχικῶν καὶ σωματικῶν του πόνων. Ἡ κακὴ μοῖρα ἐφθόνησε τὴν ὑγίαν του μετὰ τὸν ἑορτασμὸν τῆς 25ετηρίδος του, ὀδυνηρὰ βαρεῖα νεφρική νόσος τὸν ρίπτει ἐπὶ τῆς κλίνης, ἐξ ἧς δὲν ἠγέρθη πλέον. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ δὲν χάνει τὸ θάρρος του, ἀλλὰ βαυκαλιζόμενος καὶ ἐλπίζων διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ὑγείας του κατευνάζει τοὺς πόνους του μὲ τὴν μορφίνην καὶ ἐργάζεται. Δημοσιεύει γνωματεύσεις καὶ ὑπομνήματα εἰς τὸ Δελτίον τοῦ Ἰατροσυνεδρίου, γράφει εἰς τὴν ἐφημ. «Ἀθῆναι» ἐκλαϊκευτικά ἄρθρα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, καταγίνεται πάντοτε. Τὰ παιδιὰ του καὶ οἱ βοηθοὶ του γράφουν ὅ,τι τοὺς ὑπαγορεύει καὶ ἐκεῖνος ἀνακουφίζεται καὶ λησμονεῖ ὑπαγορεύων ἢ διορθῶνων χειρόγραφα πρηνῆς εἰς τὴν κλίνην, κουράζων τὸν ἑναπομείναντα ὀφθαλμὸν του. Ἐπόνει, ἀλλὰ δὲν κατεπονεῖτο, ἡ μορφίνην κατηύναζε τοὺς πόνους του καὶ ἡ ἐργασία τὸν παρηγόρει. Καταρτίζεται ἢ πρὸς σύνταξιν τῆς ἑλληνικῆς Φαρμακοποιίας ἐπιτροπῆ καὶ ἡ εἰσήγησις τοῦ

ἔργου ἀνατίθεται εἰς τὸν βαρέως ἀσθενοῦντα διδάσκαλον, ὅστις ἀψηφῶν τοὺς πόνους, μετὰ θάρρους, χαρᾶς καὶ πεποιθήσεως ἀναλαμβάνει τὸ νέον φορτίον, γράφει συμβουλευτικά ὑπομνήματα, ἐπιφέρει πρακτικὰ παρατηρήσεις, σχεδιάζων τὴν πορείαν τῆς συγγραφῆς καὶ συντελεῖ οὕτω διὰ τῆς φιλοπονίας του εἰς τὴν εὐδῶσιν τοῦ ἔργου, ὅπερ ἐπέπρωτο νὰ μὴ ἴδῃ περατωμένον. Ὅταν κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας του ὁ ἐναπομείνας ὀφθαλμὸς του ἤρνεϊτο ὑπηρεσίαν, ἐκλονίσθη τὸ θάρρος του. Τυφλὸς πλέον δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐργασθῆ καὶ ἔκλαιε. Καὶ ὅταν τὰ δάκρυα ἔστείρειον, ἀνέμενέ τινα ἐκ τῶν φίλων του νὰ συνομιλήσῃ, νὰ πικρογελάσῃ, νὰ παρηγορηθῆ, νὰ ἐνθυμηθῆ μετ' αὐτοῦ παρῳχημένας ὥραίας ἡμέρας καὶ εὐτυχεῖς στιγμὰς, περὶ τῶν ὁποίων μετ' ἐξαιρετικῆς χάριτος διηγεῖτο εἰς τὴν κλίνην τῆς ὀδύνης. Συνεκέντρωνε συμβουλευῶν τὰ παιδιὰ του, διαισθανόμενος ὅτι θὰ τὰ χάσῃ ταχέως, τὰ παιδιὰ του, ἅτινα ἠγάπησεν ὑπερβολικὰ ὡς πατὴρ καὶ μήτηρ συγχρόνως.

Ὁ Ἀναστάσιος Δαμβέργης διεχειρίσθη μετ' ἀγάπης καὶ εὐσυνειδησίας, μετὰ τόλμης καὶ προσοχῆς ὅ,τι ἠ πατρὶς τοῦ ἐνεπιστεύθη. Τὴν πατρίδα ὑπηρετήσῃ πιστῶς καὶ ἐντίμως ἐπὶ 40 ἔτη, τὸ δὲ μεγαλεῖον τῶν τελευταίων αὐτῆς θριάμβων ἐσκορπίζεν εἰς τὴν ψυχὴν του φῶς, οὗ ἔστεροῦντο οἱ ὀφθαλμοὶ του. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τὴν 13ην Ἰουνίου 1920.

Ὡς συγγραφεὺς ὑπῆρξε γονιμώτατος. Τὰ βιβλία τῶν προκατόχων του δὲν ἐξήρουν πλέον διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐπιστήμης καὶ ὄφειλε νὰ συμπληρώσῃ τὰ κενὰ καὶ οὕτω νὰ παρουσιάσῃ νέαν δρᾶσιν. Τὸ συγγραφικόν του ἔργον, ἀποτελούμενον ἐκ διδακτικῶν συγγραμμάτων, πρωτοτύπων ἐργασιῶν, ὑπομνημάτων, μελετῶν καὶ διατριβῶν χρονολογικῶς ἔχει ὡς ἀκολούθως:

1. Περὶ χημικῆς συνθέσεως καὶ τῆς τεχνητῆς τῶν ἀλκαλοειδῶν παρασκευῆς, 1880.—
2. Τεχνητὴ κατασκευὴ ἀληθῶν ἀδαμάντων, 1882.—
3. Χημικὴ ἀνάλυσις τῶν ἐν Αἰγίνῃ ἱαματικῶν ὑδάτων, 1884.—
4. Χημικὴ ἀνάλυσις τοῦ ἐν Ἄνδρῳ ἱαματικοῦ ὕδατος, 1885.—
5. Νοθεύσεις ἐδωδίμων καὶ ποτῶν καὶ ἐξέλεξις αὐτῶν, 1886.—
6. Περιγραφή τῶν χρωματιστικῶν οὐσιῶν, 1887.—
7. Φυσικὴ καὶ χημικὴ περιγραφὴ τῶν ἐν Μεθάνοις ἱαματικῶν ὑδάτων, 1887.—
8. Μαθήματα Χημείας, διδαχθέντα ἐν τῇ Στρατ. Σχολῇ τῶν Εὐελπίδων, 1888.—
9. Περὶ τῶν ἐκρηκτικῶν οὐσιῶν, 1888.—
10. Ἐπικήδειος εἰς Παναγιώτην Βουγιούκαν, τμηματάρχην τῶν μεταλλείων, 1889.—
11. Στοιχεῖα Χημείας 1890, 1901, 1909.—
12. Νοθεύσεις ὑφασμάτων, δερμάτων καὶ ἐξελέξεις αὐτῶν, 1891.—
13. Περὶ τῶν ἐν Αἰδηψῷ ἱαματικῶν ὑδάτων, 1891.—
14. Περὶ ἀλλοκοτῶν τινῶν δηλητηρίων, 1891.—
15. Ἐπικήδειος εἰς τὸν ἰατροσύνεδρον Περικλῆν Σοῦτσον ἀρχίατρον, 1891.—
16. Περὶ τῶν συστατικῶν τοῦ ὕλικου κόσμου, 1892.—
17. Ὁδηγὸς πρὸς ἐξέτασιν οὖρων, ὑποστάθμης αὐτῶν καὶ οὐρολίθων, 1892.—
18. Ἀσκήσεις τῶν φοιτητῶν τῆς Φαρμακευτικῆς. Παρασκευὴ χημικῶν καὶ γαληνικῶν φαρμάκων. Κάθαροις ἀγοραίων προϊόντων, 1892.—
19. Χημικὴ ἐξέτασις τῶν ἐν Κυλλήνῃ ἱαματικῶν ὑδάτων, 1893.—
20. Ἐπικήδειος εἰς τὸν Θεόδωρον Ἀφεντούλην, 1893.—
21. Ἐπικήδειος εἰς τὸν Γεώργιον Ζαβιτοῦαν, 1893.—
22. Φαρμακευτικὴ ἐπιθεώρησις, 1893 καὶ 1894.—
23. Οἱ καπνοὶ καὶ τὰ τουμπεκία τῆς Ἑλλάδος χημικῶς ἐξεταζόμενα, 1893.—
24. Ὑγιεινὴ ἐξέτασις τῶν ὑδάτων τῶν Ἀθηνῶν 1895 (ἐν συνεργ. μετὰ

τοῦ Σάββα).— 25. Περί τῶν νέων ἱαματικῶν πηγῶν Αἰδηψοῦ καὶ Γιαλτρῶν, 1895.— 26. Περί καταρτισμοῦ εἰδικῆς ἀπολυμαντικῆς ὑπηρεσίας διὰ πλοίων ἀνηκόντων εἰς τὴν δύναμιν τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ, 1895.— 27. Ἐκθεσεις ἐξετάσεως ἑλληνικοῦ ὁπίου, 1895.— 28. Ἐκθεσις περὶ βελτιώσεως τῆς καταστάσεως τοῦ Φαρμακευτικοῦ Χημείου. Σχέδιον κανονισμοῦ τοῦ Φαρμακευτικοῦ Σχολείου. Σχέδιον νόμου περὶ μεταρρυθμίσεως καὶ συμπληρώσεως διατάξεων τινῶν τῶν περὶ φαρμακείων νόμων, 1896.— 29. Χημικὴ ἀνάλυσις τῶν ἐν Ὑπάτῃ ἱαματικῶν ὑδάτων, 1896.— 30. Περί τῆς σκοπιμωτέρας παραχωρήσεως τῆς καρπώσεως τῶν ἐν Ἑλλάδι ἱαματικῶν πηγῶν, 1896.— 31. Περί τῆς ἀνάγκης προκλήσεως εἰδικοῦ νόμου διακανονίζοντος τὰ τῶν ἱαματικῶν πηγῶν ἐν Ἑλλάδι, 1896.— 32. Ὁ Τρικούπης φυσιοδίφης, 1896—1897.— 33. Τὰ νέα φάρμακα, 1898.— 34. Ἐπικήδειος εἰς τὸν Δημήτριον Ὀρφανίδην, 1898.— 35 Χημικὴ ἀνάλυσις τοῦ ἐν Αἰδηψῷ ἱαμ. ὑδατος τῶν «θερμῶν τοῦ Σύλλα», 1899.— 36. Περί τῶν ἐν Λουτρακίῳ ἱαματικῶν ὑδάτων, 1899.— 37. Χημικὴ ἀνάλυσις τῶν ἐν Ἐπιδαύρῳ ἱαματικῶν ὑδάτων, 1899.— 38. Χημικὴ ἀνάλυσις τῶν ἐν Κύθῳ ἱαματικῶν ὑδάτων, 1899.— 39. Φαρμακοποιία, 1899 καὶ 1909.— 40. Robert Bunsen, 1900.— 41. Ὁ ὕλικός κόσμος, 1900.— 42. Περί τοῦ καταβρέγματος τῶν ὁδῶν Ἀθηνῶν διὰ θαλασσίου ὑδατος ὑπὸ ὑγιεινῆν ἔποσιν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν ἰατροσυνέδρων Σάββα καὶ Πατριζίου, 1900.— 43. Ἐπικήδειος εἰς τὸν ὑποπλοίαρχον Ἀλέξανδρον Χρηστομάνον, 1900.— 44. Χημικὴ ἐξέτασις οἴνων καὶ οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν τῆς Κύπρου, 1901.— 45. Τὰ ἱαματικά λουτρά τῆς Ἑλλάδος, 1901.— 46. Ἐξαγόμενα χημικῆς ἐξετάσεως ἀρχαιοτήτων τινῶν τῶν Ἀντικυθήρων, 1901.— 47. Χημικὴ ἀνάλυσις τῶν ἐν Κυθήροις σιδηροπηγῶν, 1901.— 48. Χημικὴ ἀνάλυσις τῶν ἐν Τσαγγεῖ σιδηροπηγῶν, 1901.— 49. Περί πετρελαίων ἐν συνεργασίᾳ μετὰ Χρηστομάνου καὶ Ἀργυροπούλου, 1902.— 50. Ὀδηγὸς πρὸς ἐξέτασιν ἐδωδιμῶν καὶ ποτῶν, ὑφασμάτων καὶ δερμάτων, ὡς καὶ εἰδῶν βιομηχανίας, 1902 (ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Τ. Κομνηνοῦ).— 51. Περί τῶν ληπτέων μέτρων κατὰ τῆς δασικῆς ἀπογυμνώσεως τῆς χώρας καὶ περὶ τῆς ὑποκαταστάσεως τῆς καυσίμου φυτικῆς ὕλης δι' ὀρυκτανθράκων, 1902 (ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Α. Κορδέλλα).— 52. Τὰ νεώτατα φάρμακα καὶ φαρμακοτεχνικὰ σκευάσματα μετὰ περιληπτικῆς ἀναγραφῆς τῶν μυστηρίων καὶ εἰδικῶν φαρμάκων.— 53. Χημικὴ ἐξέτασις προϊόντων βορβορώδους ἠφαιστείου εἰς τὴν θέσιν Ψωρόχωμα τοῦ Κατακόλου, 1904.— 54. Περί τῶν θειοπηγῶν τοῦ Σμοκόβου τῆς Κορδίτισης, 1905.— 55. Περί τῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἱαματικῶν ὑδάτων, 1905.— 56. Πανηγυρικός λόγος ἐπὶ τῇ τεσσαρακονταετηρίδι τοῦ Α. Χρηστομάνου, 1906.— 57. Περί τῶν ἱαματικῶν πηγῶν τῆς Ἑλλάδος, 1906.— 58. Ἐπικήδειος εἰς τὸν Ἀναστάσιον Χρηστομάνον, 1906.— 59. Ἐκθεσις ἐξετάσεως κινήσεως Friedr. Jobst. Stuttgart, 1907.— 60. Χημικὴ ἀνάλυσις τοῦ ἐν Μεθάνοις ἱαματικοῦ ὑδατος Καρασταμάτη, 1908.— 61. Ἐπικήδειος εἰς τὸν Μ. Χατζημιχάλην, Πρόεδρον τοῦ Ἰατροσυνεδρίου, 1908.— 62. Φαρμακογραφία τρίτομος. Οἱ δύο πρῶτοι τόμοι ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Τ. Κομνηνοῦ 1908, 1911, 1912.— 63. Ἐπικήδειος εἰς τὸν Ἀνδρέαν Κορδέλλα, 1909.— 64. Περί δηλητηρίων καὶ ἀντιδότην, 1909.— 65. Περί τῆς ἀκτινενεργείας τῶν ἱαματικῶν πηγῶν Αἰδηψοῦ, Λουτρακίου, Ὑπάτης, Μεθάνων καὶ Κυλλήνης ἐν συνεργασίᾳ μετὰ Β. Αἰγινήτου καὶ Τ. Κομνηνοῦ, 1909.— 66. Ἐπικήδειος εἰς τὸν ἰατροσύνεδρον Νικόλαον Πεζόπουλον, 1911.— 67. Ἐπικήδειος εἰς τὰ θύματα πυρκαϊᾶς τοῦ Χημείου, 1911.— 68. Ἐξέτασις τοῦ ἐκ τῶν θερμογαγωγῶν σωλήνων τοῦ βουλευτηρίου θερμοῦ ἀέρος, 1911.— 69. Περί τῶν προϊόντων τῆς ἐπιδράσεως πνευματικῶν ἀλάτων ἐπὶ ἐστέρων, 1912.— 70. Ἡ ἀλλοίωσις τῶν μαρμάρων τῆς Ἀκροπόλεως, 1912.— 71. Παγασαίων ζωγραφιῶν συντήρησις, 1912.— 72. Ἐξέτασις πηλοῦ βροχῆς, 1912.— 73. Ἐπικήδειος εἰς τὸν Κωνσταντῖνον Μητσόπουλον, 1912.— 74. Ἐπικήδειος εἰς τὸν Τιμολέοντα Ἀργυροπού-

λον, 1912.— 75. Φθειροκτόνα, 1915.— 76. Μυιοκτόνα, 1915.— 77. Λόγος ἐκφωνηθεὶς κατὰ τὴν ἐναρξιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ νέου Ἰατροσυνεδρίου, 1915.— 78. Αὐτόματος ἀνάφλεξις δασῶν, 1916.— 79. Νεκρολογία Ἐμμ. Δραγοῦμη, 1917.— 80. Über Nitro-derivate der Diphenyl-mono-und-disulfosäure, 1880 ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ S. Gabriel.— 81. Analyse der Mineralquellen der Halbinsel Methana, 1877.— 82. Die silberhaltigen Mineralien auf der griechischen Insel Melos, 1890.— 83. Über die Mineralquellen von Aedipsos, 1892.— 84. Die neuen heissen Quellen von Aedipsos und Gialtra entstanden beim lokrischem Erdbeben, 1894.— 85. Les tabacs et toubekis Grecs au point de vue chimique, 1894.— 86. Chemische analyse der schwefelhaltigen Heilquellen zu Hypate, 1896.— 87. Die Vergiftung durch Stierblut im Altertume, 1898.— 88. Die chemische Beständigkeit der Schiesbaumwolle, 1898.— 89. Über die Heilquellen von Lutraki, 1899.— 90. Noch einmal zur «Vergiftung durch Stierblut im Altertume», 1899.— 91. Über die Heilquellen im Heiligthum des Asclipios in Epidaurus, 1900.— 92. Über die Heilquellen von Kythnos, 1900.— 93. Über die Eisenwässer von Tsagesi, 1901.— 94. Resultate der chemischen Untersuchung einiger bei Antikythera gefundenen Alterthümer, 1901.— 95. Resultate der chemischen Untersuchung von Weinen, Cognacs, Branntwein und Liqueuren Cypren, 1901.— 96. Memoires pour l'unification de la formule des medicaments heroiques adressés à la conference internationale Bruxelles, 1902.— 97. Über einige neue Heilquellen von Aedipsos, 1903.— 98. Der griechische Resinatwein, 1903.— 99. Über die Heilquellen Griechenlands, 1903.— 100. Chemische Untersuchung der Produkte eines schlammigen Vulkans im Ort Psorochoma bei Katakolon, 1904.— 101. Über die schwefelhaltigen Heilquellen von Smokovon und Kaitza der Thessalien Griechenlands, 1904.— 102. Les eaux minerales dans les hierons d'Esculape, 1905.— 103. Über einige Schwefel-Sool- und alkalische Quellen v. Griechenland, 1909.— 104. Über die amtliche Prüfung der in Griechenland eingeführten Chininpräparaten in Form von Tabletten, Chocoladen und Ampullen, 1909.— 105. Über die Radioaktivität der griechischen Heilquellen, 1910.— 106. Über die amtliche Prüfung der in Griechenland eingeführten Chininum hydrochloricum und der dasselbe enthaltenden Dragées, 1910.— 107. Reform der Pharmazie in Griechenland, 1911.— 108. Über die Produkte der Einwirkung von Natriumalkoholates auf Säureester, 1912.— 109. Der Marmor von Akropolis, 1912.— 110. Ein Lössregen, 1913.

Ὁ Λάνδερο, ὁ Ζαβιτσάνος, ὁ Κρῖνος καὶ ὁ Λαμβέργης ὑπῆρξαν οἱ πρωταθληταὶ τοῦ εὐγενοῦς ἀγῶνος πρὸς μεταφύτευσιν καὶ προαγωγὴν τῆς συγχρόνου φαρμακευτικῆς ἐπιστήμης ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ καὶ πρωταθληταὶ εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς μεστῆς πικριῶν ζωῆς. Οἱ στυλοβάται οὗτοι τῆς ἑλληνικῆς φαρμακευτικῆς ὑπῆρξαν ἀτυχεῖς ἐν τῷ βίῳ τῶν πόνοι σωματικοί, ψυχικαὶ ὀδύνη, ἀνίατοι ἔξαντλητικαὶ νόσοι, θλίψεις, πικρία, ἀπογοητεύσεις καὶ καταδρομαὶ ἦσαν οἱ σύντροφοὶ τῶν πρώτων θεμελιωτῶν καὶ ἐργατῶν τῆς ἔδρας τῆς Φαρμακευτικῆς χημείας. Ἄν καὶ πάντες οἱ καθέδροιοὶ τῆς ἐτίμησαν καὶ ἐκλείσαν αὐτήν, ἐν τούτοις εἰς τὴν μικρὰν ζωὴν τῶν ἐβασανίσθησαν καὶ ἔπιον τὸ πικρὸν ποτήριον τῆς δυσμενοῦς εἰμαρμένης μέχρι τρυγός. Μὴ ἄρα γε εἶναι μοιραῖον οἱ ἐν Ἑλλάδι ἱεροφάνται τῆς φαρμακευ-

τικῆς χημείας νὰ περιβάλλονται διὰ μαρτυρικοῦ στεφάνου ἀποτίοντες οἶνοι φθρον μεσαιωνικῆς τινος ἀρᾶς :

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαμβέργη ἡ διδασκαλία τοῦ μαθήματός του προσωρινῶς ἀνετέθη εἰς τὸν καθηγητὴν τῆς Ὀργανικῆς Χημείας κ. Γ. Ματθαίουπουλον. Οὗτος ἐδίδαξεν ἐπὶ μῆνας τὴν Φαρμακευτικὴν Χημείαν καὶ κατεδείχθη ὁ φιλότιμος καὶ ἐμπνευσμένος μυσταγωγός, ὁ μετὰ ζήλου ἀναλαμβάνων τὴν ἀνατιθεμένην αὐτῷ διδασκαλίαν καὶ μετ' ἐπιτυχίας διεκπεραιῶν τὴν διδομένην εἰς αὐτὸν ἐντολήν.

Ἐμμανουὴλ Ι. Ἐμμανουήλ. Διάδοχος τοῦ Α. Δαμβέργη ἐγένετο ὁ Ἐμμ. Ι. Ἐμμανουήλ, ὅστις ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τὸ 1886. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ φαρμακοποιὸς ἐν Ἀθήναις, μορφωθεὶς πρακτικῶς ἐν Παρισίοις εἰσήγαγε τὸν υἱὸν του εἰς τὴν φαρμακοτεχνίαν καὶ ἐκληροδότησεν εἰς αὐτὸν τὴν πρὸς τὴν φαρμακευτικὴν ἀγάπην. Εἰς τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον ὁ Ἐμμ. Ἐμμανουήλ ἐνεγράφη κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1902, ἠκολούθησε κατ' ἀρχὰς τὰς Φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ εἶτα τὴν Φαρμακευτικὴν, ἧς ἐγένετο πτυχιούχος τὴν 7ην Νοεμβρίου 1906. Ἀκολούθως μετέβη εἰς Ἑσπερίαν, ἐνθα ἐγγραφεὶς κατὰ Μάιον τοῦ 1909 εἰς τὴν Φυσικομαθηματικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βέρνης ἐμαθήτευσεν παρὰ τοῖς καθηγηταῖς Α. Tschirch τῆς Φαρμακογνωσίας καὶ Φαρμακευτικῆς Χημείας, O. Oesterle τῆς Φαρμακοχημείας καὶ Τοξικολογικῆς Χημείας, O. Tunmann τῆς Φαρμακοβοτανικῆς, S. Kostanecky καὶ J. Tambor τῆς Ὀργανικῆς Χημείας, V. Kohlschütter τῆς Ἀνοργάνου καὶ Φυσικῆς Χημείας, E. Hugl τῆς Ὀρυκτολογίας καὶ Πετρογραφίας, A. Balzer τῆς Γεωλογίας καὶ E. Fischer τῆς Βοτανικῆς. Ἀνηγορεύθη ἐν Βέρνη κατὰ τὴν 2αν Φεβρουαρίου 1912 διδάκτωρ

Εἰκ. 260.

Ἐμμ. Ι. Ἐμμανουήλ

τῆς Φιλοσοφίας ἐπὶ Φαρμακογνωσίᾳ - Φαρμ. Χημείᾳ, Χημείᾳ καὶ Ὀρυκτολογία. Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς Ἀθήνας τὸ 1912 προσέφερε τὴν συνδρομὴν του εἰς τὸ φαρμακευτικὸν σῶμα τοῦ στρατοῦ κατὰ τὰς δύο τότε ἐπιστρατεύσεις.

Τὴν 12ην Ἀπριλίου 1904 διωρίσθη βοηθός, τὴν 1ην Δεκεμβρίου 1906 ὑπεπιμελητής, ἀπὸ δὲ τῆς 25ης Ἀπριλίου 1917 μέχρι τοῦ 1921 διετέλεσεν ἐπιμελητής τοῦ Φαρμακευτικοῦ Χημείου. Κατὰ τὸ 1915-1916 διωρίσθη ἀστυχημικὸς παρὰ τῆ Ἀστυνομικῆ διευθύνσει Ἀθηνῶν. Ἀπὸ τῆς 16ης Σεπτεμβρίου 1919 μέχρι τῆς 1ης Ὀκτωβρίου 1921 διετέλεσε καθηγητὴς ἐν τῇ Σχολῇ τῶν Ναυτικῶν Δοκίμων, ἐνθα ἐδίδαξε τὸ μάθημα τῆς Γενικῆς

Χημείας, Μεταλλουργίας και τῶν ἐκρηκτικῶν ὑλῶν. Κατὰ τὸ 1918 συμμετέσχε τῆς ἐπιτροπῆς συντάξεως τῆς Ἑλληνικῆς Φαρμακοποιίας II. Τὴν 8ην Νοεμβρίου 1918 ἐγένετο ὑφηγητῆς καὶ τὴν 31ην Μαΐου 1921 διωρίσθη ἐκλεγείς τακτικὸς καθηγητῆς τῆς Φαρμακευτικῆς Χημείας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ, ἀνέλαβε δὲ συγχρόνως καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Φαρμακευτικοῦ Χημείου. Τὴν 2αν Ἰουνίου 1921 διωρίσθη τακτικὸν μέλος τοῦ Ἀνωτάτου Ὑγειονομικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους. Τῇ προσπαθείᾳ του ἀπεσπασθῆ ἐκ τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς τὸ Φαρμακευτικὸν Σχολεῖον καὶ ἀπετέλεσε τμήμα τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς. Ὡσαύτως κατώρθωσε τὴν ἰδρύσιν τοῦ νέου Φαρμακευτικοῦ Χημείου καὶ ἀπέκρουσε πάσας ὑπόβλους παρεισ-

Εἰκ. 261.—Ὁ καθηγητῆς Ε. Ἐμμανουήλ μετὰ τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Φαρμ. Χημείου καὶ τῶν μαθητῶν του (1928).

φρήσεις τῶν φαρμακοτριβῶν, οἵτινες κατὰ καιροὺς ἐπεζήτησαν νὰ οἰκειοποιηθοῦν τὰ δικαιώματα τῶν φαρμακοποιῶν. Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1930 ἐξελέγη τακτικὸς καθηγητῆς τῆς Ἐμπορευματολογίας ἐν τῇ Ἀνωτάτῃ Σχολῇ τῶν Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν. Ἀντιπροσώπευσε τὴν Ἑλλάδα ἐν Γενεῇ παρὰ τῇ Κοινωνίᾳ τῶν Ἐθνῶν ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου 1924 μέχρι τοῦ Φεβρουαρίου 1925 κατὰ τὴν διεθνή συνδιάσκεψιν τοῦ ὀπίου καὶ τῶν λοιπῶν ναρκωτικῶν φαρμάκων. Κατὰ τὸ 1925 παρέστη ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ II διεθνὲς συνέδριον τῶν Βρυξελλῶν, τὸ ἀσχοληθὲν ἐπὶ τῆς Διεθνoῦς Φαρμακοποιίας καὶ τῶν ἥρωικῶν φαρμάκων καὶ ἐν ταῖς διασκέψεσι τῆς διεθνoῦς Φαρμακευτικῆς Ὅμοσπονδίας ἐν Λον-

δίνω (Ἰούλιος 1923), ἐν Χάγῃ (Σεπτέμβριος 1927), ἐν Στοκχόλμῃ (Ἰούλιος 1930). Κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1933 διωρίσθη ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν εἰς τὸ ΙΔ' διεθνὲς συνέδριον Ὑδρολογίας, Κλιματολογίας καὶ Ἰατρικῆς Γεωλογίας ἐν Τουλούζῃ, τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1936 ἐξελέγη ἀντιπρόεδρος τοῦ αὐτοῦ συνεδρίου ἐν Βελιγραδίῳ. Κατὰ τὸ 1926 ἐξελέγη μεταξὺ τῶν πρώτων μελῶν τῆς νεοσυσταθείσης τότε Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, κατὰ Ἰούνιον δὲ τοῦ 1936 ἐξελέγη καὶ διωρίσθη γενικὸς γραμματεὺς τοῦ Ἀνωτάτου Ὑγειονομικοῦ συμβουλίου τοῦ Κράτους. Κοσμήτωρ τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς ἐξελέγη δις τὸ 1928-1929 καὶ τὸ 1936-1937, Συγκλητικὸς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ δις τὸ 1932-1933 καὶ τὸ 1940-1942, ἀντιπρόεδρος τοῦ Οἰκονομικοῦ Συμβουλίου τοῦ Πανεπιστημίου ἀπὸ τοῦ 1945 καὶ Πρύτανις ἐν τῇ Ἀνωτάτῃ Σχολῇ Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν ἐπιστημῶν 1937-1939. Εἶναι μέλος διαφόρων ξένων (Γερμανικῆ Φαρμακευτικῆ Ἐταιρεία, Deutsche Pharmazeutische Gesellschaft 1914. Ἀκαδημία Φαρμακευτικῆ τῆς Γαλλίας, Academie de pharmacie de Paris 1931) ἐπιστημονικῶν ἐταιριῶν, πρόεδρος ἡμεδαπῶν φαρμακευτικῶν σωματείων καὶ συνεργάτης ἀλλοδαπῶν περιοδικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν λεξικῶν. Εἰδωγόμενες μαθηταὶ του τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας Ἑλλάδος ἔδωσαν τὸν τίτλον «δ' Ἐμμανουήλ» εἰς τὰ φαρμακεῖά των. Τὴν 2αν Ἰουνίου 1946 ἐώρασε τὴν εἰκοσιπενταετίαν τῆς καθηγεσίας του¹.

Διατριβαί, μελέται, μονογραφίαι καὶ συγγράμματα ἐδημοσιεύθησαν τὰ ἑξῆς :

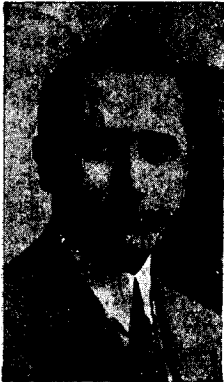
1. Ἡ Φαρμακογνωσία διὰ μέσου τῶν αἰώνων. 1908.— 2. Διάκρισις τοῦ τεχνητοῦ ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ μέλιτος, 1908.— 3. Μέθοδοι ἀνιχνεύσεως κηλίδων αἵματος, 1908.— 4. Περὶ ψιμμυθίων, 1909.— 5. Τὰ νεώτερα προβλήματα τῆς Φαρμακογνωσίας, 1911.— 6. Étude comparative sur les plantes dessinées dans le Codex Constantinopolitanus de Dioscoride, 1911.— 7. Über das kretische Ladanum, 1912.— 8. Über den Harzbalsam von Abies cephalonica, 1912.— 9. Τὸ ἑλληνικὸν μέλι, 1912. 10. Ὁ ἑλληνικὸς κηρός, 1912.— 11. Περὶ φυτοχημισμού, 1914.— 12. Pharmazeutische Verhältnisse in Griechenland, 1914.— 13. Reorganisation der Pharmazie in Griechenland, 1915.— 14. Ἐπίδρασις τῶν φαρμάκων ἐπὶ τῶν οὖρων, 1916.— 15. Χημεῖα τῶν τροφίμων καὶ ποτῶν, 1916.— 16. Τί γάλα πίνωμεν καὶ τί πρέπει νὰ πίνωμεν, 1916.— 17. Ἡ νοθεία κατὰ τὸ 1916, 1917.— 18. Νεκρογραφίαι Tichomirow, Jungfleisch, Hartwich, 1917.— 19. Α. Κ. Δαμβέργης. Σκιαγραφία. 1917.— 20. Über das griechische Tomatenmus, 1917.— 21. Recherche pharmacochimique de la racine de Rumex Pulcher, 1917.— 22. Δρόγη-φάρμακον, Δρογογνωσία-φαρμακογνωσία, 1918.— 23. Γάλα ἀσθενῶν ἀγελάδων, 1918. 24. Ἄρτος ἐξ ἀτρίπτου σίτου, 1919.— 25. Pharmakochemische Untersuchung von Plantago coronopus (ἐν συνεργασίᾳ μετὰ Μ. Παπαβασιλείου), 1920.— 26. Μικρασιατικαὶ δρό-

¹ Τὰ περὶ τοῦ ἑορτασμοῦ βλ. εἰς: Ἐμμ. Ι. Ἐμμανουήλ, Ἡ εἰκοσιπενταετηρίς τῆς καθηγεσίας του 1921-1946. Πανηγυρικὸν τεῦχος ἐκδιδόμενον ὑπὸ τῶν συνεργατῶν καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Ἐν Ἀθήναις 1946.

- γαι, 1921.— 27. Χημική σύνταξις καὶ φαρμακοδυναμικὴ ἐνέργεια, 1921.— 28. Μέλι ἐκ τῆς νέας Ἑλλάδος, 1921.— 29. Κατάταξις τῶν ἱαματικῶν ὑδάτων, 1921.— 30. Γένεσις καὶ ἐξέλιξις τῆς Φαρμακευτικῆς, 1921.— 31. Πολύγωνον τὸ ὑδροπέπερι, 1921.— 32. Ἡ βιομηχανία τῶν ρόδων ἐν Βουλγαρίᾳ, 1921.— 33. Ἡ Φαρμακοποιία, 1922.— 34. Ἡ πρόδοσις τῆς Φαρμακευτικῆς, 1922.— 35. Χημεία τῶν τροφίμων καὶ ποτῶν Β' ἔκδοσις, 1922.— 36. Τὰ νέα φάρμακα, 1922.— 37. Αἱ φαρμακευτικαὶ σπουδαὶ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, 1922.— 38. Πίνακες ποιοτικῆς ἀναλυτικῆς Χημείας, 1923.— 39. Πολεμικαὶ ἀκαπνοὶ χημικαὶ πυρίτιδες, 1923.— 40. Die attische Komara, 1923.— 41. Βοτανικαὶ περιγηγήσεις ἐν Ἑλλάδι, 1923.— 42. Φυτικά φάρμακα σπανιωτέρας χρήσεως 1923.— 43. Τὰ ἑλληνικὰ φαρμακεία, 1924.— 44. Τὰ ὄρια τῆς πρωτοτυπίας ἐν τῇ νοθεύσει τῶν φαρμάκων, 1924.— 45. Ἑλληνες ἀριστεῖς τῆς Φαρμακευτικῆς, 1924.— 46. Διάφορα κεφάλαια τῆς Ἑλληνικῆς Φαρμακοποιίας II, 1924.— 47. Ἱαματικὸν ὕδωρ Βρωμονερίου Κονίτσης, 1924.— 48. *Atractylis Gummifera*, 1925.— 49. Ἡ παρὰ τῇ Κοινωνίᾳ τῶν ἐθνῶν διεθνῆς διάσκεψις περὶ ὀπίου κλπ., 1925.— 50. Περὶ τοῦ τύπου τῆς ἐνοποιήσεως τῶν ἠρωϊκῶν φαρμάκων, 1925.— 51. Über eine neue griechische Heilquelle, 1925.— 52. Ὁδηγὸς πρὸς ἐξέτασιν τῶν οὐρῶν, 1926.— 53. Ἀναλυτικὴ Χημεία, 1926.— 54. Τὸ ὕδωρ τῆς Λαμίας, 1926.— 55. Das griechische Süssholz und dessen Succus, 1926.— 56. Ἡ ἐνοποιήσις τοῦ τύπου τῶν φαρμάκων, 1926.— 57. Ἡ φαρμακευτικὴ νομοθεσία ἐν Εὐρώπῃ, 1926.— 58. Τὸ βάμμα τοῦ ἰωδίου, 1926.— 59. A. Tschirch. Βιογραφία, 1926.— 60. T. Κομνηνός. Σκιαγραφία, 1926.— 61. Ἡ νέα γερμανικὴ Φαρμακοποιία, 1926.— 62. Χημεία τῶν τροφίμων καὶ ποτῶν Γ' ἔκδοσις, 1926.— 63. Τὸ Λουτράκιον καὶ τὰ ὑδατὰ του, 1927.— 64. Τὰ ἱατρικὰ θερμομέτρα, 1927.— 65. Τὸ τριαντάφυλλο, 1927.— 66. Ἡ Φαρμακευτικὴ τῆς Ἑλλάδος, 1928.— 67. Νεκρολογία Κούκουα, Oesterle, 1928.— 68. Phytochemische Untersuchung der Pflanze *Echinocactus Williamsii*, 1928.— 69. Bestimmung des Chinins in Drageen und Ampullen, 1930.— 70. Greek Tobaccos chemikally examined, 1930.— 71. Τὸ χιακὸν τερμινθέλαιον, 1931.— 72. Φαρμακοποιία - Φαρμακοτεχνία, 1931.— 73. Ἀτρακτυλις ἢ κομμοσφόρος, 1932.— 74. Τὸ ἱαματικὸν ὕδωρ τῆς Πρεβέτης, 1932.— 75. Ἡ θερμοκρασία τῶν ὑδάτων Αἰδηψοῦ, 1932.— 76. Διάφορα ἄρθρα τῆς Μεγάλῃς Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας καὶ τοῦ Ἐγκ. Λεξικοῦ Ἐλευθερουδάκη, 1932.— 77. Φάρμακα πολυτελείας, 1932.— 78. Αἱ Ἑλληνικαὶ λουτροπόλεις, 1933.— 79. Μεγάλοι Φαρμακοποιοί, 1933.— 80. Ἡ βοτανικὴ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, 1933.— 81. Τὰ φαρμακευτικὰ συνέδρια καὶ ἡ Φαρμακευτικὴ ἐν Σουηδίᾳ, 1933.— 82. Φαρμακοποιοὶς - Ἀποθηκάριοι, 1933.— 83. Ἐμπορευματολογία (ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ κ. I. Δαλιέτου) 2 τόμοι, 1933.— 84. Μαθήματα Φαρμακογνωσίας, 1933.— 85. Ἡ καλλιέργεια τῶν φαρμακευτικῶν καὶ μυρελαιοφόρων φυτῶν ἐν Ἑλλάδι, 1933.— 86. Αἱ Ἑλληνικαὶ λουτροπόλεις, 1933.— 87. Über den Chiosterpentin, 1934.— 88. Ἡ Αἰδηψὸς καὶ τὰ ὑδατὰ της, 1934.— 89. Ἡ μουσικὴ ὡς φάρμακον, 1934.— 90. Τὰ ἱαματικὰ ὑδατὰ, 1934.— 91. Ἡ Φαρμακοποιία διὰ μέσου τῶν αἰῶνων, 1934.— 92. Ἐθροκεία καὶ θεραπευτικὴ, 1934.— 93. Pharmacy in the Jonian Islands, 1934.— 94. Τὸ κῦφι, 1934.— 95. Λουτρά καὶ ἱαματικὰ ὑδατὰ ἐν τῇ ἀρχαίῳτῃ, 1935.— 96. Λησμονημένος πρωτοπόρος Ἑλλην χημικός, 1935.— 97. Ἡ ἀπαλυντικὴ ἀλοιφή εἰς τὰς διαφόρους Φαρμακοποιίας, 1936.— 98. Ἀναζητήσις καὶ προσδιορισμὸς παραγῶγων τοῦ βαρβιτουρικοῦ ὀξέος, 1936.— 99. Ὁ φαρμακοποιοὶς ὡς κοινωνικὸς παράγων, 1936.— 100. Ὁ Ἑλλην φαρμακοποιοὶς εἰς μέλλοντα πόλεμον, 1936.— 101. Παραγωγή καὶ ἐξαγωγή φαρμακευτικῶν φυτῶν ἐν Γιουγκοσλαβίᾳ, 1936.— 102. Τὰ ζωϊκὰ φάρμακα τοῦ παρελθόντος, 1937.— 103. Εἶναι ἐπιστήμη ἡ σύγχρονος Φαρμακοτεχνία; 1937.— 104. Ἡ Φαρμακευτικὴ τῆς Α' Πανεπιστημιακῆς Ἑκατονταετηρίδος, 1937.—

105. Βιβλιογραφία τῶν ἑλληνικῶν ἱαματικῶν ὑδάτων, 1937.— 106. Ὁ Μανδραγόρας, 1938.— 107. Ἱατροσόφια καὶ τσαρλατάνοι, 1938.— 108. Les médicaments chimiques des anciens Hellènes, 1938.— 109. Ἀπομόνωσης καὶ ἔτυμολογία τῶν στοιχείων, 1938.— 110. Ἡ Ὀθριακή, 1938.— 111. Χημεία Γενική (ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ κ. Ι. Δαλιέτου), 1938.— 112. Ἀρχεῖα τῆς Φαρμακευτικῆς 1921—1928, 1932—1947.— 113. † Κυριάκος Κυριαζίδης, 1938.— 114. Τὸ Χον ἐν Ρώμῃ διεθνὲς συνέδριον, 1938.— 115. Περιληπτικὸς πίναξ παροχῆς βοθητικῶν ἀεροχημικῆς προσβολῆς, 1939. 116. Θέρμος ἢ Λούπινος, 1940.— 117. Τὰ ἀρώματα τῶν ἀρχαίων, 1940.— 118. Τὸ πράσινον, 1940.— 119. Φαρμακογνωστικαὶ ἔτυμολογίαι, 1940.— 120. Ἀλέξανδρος Tschirch (νεφρολογία), 1940.— 121. Ἡ κομπούχα, 1940.— 122. Ὁ Παράκελσος, 1941.— 123. Τὰ αἰθέρια καὶ τὰ λιπαρὰ ἔλαια ἐν τῇ θεραπευτικῇ, 1941.— 124. K. W. Scheele, 1941.— 125. Τὰ νεώτερα χημικὰ φάρμακα, 1941.— 126. Τὰ φυτὰ τοῦ Ὁμήρου, 1942.— 127. Τὰ κολλοειδῆ φάρμακα, 1945.— 128. Τὰ φαρμακευτικὰ καὶ ἀρωματοφόρα φυτὰ τῆς Ἑλλάδος, 1945.— 129. Ὀπιον καὶ κινχόνα, 1946.— 130. Κρατεῦσας ὁ ριζοτόμος, 1946.— 131. Ἱστορικαὶ σελίδες τοῦ καπνοῦ, 1948.— 132. Ἡ ἱστορία τῆς Φαρμακευτικῆς, 1948.

Ἀθανάσιος Ε. Τσακαλῶτος. Τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Φαρμακογνωστικῆς. Ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τὸ 1885. Ἐσπούδασε τὴν Ἱατρικὴν καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας ἐν Ἀθήναις γενόμενος διδάκτωρ τὸ 1911. Διετέλεσε βοηθὸς τοῦ Βοτανικοῦ ἐργαστηρίου καὶ τοῦ Γενικοῦ Χημείου τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου τὸ 1906-1908. Τὸ 1914 μετέβη εἰς Ἑσπερίαν πρὸς συμ-

Εἰκ. 262.

Ἀθαν. Ε. Τσακαλῶτος

πλήρωσιν τῶν σπουδῶν του. Ἠσχίθη ἐν τῇ Ἀναλυτικῇ Χημείᾳ παρὰ τῷ καθηγητῇ τοῦ Πολυτεχνείου τοῦ Βερολίνου Hofmann, ἐν τῇ Βιολογικῇ Χημείᾳ παρὰ τῷ καθηγητῇ Loeb τοῦ ἐν Βερολίῳ Πανεπιστημίου, ἐν τῇ Φαρμακολογίᾳ παρὰ τῷ καθηγητῇ Bürgi τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βέρνης καὶ ἐν τῇ Φαρμακογνωσίᾳ παρὰ τῷ καθηγητῇ Tschirch τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βέρνης. Ἐπὶ πλέον εἰργάσθη παρὰ τῷ καθηγητῇ τῆς Χημειοθεραπευτικῆς Morgenroth (Βερολίνου), ἐν τῷ Ὁρολογικῷ ἐργαστηρίῳ τοῦ καθηγητοῦ Blumenthal (Βερολίνου), ἐν τῷ Μικροβιολογικῷ Ἰνστιτούτῳ τοῦ Βερολίνου καὶ τῆς Βέρνης καὶ ἐν τῷ Ἰνστιτούτῳ τῆς Κοινωνικῆς Ὑγιεινῆς ἐν Βερολίῳ, τὸ ὁποῖον διηυθύνετο ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Grotzahn.

Διετέλεσεν Ὑγειονόμος σώματος στρατοῦ 1915-1916 καὶ διηύθυνε τὴν Ὑγιεινὴν τῆς Κερκύρας κατὰ τὴν καταφυγὴν ἐκεῖ τοῦ σερβικοῦ στρατοῦ. Τὸ 1916 διετέλεσεν ὑγειονομικὸς ἐπιθεωρητὴς τοῦ Κράτους καὶ κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους στρατιωτικὸς ἱατρός. Μετέσχε τῆς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας ὡς διευθυντὴς τοῦ ἐπιδημιολογικοῦ τμήματος. Τὸ 1922 ἴδρυσεν ἐν Ἀθήναις χημικὸν καὶ μικροβιολογικὸν ἐργα-

στήριον. Ἐξελέγη καὶ διωρίσθη ἔκτακτος καθηγητῆς τῆς Φαρμακογνωσίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ τὴν 30ῃν Δεκεμβρίου 1933, ἐγένετο δὲ τακτικὸς τὴν 10ῃν Μαρτίου 1939.

Συγγραφικὸν ἔργον του :

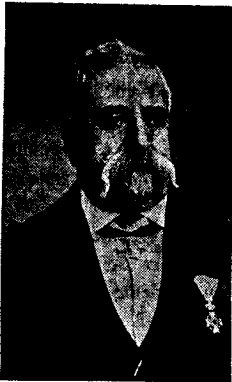
1. Ἐπὶ τῶν πορφυροβακτηρίων, 1907.— 2. Ἐπὶ τῆς τεχνητῆς γονιμοποιήσεως ἢ παρθενογονίας, 1907.— 3. Eine Lamarckkritische Aüsserung Herodots, 1907.— 4. Αἱ τῶν Λαμάρκ καὶ Δάρβιν θεωρίαι παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει, 1907.— 5. Τὰ φυτικὰ ἔκκριματα. Χημικὴ ἐξέτασις τοῦ Ἑλληνικοῦ τερρεβινθελαιίου. 1908.— 6. Ἡ θεωρία τῆς ζυμώσεως, 1908.— 7. Ἰωάννης Λαμάρκ καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, 1909.— 8. Ἡ αὐτοθέρμανσις τῶν φύλλων, 1909.— 9. Περὶ τῆς δημοσίας ὑγείας ἐν Σύρῳ, 1914.— 10. Zur Cholereschutzimpfung im Balkankrieg, 1914.— 11. Zur quantitative Bestimmung der Syphilisstoffe, 1916.— 12. Περὶ τῆς ἐν Κερκύρα χολερικῆς ἐπιδημίας, 1917.— 13. Περὶ τῆς Ὑγιεινῆς τῆς πόλεως Κερκύρας, 1917.— 14. Über den Gehalt der Blätter und Blattstiele von Rheum undulatum an Wasserlöslichen Oxalaten, 1919.— 15. Sind die mydriatischen Alkaloide der Belladonnawurzel bei Gegenwart von Alkohol mit Wasserdämpfen flüchtig? 1919.— 16. Über Verlust des Gasbildungsvermögens bei Bakterien der Paratyphusgruppe, 1921.— 17. Περὶ τῆς Ὑγιεινῆς τῆς πόλεως Καβάλλας, 1921.— 18. Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς ὀξικῆς ἀλδεύδης ἐν τοῖς οὖροις, 1922.— 19. Περὶ τῆς ἀποβολῆς τῆς καφεΐνης ἐν τοῖς οὖροις μετὰ πόσιν καφεῖ ἢ τείου, 1922.— 20. Ἡ Προῦσα καὶ αἱ θερμαὶ πηγαὶ αὐτῆς, 1923.— 21. Ἡ ὕδρευσις τῶν Ἀθηνῶν διὰ τῆς τεχνητῆς λίμνης τοῦ Μαραθῶνος, 1923.— 22. Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἰδρῶσεως σανατορίων ἐν Ἑλλάδι, 1923.— 23. Κανονικὰ διαλύματα διὰ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ ποσοῦ τῆς ἀκτινενεργείας τῶν ραδιενεργῶν πηγῶν, 1923.— 24. Εἰσαγωγή εἰς τὴν τριχοειδῆ χημείαν, 1924.— 25. Αἱ χρωστικαὶ οὐσίαι τῶν κυανῶν καὶ τῶν ἐρυθρῶν ἀνθέων. Ἄνθοκυάναι καὶ ἀνθοκυανιδίαι, 1926.— 26. Die trypanozide Wirkung der Chinaalkaloide in vitro, 1926.— 27. Αἱ βιταμίνοι εἰς τὸ γάλα τῶν Ἀθηνῶν (ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ κ. Κ. Χωρέμη), 1927.— 28. Ἐπὶ μιᾶς περιπτώσεως συγγενοῦς ἐλονοσίας (ἐν συνεργ. μετὰ τοῦ κ. Κ. Χωρέμη), 1927.— 29. Περὶ τοῦ Λαμαρκισμοῦ, 1931.— 30. Ἐπὶ τῆς χρησιμότητος τοῦ ἀντιγριπτικοῦ ἐμβολίου, 1931.— 31. Ἡ σημασία τοῦ ἐν τῷ ὄργανισμῷ βρωμίου, 1932.— 32. Ἐπὶ τῶν βιολογικῶν ιδιοτήτων τῶν αἰθεριῶν ἐλαίων τοῦ σκορόδου καὶ κρομού, 1932.— 33. Ἐπίδειξις ἄρου (κοινῶς φιδοχόρου), 1932.— 34. Ἡ Φαρμακογνωσία ὡς ἐπιστήμη, 1935.— 36. Ἐπὶ τῶν λαθύρων καὶ τῆς λαθυρίνης, 1943.

Ἐξέπλησεν πρὸς τούτοις καὶ πολλὰς μεταφράσεις.

Οἱ πρῶτοι θεμελιωταὶ τῆς κυρίως φαρμακευτικῆς Λάνδερρε, Ζαβιτσᾶνος, Κρίνος Σ., Κρίνος Γ. καὶ Δαμβέργης δὲν θὰ ἐπῆρχουν, ὅπως ἀποδώσουν τὴν χαρακτηριστικὴν ἐκείνην χροιάν, τὴν ἐμπρέπουσαν εἰς ἐπιστήμην ἕξ ἧς ἀνέθαιον αἱ φυσικαὶ τοιαῦται, ἂν δὲν ὑπῆρχον συναθληταὶ καὶ συνεργάται πρὸς εὐδῶσιν τοῦ ἔργου, ὅπερ ἐκείνοι ἐδημιούργουν. Καὶ ὑπῆρξαν τυχεροὶ εἰς τοὺς συνεργάτας αὐτῶν τοὺς ἐνισχύσαντας καὶ συνδραμόντας ἐμμέσως καὶ ἀμέσως τὴν φαρμακευτικὴν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ βοτανικὸς Ὁρφανίδης, ὁ φαρμακολόγος Ἀφεντούλης καὶ οἱ χημικοὶ Χρηστομᾶνος καὶ Κομνηνὸς ἦσαν ἐκείνοι, οἵτινες μετ' ἀφοσιώσεως ἐνίσχυσαν τὸ κυρίως

φαρμακευτικὸν ἔργον τὸ δημιουργηθὲν ὑπὸ τοῦ Λάνδερερ, τοῦ Ζαβιτσάνου, τοῦ Κρίνου καὶ τοῦ Δαμβέργη. Δὲν ὑπῆρξαν οὗτοι φαρμακοποιοί, ἀλλὰ τὸ ἔργον τῶν προσέδωκε τὸν τόνον τῆς φαρμακευτικῆς ἁρμονίας πρὸς προαγωγὴν τῆς τέχνης εἰς ἐπιστήμην. Ὁ Ὀρφανίδης μετ' ἰδιαιτέρας ἀγάπης ἐκαλλιέργησε καὶ ἐδίδαξε τὴν φαρμακοβοτανικὴν, ὃ Ἀφεντούλης εἶναι ὁ Ἕλλην σοφὸς φαρμακογνώστης, ὃ Χρηστομᾶνος στοργικῶς ὑπηρετήσε τὴν φαρμακοχημείαν καὶ ὃ ἀκούρατος χημειολάτρης Κομνηνὸς ἐγαλούχησε καὶ ἀνέπτυξε δύο γενεὰς φαρμακοποιῶν ὡς ἐπιμελητῆς τοῦ Φαρμακευτικοῦ Χημείου.

Θεόδωρος Ὀρφανίδης (1817—1886). «Δύο θεότηας λατρεύω μόνον, εἴτε ὡς ἐρημίτης ἔγκλειστος ἐν τῇ οἰκίᾳ μου μένων εἴτε τὰ ὑψηλὰ τῆς πατρίδος μας ὄρη περιηγούμενος. Τὴν Βοτανικὴν καὶ τὴν Ποίησιν.....» Ὁραιοτέρα αὐτοβιογραφία δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀπεικονίσῃ πιστότερον τὸν Θεόδωρον Ὀρφανίδην. Ἐγενήθη ἐν τῇ βασιλίδι τῆς Ἰωνίας τὸν Μάρτιον τοῦ 1817 καὶ τὰ μύρα τῆς εὐδύσμου Σμύρνης ἐπέδρασαν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Ὀρφανίδου καὶ ἐξεκολάφθη ὁ τρυφερός, ὁ παθητικός, ὁ ἐμπνευσμένος, ὁ ἔνθους, ὁ σατιρικός ποιητής, ὁ χιουμοριστής καὶ ρωπογράφος λογοτέχνης, ὁ κρατερός, ὁ ἐμβριθής, ὁ πολυμαθής, ὁ ἀκούρατος καὶ καρποφόρος βοτανικός. Φεύγων νήπιον διὰ τὴν τυραννίαν καὶ τὴν σφαγὴν τῶν χριστιανῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἤλθεν οἰκογενειακῶς εἰς Ἑλλάδα κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν χωρὶς νὰ γνωρίσῃ τὴν πατρίδα του. Τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ βίου του διήνυσεν ἐν Σύρῳ καὶ Ναυπλίῳ, ἔνθα ἤκουσε καὶ τὰ πρῶτα μαθήματα, βραδύτερον δὲ εἰς Ἀθήνας δημόσιος ὑπάλληλος τοῦ Ὑπουργείου ἐνησχολεῖτο εἰς τὴν σατιρικὴν ποίησιν καὶ ἀπετέλει τὸν πυρῆνα τῆς θεατρικῆς κινήσεως ὡς συγγραφεὺς ἅμα καὶ ἠθοποιός. Τὸ 1835 διωρίσθη ὑπουργικὸς γραφεὺς.

Εἰκ. 263.
Θεόδ. Ὀρφανίδης

Δημοσιεύσας ὅμως σατιρικὰ ποιήματα εἰς δύο τόμους ὑπὸ τὸ ὄνομα Μένιππος ἐπαύθη λόγῳ τῆς δηκτικότητος αὐτῶν, τὰ βιβλία του κατεσχέθησαν καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐφυλακίσθη. Ὁ ἐγερθεὶς ὅμως θόρυβος ἐπέτρεψε τὴν κυκλοφορίαν τοῦ βιβλίου, ὃπερ ἐγένετο ἀνάσπαστον. Ἀναδιωρισθεὶς εἰς τὴν θέσιν του λόγῳ τῶν πνευματικῶν προσόντων καὶ τῆς φιλομαθείας του ἀπεστάλη τὸ 1844 ὑπότροφος εἰς Παρισίους πρὸς εὐρύτερας θεατρικὰς καὶ φιλολογικὰς σπουδὰς, ἴσως καὶ πρὸς ἡσυχίαν τῆς τότε Κυβερνήσεως, ἥτις ἐδέχετο τακτικώτατα τὰ καυστικὰ δῆγματα τοῦ ὀρμητικοῦ εἴρωνος σατιριστοῦ. Ἐν Παρισίοις ὅμως δὲν ἠκολούθησε τὰς δι' αὐτὸν προωριζέτω σπουδὰς, ἀλλ' ἐπὶ τετραετίαν μετὰ θέρμης καὶ ζήλου ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς

βοτανικῆς εἰς τὸ Musée d'Histoire naturelle καὶ τὴν Sorbonne ὅπου εἶχε διδασκάλους τοὺς Adrien de Jussieu, Adolphe Brongniart, Joseph Decaisne, Louis Richard καὶ ἄλλους κορυφαίους βοτανικούς, ἐπανελθὼν δ' εἰς Ἀθήνας διωρίσθη τὴν 11ν Μαρτίου 1850 καθηγητῆς τῆς Βοτανικῆς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ, προαχθεὶς εἰς τακτικὸν τὴν 18ν Αὐγούστου 1854. Τριακόντα ἔτη ἀφιερῶθη εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ Ἑλληνικοῦ φυτικοῦ πλούτου. Ἠγάπησε μετὰ πάθους τὰ ἄνθη εἰς τὴν φύσιν, εἰς τὸν κήπὸν του καὶ ξηρὰ εἰς τὸ βοτανεῖόν του. Ἐκ τῶν ἑλλήνων πρῶτος αὐτὸς μετὰ τὸν Θεόφραστον καὶ τὸν Διοσκορίδην ἐξηρέυνησε τὴν ἑλληνικὴν χλωρίδα, περιελθὼν ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, τὸν Ἄθω, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Χίον, πιστοποιήσας ἐν ταῖς χώραις ταύταις τὴν ὕπαρξιν πλείστων ἤδη γνωστῶν φυτῶν καὶ ἀνακαλύψας 54 νέα εἶδη καὶ 20 περίπου παραλλαγὰς ἀγνώστους τότε εἰς τὴν Βοτανικὴν. Τὸ ἔργον του ὑπεροβήθησε καὶ ὁ γερμανοῦ ἑλληνας βοτανικὸς Th. Heldreich¹ καθὼς καὶ ὁ φαρμακοποιὸς Jos. Sartori².

¹ *Θεόδωρος Ἐρρῖκος Ἐρμάννος φὸν Χελδραΐχ* (1822—1902). Ἐγεννήθη ἐν Δρέσδῃ καὶ ἐπούδασε βοτανικὴν εἰς Freiburg, Montpellier καὶ Γενεύην μαθητεύσας πλησίον τῶν διασήμων βοτανικῶν Dulac, de Candolle κλπ. Μετὰ πολλὰς περιηγήσεις ὁ διαπρεπὴς οὗτος βοτανικὸς κατῆλθεν εἰς Ἑλλάδα τὸ 1843 πρὸς μελέτην τῆς ἑλληνικῆς χλωρίδος. Περιῆλθε τὴν Μικρασίαν καὶ τὴν Κρήτην καὶ ἀπὸ τοῦ 1851 ἐγκατεστάθη ὀριστικῶς εἰς Ἀθήνας. Διετέλεσεν ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου διευθυντῆς τοῦ βοτανικοῦ κήπου καὶ ἐπιμελητῆς τοῦ φυσιογραφικοῦ μουσείου (1858—1883) καὶ ὑπῆρξεν ὁ ἐκ τῶν πρώτων ἰδρυτῶν τοῦ ζωολογικοῦ, παλαιοντολογικοῦ καὶ βοτανικοῦ τμήματός του. Ἀνεκάλυψεν ἐν Ἑλλάδι ὑπὲρ τὰ 700 νέα εἶδη φυτῶν καὶ 7 γένη, περὶ τὰ 70 δ' ἐξ αὐτῶν φέρουν τὸ ὄνομά του. Ἐξέδωκε τὴν περιουπόδαστον πραγματείαν *Die Nutzpflanzen Griechenlands* (1862), καὶ *Die Pflanzen der attischen Ebene* (1877), Ἡ χλωρίς τῆς Ἑλλάδος (1877), Περὶ τῶν κοινῶν ὀνομασιῶν τῶν φυτῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀρχαίας, περιγραφὰς φυσικὰς τῆς νήσου Κρήτης, περὶ τῆς χλωρίδος τῆς Κεφαλληνίας, Αἰγίνης, Θήρας καὶ πολλὰς ἄλλας διατριβὰς καὶ μελέτας, ἐδημοσίευσεν εἰς ἑλληνικὰ καὶ ξενόγλωσσα περὶοδικὰ καὶ ἔργα καὶ ἰδίᾳ εἰς τὸ κλασσικὸν ἔργον τοῦ Ed. Boissier, *Flora orientalis*. Νυμφευθεὶς τὴν ἑλληνίδα κόρην Καντακουζηνοῦ ἠγάπησε τὴν Ἑλλάδα ὡς δευτέραν πατρίδα του καὶ μετὰ στοργῆς ἠρέυνησε τὴν ἑλληνικὴν χλωρίδα καὶ προθύμως ἐξυπρέτησε τὸ ἑλληνικὸν κράτος καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην.

² *Ἰωσήφ Σαρτώρης* (1809—1880). Γερμανὸς φαρμακοποιὸς ἀκολουθήσας τὸν βασιλέα Ὀθῶνα τὸ 1833 εἰς Ἑλλάδα. Παρέμεινεν ὡς αὐλικὸς φαρμακοποιὸς μέχρι τοῦ 1862 καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ βασιλέως ἐπέστρεψεν οἰκογενειακῶς εἰς Μόναχον. Εἰς τὸ Β. Φαρμακεῖον τὸ διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ ἀρχιφαρμακοποιοῦ Λάνδερερ ὁ Σαρτώρης ἐδίδασκε τοὺς πρώτους Ἑλληνας φαρμακοποιούς, οἵτινες πολλὰ ἀπεκόμισαν ἐκ τῆς καρποφόρου πρακτικῆς διδασκαλίας του. Ὁ Σαρτώρης μετὰ τοῦ Λάνδερερ καὶ τοῦ Βούρου συνειργάσθη πρὸς ἔκδοσιν τῆς πρώτης Ἑλληνικῆς Φαρμακοποιίας. Λάτρης τῆς Βοτανικῆς, ὁσάκις ἠδύνατο ἐξέδραμεν εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἀττικῆς, τῆς Πελοποννήσου, τῆς Εὐβοίας κλπ. πρὸς μελέτην τῆς ἑλληνικῆς χλωρίδος. Ἐβόηθει εἰς βοτανικὰς πληροφορίας τοὺς καθηγητὰς του Martius καὶ Zuccarini ὡς καὶ τὸν ἑλβετὸν βοτανικὸν Boissier, ὅστις εἰς τὸ κλασσικὸν σύγγραμμά του *Flora Orientalis*

Τὸ 1852 ἐδημοσίευσεν τὸ *Flora Graeca exsiccata*, ἔργον περιλαμβάνον 1000 περίπου τῆς ἑλλ. χλωρίδος φυτὰ μετὰ τῶν ἐπιστημονικῶν, ἀρχαίων καὶ κοινῶν αὐτῶν ὀνομάτων, τῶν θέσεων ἔνθα συνελέγησαν καὶ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀνθήσεως ἐκάστου. Ὡς εἰκός, τὸ ἔργον τοῦτο συνεπήνεγκε καὶ τὸν θρίαμβον τοῦ Ὁρφανίδου, ὅστις πλέον εἰσήρχετο εἰς τὴν διεθνή χορείαν τῶν διαπρεπῶν φυσιολογῶν, πολλοὶ τῶν ὁποίων προσωνόμασαν διὰ τοῦ ὀνόματός του τὰ παρ' αὐτοῦ ἀνακαλυφθέντα πρῶτον φυτὰ π. χ. *Silene Orphanidis*, *Viola O.*, (Ἴον τῆς Μακεδονίας), *Tulipa Orphanidea*, *Orphanidesia gaultherioides*, *Smyrnum Orphanidis*, *Biebersteinia Orphanidis*, *Campanula O.*, *Centaurea Orphanidea*, *Rosa O.* κλπ. Δὲν ἤρκετο δὲ εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν γενικῆς χρήσεως φυτῶν, ἀλλὰ μετ' ἰδιαιτέρας εὐχαριστήσεως κατεγίνετο εἰς τὰ φαρμακευτικὰ καὶ χρήσιμα φυτὰ, πολλὰ τῶν ὁποίων περιέγραψεν ἐν τοῖς «Γεωπονικοῖς» του. Ἀπὸ τοῦ 1872-1876 ἐξέδιδε τὰ «Γεωπονικά», περιοδικὸν πολλαχῶς ὠφέλιμον ὡς περιέχον παντοίας ὀδηγίας, κρίσεις καὶ συμβουλὰς βοτανικὰς, γεωπονικὰς, φυσικὰς, φαρμακογνωστικὰς, κηπουρικὰς καὶ ἀνθοκομικὰς. Ἡ ἀγγελιομένη ἐν τῇ αὐτοβιογραφίᾳ του συγγραφή ἑλληνικῆς χλωρίδος μετ' εἰκόνων δὲν εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος.

Ἐπὶ 18 ἔτη περιῆλθε τὰ ὄρη τῆς ἐλευθέρας καὶ δούλης Ἑλλάδος ἰδίαις δαπάναις χάριν τῆς ἐξερευνήσεως τοῦ φυτικού ἑλληνικοῦ πλοῦτου. Αἱ ἀνακαλύψεις του ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸ κλασσικὸν σύγγραμμα τοῦ ἔλβετοῦ Boissier, *Flora orientalis*. Κατ' ἀρχὰς ἠρεύνησε τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Σῦρον συνοδευόμενος καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Θ. Χελδραΐχ. Τὸ 1850, 1852, 1854 ἐμελέτησε, πάντοτε ἐπιτοπίως, τὴν χλωρίδα τῶν ὄρεων τῆς Κυνουρίας (Πάρων) καὶ Ἀργολίδος. Τὸ 1851, 1852 καὶ 1854 ἠρεύνησεν ἀπὸ βοτανικῆς ἀπόψεως τὰ ὄρη τῆς βορείου Πελοποννήσου τὴν Κυλλήνην καὶ τὰ Ἀροάνια. Τὸ 1854 ἐξήτασε τὴν χλωρίδα τοῦ Παρνασσοῦ, τὸ 1857 καὶ 1862 τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Ἄθω, ἔτι δὲ πολλὰς ἐκτάσεις ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐν Μακεδονίᾳ ἰδίως τὸ ὄρος Κισσὸν (Χορτιάτην), τὰ ὄρη τοῦ Περιστερίου κλπ. Τὴν Χίον ἠρεύνησε τὸ 1856, τὴν Δίρφυν καὶ τὸ Κανδήλι τῆς Εὐβοίας τὸ 1865. Κατ' ἄλλα ἔτη ἐπεσκέφθη τὰς Κυκλάδας, τὸν Ταύγετον

ἀφιέρωσεν ἴδιον κεφάλαιον ἐν τῇ σελ. XIV τοῦ προλόγου του διὰ τὸν Σαρτώρη. Ὑπῆρξε συνεργάτης καὶ σύντροφος εἰς βοτανικὰς ἀνά τὴν Ἑλλάδα περιηγήσεις τοῦ βοτανικοῦ Θ. Χελδραΐχ μεθ' οὗ περιέγραψεν ἄγνωστα εἰς τὴν ἐπιστήμην φυτὰ, τὸ πρῶτον ὑπ' αὐτῶν καθορισθέντα. Τὰ φυτὰ τῶν νήσων Ἄνδρου, Τήνου, Μυκόνου καὶ Θήρας ἐγνώσθησαν διὰ τῶν βοτανικῶν ἐρευνῶν τοῦ Σαρτώρη καὶ ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸ ἔργον τοῦ Boissier. Πολλὰ φυτὰ τῆς ἑλληνικῆς χλωρίδος φέρουν τὸ ὄνομά του ὡς λ. χ. ἡ *Sartoria Boiss. et Heldr.* εὐρεθείσα ὑπὸ Χελδραΐχ ἐπὶ τοῦ ὄρους Ταύρου (1845). Ὑπῆρξεν εὐφυής, εὐθυμὸς, εὐαίσθητος καὶ φιλέλλην, ἐνεθυμεῖτο πάντοτε τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν ἐν Μονάχῳ ἐπιστροφὴν του, ἣν ἐθεώρει ἐξορίαν, ἀφοῦ ἐξῆσεν ἐνταῦθα ἐπὶ 30 ἔτη.

(1868, 1869, 1872). Ἐκ τῶν περιηγήσεων αὐτοῦ κατήρτισε πλουσιωτάτην συλλογὴν ἕξ 100.000 καὶ ἀπεξηραμμένων φυτῶν (45.000 εἶδη) καὶ μοναδικὴν τοιαύτην ξύλων τῶν ἑλληνικῶν δένδρων καὶ θάμνων (150 εἶδη), ἃς βραδύτερον ἀγοράσας ὁ ὁμογενὴς Θεόδωρος Ροδοκανάκης προσήνεγκεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Ἐδίδαξεν ἐπιμελῶς ἐπὶ τριάκοντα ἔτη. Κατῶρθωνε δὲ νὰ ἐμπνέῃ τὸ ἀκροατήριόν του εἰσάγων αὐτὸ διὰ τῆς ποιητικῆς του πνοῆς εἰς εὐανθεῖς λειμῶνας, εἰς οὓς ὑπὸ τὰ ὠραῖα χρώματα τῶν περιγραφῶν τῶν ἀνθέων του ἀνέπνεε τὰ μύρα τῆς λυρικότητός του ἢ ἔπινε τὸ μέθυ τῆς εὐτραπέλειας του. Κοινωνικῶς ὁ Ὅρφανίδης δὲν καθυστέρησεν: ἴδρυσε συλλόγους, ἔδρασεν εἰς πᾶν κοινωφελὲς ἔργον, ἐδημιούργησεν ἐκθέσεις, διετέλεσεν ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος εἰς διεθνή συνέδρια, ἐξελέχθη πληρεξούσιος εἰς τὴν Β' Ἐθνοσυνέλευσιν καὶ ἡ ζωὴ του συνυφάνθη πρὸς τὸ ὠραῖον καὶ ἰδίᾳ τὸ ἐκ τῆς γῆς προερχόμενον.

Ἀπόσπασμα τῆς αὐτοβιογραφίας του χαρακτηρίζει τὸν ἀπλοῦν, ἀλλὰ σοφὸν ἄνθρωπον «ὡς ἄνθρωπος ἴσως ἔχω πολλὰ ἐλαττώματα, ἰδίως ὅμως τὸ ἐλάττωμα τοῦ λέγειν ἀποτόμως καὶ εἰλικρινῶς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὅστις ἔχει τοιαῦτα ἐφόδια εἰς τὴν ζωὴν, πολὺ κακὰ ἀπερνᾷ» Πνεῦμα ἐπαναστατικὸν καὶ ἄφοβον ἔπλεξε καὶ ἐκαυτηρίασε τὴν συναλλαγὴν, τὴν ἀδικίαν, τοὺς Βαναροὺς καὶ πᾶν τὸ μὴ ἑλληνικὸν μετὰ θάρρους ἐκφεύγοντος ἐνίοτε καὶ τὰ ὄρια τῆς εὐπρεπειᾶς ἀψηφούντος κάθε ποινικὴν δίωξιν. Τούτου ἕνεκα κατέστη εἰς μὲν τοὺς πολιτικούς ὑπολογισίμος εἰς δὲ τὸν λαὸν ἀγαπητότατος. Ἐμερίμνησε καὶ ἐμόχθησε διὰ τὴν ὁργάνωσιν τοῦ βοτανικοῦ κήπου προσθέσας ἐκ πορσελάνης ἐπιγραφὰς τῶν ὀνομάτων τῶν φυτῶν διὰ τὴν ἐκμάθησιν αὐτῶν ὑπὸ τῶν φοιτητῶν, συνηρολόγησε τὰς συλλογὰς τοῦ πανεπιστημιακοῦ βοτανείου (Herbarium) καὶ ἐπλούτισε τὴν βιβλιοθήκην τοῦ ἐργαστηρίου διὰ τῶν συγχρόνων βιβλίων τῆς ἐπιστήμης του. Καὶ ὁ ἰδιωτικὸς κήπός του, πρὸ τοῦ πάρκου τοῦ Ζαπείου εὐρισκόμενος, ἀπετέλει οὐ μόνον προσφιλὴ ἑνασχόλησίν του καὶ σπουδαστήριον τῶν ἐρασιτεχνῶν τῆς βοτανικῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπέδιδε εἰς αὐτὸν καὶ βιοτικὴν τινα πρόσδοτον, ἧς εἶχεν ἀνάγκην. Ἐκεῖ συνεκεντροῦντο συνάδελφοι καὶ ποιηταὶ μεθ' ὧν συνδιελέγετο, συνέπαιζε, διεπληκτίζετο, διεμάχετο διὰ νὰ ἐπαναλάβῃ ὁ ἄκακος φυσιοδίφης τὰ ἴδια τὴν ἐπομένην. Μετεῖχεν ἐνεργῶς εἰς πᾶσαν προοδευτικὴν καὶ πνευματικὴν τοῦ ἀναγεννωμένου κράτους κίνησιν καὶ ὑπεκίνει τὴν συγκρότησιν ἐκθέσεων ἀνθοκομικῶν καὶ τὴν συμμετοχὴν τῆς Ἑλλάδος εἰς διεθνεῖς βοτανικὰς συνόδους.

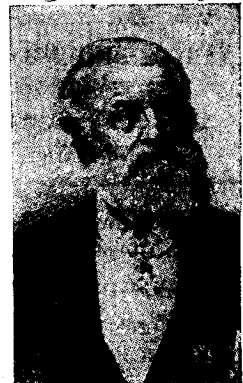
Ἀκολουθῶν τὴν ἐπικρατοῦσαν τότε γνώμην ἀπέβλεπε μᾶλλον εἰς τὸν πρακτικὸν σκοπὸν τοῦ ἔργου του καὶ ἀνέτρεχε μετὰ τὴν πανεπιστημιακὴν του διδασκαλίαν μετὰ τῶν ὀλιγαρίθμων μαθητῶν του εἰς τὰ περὶχωρα τῶν Ἀθηνῶν, οὐχὶ μόνον ὡς διδάσκαλος, ἀλλὰ καὶ ὡς φίλος πρὸς ἀναγνώρισιν καὶ διδασκαλίαν τῶν ἐκεῖ φυομένων φυτῶν. Ὅτε δ' ἐπῆρχετο ὁ κάματος

ἐκ τῆς ἐκδρομῆς, ἀνεπαύοντο ὑπὸ τὴν σκιὰν φυτοῦ τινος περιγραφέντος ἢ παρὰ τινα ρούακα κελαρύζοντα ὅπου ὁ θαλερὸς καθηγητὴς καθήδυνε τοὺς μαθητὰς του διὰ τοῦ πλαγιαύλου καὶ διὰ τῶν σατιρικῶν ἢ παθητικῶν ποιημάτων του. Κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς του ἐθεράπευε τὰς Μούσας· «Δι' ἀνακούφισιν τοῦ νοδὸς ἐστράφην πρὸς τὰ θέλητρα τῆς ποιητικῆς Μούσης, ἣν ἐκ παιδικῶν χρόνων ἐλάτρευσα καὶ ἤτις πολλὰς μ' ἐπότισε πικρίας» ὡς ποιητὴς κατέχει ἐπίζηλον θέσιν ἐν τῇ λογοτεχνίᾳ τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος. Πνεῦμα σπινθηροβόλον καὶ εὐτολμον, δξύτης διανοίας θαυμαστή, κατέστησεν αὐτὸν τὸν κράτιστον σατιριστὴν τῆς ἐποχῆς του. Ἔργα του σατιρικά εἶναι τὸ «Τίρι-λύρι», ὁ «Γιώτας», τὸ μέχρι σήμερον ἀπομεινάν μοναδικὸν εἰς τὸ εἶδός του ὁ «Σεβταλῆς» καὶ πολλὰ ἄλλα δημοσιευθέντα εἰς τὴν «Πανδώραν» καὶ μὴ δημοσιευθέντα εὐτράπελα, ἐν οἷς καταφαίνεται τὸ καιροσκοπικὸν σκῶμμα τοῦ πρώτου Ἑλληνος σατιρικοῦ. Ἔτερα ἐπικολυρικά καὶ λυρικά ποιήματα, εἰς ἃ καταφαίνεται τὸ ὕψος τῆς φαντασίας τοῦ ποιητοῦ καὶ ἡ τραγικὴ ἔμπνευσις του, εἶναι τὰ εἰς ἡρωικούς ἑξαμέτρους «Χίος δούλη» καὶ «Πύργος τῆς πέτρας», εἰς ὁμοιοκαταλήκτους στίχους, ὁ «Ἅγιος Μηνᾶς», ὁ «Ἄπατρις», ὁ «Μένιππος», ὁ «Τοξότης» κλπ. Τὰ ποιήματά του γράφει «ἂν δέν μοι ὑπόσχονται τὴν ἀθανασίαν, τοῦλάχιστον ἤρεσαν»· τρις ἔτυχε τοῦ Ραλλεῖου ποιητικοῦ βραβείου ἀντιπάλους ἔχων τὸν Γ. Ζαλοκώσταν καὶ ἄλλους δοκίμους ποιητὰς. Βραβευθέντα ποιήματά του εἶναι 1) Ὁ ἄπατρις, 2) Ὁ πύργος τῆς πέτρας καὶ ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, 3) Χίος δούλη, 4) Τίρι-λύρι (ποίημα ἡρωικοκωμικόν), 5) Ὁ Ἅγιος Μηνᾶς ἐπεισόδιον τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Τινὰ τούτων ἐξεδόθησαν πολλάκις καὶ τὰ πλεῖστα μετεφράσθησαν καὶ εἰς ξένας γλώσσας. Διετέλεσεν εἰσηγητὴς καὶ κριτὴς διαφόρων ποιητικῶν διαγωνισμῶν, ἐκρίθη ὁμως δηκτικῶς ὑπὸ τοῦ Σ. Κουμανούδη καὶ Κ. Παππαρηγοπούλου διὰ τὸ «Τύρι-λύρι» καὶ τὴν «Χίον δούλην». Ὑπερῆμύνη καὶ ἐπετέθη ὀρμητικῶς κατὰ τῶν κριτῶν του διὰ λέξεων καὶ χιουμουριστικῶν ἐκφράσεων οὕτως, ὥστε ἡ πολεμικὴ του αὕτη παραμένει ἀξιωματικῶς μνημεῖον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὡς περιέχουσα πληροφορίας καὶ γενικὰς γνώμας περὶ γλώσσης καὶ τῆς ποιήσεως. Ἡ οἰκία του ἐν τῷ παρὰ τῷ Ζαπτεῖω χώρῳ εὐρίσκετο ἐν κήπῳ ὠραίων δένδρων, εὐδύσμων θάμνων, συνήθων καὶ σπανίων φυτῶν τοῦ θερμοκηπίου ἢ τοῦ ὑπαίθρου. Οἱ προσερχόμενοι πρὸς ἑξέτασιν φοιτηταὶ συνήντων ἐν τῷ κήπῳ τὸν ἀτημέλητον καθηγητὴν κρατοῦντα τὴν σκαπάνην καλλιεργίας καὶ ὀδηγοῦντα αὐτοὺς εἰς τὸ γραφεῖον τῆς ἑξετάσεως. Τὰ ἀνέκδοτά του διεσώθησαν ὑπὸ τῶν μαθητῶν του, οἵτινες τὸν ἠγάπησαν ὡς πατέρα καὶ φίλον. Ὁ φιλόσοφος ποιητὴς, ὁ σοφὸς βοτανικός, ὁ ἀγαθὸς φυσιολάτρης ἀνεπαύθη ἐν τῇ Ἀττικῇ γῆ, ἣν τόσον ἠγάπησε, τὴν 5ην Αὐγούστου 1886, ὁ δὲ βίος του ὡς γράφει εἰς τὴν αὐτοβιογραφίαν του «διήλθεν ὡς ἄνθος ἀγροῦ ἐν μέσῳ ἀκανθῶν».

Πλήν τῶν λογοτεχνικῶν ἔργων του, ἅτινα τόσον ἐβάρυνον εἰς τὴν σύγχρονον τότε φιλολογικὴν κίνησιν τῆς πατρίδος ἡμῶν καὶ τῶν διαφόρων ἄρθρων καὶ μελετῶν του, κοσμησάντων τὰ περιοδικὰ καὶ τὰ ἡμερολόγια τῆς ἐποχῆς του (Πανδώρα, Ἐστία κλπ.) ἐπιστημονικὰ τοῦ κλάδου του ἔργα ὑπῆρξαν τὰ ἑξῆς :

1. Flora Graeca exsiccata, ἔργον περιλαμβάνον 1000 περίπου φυτὰ τῆς ἑλληνικῆς χλωρίδος μετὰ τῶν ἐπιστημονικῶν, ἀρχαίων καὶ κοινῶν αὐτῶν ὀνομάτων, τῶν θέσεων ἔνθα συνελέχθησαν καὶ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀνθήσεως ἐκάστου, 1852.— 2. Κατάστασις τοῦ φυσιολογικοῦ μουσείου τοῦ Πανεπιστημίου, 1865.— 3. Περὶ τῆς αὐτοφυοῦς ἑλληνικῆς βλαστήσεως, 1867.— 4. Λόγος Πρωτανικός, 1868.— 5. Σύντομος πραγματεία περὶ τινῶν σπουδαίων φυτῶν νεωστὶ καλλιεργηθέντων ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐκτεθέντων ἐν τῇ Ἐκθέσει τῶν Ὀλυμπίων, 1870.— 6. Deux discours sur quelques plantes de la flore grecque, prononcés au congrés international de Botanique et d'horticulture de St. Petersburg, 1870.— 7. Ἐκθέσις ἀφορῶσα τὴν ἐν Πητρουπόλει ἐκθεσὶν τῆς φυτοκομίας καὶ τὴν σύνοδον τῶν βοτανικῶν. Μετέβη ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ κράτους καὶ τοῦ Πανεπιστημίου, 1870.— 8. Δύο ἐκθέσεις πρὸς τὰ Ὑπουργεῖα Οἰκονομικῶν καὶ Ἐσωτερικῶν διὰ τὰ Ἐσπεριδοειδῆ καὶ τὴν παραγωγὴν τῆς μαστίχης διὰ τῶν αὐτοφυῶν σκίνων, 1872.— 9. Ἐκθέσις πρὸς τὴν Πρωτανεῖαν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ἀφορῶσα εἰς τὴν παρά τοῦ κ. Ροδοκανάκη ἀγορασθεῖσαν καὶ δωρηθεῖσαν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ Βοτανικὴν συλλογὴν, 1874.— 10. Sur les caractères spécifiques du genre Colcicum et sur quelques espèces nouvellement decouvertes en Grèce. Florence 1876.— 11. Γεωπονικά. Τόμοι 4. Περιοδικὸν πολλαχῶς ὀφελιμον ὡς περιέχον παντοίας ὀδηγίας, κρίσεις καὶ συμβουλὰς βοτανικὰς, γεωπονικὰς, φυσικὰς, μετεωρολογικὰς, φαρμακογνωστικὰς, κηπουρικὰς καὶ ἀνθοκομικὰς, 1872—1876.— 12. Catalogues systematiques herbarii (Leguminosae), 1877.

Θεόδωρος Ἀφεντούλης (1824—1893). Ἰδιάζουσα φυσιογνωμία λαμπρύνασα τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα ἐν τῷ πανθέῳ τῆς ἀναγεννηθείσης πατρίδος, ὑπῆρξεν ὁ Θεόδωρος Ἀφεντούλης. Ἐγεννήθη ἐν Ζαγοράῃ τὴν 13 Αὐγούστου 1824 ἐκ πατρὸς Θρακὸς ἐκ Βυζαντίου καὶ μητρὸς Θεσσαλίδος. Τὰ πρῶτα γράμματα ἔμαθεν ἐν τῇ κοσμοπόλει τῆς γεννήσεώς του, γυμνασιακὰ μαθήματα ἐπεράτωσεν ἐν Σμύρῃ, μετὰ τὸ πέρας δὲ τῶν σπουδῶν τῆς Ἰατρικῆς ἐν τῷ Ἐθνικῷ ἡμῶν Πανεπιστημίῳ κατὰ Σ/βριον τοῦ 1843 μετέβη εἰς Μόναχον πρὸς συμπλήρωσιν τῆς μορφώσεώς του. Μετὰ τὴν ἐπιτυχῆ λήψιν νέου διπλώματος διέτριψεν ἐπὶ dietian ἐν Παρισίοις καὶ Βουδαπέστη καὶ τὸ 1848 ἐπανῆλθεν εἰς Ἑλλάδα. Ὑφηγητὴς ἐγένετο τὸ 1849, μετὰ τριετίαν δὲ (26 Ὀκτωβρίου 1852) διωρίσθη ἑκτακτος καθηγητὴς τῆς παθολογικῆς καὶ γενικῆς ἀνατομίας, συγγράψας δίτομον περὶ ταύτης ἔργον τὸ 1837 ἰδρύθη ἡ ἔδρα τῆς Φαρμακολογίας εἰς ἣν διωρίσθη

Εἰκ. 264.

Θεόδωρος Ἀφεντούλης

δ. Ν. Κωστής. Ἡ ἔδρα αὐτή, κράμα τότε Φαρμακογνωσίας καὶ Θεραπευτικῆς ἐξυπηρέτησε τοὺς σπουδαστὰς τῆς Φαρμακευτικῆς. Τῆς ἔδρας αὐτῆς ἐγένετο ἔκτακτος καθηγητὴς τὸ 1856 καὶ τὴν 10 Ὀκτωβρίου 1862 τακτικὸς τῆς Φαρμακολογίας καὶ τῆς συνταγολογίας, διαδεχθεὶς τὸν ἀείμνηστον Κωστὴν καὶ ἐδίδασκε μέχρι τοῦ θανάτου του. Κατῴκει ἐν Πειραιεῖ καὶ ἀπετέλει ἰδιόρρυθμον τύπον σοφοῦ ἱατροῦ, ἀπαραμίλλου διδασκάλου, φλογεροῦ ποιητοῦ, ἀραιοφροῦς πατριώτου, φιλανθρώπου χριστιανοῦ. Πρὸς τοὺς παροτρύνοντας αὐτὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν μικρὸν τότε Πειραιᾶ καὶ νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐπανελάμβανε τοὺς στίχους γερμανοῦ ποιητοῦ «ἐν τῇ τύρβῃ τοῦ κόσμου μορφοῦται ὁ χαρακτήρ ἐν τῇ ἐρημίᾳ τὸ πνεῦμα». Ὑπῆρξεν ἀκούραστος διδάσκαλος ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ἀκούραστος διευθυντῆς τοῦ Ζαννείου νοσοκομείου, ἀκούραστος θεράπων ἱατρὸς ὀλοκλήρου τοῦ Πειραιῶς, ἀκούραστος συγγραφεὺς ἱατρικῶν καὶ φιλολογικῶν ἔργων, ἀκούραστος ἀντιλήπτωρ πάσης ἐθνικῆς ζυμώσεως, ἀκούραστος ρήτωρ, δημοσιογράφος, στοργικὸς οἰκογενειάρχης. Ὁ ἀχρόλευκος προφητικὸς γέρων ἐνέαζε πνευματικῶς καὶ σωματικῶς. Τὸ ξηρὸν τῆς τότε Φαρμακολογίας μάθημα διὰ τῆς ποιητικῆς ἐμπνεύσεως, τῆς καλλιεποῦς γλαφυρίας καὶ τῆς ἐγκυκλοπαιδικῆς αὐτοῦ πνοῆς καθίστα τερπνὸν καὶ εὐχάριστον.

Τὸ τρίτομον καὶ τρεῖς ἐκδοθὲν σύγγραμά του «Φαρμακολογία» τὸ χαρακτηριστικὸν παρ' ἡμῶν μὲν κλασσικὸν καὶ μοναδικὸν ἐν τῇ ἑλληνικῇ βιβλιογραφίᾳ, παρ' αὐτοῦ δὲ ὡς «ψυχία συνειλεγμένα ἐκ τῆς μεγάλης γερμανικῆς πανδαισίας», καταδεικνύει ἀπαραμίλλον φιλολογικὴν ἱκανότητα τοῦ συγγραφέως, γλωσσοπλαστικὴν εὐστοχίαν καὶ γνώσεις πολλὰς, οὐ μόνον ἐν τῇ ἱατρικῇ ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ βοτανικῇ, χημείᾳ καὶ λοιπαῖς φυσικαῖς ἐπιστήμασι. Παραμένει καὶ σήμερον ὡς πρότυπον ἐπιστημονικοῦ γλωσσικοῦ ὕφους καὶ παραδόξως, ἀντιθέτως πρὸς ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὴν χώραν ἡμῶν, ζῆ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συγγραφέως. Διανγῆς εἰς τὰς ἰδέας του, προσέθετε τὰς ἰδίας παρατηρήσεις τῆς πείρας του, ἑλληνικώτατος εἰς τὰς προτάσεις, εἰς τὴν μορφήν καὶ εἰς τὸ ὕψος συνεκράτει τὸν ἀναγνώστην ἀμειώτως ἀπὸ τῆς ἀρχῆς μέχρι τοῦ τέλους. Ἡ ἀσυστηματοποίητος τότε γλῶσσά μας διὰ τῆς Φαρμακολογίας του προήχθη εἰς ὄργανον ἐκφράσεως ἐπιστημονικῶν ἰδεῶν.

Φιλομαθῆς εἰς τὸ ἄκρον καὶ ἀκολουθῶν τὰς προόδους τῆς ἐπιστήμης διὰ τῆς μεγάλης καὶ βαθείας πολυγλωσσίας του—εἰς ἡλικίαν 70 περίπου ἐτῶν ἐμάνθανε καὶ τὴν ἰσπανικὴν—εἰσηγούμενος τοῦ μαθήματός του ἔλεγε: «Ἡ ἱατρικὴ ἀδίαίρετον κράμα θεωρίας καὶ πείρας ἀεὶ εὐρίσκεται ἐν τῷ γίνεσθαι ὅ,τι χθὲς ἐθεωρεῖτο ὡς ἀληθές, σήμερον ἀμφισβητεῖται καὶ ἴσως αὔριον ἀποδειχθῆ ἔσφαλμένον. Οὐαὶ τῷ ἱατρῷ, οὐ ἡ διάνοια ἀπεκρυσταλλώθη περὶ τὰ ἀπαξ μεμαθημένα, τρεῖς δὲ οὐαὶ τῷ διδάσκοντι ἀεὶ τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν». Ὡς φιλόσοφος κοινωνιολόγος καὶ ὀλιγώτερον ἐπαγγελματίας εἶχε τὴν γνώμην ὅτι ὁ ἱατρὸς ἐνίστε θὰ θεραπεύσῃ, πολλάκις

θ' ἀνακουφίση καὶ πάντοτε θὰ παρηγορήσῃ. La médecine guerrit quelque fois, soulage souvent, console toujours ὡς λέγει τὸ γαλλικὸν λόγιον. Μελετηρὸς καὶ ἐρευνητικὸς οὐδέποτε ἐπανεπαύθη εἰς τὰ ἀποκτηθεῖσας γνώσεις του· παρηκολούθει ἀκούραστος τὴν ἐπιστημονικὴν κίνησιν ἔτοιμος νὰ κρημνίσῃ διὰ τῶν χειρῶν του πολλάκις λατρευτὰ ἐπιστημονικὰ εἶδωλα τοῦ παρελθόντος. Ἀμφισβητῶν κατὰ τὸν ἐναρκτήριον λόγον του τὸ ἀνύσιμον τῶν φαρμάκων καὶ πιστεύων τὸν ἰατρὸν μᾶλλον παρήγορον, ἐνισχυτὴν καὶ σύμβουλον, οὐχὶ δὲ κυρίως θεραπευτὴν τοῦ πάσχοντος ἔλεγεν· «ἰάματα δὲν εἶναι μόνον αἱ φαρμακευτικαὶ οὐσίαι ἀλλὰ καὶ τὰ ψυχικὰ μέσα καὶ ἡ ἀγκάλη ἢ μητρικὴ καὶ τὸ πᾶτριον ἔδαφος πρὸς τοὺς φθίνοντας ἐκ τῆς νοσταλγίας καὶ ἡ ψυχαγωγία πρὸς τοὺς μαραινομένους ὑπὸ τῶν θλίψεων καὶ ἡ μουσικὴ ὑπὲρ τῶν μελαγχολούντων καὶ ὁ ἄηρ καὶ αἱ τροφαὶ καὶ τὰ ὕδατα καὶ ἡ κίνησις, καὶ ἡ λάμπις τοῦ ἀστερόεντος οὐρανοῦ καὶ τῆς θαλάσσης ὁ φλοῖστος καὶ τῶν ἀνθέων ἡ ὄψις καὶ τὸ ἀμβρόσιον ἄρωμα καὶ ἡ ὑπὸ παρθενικοῦ προσώπου ἑξαστράπτουσα αἴγλη καὶ τὰ τεμένη τὰ ἱερὰ καὶ οἱ θεοὶ καὶ οἱ δαίμονες καὶ ἀνάριθμα ἄλλα».

Μετὰ τὴν νόσον τοῦ βοτανικοῦ Ὁρφανίδου ἡ φιλοσοφικὴ Σχολὴ ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὸ θάρος καὶ τὴν φιλοπονίαν τοῦ Ἀφεντούλη ἀπετάθη πρὸς αὐτόν. Καὶ δὲν ἠρηγήθη οὗτος, ἀλλὰ θαρραλέως ἀνέλαβεν ἐν τῷ γήρατι τὸ βᾶρος τῆς Βοτανικῆς. Καὶ κατὰ τὸ πρῶτον ἐν αὐτῇ μάθημά του ἀνέφερεν ὅτι εὐχαρίστως θὰ διδάξῃ τὴν φυτολογίαν, ἥτις θὰ τῷ ὑπενδυμίσῃ κατὰ τὴν προπαρασκευὴν τοὺς φοιτητικούς του χρόνους, τὴν νεότητα. Καὶ τοῦτο θὰ ἔδιδε εἰς αὐτὸν δυνάμεις νέας διὰ τὸ ἀπομεμακρυσμένον τῆς εἰδικότητός του μάθημα καὶ θὰ ἦτο εἰς αὐτὸν ἀνταμοιβή τις καὶ εὐχαρίστησις.

Ἐπρυτάνευσεν τὸ 1887-88 καὶ διετέλεσε μέλος ἐπιτροπείας ποιητικῶν διαγωνισμῶν τοῦ Βουτσιναίου καὶ τοῦ Οἰκονομείου, διὰ τὴν μετάφρασιν τῆς «Θείας Κωμωδίας». Ἐξεφώνησε ποικίλους λόγους πατριωτικούς καὶ φιλολογικούς καὶ πολλάκις ἐχαρκτηρίσθη ὡς ταραξίας εἰς διαφόρους πολιτειακὰς ταραχάς. Συμμετέσχεν ἠθικῶς τῆς Θεσσαλικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1854 καὶ τοῦ Κρητικοῦ ἀγῶνος τοῦ 1866.

Ἐκτὸς τῆς καλλιπεοῦς Φαρμακολογίας¹, ὡς καθηγητῆς τῆς Βοτανικῆς μετέφρασε τὴν δίτομον Φυτολογίαν τοῦ Wiesner «τὸ δεύτερον ἐν τῇ ἑλληνικῇ μετὰ τὸν Διοσκορίδην ἔργον», ἐξελληνίσας πολλοὺς ὄρους τῆς ἐπιστη-

¹ Κατὰ τὴν γραφὴν καὶ διόρθωσιν τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῆς Φαρμακολογίας βοήθειαν παρέσχε εἰς αὐτὸν ὁ συγγενὴς καὶ μαθητὴς του φαρμακοποιὸς Ἰω. Ἐμμανουήλ, οὗτινος τὸ ἐν Πειραιεὶ φαρμακεῖον εὐρίσκετο ὑπὸ τὴν οἰκίαν Ἀφεντούλη. Κατὰ τὴν διόρθωσιν τῆς δευτέρας ἐκδόσεως τὸν ἐβοήθησε ὁ φαρμακοποιὸς καὶ χημικὸς Α. Κ. Δαμβέργης κατόπιν καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου, τῆς τρίτης δὲ ἐκδόσεως ἐπεμελήθη ὁ στρατιωτικὸς φαρμακοποιὸς Κ. Βράτιμος, διότι ὁ Ἀφεντούλης ἦτο ἐξαιρετικῶς κακογράφος.

μονικῆς βοτανικῆς, κατόρθωμα ἄξιον παντός σεβασμοῦ. Ἀπὸ τῆς διδασκαλίας τῆς Βοτανικῆς τὸ 1891. Μετέφρασεν ἐπίσης τὴν τρίτην ἔκδοσιν τῆς Γερμανικῆς φαρμακοποιίας, ἵνα ἐπὶ τῇ βάσει ταύτης οἱ Ἕλληνες φαρμακοποιοὶ σκευάζουν καὶ ἐλέγχουν τὰ φαρμακευτικὰ αὐτῶν προϊόντα.

Ὁ ἑναρκτήριος εἰς τὸ μάθημα τῆς Φαρμακολογίας λόγος του, μολοντοὶ πρὸ 8 περίπου δεκαετηρίδων λεχθεὶς καὶ σήμερον ἔτι ἂν ἀπηγγέλλετο θὰ ἦτο ἐπίκαιρος εἰς νοήματα ἰατρικὰ καὶ φιλοσοφικά. Ἐδίδασκεν εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν τότε ὑπερκαθαρεύουσαν ἐντελῶς προσωπικὴν του καὶ μὴ κουράζουσαν καὶ σήμερον ἔτι, διότι ἐγνώριζε νὰ ἐξαίρη, νὰ συγκινηθῆ καὶ νὰ δροσίῃ. Κατὰ τὴν συνήθη διδασκαλίαν του συνεκράτει τοὺς ἀκροατὰς του ἐν προσοχῇ καὶ κατανύξει διὰ τῆς γλαφυρίας του· περὶ τοῦ καφέ ἐδίδασκεν οὕτω : «Ἐκ τῶν ἄνω γίνεται δῆλη ἡ τοῦ καφέ μεγάλη διαιτητικὴ ἀξία, ἐξηγεῖται δὲ καὶ ἡ εὐρεῖα χρῆσις αὐτοῦ. Τὴν πρῶταν ἀποσοβεῖ τὸν ὕπνον· μετὰ πότον ἐκδιώκει τὴν ἐκ τοῦ οἴνοπνεύματος νάρκην· μετὰ κόπον ζωογονεῖ τὸ κεκμηκὸς σῶμα· μετὰ κάματον νοερόν ἐξάπτει πάλιν τὰς λειτουργίας τοῦ ἐγκεφάλου καὶ ἐνισχύει τὴν φαντασίαν. Πεινῶντα στόμαχον κατασιγάξει παραμυθῶν ἐπὶ ποσόν, ὅθεν καὶ ἡ τῶν καφεποτῶν ὀλιγοφαγία καὶ ὠχρότης· διότι δῆλα δὴ βραδύνει τὴν κατανάλωσιν τῆς ὀργανικῆς ὕλης. Δυσπεπτοῦντα στόμαχον ἢ ὀξευγεμοῦντα ἢ κοπιωδῶς πέπτοντα κλπ. ἐνισχύει ἔστιν ὅτε, εἰ μὴ διὰ τοπικῆς δράσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς εὐαρέστου ψυχικῆς διεγέρσεως. Εἶναι λοιπὸν ὁ καφὸς ποτὸν ἢ τροφὴ ἀγαπητὸν μὲν πλουσίοις, τίμιον δὲ καὶ ἀπαραίτητον τοῖς πτωχοῖς· ποτὸν πρόσφορον τοῖς ποιηταῖς, ρήτορσιν, ἀνάγκη δὲ ἀναπόδραστος τοῖς κατοικοῖς τῶν ἀνατολικῶν καὶ μεσημβρινῶν χωρῶν, τοῖς ἐκχανουμένοις ὑπὸ τῆς θερμότητος. Κρῖμα, ὅτι παρ' ἡμῖν ἡ καφεοποσία φέρει ὡς ἀναπόσπαστον σύντροφον τὴν ὀκνηρίαν καὶ τὴν ἐν τοῖς καφενείοις ἀδολοσχίαν». Ὁμίλει περὶ τῆς ἀγρώστιδος τῆς κοινῆς ἀγριάδας τῶν ἑλληνικῶν ἀγρῶν : «Δι' αὐτῆς, ἡμέρας μακρὰς, ἐτράφησαν ἄνδρες καὶ ὑποζύγια κατὰ τὸν ἱερόν ὑπὲρ ἀνεξααρτησίας ἀγῶνα». Ὁμίλει περὶ οἴνου : «Γνώριμος τοῖς πᾶσι ὀπός, ὁ πᾶσαν μὲν καρδίαν εὐφραίνων, μάλιστα δὲ στηρίζων τὰ γόνατα τῶν γερόντων, δι' ὃ καὶ γάλα γερόντων ἀποκαλούμενος (lac senium). Ἀνθρώπους ἐργατικούς καὶ ἀποχειροβιώτους οὐδεὶς φθόνος τοῦ κουτσοπίνειν ἐνίοτε». Ἐδίδασκε περὶ κωνείου λέγων : «Φάρμακον περίπυστον ἐν τῇ ἀρχαιότητι διότι ἐξ αὐτοῦ εὗρον τὸν θάνατον δύο τῶν μεγαλυτέρων πολιτικῶν καταδίκων, ὁ Κίμων καὶ ὁ Σωκράτης». Ὁμίλει περὶ χρυσοῦ : «Καὶ εἰ μὲν ὀλίγος ἐλήφθη ὁ χρυσοῦς καὶ ὀλίγος ἀνεπόθη (ἐπὶ χρήσεως 10—12 ἡμερῶν), ἐρεθίζεται πῶς ἡ τοῦ αἵματος κίνησις, προάγεται δὲ καὶ ἐπὶ μακρὸν ἀνυψουμένη διατηρεῖται ἢ τοῦ σώματος θερμοκρασία, ἥτοι γεννᾶται πύρεξις ἀληθής· ἐσημειώθη καὶ τις ἐξέγερσις τῆς ψυχῆς καὶ τις κράτυνσις τῆς γεννητησίου ὁρμῆς μείζων ἢ κατὰ φύσιν· ὁ οὐκ ἄπορον, ἀφ' οὗ περυσιωμένοι τὴν

ψυχὴν γίνονται πάντες οἱ κάτοχοι χρυσοῦ καὶ ἀφ' οὗ ὁ χρυσός, καὶ ἀπλῶς τῇ παλάμῃ ἐντιθείς, κουφότερον καθιστάνει τὸ σῶμα τῶν λατρῶν, μᾶλλον δὲ λελυμένην τὴν γλῶσσαν καὶ μᾶλλον χαρίεσαν τὴν ψυχὴν, ὀργαστικώτερον δὲ τὸν ἢ τὴν ἄνθρωπον πρὸς τὰ ἀφροδίσια». Ἡ παρένθεσις ἀποσπασμάτων ἐκ τοῦ μαθήματός του ἐν τῇ Βοτανικῇ χαρακτηρίζει τὸν ποιητὴν ἐπιστήμονα, ὅστις ἐξήγετο ἐπὶ τῶν πτερῶν τοῦ Πηγάσου, ἵνα προσδώσῃ εἰς τὸ μονότονον μάθημά του ἐνδιαφέρον καὶ ἐπισπάσῃ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀκροατηρίου του. Ἐγγύριζε ν' ἀρτύῃ τὰ στρουφὰ τῆς ἐπιστήμης διδάγματα διὰ λεπτότητος καὶ ἀττικοῦ ἄλατος. «Συγχρωτίσθητε, κύριοι, μετὰ τῶν ζώντων φυτῶν· δοκιμάσατε νὰ διατρέξῃτε ἀποστολικῶς τὰς ἡδυνόους κοιλάδας καὶ τοὺς χαρίεντας λόφους τῆς Ἀττικῆς· ἀναβῆτε εἰς τὰς πλευρὰς τοῦ Ὑμητοῦ, οὐ αἶ χαράδραι καὶ αἶ ρεματιαὶ εἶνε ἀληθεῖς κῆποι βοτανικοί, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Boissier· ἀναρριχηθῆτε εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ Πεντελικοῦ, τὰς βριθούσας ἀνθοφόρων φυτῶν καὶ κεκαλυμμένας ὑπὸ θάμων καὶ δένδρων· τολμήσατε νὰ ἐπιβάλλῃτε τὸν πόδα ἐπὶ τῆς ὑψίστης κορυφῆς τῆς Πάρνηθος, ἐπὶ τοῦ Ὄρνέου, ἀφ' ἧς ἔξαισία διανοίγεται ἡμῖν ἔποψις ἐπὶ τῆς πεδιάδος τῆς Ἀττικῆς καὶ πρὸς τοὺς πολυσχιδεῖς κόλπους καὶ τὰς θαλάσσας, τὰς περιγραφούσας τὴν θαυμασίαν, τὴν πολυθέλητρον παρυφὴν τῆς Ἀττικῆς γῆς, ἐν ἣ ἐπὶ παντὸς βράχου εὐρίσκειται ἐγκεχαραγμένη καὶ μία σελὶς τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας· δοκιμάσατε, κύριοι, ἀποσπασθέντες ἀπὸ τῆς πνιγερᾶς ἀτμοσφαιρας τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς πολιτικῆς ἀδολεσχίας, δοκιμάσατε νὰ ταυνίσῃτε τοὺς μῦς τῶν σκελῶν σας εἰς τὰς ἐκδρομὰς καὶ θὰ ἴδετε ὅτι θὰ φερώμεθα ὡς ὁ ὁδοιπορῶν ἐπὶ ρευμάτων ἀργυροδίνου ποταμοῦ, θὰ φερώμεθα σφριγῶντες, ἀκράτητοι, μετὰ γαληνίου ψυχῆς ἀνὰ τὰ πεδία, τὰ ὄρη, τοὺς λειμῶνας καὶ τοὺς δρυμούς, τῆδε μὲν ἀνιχνεύοντες ἐν σφάγγον, ἐπὶ τῶν εὐόσμων κλιτύων τῶν ὄρεων καὶ τῶν βουνῶν, τῆδε δὲ ἀλιεύοντες ἐν βατράχιον ἔνυδρον ἀπὸ τοῦ σμήνου τῶν φυταρίων, τῶν μετ' ἀστροειδῶν καὶ λευκῶν ἀνθυλλίων ἐπιπλεόντων ἐπὶ τῶν λιμναζόντων ὑδάτων τῶν τάφρων καὶ τῶν λάκκων, καὶ ἀποθαυμάζοντες τὸ διττὸν σχῆμα, ἢ, ὡς λέγεται, ἐν τῇ βοτανικῇ γλώσσῃ τὴν ἑτεροφυλλίαν αὐτοῦ, ἀλλαχοῦ διώκοντες μίαν χρυσαλλίδα ἢ συλλαμβάνοντες ἐν ποικιλόστικτον ἔντομον ἢ ἀνασπῶντες ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἕνα κρύσταλλον καὶ ἐξιστάμενοι ἐπὶ τῇ μαθηματικῇ ἀκριβεῖα τῶν γωνιῶν καὶ τῇ ἄκρᾳ κανονικότητι τῶν στιβάδων, ἢ κατασκοπεύοντες τὴν δίαitan τοῦ πτηνοῦ καὶ ἐντρυφῶντες εἰς τὴν μαγειρίαν τῶν φθόγγων, τὴν ὁποίαν ἀποπνέει πλήρως ἡ ἔρωτικὴ του ψυχῆ. Χαίρων προσέρχομαι, ἵνα γνωρίσω ὑμῖν τὸν ἐράσιμον ὄμιλον τῶν φυτῶν, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλομεν τόσας εὐγενεῖς τέρψεις καὶ τόσα ὑλικά ἀγαθὰ, τὸν ὄμιλον τῶν φυτῶν, ὅστις πρῶτον βλαστήσας ἐπὶ τοῦ συμπαγέντος φλοιοῦ τοῦ πλανήτου μας, ἐν τῷ κόλπῳ τῶν τελμάτων καὶ θαλασσῶν, αὐτὸς ἐχορήγησε τὸ πρῶτον ὑπόστρωμα εἰς τὴν ἔμψυχον κτίσιν. Ἐν τοῖς φυτοῖς διεχύθη

τὸ πρῶτον καὶ ἐμαρτυρήθη ἡ ζῶσα δύναμις τοῦ Δημιουργοῦ. Ἐν τοῖς φυτοῖς διεπλάσθη τὸ πρῶτον κύτταρον ἐκ τῆς ὑγρᾶς καὶ ἀνοργάνου ὕλης, καὶ ἐν αὐτοῖς δι' ἀλληλουχίας καὶ πολλαπλασιασμοῦ διεμορφώθη τὸ ἑξαίσιον τοῦτο σκῆνωμα, τὸ διὰ μυριῶν νημάτων συγκρατοῦν τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἄν ἡ ζείδωρος γῆ περιγράφηται ὡς μήτηρ προτείνουσα τοὺς σφριγῶντας μαστοὺς εἰς τροφήν τοῖς ζῴοις καὶ τῷ ἀνθρώπῳ, οἱ μαστοὶ οὗτοι οἱ πλήρεις εὐωδίας καὶ γάλακτος εἶναι τὰ φυτά. Ἄν θερμὸς παριστάνηται ὁ μητρικὸς κόλπος, ἐφ' οὗ προσαρτώμεθα ὡς τὰ νεογνά, ὁ κόλπος οὗτος εἶναι ὑπεστρωμένος ὑπὸ τῶν φυτῶν, καὶ ἐξ αὐτῶν προέρχεται ἡ γλυκεῖα ἐκείνη θερμασία, ἣτις ἀποτελεῖ τῆς ζωῆς τὸ θέλημα καὶ τὸ σθένος. Ἄν ἤρθημεν ὑπὲρ πᾶσαν τὴν ἐνζῶον κτίσιν, ἂν ἐμετεωρίσθημεν ὑπὲρ τὰ ὕψη τῶν νεφελῶν, ἂν ἀπαιωρῶμεθα ἐπὶ τῆς ἀβύσσου, ἂν κατερχώμεθα εἰς τοὺς πυθμένας τῶν θαλασσῶν ἢ εἰσερχίζωμεν εἰς τὰ ἐγκατα τῶν ὄρεων, ἂν ὑπερέβημεν τὴν ταχύτητα τῶν ἀνέμων, ἂν διαπορηθούμεν τὰς ιδέας ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς γῆς μὲ τὸ τάχος τῆς ἀστραπῆς, ἂν τοὺς φθόγγους καὶ τὴν διάνοιαν ἡμῶν δεσμεύσαντες παραδίδωμεν πρὸς κάρπωσιν καὶ θαυμασμόν εἰς τοὺς ἐπιόντας αἰῶνας, πάντα ταῦτα κατωρθώσαμεν διὰ τῶν φυτῶν. Καὶ πρὸς τί νὰ μακρηγορῶ; Πᾶν ὅ,τι ἐσμέν, ἐσμέν διὰ τῶν φυτῶν, καὶ ἂν ἐπὶ μικρὸν διακοπῇ ἢ μεταξὺ ἡμῶν καὶ αὐτῶν μυριόσημος ἐπικοινωνία, ἐν τῷ ἅμα ἀναθρώσκει περὶ ἡμᾶς τὸ ἔρθεος τῆς καταστροφῆς. Ἄναλαμβάνομεν δὲ νὰ ξεναγήσωμεν ὑμᾶς εἰς τὸν παράδεισον τῆς φυτολογίας, τὸν ἐγκλείοντα τοσαύτας διδασκαλίας καὶ τέρψεως ὑποθέσεις καὶ ἀφορμὰς. Πρὸς τὸν παράδεισον τοῦτον ἔχοντες ἐρωτικῶς ἐκ παλαιῶν χρόνων, θέλομεν νὰ ἐνσταλάξωμεν καὶ εἰς τὴν ὑμετέραν ψυχὴν, τὴν εὐπαθεῖ καὶ εὐμάλακτον, τὸν αὐτὸν ἔρωτα, νὰ ἐμφυσήσωμεν τὴν αὐτὴν στοργὴν πρὸς τὰ φυτά καὶ τὰ ἄνθη, τὴν αὐτὴν ἀγάπην εἰς τὸ ἀναζητεῖν ταῦτα ἀνὰ τὰ πεδία καὶ τοὺς βουνούς, ἐνθα πολλάκις τὰ ἀνεζητήσαμεν ἡμεῖς κατὰ τοὺς εὐδαίμονας τῆς νεότητος χρόνους καὶ ἐνθα δυσέρωτες πρεσβῦται καὶ νῦν ἔτι ἀναζητῶμεν, ἀνατρέχοντες τὰ Θεσσαλικά ὄρη, τὰ πάτρια, καίτοι ἡ δύναμις τοῦ κινεῖσθαι ἀπεπάγη ὑπὸ τοῦ γήρατος. Καὶ πάντες οἱ κλάδοι τῆς φυσικῆς ἱστορίας εἶναι ἀξιότατοι σπουδῆς καὶ μελέτης, ἀλλ' οὐδεὶς, ὡσπερ ἡ φυτολογία, πρόσκειται ἡμῖν τοσοῦτον ἐράσμιος, τοσοῦτον θελκτικός, ὡς φιλάρεσκος παρθένος ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ ἐπιδεικτιῶσα τὰ ἀπροσμάχητα κάλλη. Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μὴ προσδεθῶμεν εἰς τὴν σπουδὴν ἐπιστήμης, ἧς τινος καθ' ἡμέραν καὶ ὥραν βλέπομεν νέαν ἀεὶ σελίδα ἠνεωγμένην πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ φέρουσαν ἐξωγραφισμένους καὶ μὲ τὰ ποικιλώματα τῶν χρωμάτων περιχεχυμένους τοὺς γλυκντάτους τῶν χυμῶν, τὰς καλλίστας τῶν εἰκόνων, ἐκεῖνας, αἵτινες κοσμοῦσιν ἡμᾶς ἅμα προβάοντας εἰς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, αἵτινες καθωραῖζουσι πάσας τὰς ἐπισήμους στιγμὰς τοῦ βίου ἡμῶν, ἐκεῖνας, αἵτινες αὐταί, ὡς οἱ τρυφερώτατοι τῶν φίλων,

παρέπονται ἡμῖν καὶ εἰς τὴν ὑστάτην διαμονὴν ἐν τῷ τάφῳ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ προσμειδῶσι καὶ ἐκεῖθεν τοῦ τάφου, ἐκ τῶν χλοερῶν ἐκείνων τῆς ἀναπαύσεως τόπων, οἷς, ὡς ἐν ἀντικατοπτρισμῶ, ἰνδάλλεται καὶ ἀναπαριστᾷ ἡ θρησκεία ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν εὐσεβῶν;».

Ὁ Παλαμᾶς τὸν χαρακτηρίζει «Ρήτορα μέχρι τῶν πρυτανικῶν λογοδοσιῶν του, ποιητὴν μέχρι τῶν ἐπιστημονικῶν του συγγραμμάτων, ρεμβαστὴν καὶ ζωγράφον ρωμαντικῶν ἐρώτων καὶ πολίτην μὲ φιλοπατρίαν καρδοκοῦσαν πάντοτε ἐν ἐπιφυλακῇ».

Τὰς ὀλίγας ὥρας τῆς σχολῆς του ἀφιέρου εἰς τὰς Μούσας ψιθυρίζων ὡς ἱταλογνώστης καὶ θαυμαστής τοῦ Dante τοὺς στίχους τοῦ ὁμοτέχνου του Fusinante «*Arte piu misera arte piu rota, non c'e del medico, che va in condotta*». δηλ. «Τέχνη ἀθλιωτέρα, τέχνη ἐργωδεστέρα δὲν ὑπάρχει τῆς τοῦ ἱατροῦ, τοῦ ἀγομένου εἰς ἱατροίαν καθ' ὑποχρέωσιν» καὶ λέγων. «Συνήθειαν ἔχω ὅσας ὑποκλέπτω στιγμὰς ἐκ τῶν ὀχληριῶν καὶ τῆς τύρβης ἔργου καταπονητικοῦ, ταύτας ν' ἀφιερῶ εἰς διατριβὰς φιλολογικὰς καὶ ἐκεῖθεν ν' ἀντλῶ ἀνακούφισιν τινα καὶ παραμυθίαν». Τὴν ἀλήθειαν τῶν στίχων τοῦ ἱταλοῦ ὁμοτέχνου του ἠσθάνθη πολλάκις κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ φιλανθρώπου ἔργου του. Τὰ φιλολογικὰ του ἔργα ἐξεδόθησαν εἰς τρεῖς τόμους. Ἦσαν δὲ ταῦτα πρωτότυπα ποιήματα «Σύμμικτα, Ἀλκαϊκαὶ ὄδαι (1881)» «Κρητικὰ» ἐπικά δημοτικὰ τραγούδια εἰς δημοτικὴν γλῶσσαν ἐξιστοροῦντα τοὺς ἀγῶνας καὶ θριάμβους τῆς μεγαλονήσου τοῦ 1866 (1867), «τὸ πανηγῦρι τοῦ Ὀλύμπου» ἑλληνιστὶ καὶ γερμανιστὶ¹ καὶ μεταφράσεις ἑμμετροὶ τῶν τραγωδιῶν τοῦ Lessing «Νάθαν ὁ σοφὸς» (1880), καὶ τοῦ Schiller «Μαρία Στούαρτ» (1882) εἰς καθαρεύουσαν γλῶσσαν. Μετέφρασεν εἰς ἰάμβους τεμάχια τοῦ Εὐριπίδου καὶ εἰς δημοτικὴν γλῶσσαν τὸ θούριον τοῦ Τυρταίου. Ἐδημοσιεύθησαν προσέτι πολλοὶ λόγοι καὶ ἄρθρα του εἰς ἃ καταφαίνεται ἡ γλωσσικὴ εὐκαμψία καὶ ἡ λεπτὴ χάρις τοῦ λογοτέχνου.

Τὸ φιλολογικόν του ἔργον παρέμεινε ἀσημάτιστον καὶ ἀτεματίστον ἔνεκα τοῦ κυρίου αὐτοῦ ἐπαγγέλματος, ἀπέδωκεν ὁμως εἰς αὐτὸ σαφῆ τὴν σφραγίδα τῆς μεγάλης καὶ διαυγοῦς διανοίας αὐτοῦ.

Τρία πράγματα ἔμμανῶς ἐλάτρευε. Τὰ ἄνθη, τὰ πτηνὰ καὶ τὰ δάση. «Ὅταν ἀποθάνω, ἔλεγε, δὲν θέλω λόγους, ρίψατέ μου ἓνα σακκὶ ἄνθη καὶ εἰπέτε μου: ἀφοῦ ἠγάπας τόσο πολὺ τὰ ἄνθη χόρτασέ τα τώρα, ἔχε αὐτὰ ἄφθονα εἰς τὴν αἰωνιότητα. Ἡ ἐπιθυμία του αὕτη ἐπραγματοποιήθη. Ἡ πρὸς τὰ πτηνὰ στοργὴ του ἦτο ἀπερίγραπτος. Ὑπῆρξε σταυροφόρος τῶν πτηνοσυλλεκτῶν καὶ ἠγόραζε τὰ πωλούμενα πτηνὰ, ἵν' ἀποδώσῃ εἰς αὐτὰ τὴν ἐλευθερίαν ἀνοίγων τοὺς κλωβούς, ἐνῶ ἔκθαμβοὶ διαβάται παρετήρουν

¹ Προφητικῶς προλέγει τὴν μέλλουσαν παλιγγενεσίαν τῆς Ἑλλάδος. Μετεφράσθη καὶ ἀγγλιστί.

τὸ φαινόμενον. Ἡ ἀγάπη του αὐτὴ καταφαίνεται εἰς τὸ ἐπόμενονον κατὰ τῶν κυνηγῶν τετρασίχόν του :

Ἄναθημα τὴν ἀπονιά, τὸν ψάλτη πού σκοπεύει
τὸ ξυπνητῆρι τῆς αὐγῆς, τοῦ λόγγου τὸ καμάρι
τρομάρα στὸν ἀχόρταγο σὰ χορτασμὸ γυρεύει
ἀπὸ μικρούτσικο πουλί πού παίζει στὸ θυμάρι.

Ἐπεστήριξε ζωηρῶς καὶ ἐνθέρμως τὴν προστασίαν τῶν δασῶν μας, τοῦ ἔθνικοῦ τούτου πλούτου, ὅστις ἀπὸ τόσων ἐτῶν καταστρέφεται πρὸς ἐκμετάλλευσιν καὶ δοιμέα πρὸς τοῦτο ὑπῆρξαν τὰ ἐν τῇ Παλιγγενεσίᾳ ἄρθρα του εἰς ἃ παρουσιάζεται ἰκετεύων καὶ καταρῶμενος.

Ὡς πανηγυρικός ρήτωρ κατεῖχε τὴν τέχνην τοῦ συναρπάζειν τὸ ἀκροατήριόν του εἰς τὸ ὑψηλὸν περιβάλλον τῶν πατριωτικῶν αἰσθημάτων. Ἐκράτει τὰς καρδίας μετεώρους καὶ ἐρρυθμιζε τοὺς παλμοὺς διὰ τῶν χειλέων του. Ἀναμειχθεὶς εἰς τὴν πολιτικὴν ἀπαξ παρεκάθησεν ὡς πληρεξούσιος εἰς τὴν ἐθνοσυνέλευσιν τοῦ 1863 ἐκλεχθεὶς καὶ ἀντιπρόεδρος.

Ἡ ἐπιστήμη του, ἡ διδασκαλία του, ἡ ζωὴ του ὅλη ἦτο ποίησις.

«Καὶ τῶ ὄντι, κύριοι, ἂν ἔλειπεν ἀφ' ἡμῶν καὶ ἡ ἀθῶα αὕτη τέρψις, ἡ ποίησις, αὐτὸ τὸ μυθολογούμενον νηπενθές ἐνστάλαγμα τοῦ Δημιουργοῦ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ὑπὸ τῶν βιοτικῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν συμπαρομαρτούντων παθῶν οἰκτρῶς ταλαιπωρουμένου ἀνθρώπου, ἡ ποίησις, ἡ αἰθερία αὕτη προστάτις καὶ σύντροφος τῶν ὡραίων τεχνῶν, ἡ καταβανκαλίζουσα ἡμᾶς εἰς ὄνειρα ὑπάρξεως γλυκυτέρας, ἐνῶ ἀπὸ τοῦ μετώπου μας καταρρέει κρουνηδὸν ὁ αἱματώεις λύθρος τῆς καταναγκαστικῆς ἐργασίας, ὁ βίος ἡμῶν δὲν θὰ διέφερε πολὺ ἀπὸ τῶν ὑποζυγίων τὸν βίον, τὰ ὅποια βαρυστενάζοντα σύρουσι τὸ ἄρμα, τὸ κομίζον τὰ ὄργανα τῆς καταστροφῆς των».

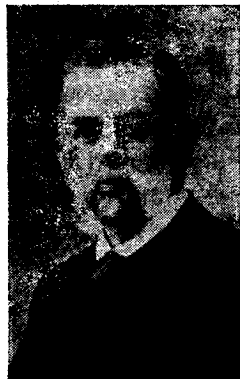
Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ πολῦτιμος καὶ ἀκούρατος θεράπων ἰατρός, ὁ ἰδιόρρυθμος, φιλομαθὴς καὶ ἐγκυκλοπαιδικὸς ἄνθρωπος, ὁ εὐγλωττος ρήτωρ, ὁ μελίρροτος καὶ καλλιεπὴς σοφὸς διδάσκαλος, ὁ γλωσσομαθὴς ἐπιστήμων, ὁ γλυκὺς ποιητὴς, ὁ πολυμαθὴς φυσιοδίφης, ὁ ἀκάματος συγγραφεὺς ἰατρικῶν καὶ φιλολογικῶν ἔργων, ὁ ἐμπνευσμένος τοῦ Ἰπποκράτους μυσταγωγός, ὁ ἀκραιφνὴς πατριώτης, ὁ ὀρηκτικὸς ἀντιλήπτωρ πάσης πατριωτικῆς δράσεως. Ἀπέθανε τὴν 8 Ἀπριλίου 1893.

Πλὴν τῶν διαφόρων διατριβῶν καὶ κρίσεών του, δημοσιευθειῶν εἰς τὰ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς του, κυριώτερα ἐπιστημονικὰ ἔργα τοῦ Θεοδώρου Ἀφεντούλη εἶναι τὰ ἐπόμενα :

1. Παθολογικῆς ἀνατομίας ἐπιτομὴ δίτομος, 1880.— 2. Φαρμακολογία. Τρίτομος καὶ τρεῖς ἐκδοθεῖσα, 1875, 1883, 1890.— 3. Στοιχεῖα ἐπιστημονικῆς Φυτολογίας (μετάφρασις ἐκ τοῦ γερμανικοῦ I. Wiesner), 1885—1887.— 4. Περιστατικά τινα τῆς ἰατρικῆς πράξεως.— 5. Περὶ ἐλειογενῶν πυρετῶν, 1887.— 6. Παρατηρήσεις περὶ τῶν ἐν Πειραιεὶ ἐπικρατησάντων διαλειπόντων πυρετῶν.— 7. Συζήτησις ἐν τῇ Αὐτο-

κρατορική εταιρεία τῶν ἰατρῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει περὶ τοῦ ἐν Τουρκίᾳ σποραδικοῦ δῆθεν ἰκτερώδους πυρετοῦ κλπ.— 8. Πρωτανικός λόγος, 1888.— 9. Περὶ φύσεως καὶ δυνάμεως τῶν φαρμάκων.— 10. Φαρμακοποιία τοῦ Γερμανικοῦ κράτους III. Μετὰ τὸν θάνατόν του συνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ Α. Χρηστομάνου, 1893.

Ἀναστάσιος Χρηστομάνος (1841—1906). Ἀκρογωνιαίος γρανιτόλιθος τοῦ φαρμακευτικοῦ οἰκοδομήματος ὑπῆρξεν ὁ Ἀναστάσιος Χρηστομάνος. Ἐγεννήθη ἐν Βιέννῃ, ἔνθα ὁ πατὴρ του ἦτο ἔμπορος, τὴν 8ην Μαρτίου 1841 ἐκ γονέων, καταγομένων ἐκ τῆς ἱστορικῆς πόλεως τῆς Μακεδονίας Μελενίκου. Παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ πατρὸς του Κωνσταντίνου Χρηστομάνου, ὅπως ἀκολουθήσῃ καὶ ὁ πρωτότοκος υἱὸς του Ἀναστάσιος τὸ ἐμπορικὸν ἐπάγγελμα, οὗτος ὑπήκουσε εἰς τὴν φωνὴν τῆς ψυχῆς του, ἣτις τὸν ὠδήγει εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας. Ἐσπούδασε κατ' ἀρχὰς ἐν τῷ Πολυτεχνεῖῳ τῆς Βιέννης, εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Giessen καὶ εἶτα ἐν τῷ περιωνύμῳ Πολυτεχνεῖῳ τῆς Καρlsruῆς ἐφηρμοσμένην χημείαν μέχρι τοῦ 1861 καὶ ἀκολούθως Γενικὴν χημείαν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Heidelberg, ἔνθα ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐπὶ Χημείᾳ μαθητεύσας παρὰ τῷ διασήμῳ Bunsen, οὗτινος καὶ βοηθὸς ἐχημάτισεν' ἐκεῖ παρηκολούθησε τοὺς χημικοὺς Carius, Erlenneyer, τὸν φυσικὸν Kirchoff καὶ τὸν ὀρυκτολόγον Blum. Ἐπαυελθὼν νεώτατος εἰς τὴν Ἑλλάδα διωρίσθη κατὰ πρῶτον καθηγητῆς τῆς Φυσικῆς εἰς τὸ διδασκαλεῖον Ἀθηνῶν (1862) (οἰκία Λεβίδου παρὰ τὴν Μητρόπολιν), εἶτα ἐγένετο ὑφηγητῆς, τὴν 11ην Ἰανουαρίου 1863, ὅτε ἰδίαις δαπάναις συνέστησε μικρὸν χημικὸν ἐργαστήριον εἰς τὸ Β. Δ. ὑπόγειον τοῦ Πανεπιστημίου, συνέταξε τὸν κατάλογον τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης καὶ συγχρόνως διετέλει καθηγητῆς τῆς Φυσικῆς ἐν τῷ Πολυτεχνεῖῳ (1863-1906). Τὴν 20ην Μαρτίου 1866 διωρίσθη ἔκτακτος καθηγητῆς τῆς Γενικῆς Πειραματικῆς Χημείας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ διαδεχθεὶς τὸν κατὰ Ἰούνιον 1862 ἀποθανόντα Ἀλ. Βενιζέλον. Τὴν 18ην Ἰανουαρίου 1869 ἐγένετο τακτικὸς καθηγητῆς καὶ πρῶτον μέλημά του ὑπῆρξεν ἡ μεταφορὰ τοῦ χημικοῦ ἐργαστηρίου ἐκ τῶν ὑπογείων τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ Πανεπιστημίου εἰς δύο ἀνώγεια δωμάτια, ἐκεῖ ἔνθα τὰ σημερινὰ γραφεῖα τῶν σχολῶν, ἐκφράσας συγχρόνως τὴν εὐχὴν, ὅπως ἐν τῷ μέλλοντι τακτοποιηθῶσιν ἀρμοδιώτερον. Ἀκολουθῶν τῇ ἐπιμόνῳ αἰτήσει του ἴδρυσεν Χημεῖον ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ σημερινοῦ τοξικολογικοῦ ἐργαστηρίου, τὸ 1872, ἐκ 5 δωματίων ἀποτελούμενον ἔνθα ἡσκοῦντο καὶ οἱ φοιτηταὶ τῆς Φαρμακευτικῆς.

Εἰκ. 265.

Ἀναστ. Χρηστομάνος

Ἀπεστάλη πρὸς μελέτην ἐπιστημονικῶν ζητημάτων εἰς Λαύρειον 1865.

Παρνασίδα 1880, Χίον 1881, Μεσσηνίαν 1886, Ἰταλίαν καὶ Βερολίνον 1887. Ἀντιπροσώπευσε τὸ Πανεπιστήμιον εἰς τὸ 8ον ἐν Βουδαπέστη διεθνὲς συνέδριον τῆς ὑγιεινῆς καὶ στατιστικῆς, εἰς τὸ 3ον ἐν Βιέννῃ συνέδριον τῆς ἐφηροσομένης χημείας ἐν Λειψία 1872, ἐν Φραιβέργῃ 1883, ἐν Μεράνῳ 1905, ἐν Βιέννῃ 1898, ἐν Παρισίοις 1900, ἐν Βερολίνῳ 1903 καὶ εἰς τὸ τελευταῖον τοιοῦτον τῆς Ρώμης 1906. Ἐχρημάτισε δις κοσμητῶρα τῆς φιλοσοφικῆς Σχολῆς καὶ τὸ 1897 διετέλεσε πρῶτανις.

Ὡς μαθητῆς του διέγνων ἐν τῷ Χρηστομάνῳ τὸν εὐρυμαθῆ διδάσκαλον, τὸν ἀκούραστον ρήτορα, τὸν ἐγκυκλοπαιδικὸν ἐπιστήμονα. Αἱ παραδόσεις του ἦσαν ἐγκυκλοπαιδεῖα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Αἱ συχναὶ φυσικοδιφικαὶ παρεμβάσεις ἐν τοῖς μαθήμασιν αὐτοῦ ἦσαν καὶ ἀρεσταὶ καὶ καρποφόροι εἰς τὸ ἀκροατήριόν του, ὅπερ ἀπερχόμενον τοῦ ἀμφιθεάτρου ἀπεκόμιζεν ἐκ τῆς διώρου διδασκαλίας τοῦ σοφοῦ χημικοῦ οὐχὶ κόπασιν πνεύματος ἢ πληξιν, ἀλλὰ διαυγῆ ἀποκρυστάλλωσιν τῶν ἐγκυκλοπαιδικῶν διδαγμάτων του. Πειραματιστῆς δεξιότατος, ἀκούραστος ὁδηγὸς τῶν ἀσκουμένων, φιλόπρονος ἐρευνητῆς καὶ ἐραστῆς τοῦ ἐργαστηρίου του. «Ὅταν φύγω ἀπὸ τὸ Χημεῖον μου, θὰ πεθάνω». Ἦκουσα κάποτε νὰ λέγῃ. Οἱ λόγοι του αὐτοὶ χαρακτηρίζουν ὁποῖαν ἐπίδρασιν ἐξήσκει εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν του τὸ ἐργαστήριον, τὸ ὁποῖον μετὰ νεανικῆς θέρμης, ἐνδελεχοῦς στοργῆς καὶ πατρικῆς τρυφερότητος ἐπλούτιζε συμφώνως πρὸς τὰς ἐκάστοτε ἀπαιτήσεις τῆς χημείας οὕτως, ὥστε κατέστησε τοῦτο τὸ ἄριστον ἐν τῇ Ἀνατολῇ χημικὸν ἐνδιαίτημα. Ὅντως ὑπῆρξεν ὁ διευθυντῆς, ὁ ἐπιμελητῆς, ὁ βοηθός, ὁ κλητῆρ ἀκόμη, τὸ φάσμα, μὲ ἄλλας λέξεις τὸ πληροῦν εἰς πᾶσαν ὥραν τὸ προσφιλές του Χημεῖον, πανταχοῦ παρῶν, ἵνα ἐμπνέῃ τοὺς μαθητὰς του εἰς τὰ θέληγτρα τῆς βασιλίδος τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν.

Ὁ Χρηστομᾶνος εἰσήγαγε τὰς ἀσκήσεις τῶν φοιτητῶν τὸ 1865 καὶ καθωδήγησε τοὺς ἀσκουμένους εἰς τὰς πειραματικὰς ἐρεῦνας τῆς χημείας. Εἶναι ὁ ἰδρυτῆς τοῦ μεγάρου τῆς Χημείας (1889), ὅπερ ὑπῆρξε διακαῆς πόθος του· εἶναι ὁ ἐρευνητῆς πλείστων ἐπιστημονικῶν ζητημάτων. Ἐμελέτησε τὰ τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρείου, τῆς Μήλου κλπ., περιέγραψε λεπτομερῶς τὰ τῆς ἐκρήξεως τοῦ ἐν Θήρᾳ ἠφαιστείου (1866), ἐσπούδασε τοὺς σεισμοὺς τῆς Παρνασσίδος, Ἰσχίας, Χίον, Μεσσηνίας, Θάσου, Σαμοθράκης καὶ ἐπέλυσε διάφορα ζητήματα ὡς κρατικὸς πραγματογνώμων χημικὰ, γεωλογικὰ, μεταλλευτικὰ, βιομηχανικὰ καὶ τοξικολογικὰ. Προσδιώρισε τὸ Ε. Βάρος τοῦ ἀργύρου καὶ ὁ ἀριθμὸς του ἰσχύει παγκοσμίως ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ὑπέδειξε νέους τρόπους παρασκευῆς τοῦ διφαινυλίου, τοῦ τριχλωριούχου ἰωδίου καὶ τοῦ τριβρωμιούχου φωσφόρου· ἐπενόησε μεθόδους προσδιορισμοῦ τῶν ἀλκαλιμετάλλων καὶ τοῦ φωσφόρου ἐν διαλύμασιν ἐξακριβώσας καὶ τὸ διαλυτὸν τούτου ἐν αἰθέρι καὶ βενζολίῳ, ὑπέδειξε νέας ἀντιδράσεις τῆς βενζοαφθόλης, ἀνέλυσε πάντα τὰ εἶδη τῶν ἐν Ἑλλάδι

χρωμιτών δια τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐπινοηθείσης μεθόδου, ἐξήτασε πολλά πόσιμα καὶ ἰαματικά ὕδατα τῆς Ἑλλάδος, τοὺς φαϊάνθρακας τῆς Κύμης, τοὺς μαγνησίτας τῆς Εὐβοίας, ἐξετέλεσεν ἀπείρους ἀναλύσεις ἐδωδίων, μεταλλευμάτων καὶ βιομηχανικῶν εἰδῶν. Εἶναι ὁ ἐφευρέτης συσκευῶν προσδιορισμοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος, σημείου τήξεως καὶ καθορισμοῦ εἰδικοῦ βάρους εὐαποσυνθέτων σωμάτων.

Ἡ ἱστορία τῆς ἐν Ἑλλάδι χημείας θ' ἀσχοληθῆ ἐπ' ἀρκετὸν περὶ τοῦ Χρηστομάνου καὶ διὰ τὴν χαλυβδίνην διάνοιαν τοῦ ἀκουράστου πρεσβύτου, τοῦ μὴ πτοουμένου νὰ βαστάξῃ εἰς τοὺς στιβαροὺς αὐτοῦ ὄμους οἷον δήποτε ἐπιστημονικὸν βῆρος. Οἱ πολυάριθμοι μαθηταὶ του, οἱ ἐνισχυθέντες ἐκ τῆς καρποφόρου διδασκαλίας του καὶ δρασάντες ἐν ταῖς σχετικαῖς ἐπιστήμαις ὁμολογοῦν ἄνευ ἐνδοιασμοῦ ὅτι ὑπῆρξε μέγας χημικὸς τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ἐγκυκλοπαιδικὸς καὶ φίλος τῆς προόδου παρουσίασε τὴν χημείαν εἰς τὴν σύγχρονον αὐτῆς μορφήν καὶ εἰσήγαγε τὸ πείραμα καὶ τὴν ἀσκήσιν ὡς ἀπαραίτητον συνάρτημα τῆς διδασκαλίας. Ἡ Φαρμακευτικὴ τῆς πατρίδος μας ὀφείλει ἔσασι εὐγνωμοσύνην εἰς τὸν Ἀναστάσιον Χρηστομάνον δι' ὅσα ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ὑπὲρ αὐτῆς ἔπραξε. Κατὰ Μάϊον τοῦ 1906 ἐχωρτάσθη σεμνῶς ὑπὸ συναδέλφων καὶ μαθητῶν του ἡ εὐτυχὴς τεσσαρακονταετηρὶς τῆς καθηγεσίας του. Αἱ πρὸς τὸν μέγαν Ἑλληνα χημικὸν ἐκδηλώσεις ἦσαν εἰλικρινεῖς καὶ θερμαί, αἱ εὐχαὶ ὅμως δὲν εἰσηκούσθησαν καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὑπέκλυψεν εἰς τοῦ θανάτου τὸ δρέπανον. Ἐνθουσιώδης καὶ ἀκούραστος εἰς τὸ ἔργον του ἔζησε καὶ ἀφιερῶθη εἰς τὴν Χημείαν, ἥτις ἐν Ἑλλάδι ἐγνωρίσθη κυρίως διὰ τοῦ Χρηστομάνου.

Ἀπεβίωσε τὴν 2 Ὀκτωβρίου 1906.

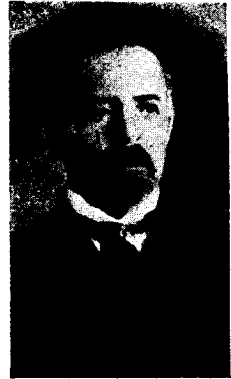
Ἐκδοθέντα βιβλία καὶ μονογραφαίαι αὐτοῦ εἶναι :

1. Ἀναλυτικοὶ πίνακες. Ἀθῆναι, 1865.— 2. Κατάλογος βιβλιοθήκης Thiersk. Ἀθῆναι, 1865.— 3. Κατάλογος φυσικομαθηματικῶν συγγραμμάτων Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, 1865.— 4. Bericht an die K. K. Akad. d. Wissensch. Über die vulkanische Erscheinungen auf Santorin. Wien, 1866.— 5. Drei Analysen von Trachyslaven u. d. Eruption auf Santorin. Wien, 1866.— 6. Prähistorische Funde auf Therasia. Wien, 1866.— 7. Αἱ ἀρχαῖαι σκωφαὶ τοῦ Λαυρίου. Ἀθῆναι, 1866.— 8. Die antiken Ekvoladen von Laurion. Wien, 1867.— 9. Eigenschaften chem. reinen Silbers Wiesbaden, 1869.— 10. Ὁ σεισμὸς τῆς Παργασίδος 1 Αὐγ. Ἀθῆναι, 1870.— 11. Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἀνόργανον Χημείαν. Ἀθῆναι, 1871.— 12. Εἰσαγωγή εἰς τὴν ὀργανικὴν Χημείαν. Ἀθῆναι, 1872.— 13. Ἐξέλιξις τῆς Ἐθν. καὶ Πανεπιστημ. Βιβλιοθήκης, 1875.— 14. Περὶ ἑλληνικῶν οἴνων, Ἐκθεσις Ἑλληνοδίκου. Ἀθῆναι, 1875.— 15. Nuovo metodo di preparare il diffenile. Palermo, 1875.— 16. Wärmetönung bei der Absorption von Chlorwasserstoff. Berlin, 1877.— 17. Das Jodtrichloride. Berlin, 1877.— 18. Spezifisches Gewicht zersetzlicher Körper. Wien, 1877.— 19. Neue Analysen-Methode des chromeisensteins. Berlin, 1877.— 20. Die Konstitution der Chromite. Berlin, 1877.— 21. Νέα μέθοδος προσδιορισμοῦ τῶν ἀлкаλιμετάλλων. Ἀθῆναι, 1878.— 22. Χημεία, μεταφρασις τῆς τοῦ H. E. Roscoe. Ἀθῆναι, 1878.— 23. Ἀνάλυσις τοῦ ὕδατος τοῦ

Πόρου. Μέθοδος ἀναλύσεως ὑδάτων. Ἀθήναι, 1879.— 24. Ἀνάλυσις τοῦ ὕδατος τῶν Παργαλιάνων. Ἀθήναι, 1879.— 25. Tremblement de terre de Ischia. Naples, 1881.— 26. Στοιχεῖα Χημείας. Ἐκδοσις Β'. Ἀθήναι, 1881.— 27. Ὑπόμνημα περὶ ἀπολυμάνσεως τῶν Ἀθηναίων. Ἀθήναι, 1881.— 28. Ὁδηγὸς εἰς τὴν πρόχειρον ἀπολύμαναι. Ἀθήναι, 1881.— 29. Das grosse Erdbeben von Chios. München, 1883.— 30. Rapport sur les charbons de Koumi. Athènes, 1883.— 31. Στοιχεῖα Χημείας ἐκδ. Γ'. Ἀθήναι, 1883.— 32. Ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἡ Φυσικὴ. Κρίσις Οἰκονομείου ἀγῶνος. Ἀθήναι, 1884.— 33. Μέθοδος χημικῆς ἀναλύσεως ποσίων ὑδάτων. Ἀθήναι, 1885.— 34. Περὶ φορολογίας τοῦ οἴνοπνεύματος. Ἀθήναι, 1885.— 35. Ὁ Αὐστριακὸς νόμος περὶ φορολογίας τοῦ οἴνοπνεύματος. Ἀθήναι, 1885.— 36. Οἱ στεγανοὶ βόθροι καὶ τὰ τεχνητὰ λιπάσματα. Ἀθήναι, 1886.— 37. Αἱ ἱαματικαὶ πηγαὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἀθήναι, 1887.— 38. Ἐγχειρίδιον τῆς Χημείας. Α' Τόμος. Ἀνόργανος. Ἀθήναι, 1887.— 39. Ἀνάλυσις τοῦ ἱαματικοῦ ὕδατος τῆς λίμνης Βουλιαγμένης. Ἀθήναι, 1889.— 40. Ἐγχειρίδιον Χημείας. Β' τόμος. Ὄργανικὴ. Ἀθήναι, 1889.— 41. Prähistorische Funde auf Santorin. Wien, 1890.— 42. Ein neuer Schmelzpunkts-bestimmungs-Apparat. Berlin, 1890.— 43. Θεωρία τῶν ὑδροφῶρων στρωμάτων τῆς Ἀττικῆς. Ἀθήναι, 1891.— 44. Ἡ καύσις τῆς ἀμμωνίας. Ἀθήναι καὶ Βερολίνον, 1892.— 45. Ἡ νῆσος Σαμοθράκη καὶ οἱ σεισμοὶ τοῦ 1883. Ἀθήναι, 1893.— 46. Γερμανικὴ Φαρμακοποιία. Ἐκδοσις ἑλληνικὴ ὑπὸ Ἀφεντούλη καὶ Χρηστομάνου. Ἀθήναι, 1893.— 47. Über Künstliche Eis. Berlin, 1894.— 48. Περίληψις τῶν ἐγχειριδίων τῆς Χημείας δι' ἰατροῦς. Ἀθήναι, 1895.— 49. Ein neuer Apparat zur Bestimmung der Kohlensäure. Berlin, 1895.— 50. Φυσικαὶ Ἐπιστήμαι καὶ Πρόοδος. Λόγος. Ἀθήναι, 1896.— 51. Ὑπόμνημα περὶ ἐκπαιδευτικῶν τελῶν. Ἀθήναι, 1897.— 52. Neue Reaktion des Benzolnaphthols. 1897.— 53. Neues Vorkommen von amorphen Greenockit. Wien. 1896.— 54. Neuerungen zur Chromerz-Analyse. Wien. 1898.— 55. Περὶ τεχνητοῦ πάγου. Ἀθήναι, 1899.— 56. Περὶ δῆθεν μετατροπῆς τοῦ φωσφόρου εἰς ἀρσενικόν. Ἀθήναι, 1900.— 57. Μαρκελλίνος Βερθελέω. Ἀθήναι, 1901.— 58. Ἡ μεγάλη βιομηχανία ἐν Ἑλλάδι. Ἀνεκμετάλ. πηγὰι πλοῦτου. 1901.— 59. Πανάρχαια μέταλλα. Ἀθήναι, 1901.— 60. Γεώργιος Ἀβέρωφ. 1902.— 61. Τὸ λουτρόν τῆς Ἑλένης. Ἀθήναι, 1902.— 62. Quantitative indirekte Trennung von Ca u. Mg Wiesbaden. 1902.— 63. Tremblement de terre de Salonique. C. r. de l'Academie. Paris. 1902.— 64. Ἐξέτασις τῶν πετρελαίων τοῦ Δημοσίου. Ἀθήναι, 1902.— 65. Einheitliche Ausdrucksweise der Mineralwasser-Analyse. Berlin. 1904.— 66. Verbrennung des Magnesiums. Berlin. 1904.— 67. Neue Darstellung des Phosphortribromids. Berlin. 1904.— 68. Bestimmung des Phosphors in Loesungen. Berlin. 1904.— 69. Loeslichkeit des Phosphors in Aether u. Benzol. Berlin. 1905.— 70. Περὶ ἑλληνικῶν οἴνων, ἑλληνιστί, γερμανιστί, οὐγγριστί. Βουδαπέστη, 1905.— 71. Ἀρχαῖα ἑλληνικὰ νομίσματα. Ἀρχαιολογικὸν συνέδριον. Ἀθήναι, 1905.— 72. Einheitliche Ausdrucksweise der Analysen. Ergebnisse. Zürich. 1906.— 73. Τὰ πόσιμα ὕδατα τῆς Κερκύρας. Ἀθήναι, 1906.

Τηλέμαχος Κομνηνός (1862—1925). Ἐν ἀκρογωνιαίῳ γρανιτόλιθος ὑπῆρξε διὰ τὴν Φαρμακευτικὴν ὁ Ἀναστάσιος Χρηστομάνος, ὁ ὑφηγητὴς τῆς Χημείας καὶ ἐπιμελητὴς τοῦ Φαρμακευτικοῦ Χημείου Τηλέμαχος Κομνηνός ὑπῆρξεν ἢ ἀφανῆς ἕλη τῆς πλάσεως καὶ συνδέσεως τοῦ οἰκοδομήματος δύο γενεῶν φαρμακοποιῶν, ὁ συνυφάνας τὴν ζωὴν αὐτοῦ πρὸς τὸ Φαρμα-

κευτικὸν Χημείον, ὁ σοφὸς χημειολόγος, ὁ χαλκέντερος διδάσκαλος. Ἐγεννήθη ἐν Σκύρῳ τῇ 15ῃ Φεβρουαρίου 1862, τὸ 1874 ἐνεγράφη εἰς τὸ Βαρβάκειον γυμνάσιον καὶ ἐπεράτωσεν εἰς τὸ Γυμνάσιον τοῦ Πειραιῶς τὰς γυμνασιακὰς σπουδὰς του τὸ 1878. Ἐγγραφεὶς ἔν τῷ Πανεπιστημίῳ τῶν Ἀθηνῶν ἀπῆλθε τὸ 1879 εἰς Γερμανίαν, ἔνθα ἐσπούδασε τὴν Χημίαν ἐπὶ πέντε ἐξάμηνα ἐν Μονάχῳ καὶ ἐπὶ δύο ἐν Βόννῃ ὑπὸ τοὺς καθηγητὰς Baeyer, E. Fischer, Hauchofer, v. Tolly, Leckcers, Zittel, O. Fischer καὶ Zimmermann ἐν Μονάχῳ καὶ ὑπὸ τὸν Kekulé, v. Lasaulx, Wallach, Anschüts, Claisen, Klinger καὶ Pöhling ἐν Βόννῃ. Μετὰ λαμπρὰς ἐξετάσεις ἐν Βόννῃ ἀνεκηρύχθη διδάκτωρ τῆς Χημείας τὸ 1882 μὲ τὸν πρῶτον βαθμὸν Summa cum laude τιμηθεὶς δι' ἐγγράφων ἐπαίνων τοῦ Kekulé διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν αὐτοῦ ἐπιτυχίαν τῆς τε διδακτορικῆς διατριβῆς του καὶ τῆς ἐμβριθοῦς μελέτης του. Ἐπανελθὼν εἰς Ἑλλάδα διετέλεσε κατ' ἀρχὰς χημικὸς τῶν μεταλλουργείων Λαυρείου καὶ τὸ 1883 διωρίσθη ἐπιμελητὴς τοῦ Φαρμακευτικοῦ Χημείου, ἔνθα ὑπῆρξε μέχρι τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1920. Διετέλεσεν ἀστυχημικὸς Ἀθηνῶν, καθηγητὴς τῆς Χημείας ἐν τῇ Στρατιωτικῇ Σχολῇ τῶν Εὐελπίδων, ὑφηγητὴς τῆς Χημείας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ καὶ ἀπέθανε τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Ὄργανικῆς Χημείας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μετσοβείῳ Πολυτεχνείῳ. Εἰς πάσας τὰς λειτουργίας ταύτας ὑπῆρξε ὡς ἀφωσιωμένος θεράπων, ὡς πιστὸς τοῦ καθήκοντος ὑπουργός, ἀλλ' ἡ ἐξαιρετικὴ του φιλεργία καὶ δρᾶσις κατεδείχθη ἐν τῷ Φαρμακευτικῷ Χημείῳ. Ἄν δὲ ἡ περίστασις ἐπέβαλε εἰς αὐτὸν νὰ διακονήσῃ ὑπὸ δύο καθεστώτα, οἱ μαθηταὶ του θὰ μαρτυρήσουν χάριν τῆς ἱστορίας ὅτι ὁ ἀφανὴς ἐκεῖνος ὑφιστάμενος ἦτο ὁ ἡγέτης τῆς Φαρμακευτικῆς μορφώσεως, ἡ ψυχὴ τοῦ Φαρμακευτικοῦ Χημείου ἐπὶ τεσσαράκοντα περίπου ὄλα ἔτη. Δύο γενεαὶ φαρμακοποιῶν εὐλαβῶς ἀναπολοῦν τὸν ἀκαταπόνητον διδάσκαλόν των ἐν τοῖς ὑπογείοις τοῦ Φαρμακευτικοῦ Χημείου, ποδηγετοῦντα αὐτοὺς εἰς τὰς σχολὰς τῆς χημείας ἀτραπούς. Δὲν κατεπόνει ὡς διδάσκαλος, ἀλλ' ἐδρόσιζε τὸ ἀκροατήριόν του μὲ τὰ διανγῆ νάματα τῆς πνευματικῆς του πηγῆς καὶ δὲν ἀπέφυγε νὰ φωτίξῃ πάντα προσερχόμενον, ἴν' ἀντλήσῃ γνώσεις, παρ' αὐτῷ. Ὅπως ὁ Χρηστομάνος οὕτω καὶ ὁ Κομνηνὸς ἐλάτρευε τὸ χημικὸν ἐργαστήριον εἶχον δὲ οὗτοι πολλὰς κοινὰς ἐπιστημονικὰς ὁμοιότητας. Ἠγάπησαν τὸ ἐργαστήριον μετὰ πάθους καὶ διεβίωσαν ἐν αὐτῷ μετ' εἰλικρινοῦς ἀφοσιώσεως. Ὁ πρῶτος, κοινωνικὸς ἄνθρωπος, ἦτο εὐρὺς ἐπιστήμων καὶ διδάσκαλος ἐνθουσιώδης, ὁ δευτέρος, μακρὰν τῆς τύρβης τοῦ κόσμου, ἦτο βαθὺς τῆς Χημείας

Εἰκ. 266.

Τηλέμαχος Κομνηνός

μύστης και άκοίμητος τῶν ἀληθειῶν αὐτῆς ἰχνηλάτης. Ὁ Χρηστομᾶνος πολυμερής, ὁ Κομνηνός καλλιτέχνης. Ἰδιαιτέραν συμπάθειαν εἶχεν εἰς τὴν ἀναλυτικὴν Χημείαν καὶ πᾶσαι αἱ ἀναλύσεις τοῦ Φαρμακευτικοῦ Χημείου διεξαγόμεναι διὰ τῶν χειρῶν του ἀπετέλουν τὸ προσφιλές αὐτοῦ ἐντρούφημα. Ὁ Κομνηνός διεκράθη, ὡς ἀκάματος ἐπιστήμων ἐρευνητής, ὡς ἀκαταπόνητος ἐργαστηριακὸς χημικός, ὡς χαλκέντερος συγγραφεὺς διδακτικῶν ἔργων καὶ ὡς σοφὸς καὶ σαφὴς διδάσκαλος ὄλων τῶν κλάδων τῆς Χημείας. Ὡς συγγραφεὺς εἶναι εὐληπτος καὶ ἀκριβὴς εἰς τε τὰ μικρὰ ἢ μεγάλα ἔργα του καὶ ὡς ἐρευνητής ρηξικέλευθος. Παρουσιάζει πληθὺν διδακτικῶν συγγραμμάτων καὶ ἐπιστημονικῶν διατριβῶν εἰς ὕψος ἀπλοῦν καὶ νεωτεριστικόν. Ὡς καθηγητῆς ἐν τῷ στρατιωτικῷ σχολείῳ τῶν Εὐελπίδων, καὶ ὡς ὑφηγητῆς τῆς Γεν. Χημείας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καὶ ὡς καθηγητῆς ἐν τῇ Ἀθηναϊκῇ Σχολῇ καὶ Βιομηχανικῇ Ἀκαδημίᾳ, ὡς ἐπιμελητῆς τοῦ Φαρμ. Χημείου καὶ ὡς καθηγητῆς ἐν τῷ Μετσοβείῳ Πολυτεχνείῳ κατεδείχθη διδάσκαλος σοφός, εὐμέθοδος, σαφής, ἀποσπάσας ἐπαίνους διὰ τὸν πρὸς τὸ καθήκον αὐτοῦ ζῆλον παρὰ τῶν προϋσταμένων του, διότι ὡς διδάσκαλος ἐγνώριζε τρόπους νὰ μὴ κουράζη ἀλλὰ νὰ δροσίζη τοὺς ἀκροατὰς του μὲ τὰ διαιωνῆ νάματα τῆς πνευματικῆς του πηγῆς, ἐγνώριζε δηλαδὴ μεθόδους νὰ μεταδίδῃ τῆς σοφίας του τὰ νοήματα.

Ἄλλ' ἐκεῖνο, ὅπερ δύνатаί τις νὰ ἐξάρῃ περισσότερον παντὸς ἄλλου εἶναι ἡ ἐξαιρετικὴ λατρεία, ἣν εἶχε ὁ Κομνηνός πρὸς τὸ ἐργαστήριον, ὅπερ διαπλάσσει τὸν νοῦν τῶν εἰς τὰς θετικὰς Ἐπιστήμας ἀσχολουμένων. Ἐπὶ δύο σχεδὸν δεκαετηρίδας ἠτύχησα ὡς μαθητῆς του καὶ εἶτα ὡς συνεργάτης του νὰ ἐκτιμῶσω τὸ ἀκέναντον ἐπιστημονικόν του ταμεῖον, τὴν ἀπαράμιλλον φιλεργίαν του, τὴν μετὰ πάθους ἀφοσίωσίν του ἐν τῇ θεραπείᾳ τῆς βασιλίδος τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν. Ἐρευνητῆς γονιμώτατος, συγγραφεὺς χαλκέντερος, διδάσκαλος ἀκούραστος, φίλος εὐχάριστος, ἄνθρωπος καλὸς πλὴν ὅμως ἀτυχής. Αἱ ἐν τῇ σταδιοδρομίᾳ του ἀποτυχίαι δὲν ἀπεθάρρουν, ἀλλὰ τοῦναντίον ἐνίσχουν τὸν ἐρευνητὴν καὶ ἐν τῇ εὐγενῇ ἐνασχολήσει του ἐλησμόνει τὰς πικρίας τῆς ζωῆς, αἱ πλεῖσται τῶν ὁποίων ἦσαν ἄδικοι. Κοπιάζων καὶ ἐντροπῶν εἰς τὴν ἐπίλυσιν τῶν θελκτικῶν τῆς Χημείας μυστηρίων ἀνεκουφίζετο καὶ ἐλησμόνει. Ὁ Κομνηνός ἦτο καλλιτέχνης τῆς Χημείας, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπῆρέτησε στοργικῶς ἐπὶ 45 ἔτη, ἔξ ὧν τὰ 40 ὡς Ἐπιμελητῆς τοῦ Φαρμακευτικοῦ Χημείου. Τὴν ἐξυπηρέτησεν ἄνευ διακοπῆς, ἄνευ ἀναπαύσεως, ἀκατάβλητος, ἀσύγκριτος. Καὶ ὅτε τὰς θερινὰς τῆς μεσημβρίας ὥρας συνεργαζόμεθα, ἠψήφει τὸν φλογερὸν τοῦ ἄστεως καύσωνα καὶ τὴν πρῶτην μεταμεσημβρινὴν ὥραν ἐπανήρχετο εἰς τὸ Φαρμακευτικὸν Χημεῖον, ἵνα συνεχίσῃ τὴν διακοπέισαν κατὰ τὴν μεσημβρίαν ἐργασίαν του. Ἐργαζόμενος ἐτέρπετο, ἐνεπνέετο, ἐνέπνεε καὶ παρουσίαζε πιστὸν ὑπόδειγμα πρωτοφανοῦς ἐργάτου. Διὰ τὸν Κομνηνὸν δὲν ὑπῆρχεν ἑορτή, δὲν ὑπῆρχεν

ανάπαυσις, δὲν ὑπῆρχε διακοπή, δὲν ὑπῆρχε «σπίτι», ἐν μόνον ὑπῆρχε τὸ πρὸς τὴν ἐργασίαν καθῆκον. Ἦτο ἀφωσιωμένος ἐφ' ᾧ ἐτάχθη καὶ ἡ ὑπερβολικὴ φιλεργία του ἐκλόνισε τὴν ὑγείαν του καὶ τὸν ἔφερεν εἰς τὸν τάφον. Τὴν καθ' ἑκάστην προοδεύουσαν Χημείαν παρηκολούθει μετὰ στοργῆς τέκνου πρὸς μητέρα καὶ δὲν ὑστέρει εἰς οὐδένα τῶν κλάδων τῆς, πρόθυμος πάντοτε νὰ τὴν ἐξυπηρετήσῃ. Οὐδεμία ἄλλη ἐνασχόλησις ἠμπόδιζεν αὐτὸν τοῦ ἐργαστηρίου, ὅτε δὲ ἡμεῖς οἱ νεώτεροί του κεκμηκότες ἀπευρούμεθα πρὸς ἀνάπαυσιν, ἐκεῖνος ἐνετρώφα καρτερικώτατα εἰς τὸ προσφιλές του Φαρμ. Χημείον, ὅπερ ἡγάπα περισσότερον ἑαυτοῦ, περισσότερον τῶν τέκνων του. Αἱ δύο γενεαὶ τῶν μαθητῶν του δὲν λησιμονοῦν τὸ σεμνὸν ὑπόδειγμα τοῦ βίου του, τὰ σοφὰ διδάγματά του, τὴν γλυκεῖαν ἐκδήλωσιν τῆς χαρᾶς του, ὅταν ἔβλεπεν ἐπιμελεῖς φοιτητὰς καὶ τὴν προθυμίαν μεθ' ἧς ἐποδηγέται αὐτοὺς κατὰ τὰς ἀσκήσεις των. Ὑπῆρξε πραγματικῶς ἀκούραστος διδάσκαλος, πολῦτιμος συνάδελφος, ἀνεξίκακος ἄνθρωπος, θυμόσοφος χημειολάτρης, σεμνὸς τῆς τέχνης λειτουργός, σοφὸς ἐπιστήμων, ὅστις ἐλάμπρυνε διὰ τῶν ἔργων του ἐν τῷ ξένῳ κόσμῳ τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην.

Ὁ Κομνηνός, ὅστις ἤρετο ὑπὲρ τὸ ἐπίπεδον τῶν συνήθων ἐπιστημονικῶν ἱκανοτήτων, δὲν ἐγνωρίσθη ἐπαρκῶς, διότι δὲν ἔζη εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον, ἀλλ' ἔζη εἰς τὸ ἐργαστήριόν του διὰ τὴν ἐπιστήμην καὶ διὰ τῆς ἐπιστήμης. Ἡ Χημεία ἦτο ἡ τροφή του, ἡ λατρεία του, ἡ ἀπόλαυσις του, ἡ οἰκογένειά του, ἡ ζωὴ του, ὁ θάνατός του. Καὶ ἡ ὑπερβολὴ του αὕτη συνέτεινεν εἰς τὴν μὴ εὐδῶσιν τῶν σκοπῶν τοῦ βίου του.

Ἀπέθανε κατ' Αὐγουστον τοῦ 1925.

Πλὴν πολλῶν ἐπιστημονικῶν διατριβῶν, δημοσιευθειῶν εἰς ἑλληνικὰ καὶ ξένα περιοδικά, συγγράμματα καὶ μελέται του εἶναι τὰ ἐπόμενα :

1. Über die Einwirkung der Fettaldehyde auf Malonsäure and Aethylmalonat. Bonn, 1882.—
2. Ἡ ἀτομικότης τῶν στοιχείων εἰς τὰς ἐνώσεις των, 1884.—
3. Τὸ τέταρτον δινιτροβενζόλιον, 1891.—
4. Αἱ πρόοδοι τῆς Ὄργανικῆς Χημείας κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, 1892.—
5. Ἡ Χημεία ἐν τῇ στρατιωτικῇ ἐπιστήμῃ, 1893.—
6. Ἐγκόλπιον Τοξικολογίας, 1894.—
7. Χημικὸν ἐγκόλπιον, 1894.—
8. Μαθήματα Χημείας (λιθογραφημένα), 1894.—
9. Ἐλεγχος λιπαρῶν ἐλαίων, 1894.—
10. Ὅδηγὸς πρὸς ἐξέτασιν ἐδωδύμων καὶ βιομηχανικῶν εἰδῶν (ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Δαμβέργη), 1902.—
11. Φαρμακογραφία (ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Δαμβέργη). Ἀνόργανα φάρμακα, 1908. Ὄργανικὰ φάρμακα, 1910.—
12. Ἀναλυτικοὶ πίνακες, 1910.—
13. Δοκιμασία τῶν σκευασμάτων τῆς κινήσης τοῦ Κράτους, 1910.—
14. Περὶ ραδιενεργείας τῶν ἑλληνικῶν ἱαματικῶν πηγῶν (ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν καθηγητῶν Δαμβέργη καὶ Β. Αἰγινήτου), 1910.—
15. Über einen neuen synthetischen Übergang von der Fettreihe in die aromatische, 1910.—
16. Über die Vertretbarkeit der in den Säureestern befindlichen Alkyle, 1910.—
17. Über die beim Alkylersatz im Aethylmalonat entstehenden Nekenprodukte, 1910.—
18. Über die Einwirkung von Natrium alkoholat auf Acetessigester, 1910.—
19. Über eine neue synthetische Darstellungsmethode von sym. Diphenyl-

bernsteinsäurester, 1910.— 20. Über die Alkylvertretbarkeit in den Säureestern, 1911.— 21. Ἐξέτασις πηλοῦ βρογχίης, 1911.— 22. Περί τῶν προϊόντων τῆς ἐπιδράσεως πνευματικῶν ἀλάτων ἐπὶ ἐστέρων, 1911.— 23. Ἀναλυτικὴ Χημεία, 1890 καὶ II ἔκδ. 1915 δίτομος.— 24. Nouveau passage synthétique de corps gras aux corps aromatiques, 1918.— 25. Ὀργανικὴ Χημεία, 1904 καὶ II ἔκδ. 1923.

ΕΛΛΗΝΕΣ ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΙΟΙ ΕΠΙΦΑΝΕΙΣ ΦΥΣΙΟΔΙΦΑΙ

Ἀριστείδης Βουσάκης (1841—1911). Ἐγεννήθη εἰς Μέγαρα καὶ ἐσπούδασε τὴν Φαρμακευτικὴν γενόμενος πτυχιούχος αὐτῆς ἐν Ἀθήναις τὸ 1853. Ἰδρυσεν τὸ 1850 τὸ ἐν τῇ ὁδῷ Ἀδριανοῦ «Φαρμακεῖον ἢ Ἐλαφος» ἐν τῶν ὀνομαστοτέρων φαρμακείων τῶν Ἀθηνῶν ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐγκαθίδρυσεν καὶ μικρὰν φαρμακευτικὴν βιομηχανίαν. Τὸ 1860 μεταβὰς εἰς Παρισίους ἐσπούδασεν ἐπὶ τετραετίαν εἰς τὸ ἐκεῖ ἀνώτερον φαρμακευτικὸν σχολεῖον, οὗτινος ἐγένετο πτυχιούχος. Ἐπανελθὼν τὸ 1864 εἰς Ἀθήνας διωρίσθη τὸ 1867 καθηγητὴς τῆς ἐφηρμοσμένης εἰς τὰς τέχνας χημείας, εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον καὶ Ἰατροσύνοδρος μέχρι τοῦ 1904, ὅτε λόγῳ ὀρίου ἡλικίας ἀπεχώρησε τῆς ὑπηρεσίας. Συνέγραψε «Σύγγραμμα Χημείας» οὗτινος ἐξέδωκε τὸ πρῶτον μέρος «περὶ μεταλλοειδῶν».

Εἰκ. 267.

Ἀριστείδης Βουσάκης

Ἀπέθανεν τὴν 9 Νοεμβρίου 1911.

Πέτρος Ζαλοκώστας (1859—1941). Ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τὸ 1859. Μετὰ τὰ ἐγκύκλια μαθήματά του μετέβη εἰς Παρισίους καὶ ἐσπούδασε τὴν Φαρμακευτικὴν ἐπὶ τετραετίαν ἐν τῷ ἐκεῖ ἀνωτάτῳ φαρμακευτικῷ Σχολεῖῳ ἔνθα ἐξέτελεσε τὴν περὶ «σπογγίνης» πρωτότυπον ἐργασίαν του λαβὼν τὸ 1888 τὸ δίπλωμα τοῦ φαρμακοποιοῦ πρώτης τάξεως. Ἀκολούθως ἠσκήθη ἐπιμελῶς ἐπὶ ἔτος εἰς τὸ Νομισματοκοπεῖον καὶ ἔλαβεν ἐκεῖθεν Certificat d'essayer de commerce δι' οὗ παρείχεται εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα νὰ ἐξετάζη τὰ πολύτιμα μέταλλα καὶ νὰ ἐπισημαίνῃ ταῦτα δι' εἰδικῆς σφραγίδος (poisson). Ἐπὶ τριετίαν εἰργάσθη εἰς τὸ Collège de France καὶ εἰς τὴν École de physique et de chimie industrielle διευθυνομένην ὑπὸ τοῦ Schutzenberger μεθ' οὗ ὡς παρασκευαστὴς συνειργάσθη ἐπὶ τῆς συστάσεως καὶ τοῦ ἀναδιπλασιασμοῦ τῶν λευκωματοειδῶν καὶ τῶν πρωτεϊνικῶν οὐσιῶν. Τὰ πορίσματα τῆς ἐργασίας ταύτης ἀνεκοινώθησαν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ εἰς τὴν χημικὴν Ἑταιρίαν τῶν Παρισίων. Διετέλεσε παρασκευαστὴς τῆς Association pour l'enseignement secondaire des jeunes filles παρὰ τῷ καθηγητῇ Colson. Νεώτατος ἐπιστρέψας ἐκ Γαλλίας ἀφιερῶθη εἰς τὴν δημοσίαν ὑπη-

ρεσίαν διατελέσας ἐπὶ ἑν ἔτος καθηγητῆς τῆς Χημείας ἐν τῇ Στρατιωτικῇ Σχολῇ τῶν Εὐελπίδων (1898)· ἀπὸ τοῦ 1899 ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν, ὡς εἰδικὸς ἐπιθεωρητῆς ἀσχολούμενος εἰς τὴν ἐπίλυσιν παντὸς τεχνικοῦ ζητήματος ἀφορῶντος εἰς τὴν ἐπιβολὴν διαφόρων φορολογιῶν. Τὸ πρῶτον χημικὸν ἐργαστήριον τοῦ Κράτους ἰδρύθη δαπάναις τοῦ Ζαλοκώστα ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ οἰκίᾳ καὶ ἐλειτούργησεν ἐπ' ἄρκετόν, πάλιν ἰδίαις δαπάναις, διότι ὁ πόθος του νὰ θεμελιώσῃ ἐπὶ ἐπιστημονικῶν βάσεων τὴν ἔμμεσον φορολογίαν τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐπηρεάζετο ἕξ ἀπογοητεύσεων καὶ τῶν ἐμποδίων τῆς ἐπικρατούσης τότε μικροπολιτικῆς συναλλαγῆς καὶ τῆς ὑπηρεσίας εἰς ἣν ἀνῆκε καὶ εἰς τὴν ὁποίαν πᾶσα νεωτεριστικὴ πρόοδος παρουσιάζετο ὡς καινὸν δαιμόνιον. Οὕτω κατηρτίσθη τὸ χημικὸν ἐργαστήριον τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν ἐν τῷ ὁποίῳ ἤρχισε νὰ διεξάγεται ἀξιοθαύμαστος καὶ ἀθόρυβος ἐπιστημονικὴ ἐργασία. Δυστυχῶς ἕκ μετριοφροσύνης τοῦ διευθυντοῦ Ζαλοκώστα δὲν ἐδημοσιεύθη τὸ ἐπιστημονικὸν ἀρχεῖον τοῦ Χημείου τούτου διὰ τοῦ ὁποίου θὰ κατεδεικνύετο ἡ καρποφόρος δρᾶσίς του.

Εἰκ. 268.
Πέτρος Ζαλοκώστας

Ἀναλύσεις ὀρυκτῶν τῆς Ἑλλάδος, ἔρευνα τῶν λιγνιτῶν μας, ἐξετάσεις γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν προϊόντων, εἰδῶν τῆς Ἑλληνικῆς βιομηχανίας, γνωματεύσεις τελωνειακαὶ κλπ. ἀποτελοῦν σταθμὸν προόδου διὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπιστήμην. Τῇ προσπάθειᾳ τοῦ Ζαλοκώστα ἰδρύθησαν πλείονα παραρτήματα χημικῶν τελωνειακῶν ἐργαστηρίων εἰς διαφόρους τῆς Ἑλλάδος πόλεις ἔχοντα ὡς σκοπὸν τὴν ἐπίλυσιν ἐκάστοτε ζητημάτων πρὸς διαφώτισιν τῶν τελωνειακῶν ἀρχῶν. Ἡ ὑποβοήθησις τοῦ κεντρικοῦ χημικοῦ ἐργαστηρίου ἐπὶ προμηθειῶν κρατικῶν καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ δασμολογίου ἐργασία τοῦ Ζαλοκώστα ἀποτελοῦν ἀξιόλογον προσπάθειαν. Κατώρθωσε νὰ διατηρηθῇ ἐπαρκὴς προστασία εἰς τὴν ἑλληνικὴν βιομηχανίαν καὶ ἀντεπάλασε κατὰ τῆς ἐπιμονῆς τῶν ξένων κρατῶν πρὸς ὑποβιβασμὸν τοῦ δασμοῦ τῶν προϊόντων των, ἐνῶ ταυτοχρόνως ἐπέτυχε μείωσιν τοῦ δασμοῦ τῶν ἑγχωρίων προϊόντων κατὰ τὴν εἰς τὰ ξένα κράτη εἰσαγωγὴν των. Ἡ φορολογία τοῦ οἴνου, τοῦ ζύθου, τῶν ἐκρηκτικῶν ὑλῶν εἶναι ἔργον του. Ἐπέτυχε ν' ἀνυψώσῃ αὐτὴν τόσον, ὥστε ν' ἀποτελέσῃ ἐν τῶν μεγαλυτέρων ἐσόδων τοῦ Δημοσίου καὶ τὴν ἐγγύησιν πολλῶν ἐκ τῶν δανείων αὐτοῦ· δικαίως δὲ θεωρεῖται οὗτος ὡς προστάτης τῆς Ἑλληνικῆς βιομηχανίας. Ἡ σιωπηρὰ ἐργασία τοῦ Ζαλοκώστα, ἡ εὐρεία ὑπαλληλικὴ ἀντίληψίς του, αἱ ἀφιλοκερεῖς ἐπιστημονικαὶ συμβουλαὶ του ἐπὶ ἡμισυ περίπου αἰῶνα καὶ ἡ καλωσύνη του, ἔτι δὲ ἡ παραδειγματικὴ ἐντιμότης του, ἡ εὐγενὴς ἀνθρωπιστικὴ ἀντίληψίς

Ε. Ι. Ἐμμανουήλ: Ἱστορία τῆς Φαρμακευτικῆς

του και ὁ ἀδαμάντινος χαρακτήρ του κατέστησαν αὐτὸν ὑπόδειγμα ὑπαλλήλου σοφοῦ καὶ σπανίου. Μολονότι ἔδρασεν ἐν πολιτείᾳ κομματικῆ οὐδενὸς ἐπέσυρε τὴν ἐχθρότητα, τὸ μῖσος ἢ τὴν ζηλοτυπίαν καὶ παρέμεινεν ἀνέπαφος, ἄσπιλος καὶ λευκὸς καὶ κατὰ τὸ διάστημα ἀκόμη τῶν τελευταίων πολιτικῶν διαμαχῶν τῆς χώρας ἡμῶν. Ὁ τελευταῖος τίτλος τιμῆς τοῦ Π. Ζαλοκώστα εἶναι ἡ ἔντιμος αὐτοῦ πενία. Καταλήφθεις ὑπὸ τοῦ ὄθρου τῆς ἡλικίας ἀπεμακρύνθη τῆς ὑπηρεσίας του καὶ ἀπέθανε τὸ 1941 ὡς πρόεδρος τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τῆς Ἑταιρίας τῶν Χημικῶν λιπασμάτων.

Ἀλέξανδρος Χ. Βουρνάζος, ἐγεννήθη τὸ 1877 ἐν Ἀθήναις. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ τὴν φαρμακευτικὴν (1897) καὶ εἶτα τὴν χημείαν ἐν Μονάχῳ καὶ Παρισίοις (1898—1903) ἔνθα ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων (1903). Διετέλεσε φαρμακοποιὸς τοῦ φαρμακείου τοῦ Δημοτικοῦ Νοσοκομείου Ἀθηνῶν. Διατελεῖ ἀπὸ τοῦ 1904 τακτικὸς καθηγητὴς ἐν τῷ Ἐθν. Μ. Πολυτεχνείῳ, διαδεχθεὶς τὸν Α. Βουσακην, τῆς ἐφηρμοσμένης Χημείας (1904—1919) καὶ τῆς Γεν. Χημείας καὶ ἀπὸ τοῦ 1919 τῆς Ἀνοργάνου Χημικῆς Τεχνολογίας. Εἶναι ὁ δημιουργὸς τοῦ ἐν Ἑλλάδι μαθήματος τῆς Χημικῆς Τεχνολογίας, ἐρευνητὴς ἐτι δεξιότατος, ἐπιστῆμων σοφός, διδάσκαλος σαφῆς καὶ ὁπαδὸς ἐγκρατῆς τῆς ἀληθοῦς ἐλληνικῆς γλώσσης. Ἀπέδωκεν ὄρους τοῦ κλάδου του εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπενθυμίζοντας τὴν προσπάθειαν τοῦ Ἡρακλέους Μητσοπούλου. Εἶναι προνομιούχος ἐφευρετῆς ἐκχυλιστικῆς συσκευῆς (1912), διπλοῦ χωνευτηρίου πυρώσεως καὶ τήξεως. Ἰδρυσε καὶ ὠργάνωσε τὸ ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ χημικὸν τεχνικὸν ἐργαστήριον καὶ τὸν πρῶτον ἐν Ἑλλάδι μεταλλογραφικὸν θάλαμον (1914).

Εἰκ. 269.

Ἀλέξ. Βουρνάζος

Ἐξελέγη τὸ 1919—20 Κοσμήτωρ τῆς νεοσυσταθείσης Ἀνωτάτης σχολῆς χημικῶν μηχανικῶν. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἐφηρμοσμένης Χημείας ἐν τῇ Ἀνωτάτῃ Σχολῇ Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν (1921—1928) καὶ καθηγητὴς τῆς Χημικῆς τεχνολογίας ἐν τῇ Σχολῇ Ἐφαρμογῆς Πυροβολικοῦ. Ἀπὸ τοῦ 1905 ὑπῆρξεν ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν τακτικὸν μέλος τοῦ Ἀνωτάτου Ὑγειονομικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους. Τακτικὸν μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἐγένετο τὸ 1926 καὶ πρόεδρος αὐτῆς τὸ 1932. Ἀπὸ τοῦ 1929 εἶναι πρόεδρος τοῦ χημικοῦ συμβουλίου τοῦ Κράτους· διετέλεσε δὲ καὶ διατελεῖ μέλος κρατικῶν ἐπιτροπῶν καὶ συμβουλίων ὡς καὶ ἐλληνικῶν καὶ ξένων ἐπιστημονικῶν ἐταιρειῶν.

Ἐδημοσίευσεν ἑλληνιστί, γαλλιστί καὶ γερμανιστί πλὴν ἄρθρων καὶ διατριβῶν καὶ τὰς ἐπομένας ἐρευνητικὰς πραγματείας καὶ συγγράμματα :

1. Δύο νέα βάσεις τῆς ρίζης τοῦ κυνογλώσσου, 1901.— 2. Νέα μέθοδος ἀνιχνεύσεως καὶ προσδιορισμοῦ γαλακτικοῦ ὀξέος ἐν τῷ στομαχικῷ ὑγρῷ, 1902.— 3. Νέα μέθοδος ὀργανικῆς ἀναλύσεως (ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Thibault).— 4. Πενταβενζο-ὑλοταννικὸν ὄξύ, 1902.— 5. Ἡ ταννίνη τῶν κηκίδων, 1903.— 6. Ἡ θηραϊκὴ γῆ ἀπὸ ἐπιστημονικῆς καὶ τεχνικῆς ἀπόψεως, 1904.— 7. Νέα συσκευή ταχείας ἐκχυλίσεως, 1904.— 8. Ἀνιχνεύσεις ὀξόνης ἐν οὖροις, 1904.— 9. Ἐπιστήμη καὶ βιομηχανία, ἐξέλιξις αὐτῶν, 1905.— 10. Τὸ ἀκτινοενεργὸν τοῦ ἀνθρώπου, 1905.— 11. Ἡ ἑλληνικὴ ἄσφαλτος καὶ ἡ τεχνικὴ αὐτῆς σημασία, 1906.— 12. Νέα μέθοδος ἐπὶ τῆς βιομηχανικῆς παρασκευῆς τῆς σαλόλης καὶ νέα ἀλκυλιοπαράγωγα αὐτῆς, 1907.— 13. Μέθοδος θερμογονομετρίας ἀπλοποιημένη καὶ ἀκριβῆς, 1907.— 14. Τελειοποιήσεις κατὰ τὴν ἀποσύνθεσιν χλωριούχων μεταλλικῶν ἐνώσεων καὶ παρασκευῆς χρησίων προϊόντων ἐξ αὐτῶν (προνόμιον), 1908.— 15. Ἄμεσος σύνθεσις πτητικῶν ὑδρογονοενώσεων, 1910.— 16. Σύνθεσις ἀρσενικοῦ ὑδρογόνου ἐκ τῶν συστατικῶν του, 1910.— 17. Ἡ ἀντίδρασις τοῦ ὑδρογόνου ἐν τῷ γενᾶσθαι ἐν τῇ ξηρᾷ καταστάσει, 1910.— 18. Ἡ ἀναγωγικὴ δράσις τῶν μυρμηκικῶν ἀλκαλίων ἐπὶ τινῶν ἀνοργάνων ἐνώσεων, 1910.— 19. Βισμούθιοῦχοί τινες ἐνώσεις ὥρισμένης συστάσεως, 1911.— 20. Μέθοδος παρασκευῆς ἐρυθροῦ φωσφόρου διὰ θερμάνσεως τοῦ κιτρινοῦ καὶ παρασκευῆς τριθειοῦχου φωσφόρου διὰ θερμάνσεως κιτρινοῦ ἢ ἐρυθροῦ φωσφόρου παρουσίᾳ καταλυτῶν, 1911.— 21. Βισμούθιοῦχοι καὶ συμμεταλλικαὶ ἐνώσεις, 1911.— 22. Παρασκευὴ ἀζωτοῦχων τινῶν ἐνώσεων δι' ἀναγωγῆς κυανιοῦχων ἀλκαλίων, 1911.— 23. Σχηματισμὸς ἀζωτοῦχων μεταλλικῶν ἐνώσεων ἐκ τῶν θειοκυανιοῦχων καὶ τῶν κυανιοῦχων ἀλάτων, 1912.— 24. Μαθήματα χημικῆς τεχνολογίας, 1913.— 25. Ἀναγωγή πτητικῶν τινῶν ἀλογονούχων ἐνώσεων διὰ κόνεως καλίου, 1913.— 26. Τελειοποιήσεις βιομηχανικῆς παρασκευῆς τῆς κυτταρίνης καὶ τῶν προϊόντων αὐτῆς καὶ ἐφαρμογὴ αὐτῶν εἰς χημικὰς καὶ ἄλλας βιομηχανίας, 1914.— 27. Χωνευτήριον μετὰ διπλᾶ τοιχώματα διὰ πυρώσεις, 1914.— 28. Ὑδραυλικὴ κονία βραδύπηκτος ἢ ἡμιβραδύπηκτος, 1914.— 29. Τελειοποιήσεις μεθόδου παραγωγῆς νιτροκυτταρίνης (προνόμιον), 1915.— 30. Σύνθεσις τοῦ ἀγνώστου ἀζωτοβηρυλλίου, 1917.— 31. Νέα μεταστατὴ μορφή τριωδιούχου ἀντιμονίου, 1918.— 32. Κανονικαὶ ἀζωτοῦχοι ἐνώσεις νικελίου καὶ κοβαλτίου, 1919.— 33. Νέα σειρά περιπλόκων ἐνώσεων : ὀξειωδιούχα περίπλοκα τοῦ ἀντιμονίου, 1920.— 34. Βρωμιοκυανιοῦχα περίπλοκα τοῦ βισμούθιου, 1921.— 35. Μέθοδος παρασκευῆς ταχυλήκτου καὶ βραδυλήκτου ὑδραυλικῆς κονίας ἐκ θηραϊκῆς γῆς καὶ ἐνώσεων ἀσβεστίου (προνόμιον), 1921.— 36. Μικτὰ ἰωδιοβρωμιούχα περίπλοκα τοῦ ἀντιμονίου 1922.— 37. Βρωμοξεικὰ περίπλοκα ἄλατα τοῦ βισμούθιου, 1922.— 38. Βισμούταμίαι νέα τάξις σωμάτων, 1923.— 39. Ἐπὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν βισμούταμινῶν, 1924.— 40. Βισμούταμίαι καὶ περίπλοκοι ἐνώσεις βισμούθιου, 1925.— 41. Σύνθεσις ἑτεροειδῶν, 1926.— 42. Περί μιᾶς νέας τάξεως σωμάτων, τῶν ὑδροζωτικῶν ἐνώσεων, 1927.— 43. Ἡ θηραϊκὴ γῆ ὡς κονία δομῆς, 1927.— 44. Μία νέα σειρά ἀνοτέρων ἐνώσεων ἢ τῶν μικτῶν μεταλαξιδῶν, 1928.— 45. Ἄλατα ψευδαργυροσκιδῶν, 1928.— 46. Αἱ πρῶται ψευδαργυρικαὶ ἀξιδενώσεις, 1929.— 47. Σύνθεσις ὀμοπλόκων ἀντιμονιοβρωμιούχων πολυενώσεων, 1930.— 48. Αἱ πρῶται ἀργυριοδοροδανικαὶ ἐνώσεις, 1931.— 49. Ἐτερόπλοκοι ἀντιμονιοβρωμιούχοι ἐνώσεις, 1932.— 50. Ἐνώσεις ἀλοξονούχων τοῦ μολύβδου μετ' ὀργανικῶν ἀλάτων, 1936.— 51. Ἱστορικὰ ἐπὶ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Πολυτεχνείου, 1937.— 52. Ὑδρομαγνησιακὰ κονία, 1938.— 53. Les iodoplombacetates, nouveaux complexes mixtes (τὰ μολυβδιωδοξικά περίπλοκα).

1938.— 54. Ήλεκτρολυτική ὁδία τοῦ ἀνδρακος, 1941.— 55. Κονιάματα διὰ κολλοειδῶν πηγμάτων, 1943.

Θεόδωρος Γ. Σταθόπουλος. Ἐγεννήθη ἐν Πύλῳ τὸ 1875. Ἔσπούδασε τὴν φαρμακευτικὴν καὶ ἐγένετο πτυχιούχος αὐτῆς (1897) καὶ ἀκολούθως τὴν ἰατρικὴν γενόμενος διδάκτωρ ταύτης (1905). Καταταχθεὶς εἰς τὸν στρατὸν (1900) προήχθη μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ Γενικοῦ Ἀρχιφαρμακοποιοῦ ἀποστρατευθεὶς τῇ αἰτήσει του τὸ 1926. Ἡ μακρὰ ἐν τῷ στρατῷ φαρμα-

Εἰκ. 270.

Θεόδ. Σταθόπουλος

κευτικὴ ὑπηρεσία του ὑπῆρξεν ἐργώδης καὶ γόνιμος. Κατ' ἀρχὰς ἔδρασεν εἰς τὸ χημικὸν-μικροβιολογικὸν ἐργαστήριον τοῦ 1^{ου} Στρατ. Νοσοκομείου, εἶτα δὲ κατὰ τοὺς πολέμους 1912—13 ἴδρυσεν Στρατ. φαρμακαποθήκας ἐν Βόλῳ, ἐν Θεσσαλονίκῃ ἔνθα διηύθυνε τὸ μικροβιολογικὸν ἐργαστήριον τοῦ στρατ. Νοσοκομείου τῆς Μακεδονικῆς πρωτεύουσας. Διωργάνωσε τὸ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ λυσοιατρεῖον, τὸ ἀκτινοσκοπικὸν ἐργαστήριόν του, ἴδρυσεν ἐκεῖ σχολεῖον ἀπολυμαντῶν καὶ μικροβιολογικὸν ἐργαστήριον ἐν τῷ δημοτικῷ ἀπολυμαντηρίῳ. Τὸ 1913 ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν παρὰ τῷ διευθυντῇ τοῦ Ταμείου Ἀμύνης διὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν προμηθειῶν τοῦ στρατοῦ καὶ εἶτα ἐτοποθετήθη παρὰ τῷ Ἀρχηγῷ τῆς Ἐπιμελητείας προβάς καὶ εἰς τὴν ἴδρυσιν χημείου εἰς τὴν Στρατ. Ἀποθήκην Πειραιῶς σκοποῦντος τὴν χημικὴν

ἔρευναν πάσης στρατιωτικῆς προμηθείας. Τὸ 1918 διωρίσθη ἐν τῷ νεοσυσταθέντι τότε Σχολείῳ τῆς Διαχειρίσεως καὶ Ἐπιμελητείας καθηγητῆς τῆς Χημείας καὶ τῆς Ἐμπορευματολογίας διδάξας καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς λειτουργίας αὐτοῦ (1918—1922). Τὸ 1926 καὶ τὸ 1938 διωρίσθη ἐν τῷ Σχολείῳ τῆς Ἐφαρμογῆς τῶν λοχαγῶν τῆς Ἐπιμελητείας καθηγητῆς τῶν τροφίμων, τῶν καυσίμων ὑλῶν καὶ τῶν Ἐφαρμογῶν τῆς Χημείας. Τὸ 1903 διωρίσθη πάρεδρον μέλος τοῦ Ἰατροσυνεδρίου, ἀπὸ δὲ τοῦ 1914 ἐξελέγη καὶ εἶναι τακτικὸν μέλος τοῦ Ἀνωτάτου Ὑγειονομικοῦ Συμβουλίου. Κατὰ τὸ 1928 διωρίσθη τακτικὸν μέλος τοῦ Ἀνωτάτου Χημικοῦ Συμβουλίου. Τὸ 1922 ἐξελέγη καὶ διωρίσθη ἔκτακτος καθηγητῆς τῆς Βρωματοχημείας ἐν τῇ Ἀνωτάτῃ Σχολῇ τῶν χημικῶν-μηχανικῶν τοῦ Ἐθν. Μ. Πολυτεχνείου καὶ τὸ 1932 ἐξελέγη τακτικὸς καθηγητῆς τοῦ αὐτοῦ μαθήματος. Τὸ 1927 ἀνετέθη εἰς αὐτὸν ἐν τῇ ἰδίᾳ Σχολῇ, ἡ διδασκαλία τοῦ μαθήματος τῆς Ζυμοτεχνίας, τῆς Βυροδεψίας καὶ τῶν Ὑφαντικῶν ὑλῶν καὶ ἀπὸ τοῦ 1931 τῆς εἰδικῆς Ὑγιεινῆς εἰς τὰς ἀνωτάτας Σχολὰς τῶν Ἀρχιτεκτόνων καὶ τῶν τοπογράφων μηχανικῶν. Κατὰ τὴν πνευματικὴν ἐπιστροφά-

τευσιν τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου ἐτοποιητήθη ὡς ἐπιστημονικὸς σύμβουλος τοῦ Ὑπουργείου Ἐπισιτισμοῦ.

Συγγράμματα καὶ μονογραφίαι του ἐδημοσιεύθησαν αἱ ἑξῆς :

1. Παραγωγή οὐρικού ὀξέος καὶ τῶν ἀλάτων αὐτοῦ κατὰ τὸν ἀρθριτισμὸν καὶ νεώτερα διαλυτικὰ αὐτῶν μέσα, 1904.— 2. Ἡ διαζωτοαντίδρασις τοῦ Ehrlich ἐν τοῖς οὖροις κατὰ τὰς πυρετικὰς νόσους καὶ ἰδίᾳ εἰς τοὺς ἐλώδεις πυρετούς, 1905.— 3. Πρακτικαὶ ἐφαρμογαὶ τῆς ἀπολυμάνσεως ἐν τοῖς νοσοκομείοις διὰ θείου, γλωρίου καὶ φορμόλης (ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ὑπιάτρου Κ. Μαυράκη, 1905.— 4. Ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἐλώδους παρασίτου ἐν τῷ κώνωπι (ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ὑπιάτρου Κ. Μαυράκη), 1908.— 5. Σχέσις ἐλώδους παρασίτου ἐν σχέσει πρὸς τοὺς τύπους τῶν ἐλωδῶν πυρετῶν, 1908.— 6. Στρατιωτικὴ φαρμακογραφία (μετάφρασις ἐκ τῆς ἐπισήμου γαλλικῆς ἐκδόσεως), 1911.— 7. Ἐγγειρίδιον χημείας μετὰ τῶν ἐφαρμογῶν αὐτῆς (Ἀμέταλλα καὶ μέταλλα, ὀργανικὴ χημεία), 1911.— 8. Σπουδαὶ καὶ κρίσεις περὶ χολέρας κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1912—13 (ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Σ. Λιβιεράτου), 1914.— 9. Ὁ φαρμακοποιὸς εἶναι ἐπιστήμων ἢ ἔμπορος, 1915.— 10. Πρακτικαὶ ὁδηγαὶ ἐξετάσεως ἐδωδίων καὶ ποτῶν, 1919.— 11. Νομὴ καὶ ὑποθηρητικαὶ τροφαὶ τῶν κτηνῶν, 1920.— 12. Περὶ τοξικῶν ἀερίων, 1921.— 13. Τὸ ἑλληνικὸν αὐτογάραχον, 1922.— 14. Ἑλληνικὴ φαρμακοποιία (μέρος ἐκ τῶν φαρμακοτεχνικῶν σκευασμάτων καὶ τῶν ἀνοργάνων ἀλάτων), 1924.— 15. Ἡ διὰ συντετηρημένων ἐλαιῶν διατροφή, 1925.— 16. Τὸ ἑλληνικὸν γιοσῦρι ὡς διαιτητικὴ τροφή καὶ φάρμακον, 1925.— 17. Ἐδώδιμοι βολβοί, 1927.— 18. Ἡ ἀντίδρασις Halphen ἐν τῷ βαμβακελαίῳ, 1930.— 19. Βρωματοχημεία (τόμοι τρεῖς), 1926—1931.— 20. Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ ἐλέγχου τῆς σταθερότητος τῆς ἀσιρίνης τοῦ ἔμπορίου, 1931.— 21. Αἱ κολλοειδεῖς μορφαὶ τῶν μετάλλων ἐν τῇ θεραπευτικῇ, 1932.— 22. Ὄρροθεραπεία καὶ ἐμβολιοθεραπεία, 1932.— 23. Ἐξέτασις ἀθθεντικῶν δειγμάτων βουτύρου, 1933.— 24. Ἡ καθιέρωσις ἐνιαίας ποιότητος πλήρους ἄρτου, 1933.— 25. Δηλητηριάσεις ἐκ τῆς χρήσεως τῆς ἀπιόλης. Ἐλεγχος τῆς καθαρότητος αὐτῆς, 1934.— 26. Δοκιμασία τεχνητῆς καφουράς, 1934.— 27. Τὸ γλυκονικὸν ἀσβέστιον, 1934.— 28. Πειραματικαὶ ἔρευναι ἐπὶ τῆς ὑγρασίας τῶν τοίχων, 1934.— 29. Καθαρισμὸς ποσίων καὶ ἀκαθάρτων ὑδάτων, 1934.— 30. Πρὸς ἀπομίμησιν τῶν ἀρωμάτων τοῦ φυσικοῦ βουτύρου, 1935.— 31. Ἀναλογία μετὰ τῆς συχνότητος τῆς βρογχοκλήλης καὶ τῆς εἰς ἰώδιον περιεκτικότητος τῶν τροφῶν, 1936.— 32. Μέθοδος ἀποχωρισμοῦ τοῦ σιδήρου ἐκ τοῦ ὕδατος, 1936.— 33. Οἱ ἐγκεφαλόλιθοι τῶν ἰχθύων ὡς φάρμακον, 1936.— 34. Δηλητηριάσεις ἐκ χημικῶν ὑλῶν, 1936.— 35. Ἀλκαλοειδῆ τοῦ θέρμου, 1937.— 36. Νοθεῖαι καὶ ἀπομιμήσεις τοῦ βουτύρου διὰ συνθετικῶν χημικῶν οὐσιῶν. Μέθοδοι ἀνιχνεύσεως καὶ προσδιορισμοῦ τούτων, 1937.— 37. Περὶ τῆς βιολογικῆς τυποποιήσεως τῶν θεραπευτικῶν ὀρῶν, ἐμβολίων, βιταμινῶν, ὁρμονῶν καὶ τινων φαρμάκων ὡς καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐξετάσεως αὐτῶν, 1937.— 38. Βιομηχανικαὶ νόσοι, 1938.— 39. Ποσοτικὸς προσδιορισμὸς ἀσκορβικοῦ ὀξέος (Βιταμίνης C). Περιεκτικότης εἰς βιταμίνην C διαφόρων φυτικῶν καὶ ζῳικῶν ἰσῶν, 1938.

Τρύφων Δ. Καραντάσης. Ἐγεννήθη ἐν Λεβιδίῳ τῆς Μαντινείας τὸ 1886. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ τὴν Φαρμακευτικὴν καὶ τὴν Χημείαν, τῶν ὁποίων ἐγένετο ἀριστοῦχος τὸ 1909 διὰ τὴν πρώτην καὶ τὸ 1922 διὰ τὴν δευτέραν. Καταταχθεὶς εἰς τὸ φαρμακευτικὸν σῶμα τοῦ Στρατοῦ κατὰ τὸ 1909 ἔφθασε μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀρχιφαρμακοποιοῦ

ἀποστρατευθείς τῇ αἰτήσει του τὸ 1929. Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς μορφώσεώς του ἀπεστάλη ἐπὶ πενταετίαν ὑπὸ τῆς Ἑλλην. Κυβερνήσεως τὸ 1912 καὶ 1923 εἰς Παρισίους καὶ ἐμαθῆτευσε παρὰ τοῖς καθηγηταῖς Urbain

Εἰκ. 271.

Τρόφων Καραντάσης

ἀνοργάνου χημείας, Auger ἀναλυτικῆς χημείας, Chabrié χημικῆς τεχνολογίας, Haller, καὶ Blaise ὀργανικῆς χημείας καὶ Guillet Φυσικῆς. Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1926 ἀνηγορεύθη ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῶν Παρισίων διδάκτωρ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν (Diplome d'Etat). Κατὰ τὰς ἐν Παρισίοις σπουδὰς του δὲν εἰργάσθη μόνον εἰς τὰ ἐργαστήρια τῶν ἀνωτέρω καθηγητῶν, ἀλλὰ πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐγκυκλοπαιδικῆς μορφώσεώς του ἠσκήθη καὶ εἰς τὰ ἐργαστήρια τοῦ Δημοτικοῦ Χημεῖου τῶν Παρισίων (Διεύθ. Kling), τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν (Διεύθ. Bordas & Calvet), τοῦ Ὑπουργείου τῆς Γεωργίας (Διεύθ. Filandean), τοῦ Ὑπουργείου Ἐμπορίου καὶ Βιομηχανίας (Διεύθ. Halphen), τῆς Στρατ. Γαλλικῆς Ἐπιμελητείας (Διευθύνται Rothea, Jalade, Bruère), τῆς Τοξικολογίας τῆς Ἀστυνομίας Παρισίων (Διευθ.

Kohn - Abrest), τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου (Διευθ. Cellerier καὶ Griffiths), τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς Μικροβιολογικῶν (Διευθ. Benzançon), τῆς Ἀκαδημίας τῆς Ἱατρικῆς (Διεύθ. Meillère), καὶ τῶν Νομισμάτων καὶ μεταλλίων (Διεύθ. Hanriot). Τοῦ τελευταίου ἐγένετο καὶ πτυχιούχος.

Διετέλεσε βοηθὸς ἐν τῷ Φαρμακευτικῷ Χημεῖῳ (1908—1909) καὶ ἐπιμελητῆς αὐτοῦ (1922—1924). Ἐπίσης καθηγητῆς τῆς Χημείας τῆς Στρατ. Ἱατρικῆς Σχολῆς, τῆς Σχολῆς ἐφαρμογῆς Ἀξιωματικῶν Ἐπιμελητείας καὶ τοῦ Σχολείου Ἐφαρμογῆς Ὑγειονομικῶν Ἀξιωματικῶν. Ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία του διέρρησε γόνιμος καὶ παραδειγματικὴ εἰς τὸ Α' Στρατ. Νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν, Φαρμακεῖον Φρουρᾶς Ἀθηνῶν, Στρατ. Νοσοκομεῖον Λαμίας καὶ Λαρίσης, Στρατ. Νοσοκομεῖον Θεσσαλονίκης, Κεντρικὴ Στρατ. Φαρμακαποθήκη κτλ. Διετέλεσεν ἀστυχημικὸς Ἀθηνῶν (1917—1918) καὶ Θεσσαλονίκης (1913).

Ἐδημοσίευσε τὰς κάτωθι μελέτας καὶ ἔργα :

1. Pain consommé par des soldats grecs prisonniers en Asie - Mineure, 1924.
2. Dosage de l'arsenic dans le vin, 1924.— 3. Sur la toxicité des composés du tungstène et du molybdène, 1925.— 4. Recherches sur les complexes de l'iodure stannique (ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Auger), 1925.— 5. Sels complexes de l'iodure stanneux avec des iodures de rubidium et de caesium (ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Auger), 1925.— 6. Sur la préparation du biiodure d'arsenic, 1925.— 7. Essais de préparation de composés jodés et soufrés, 1925.— 8. Recherches sur les complexes de l'iodure stanneux, 1926.— 9. Recherches sur

le chloro-jodure, le bromo-jodure et le chloro-bromure stanneux, 1926.— 10. Doubles décompositions entre les halogénures d'étain, arsenic, antimoine bismuth, silicium et titane, 1926.— 11. Doubles décompositions entre les halogénures de phosphore, étain, arsenic, antimoine, plomb, bismuth, silicium, titane, zirconium et thorium, 1926.— 12. Recherches sur les complexes des iodures stannique et stanneux, 1927.— 13. Action de l'ammoniaque et des amines sur le tétraïodure de germanium (έν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Α. Καπάτου) 1931.— 14. Action de l'acide cyanhydrique sur les halogénures des métaux trivalents et tétravalents, 1932.— 15. Emploi dans l'analyse titrimétrique du stannochlorure de potassium dihydraté. (έν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Α. Καπάτου), 1932.— 16. Sur le tétraïodure de germanium et son action sur l'urotropine et la caféine (έν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Α. Καπάτου), 1933.— 17. Doubles décompositions entre les halogénures de germanium et les halogénures des éléments trivalents, tétravalents et bivalents, 1933.— 18. Sur quelques complexes du bromure germaneux avec le bromure de caesium et les bromures des bases organiques, (έν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Α. Καπάτου), 1934.— 19. Sur les complexes iodés du germanium bivalent, (έν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Α. Καπάτου), 1935.— 20. Sur les hexaïodotellurates des amines aromatiques et des bases hétérocycliques, (έν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Α. Καπάτου), 1936.— 21. Sur la préparation des diïodures des stannalcoyles et leur action sur les amines aromatiques (έν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Κ. Βασιλειάδου), 1937.— 22. Sur de nouvelles combinaisons oxyiodés des dérivés dialcoylés de l'étain, (έν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Κ. Βασιλειάδου), 1938.— 23. Mesure du moment atomique du rhénium tétravalent (έν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Α. Καπάτου καὶ Ν. Περάκη), 1938.— 24. Χρησιμοποίησις τοῦ δις ἐνύδρου χλωριοχασσιτερώδους καλίου πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ βαναδίου καὶ μολυβδαινίου, (έν συνεργασίᾳ μετὰ τῆς Αἰκ. Στάθη), 1941.

ΙΑΤΡΟΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΑΝΩΤΑΤΟΝ ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ

Τὴν 3ην Ἀπριλίου 1833 τὸ ἀριστάτατον Ἑλληνικὸν βασιλεῖον ἐξέδωκε Β. Α. δι' οὗ ὠρίζετο εἰς ἱατροσύμβουλος¹ ἐν τῇ «Γραμματείᾳ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν», ὅπως ἐλέγετο τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν, ἵνα ὀργανώσῃ τὴν Ὑγειονομικὴν Ἀστυνομίαν διὰ τὴν λήψιν διαφόρων ὑγειονομικῶν μέτρων. Ἠκολούθησε καὶ δεύτερον Β. Α. τῆς 30ῆς Ὀκτωβρίου 1833 καθορίζον τὴν πρόσληψιν ἐνὸς νομιάτρου παρ' ἐκάστῳ νομῶ. Τὴν 13ην Μαΐου 1834 διὰ Β. Α. ἰδρύθη τὸ Ἱατροσυνέδριον ὑπαχθὲν εἰς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν γραμματείαν σκοπὸν ἔχον «νὰ συσκέπτονται ἐν συνλόγῳ περὶ τῶν σημαντικῶν ἱατρικῶν ζητημάτων τῆς χώρας» πρὸς διαφώτισιν ζητημάτων τῆς Δημοσίας Ὑγιεινῆς, ἐτι δὲ τὴν πρακτικὴν ἐξέτασιν φαρμακοποιῶν, ὀδοντιάτρων, κτηνιάτρων καὶ μαιῶν. Ἀπὸ τοῦ 1862 αἱ ἐξετάσεις αὗται ἐγίνοντο ἐνώπιον ἐξεταστικῶν τμημάτων τῆς Ἱατρικῆς

¹ Ἐφ. Κυβ. ἀρ. 14 σελ. 90.

Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου. Πρώτη συνεδρίασις τοῦ Ἱατροσυνεδρίου ἐγένετο τὴν 25ην Ἰουλίου 1834 ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Βίμπερ, παρουσίᾳ τῶν ἱατρικῶν μελῶν Ρέζερ, Τράϊμπερ, Ν. Λεβαδέως καὶ τῶν φαρμακευτικῶν Ε. Λάνδερερ καὶ Μάν. Κατὰ τὸ διάταγμα τοῦτο ἀπετελεῖτο ἕξ ἐνὸς προέδρου, ἕξ συνέδρων (4 ἱατρῶν καὶ 2 φαρμακοποιῶν) καὶ ἐνὸς γραμματέως, διετήρησε δὲ τὴν σύνθεσιν αὐτὴν μέχρι καὶ τῆς προεδρίας τοῦ Κ. Σάββα. Τὸ Ἱατροσυνέδριον ἀπετελεῖτο τὴν 2αν Δεκεμβρίου 1836 ἐκ τοῦ Ἐνστασίου Γεωργιάδου Λευκίου, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, ὡς προέδρου, καὶ τῶν Τράϊμπερ, Ἡλίτου καὶ Βούρου, ὡς μελῶν, ἀκολουθῶν δὲ προσετέθησαν καὶ ἄλλα ἱατρικὰ μέλη. Φαρμακευτικὰ μέλη ἦσαν οἱ : Ε. Λάνδερερ, Μάν, Ι. Σαρτώριος καὶ Θ. Καβάκος.

Πλὴν τῶν πολλαπλῶς ληφθεῖσῶν ἱατρικῶν φροντίδων, διὰ τοῦ Β. Δ. τῆς 26ης Φεβρουαρίου 1838 ὠρίσθη ὁ τρόπος τῆς ἰδρύσεως τῶν φαρμακείων καὶ φαρμακοπωλείων, ἡ φαρμακευτικὴ ἐπιθεώρησις, ὁ φαρμακευτικὸς φόρος καὶ ἐκλήθησαν εἰς ἐξετάσεις οἱ ἀσχοῦντες τὴν φαρμακευτικὴν. Ἀπηγορεύθη ἐπίσης ἡ ἀσκησις τῆς φαρμακευτικῆς εἰς ἀπίερους ταύτης, εἰς ἄλλους δὲ παρεσχέθη προσωρινὴ ἄδεια μέχρις οὗ ἰδρυσθῶσι φαρμακεία ὑπὸ ἐπιστημόνων φαρμακοιῶν. Πρῶτοι ἐπιστήμονες φαρμακοποιοί, λαβόντες ἄδειαν τοῦ Ἱατροσυνεδρίου ἦσαν οἱ Ν. Ζαβιτσάνος, Θ. Καβάκος, Ὁρλάνδος κλπ. Τὸ Ἱατροσυνέδριον προέβη εἰς ἐνεργείας διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τῆς φαρμακολογίας καὶ τῆς φαρμακοποιίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καὶ τὴν ἰδρυσιν ἰδίας φαρμακευτικῆς Σχολῆς. Ὁ καθηγητὴς Ν. Κωστής τὴν 11ην Αὐγούστου 1839 δι' ἐγκριθέντος ὑπομνήματός του ὑπέδειξεν εἰς τοὺς ἀρμοδίους τὴν ἰδρυσιν ἕδρας «φαρμακευτικῆς». Εἰς ἐξετάσεις ἐγένοντο δεκτοὶ οἱ σπουδάσαντες ἐπὶ διείαν εἰς ἀνεγνωρισμένην φαρμακευτικὴν σχολὴν. Τέλος ὁ Βούρος ἐπέισε τὸ Ἱατροσυνέδριον, ἵνα συστήσῃ εἰς τὴν γραμματεῖαν τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, ὅπως ἰδρῦσῃ «τακτὴν φαρμακευτικὴν σχολὴν» μετὰ καθηγητὰς τὸν Λάνδερερ διὰ τὴν φαρμακολογίαν καὶ τὴν φαρμακευτικὴν ἐργασίαν, τὸν Φράας διὰ τὴν φαρμακευτικὴν βοτανικὴν καὶ τὸν Πάλλην ἢ τὸν Κωστὴν διὰ τὴν τοξικολογίαν. Ἡ ἄδεια τῶν ἀποφοίτων τῆς φαρμ. σχολῆς εἶχεν ὡς ἑξῆς : «Ὁ ἕξ. . . ἑτῶν. . . ἀκούσας εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστήμιον τοῦ Ὁθωνος τὴν χημείαν, τὴν φυσικὴν, τὴν φυσικὴν ἱστορίαν, τὴν βοτανικὴν, τὴν τοξικολογίαν καὶ τὴν φαρμακευτικὴν καὶ ἐξετασθεὶς παρὰ τοῦ Ἱατροσυνεδρίου θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς λαμβάνει τὴν ἄδειαν τοῦ μετέρχεσθαι ἀκωλύτως τὴν φαρμακευτικὴν ἐντὸς τοῦ Ἑλλ. κράτους, δὲν δύναται ὅμως νὰ συστήσῃ ἰδιαιτερον φαρμακοπωλεῖον, εἰμὴ ὅσον τοῦτο ἐπιτρέπεται παρὰ τοῦ νόμου». Ὁ ὄρκος τῶν φαρμακοποιῶν, ἐντολῇ τοῦ Ἱατροσυνεδρίου (4 Δεκεμβρίου 1842) συνετάχθη ὑπὸ τοῦ Λάνδερερ. Διὰ τὰς ἐξετάσεις τῶν φαρμακοποιῶν ἠγοράσθησαν συλλογαὶ φαρμάκων καὶ βοτανῶν. Ἐξετάσεις τῶν πρώτων μαθητευ-

σάντων διεξήχθησαν από τῆς 9ης Μαρτίου 1836. Περί τῶν βοηθῶν τῶν φαρμακείων ἐλήφθησαν μέτρα τὴν 20ῃν Νοεμβρίου 1842.

Τὸ Ἰατροσυνέδριον ἔκρινε πρόσφορον τὴν σύνταξιν Ἑλληνικῆς Φαρμακοποιίας καὶ ἀνέθεσεν εἰς τοὺς Λάνδερερ, Σαρτώριον καὶ Βοῦρον τὴν συγγραφὴν τοῦ ἐπισήμου τούτου βιβλίου, ὅπερ κατετέθη τὴν 29ῃν Νοεμβρίου 1837 καὶ κατέστη ἡ πρώτη Ἑλληνικὴ Φαρμακοποιία, ἰσχύσασα μέχρι τοῦ 1924, ὅτε ἐξεδόθη ἡ δευτέρα ἔκδοσις. Τὸ σωματεῖον τοῦτο ἐμελέτησε τὰ τῆς ἐμπορίας τῶν φαρμάκων, ἐξέδωκε διατίμησιν αὐτῶν, ἠσχολήθη περὶ τῆς νοθεύσεως καὶ τῆς δοκιμασίας τῶν πωλουμένων φαρμάκων καὶ κατεπόλεμησε τὰ κυκλοφοροῦντα μυστήρια φάρμακα καὶ τέλος ἐμερίμνησε διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν φαρμακευτικῶν φυτῶν. Τὸ 1835 συνεζητήθη σχέδιον ἀνεγέρσεως καταστήματος τῶν ἱαματικῶν λουτρῶν ἐν Κύθνῳ καὶ βραδύτερον ἐλήφθη μέριμνα καὶ δι' ἄλλας λουτροπόλεις, ὃ δὲ Λάνδερερ τὴν 1ῃν Μαρτίου 1840 παρουσίασε τεῦχος περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι μεταλλικῶν ὑδάτων.

Τὸ Ἰατροσυνέδριον διετηρήθη ἐπὶ μακρὸν ἀπαρτιζόμενον ἐξ 7 μελῶν, ὧν 5 ἱατρικὰ καὶ 2 φαρμακευτικὰ ὡς καὶ ἕκ τινων προσέδρων μελῶν. Τὸ ἐπιστημονικὸν τοῦτο σωματεῖον ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας ὑπῆρξεν ὁ ἄγρυπνος ἔφορος τῆς Δημοσίας Ὑγιεινῆς. Οἱ συνέδροι τοῦ εἰργάσθησαν ἀμισθὶ καὶ συνέταξαν πλῆθος ὑγειονομικῶν νομοθετημάτων. Ὑπήγετο εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ διὰ τοῦ νόμου 346 τῆς 6ης Νοεμβρίου 1914 πρωτοβουλία τοῦ Προέδρου αὐτοῦ Κ. Σάββα, μετωνομάσθη εἰς **Ἀνώτατον Ὑγειονομικὸν Συμβούλιον** καὶ ὑπάγεται σήμερον εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Ὑγιεινῆς. Ἀποτελεῖται ἐκ πολλῶν τακτικῶν καὶ ἐκτάκτων συνέδρων ἱατρῶν, φαρμακοποιῶν, χημικῶν κλπ. ἀνηκόντων εἰς διάφορα τμήματα εἰς τὰ ὁποῖα συζητοῦνται τὰ ζητήματα τῆς δημοσίας Ὑγιεινῆς, ἀναλόγως τῆς ἀρμοδιότητος ἐκάστου τμήματος.

Πρόεδροι διετέλεσαν οἱ Βίμπερ, Ἀναστάσιος Γεωργιάδης Λευκίας, Ἰωάννης Βοῦρος, Δημήτριος Ὀρφανίδης, Μιχαὴλ Χατζημιχάλης, Κωνσταντῖνος Σάββας, Κωνσταντῖνος Λοῦρος, Μενέλαος Σακόρραφος, Γεώργιος Φωτεινός, νῦν δὲ διατελεῖ ὁ κ. Γεώργιος Ἰωακείμογλου. Πάντες οὗτοι ὑπῆρξαν ἱατροὶ καὶ καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου, πλὴν τοῦ πρώτου ὅστις ἦτο μόνον ἱατρός.

Μόνιμα φαρμακευτικὰ μέλη του διετέλεσαν οἱ Ξ. Λάνδερερ, Μάν, Ἰ. Σαρτώριος, Θ. Καβᾶκος, Σ. Κρίνος, Α. Βουσαῆς, Α. Βουρνάζος, Θ. Σταθόπουλος καὶ [Ε. Ἐμμανουήλ. Ἐρετὰ δὲ οἱ ἐκάστοτε πρόεδροι τοῦ Πανελληνίου Φαρμακευτικοῦ Συλλόγου καὶ τοῦ Φαρμακευτικοῦ Συλλόγου Ἀθηνῶν. Γενικοὶ γραμματεῖς του διετέλεσαν οἱ Ἰ. Βοῦρος, Β. Πατρικίος, σήμερον δὲ ὁ Ἐμμ. Ἐμμανουήλ. Γραμματεὺς εἶναι ὁ κ. Χ. Ἀγορόπουλος.

ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΟΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους φαίνεται ὅτι ἡ ἴδρυσις φαρμακείων ἦτο περίπου ἐλευθέρα, ἔαν ὁ φαρμακοποιὸς ἦτο «ἐγκριτος», δηλαδή ἔαν εἶχεν ἔγγραφα πιστοποιοῦντα τὸν ἐπιστημονικὸν αὐτοῦ καταρτισμὸν (Β. Δ. τῆς 7 Δεκεμβρίου 1834). Ἀπὸ τοῦ 1834 ἐξεδόθησαν Β. Διατάγματα καὶ ἐκυρώθησαν νόμοι τινὲς ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἄσκησιν τῆς Φαρμακευτικῆς. Βραδύτερον τὴν 5ην Σεπτεμβρίου 1861 ἐπεκράτησε τὸ περιοριστικὸν σύστημα διὰ τὴν ἴδρυσιν φαρμακείου καὶ ἀπητήθη ἡ ἑλληνικὴ ἰθαγένεια. Ἐθεωρήθη τὸ ἐπάγγελμα προνομιοῦχον καὶ δίδεται ἄδεια ἰδρύσεως φαρμακείου ὑπὸ τοῦ Ἄν. Ὑγ. Συμβουλίου ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ τῶν κατοίκων ἐκάστης πόλεως. Οἱ ἀλλεπάλληλοι νόμοι ἠδῆο μείωσαν τὸν δι' ἕκαστον φαρμακεῖον ἀναλογοῦντα πληθυσμὸν τῶν κατοίκων καὶ κατέληξαν διὰ τὴν ἴδρυσιν πρώτου φαρμακείου νὰ ἀπαιτοῦνται 500 κάτοικοι, δευτέρου 5.000, τρίτου ἀνὰ 6.000 (νόμος 5607 τῆς 27ης Αὐγούστου 1932 καὶ τροποπ. τοῦ 1937) ἢ πρὸς ἴδρυσιν ἄδεια χορηγεῖται ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Ἐθν. Προνοίας μετὰ πρότασιν τοῦ Ἀνωτάτου Ὑγειονομικοῦ Συμβουλίου.

Οἱ Ἕλληνες φαρμακοποιοί, κοινωνοὶ τῶν μεγάλων ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ προόδων, παρ' ὅλην τὴν διὰ διαφόρους λόγους ἐπαγγελματικὴν κακοδαίμονίαν τῶν προσεπάθησαν νὰ ἐμφανίσουν φαρμακεία καλαισθητικῶς ἄρτια, ἔχοντες δὲ δι' ἐλπίδος ὅτι ἐν προσεχεῖ μέλλοντι θὰ ἴδωμεν ταῦτα καὶ ἐπιστημονικῶς ἐφάμιλλα τῶν φαρμακείων τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης.

Φαρμακεία πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 δὲν ὑπῆρχον ἐν Ἑλλάδι. Ἀναφέρονται ἐμπειρικοὶ τινες φαρμακοτρίβαι, οἵτινες μετὰ τῶν λοιπῶν ἐμπορευμάτων ἐπώλουν καὶ φάρμακα. Αἱ γιάτρισσαι κατεῖχον ἐξ οἰκογενειακῶν κληρονομιῶν γιάτροσόφια θεραπευτικῆς καὶ ἐχορήγουν φάρμακα καὶ ἀπήγγελλον ἐξορκισμούς. Οἱ κομπογιαννῖται, ρουμελιῶται ἰδιῶται καὶ οἱ καλόγεροι ἀνελάμβανον διαφόρους θεραπείας καὶ ἰδία χειρουργικὰς. Εἰδικοὶ φαρμακοποιοὶ δὲν ὑπῆρχον. Ἀχτάριδες καὶ ψιλικάτζηδες παντοπῶλαι ὑποκαθίστων τὸ ἐπάγγελμα τοῦ φαρμακοποιοῦ. Εἰς τὸ σελάχιον τοῦ πλανοδίου κομπογιαννίτου ὑπῆρχον τὰ διάφορα πρόχειρα φάρμακα μετὰ τοῦ καλαμαρίου, τῆς κουμπούρας καὶ τῆς μαχαίρας. Ὀνομαστὸς κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως φαρμακέμπορος ὑπῆρξεν ἐν Τριπόλει ὁ κύρ-Νικολῆς Πύρλας, ὅστις ἐξέμαθε τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν χρῆσιν τῶν φαρμάκων ἐν Μάλτᾳ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὅταν ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ Ναύπλιον, περὶ τὸ τέλος τοῦ 1822, κατήλθον πολλοὶ ὁμογενεῖς ἰατροί, σπουδάσαντες εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Ἰταλίας, ἵνα προσφέρουν εἰς τὴν πατρίδα τῶν τὰς ἰατρικὰς καὶ φαρμακευτικὰς γνώσεις τῶν. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Ἀργεῖος Νικόλ. Παπαλεξόπουλος, ὁ Βρετός,

ὁ Καλογερόπουλος, ὁ Ἰθακήσιος Νικ. Μαράτος καὶ τινες ἄλλοι. Μεταξὺ αὐτῶν ἀνεφάνη καὶ ὁ Δετῶρ Πασχάλης Θεοδώρου, Μικρασιάτης, ἰατρός τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Παδοῦης. Οὗτος συνέστησεν ἐν Ναυπλίῳ τὸ πρῶτον φαρμακεῖον καὶ οὕτως ἐξησφάλισε διπλᾶ κέρδη ἐκ τῆς ἰατρικῆς καὶ τῆς παροχῆς διαφόρων φαρμάκων, ὀνομαστὰ τῶν ὁποίων παρέμειναν «τοῦ Πασχάλη τὰ χάπια», ἅτινα μετέπεσαν καὶ εἰς παροιμίαν δηλοῦσαν ἀνεκπληρώτους ὑποσχέσεις ἢ κενολογίας. Ὁ Πασχάλης προσεπάθησε νὰ ἐμφανίσῃ τὸ φαρμακεῖόν του ἄρτιον εἰς φαρμακοτεχνικὰ ὄργανα, ἐρμάρια καὶ φάρμακα, ὡς ὁ ἱστοριογράφος τῶν Ναυπλιακῶν χρονικῶν ἀναφέρει¹ ἢ δὲ κατανάλωσις τῶν φαρμάκων του ἤμειπε τὴν προσπάθειάν του. Οὗτος ἴδρυσεν εἰς τὸ παρὰ τὸ κέντρον τῆς πόλεως «Συντριβάνι» κατάστημα ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε τράπεζα μετὰ ζυγοῦ καὶ κόκκων σίτου πρὸς ζύγισιν καὶ ἰγδία ἐκ θραυσμάτων ὄλων. Ἐπίσης ὑπῆρχον ἐρμάρια μετὰ φιαλῶν περιεχουσῶν διάφορα φάρμακα. Ὁ Δετῶρ-Πασχάλης κάποτε ἐκακοποιήθη ὑπὸ τινος στρατιώτου, διότι ἐχορήγησεν εἰς αὐτὸν ἀηδὲς καθαρτικὸν καὶ ἔνεκα τούτου ἠναγκάσθη νὰ ἐπινοήσῃ τὰ καταπότιά του, ἅτινα ἐχορηγοῦντο ἀντὶ ἄλλου ποτήματος κατὰ πάσης ἀσθενείας. Τὸ κατάστημα τοῦ Πασχάλη μετέπεσε σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τὸ ὑφιστάμενον ἔτι καλνοπωλεῖον. Τὸ 1825 οἱ Ἕλληγες τῆς Τεργέστης κατιδόντες τὴν ἔλλειψιν φαρμακείων ἐν τῇ πρώτῃ τῆς Ἑλλάδος πόλει ἀπέστειλαν τὸν ἐπιστήμονα Τεργεσταῖον φαρμακοποιὸν Βονιφάτιον Μποναφίν, ὅστις ἴδρυσεν ἐν Ναυπλίῳ φαρμακεῖον, τὸ ὁποῖον διετηρήθη μέχρι σήμερον ὑπὸ τοῦ συγγενοῦς του φαρμακοποιοῦ Ἄνδρ. Κατσιά. Ὁ Μποναφίν ἤσκησεν ἐπιμελῶς καὶ φιλανθρωπῶς τὴν φαρμακευτικὴν καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ ταριχεύσας τὸν νεκρὸν τοῦ πρώτου κυβερνήτου Ἰ. Καποδίστρια. Τρίτον φαρμακεῖον ἐν Ναυπλίῳ ἱδρῦθη ὑπὸ τοῦ Μιχ. Κωτσονοπούλου, ἐκμαθόντος τὴν φαρμακευτικὴν τέχνην παρὰ τῷ πρωτεξαδέλφῳ του Νικ. Πύργα ἐν Τριπόλει. Βραδύτερον, ὅτε κατῆλθεν ὡς κυβερνήτης ὁ Καποδίστριας, ὁ ἰδιαιτερός ἰατρός αὐτοῦ Διον. Ταγιαπιέρας¹ ἔπεισε τὸν Κερκυραῖον φαρμακοποιὸν Νικ. Ζαβιτσᾶνον νὰ ἐγκατασταθῇ ἐν Ναυπλίῳ ἔνθα, ἴδρυσεν οὗτος παρὰ τὸν Ἄγ. Γεώργιον τὸ τέταρτον φαρμακεῖον. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυβερνήτου Ἀβγυοστίνος Καποδίστριας ἐγνώριζε τὸν Ζαβιτσᾶνον ὡς βοηθὸν τοῦ καθηγητοῦ τῆς Χημείας εἰς τὴν Ἴόνιον Ἀκαδημίαν τῆς Κερκύρας καὶ συνέτεινε καὶ οὗτος εἰς τὴν κάθοδον τοῦ Ζαβιτσᾶνου εἰς Ναύπλιον. Εἰς τὴν Κέρκυραν εἶχε ιδιόκτητον φαρμακεῖον «ὁ Ἀσκληπιός», εἰς δὲ τὸ Ναύπλιον ἴδρυσεν φαρμακεῖον ὑπὸ τὸν τίτλον «Γλαῦξ». Ἡ ἐπίσημος ἐφημερὶς τῆς 23 Μαΐου 1831 ὡς ἐξῆς ἀνήγγειλε τὴν λειτουργίαν τοῦ φαρμακείου: «Ὁ ἐξ Ἄρτης Νικόλαος Ζαβι-

¹ Ἰατροφιλόσοφος ἐκ Ζακύνθου γεννηθεὶς τὸ 1777 καὶ ἀποθανὼν εἰς τὴν πατρίδα του τὸ 1824. Ὁ «Ντοτὸρ Ταγιαπιέρας» ὑπέστη τὴν σάτιραν τοῦ Βηλαρά (οἱ τηγανίτες τοῦ Ταγιαπιέρα) καὶ τοῦ Σολωμοῦ εἰς τὸ «Ἰατροσυμβούλιόν» του.

τοῦνος πρώην καθηγητῆς τῆς Χημείας (sic) εἰς τὴν Ἴόνιον Ἀκαδημίαν καὶ διευθυντῆς τοῦ ἐκεῖ φαρμακοπωλείου «Ἀσκληπιῶς» ἐσύστησεν ἤδη ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, κατὰ τὴν νέαν ὁδὸν εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐθνικῶν ἐργαστηρίων, ἐν κατάστημα φαρμακοποιίας, ἡ Γλαῦξ ὀνομαζόμενον». Κατὰ τὰ πρῶτα τῆς ἐλευθερίας ἔτη ἡ αἰσχροκέρδεια ἐπὶ τῶν φαρμάκων δὲν ἦτο ἄγνωστος καὶ ὁ Καποδίστριας ἠναγκάσθη νὰ δημοσιεύσῃ εἰς τὴν ἐπίσημον ἐφημερίδα ὅτι πᾶς πελάτης φαρμακείου εἶχε δικαίωμα νὰ ζητήσῃ τιμολόγιον τῶν ἀγοραζομένων φαρμάκων του.

Ἀκολούθως ἰδρῦθησαν φαρμακεία καὶ εἰς τὰς λοιπὰς τῆς Ἑλλάδος πόλεις· ἐν Ἀθήναις τὸ τοῦ Στ. Καλαφάτη, ἀγορασθὲν ὑπὸ τοῦ Στ. Κρίνου, τὸ τοῦ Καβάκου, τὸ τοῦ Ἰταλοῦ Πιπίνου, ἀγορασθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀρ. Βουσάκη, ἐν Βυτίνῃ τὸ τοῦ Δ. Θεοφιλοπούλου, ἐν Τριπόλει τὸ τοῦ Ε. Καρζῆ καὶ ἄλλα τινά. Ὑπὸ Ἑλλήνων, σπουδασάντων ἐν Ἀθήναις, Κερκύρα καὶ ἄλλοδαπῇ, ἰδρῦθησαν πλείονα φαρμακεία ἐν Ἑλλάδι, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁποίων κατὰ τὸ 1850 ἀνήρχετο περίπου εἰς 80. Σήμερον ὁ ὅλικός ἀριθμὸς τῶν φαρμακείων καὶ φαρμακευσιῶν καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα εἶναι περίπου 1800, διευθυνομένων ὑπὸ φαρμακοποιῶν. Ἄδειαι ἀσκήσεως ἐπαγγέλματος, χορηγηθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ἰατροσυνεδρίου εἰς ἐπιστήμονας φαρμακοποιούς ἀπὸ τοῦ 1834 μέχρι τοῦ 1937 συμποσοῦνται εἰς 1978.

ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

Τὴν 5ην Ἰουνίου 1835 δώδεκα ἰατροὶ καὶ πέντε φαρμακοποιοὶ οἱ: Λάνδερρο, Μάν, Σαρτώριος, Ζαβιτσᾶνος καὶ Καβάκος ἴδρυσαν τὴν *Ἰατρικὴν Ἐταιρείαν*, εἰς τὴν ὁποίαν συνεζήτουν πᾶν ἐπιστημονικὸν καὶ ἐπαγγελματικὸν ζήτημά των. Βραδύτερον τὴν 10ην Σεπτεμβρίου 1879 εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Παρνασσοῦ¹ ἰδρῦθη ἡ *Φαρμακευτικὴ Ἐταιρεία*, συνελθόντων πρὸς τοῦτο τριάκοντα καὶ ἑνὸς φαρμακοποιῶν ἐκ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς, οἵτινες καὶ ὑπέγραψαν τὸ καταστατικὸν τῆς πρώτης συνεδριάσεως. Τὸν τίτλον «Φαρμακευτικὴ Ἐταιρεία» διετήρησαν ἐπ' ἐλάχιστον χρονικὸν διάστημα, ἀντικαταστήσαντες αὐτὸν δι' ἀποφάσεως ἐτέρας συνεδριάσεως διὰ τοῦ «*Φαρμακευτικῆ ἐν Ἑλλάδι Ἐταιρείας*», προσδίδοντες οὕτω γενικωτέραν ἔννοιαν εἰς τὴν ὀργάνωσίν των. Οἱ συνελθόντες καὶ ὑπογράψαντες τὸ καταστατικὸν ἦσαν οἱ: Κ. Κατακουζηνός, Ἰω. Ἐμμανουήλ, Κ. Ὀλύμπιος, Στ. Βαλτῆς, Ἐμ. Ξανθός, Ε. Ἀραβαντινός, Ι. Κεχαγιᾶς, Θ. Καζάκης, Ι. Κωνσταντίνου, Θ. Τσακαλώτος, Γ. Τζεράχης, Χ. Σμυρνωτόπουλος, Ἀλεξ. Γεννάδης, Γ. Παρασκευόπουλος, Β. Γεωργιάδης, Κ. Γ. Καρζῆς, Α. Βουσάκης κλπ. Ἀκολούθως προτάσει τοῦ Βουσάκη ἐπίτιμος πρόεδρος τῆς Ἐταιρείας ἐξελέγη ὁ καθηγητῆς τῆς Φαρμακευτικῆς

¹ Ἐναντι τοῦ σημερινοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν, ὁδὸς Παπαρηγοπούλου.

Χημείας Ξαβ. Λάνδερρο. Πρώτος πρόεδρος ἐγένετο ὁ Σταμάτιος Κρίνος ἰδρυτῆς τοῦ ἱστορικοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Αἰόλου φερωνύμου φαρμακείου. Ἀντιπρόεδρος ἐξελέγη ὁ Ἄρ. Βουσαῆς, Γεν. Γραμματεὺς ὁ Ι. Καζηλάρης, Εἰδ. Γραμματεὺς ὁ Περ. Ἀγγελόπουλος, Ἐλεγκτῆς ὁ Ι. Λεωντίδης καὶ ταμίας ὁ Γ. Λεώνης. Σύμβουλοι ἐξελέγησαν ὁ Α. Βασιλείου, ὁ Δ. Βαρούχας, ὁ Δ. Σουῆρος, ὁ Γρ. Βεργιώτης καὶ ὁ Α. Ραυτόπουλος.

Σκοπὸς τῆς Ἑταιρείας ἦτο ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ πρόοδος τῆς Φαρμακευτικῆς ἐν Ἑλλάδι καὶ ἡ ὑπεράσπισις τῶν συμφερόντων τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ ἰδίᾳ ἡ ἐπαγγελματικὴ ἄμυνα ἐναντίον παρεισάκτων στοιχείων καθὼς καὶ ἡ κατάχρησις τοῦ δικαίωματος ὑπὸ τοῦ Νομάρχου νὰ ἐκδίδῃ φαρμακευτικὰς ἀδείας πρὸς ζημίαν τῶν συμφερόντων τῶν φαρμακοποιῶν. Ὁ πρόεδρος Σ. Κρίνος ἐν συνεδρίᾳ τῆς Ἑταιρείας πρὸς ἐπίτευξιν τῶν ἐπιδιωκομένων σκοπῶν συνέστησεν ὡς ἔμβλημα τῶν φαρμακοποιῶν «ἰσχύς ἐν τῇ ἐνώσει». Πλὴν τῶν ἐπαγγελματικῶν συζητήσεων ἐγένοντο καὶ ἐπιστημονικαὶ ἀνακοινώσεις κατὰ τὰς συνεδρίας, ἃς ἐνεκαινίασεν ὁ πρόεδρος διὰ τῆς περὶ τῶν «Κοσμητικῶν» πραγματείας του. Ἀκολουθῶς ἐγένοντο μέλη τῆς Ἑταιρείας οἱ ὑφηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου Τιμ. Ἀργυρόπουλος, Ἄν. Δαμβέργης, οἱ βοτανικοὶ Θ. Χελδράιχ καὶ Σ. Μηλιαράκης καὶ πολλοὶ φαρμακοποιοί.

Πρῶτον μέλημα τῆς Ἑταιρείας ὑπῆρξεν ἡ ἔκδοσις περιοδικοῦ, ὃπερ ἤρchiσεν ἐκδιδόμενον ὑπὸ τὸν τίτλον «Περιοδικὸν τῆς ἐν Ἀθήναις Φαρμακευτικῆς Ἑταιρείας» ἐπιμελεῖα Π. Ἀγγελοπούλου, Δ. Βαρούχα, Κ. Βρατίμου καὶ Γ. Καντζίκη, ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου 1884, διεκόπη ὁμως μετὰ ἓν ἔτος ἡ ἔκδοσις, ἀφοῦ ἐξεδόθησαν 12 τεύχη. Πρόεδροι τῆς Ἑταιρείας διετέλεσαν οἱ ἑξῆς: 1) **Στ. Α. Κρίνος**, ἀπὸ 10 Σεπτεμβρίου 1879 μέχρι τῆς 8 Ἰουνίου 1883 (ὅτε παρητήθη), ἐκλεγείς Ἐπίτιμος Πρόεδρος. Κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς προεδρίας τοῦ Κρίνου προήδρευσε πολλάκις ὁ Ἄριστ. Βουσαῆς, ἐκλεγείς κατὰ τὴν 8 Ἰουνίου 1883 καὶ πρόεδρος, μὴ ἐπικυρωθείσης τῆς ἐκλογῆς του ὁμως, κατὰ τὰς ἀρχαιρεσίας τῆς Γεν. Συνελ. τῆς 31 Ὀκτωβρίου 1883, ὅτε ἐξελέγη ὁ 2) **Δημ. Βαρούχας**, ἀπὸ 31 Ὀκτωβρίου 1883 μέχρι τῆς 12 Μαρτίου 1897. 3) **Σταῦρος Βαλιῆς**, ἀπὸ τῆς 12 Μαρτίου 1898 μέχρι τῆς 15 Ἀπριλίου 1899. (Ἄλέξ. Γεννάδης, Προσωρινὸς Πρόεδρος κατὰ τὰς ἀρχαιρεσίας τῆς 15 Ἀπριλίου 1899). 4) **Ἰωάν. Δ. Κατσάρης**, ἀπὸ τῆς 15 Ἀπριλίου 1899 μέχρι τῆς 31 Μαΐου 1899. 5) **Κωνστ. Κατακουζηνός**, ἀπὸ τῆς 31 Μαΐου 1899 μέχρι τῆς 13 Μαρτίου 1900. 6) **Δημ. Βαρούχας**, ἀπὸ 13 Μαρτίου 1900 μέχρι τῆς 5 Μαρτίου 1901. 7) **Ἰωάν. Δ. Κατσάρης**, ἀπὸ τῆς 5 Μαρτίου 1901 μέχρι τῆς 9 Μαΐου 1907. 8) **Δημ. Βαρούχας**, ἀπὸ 9 Μαΐου 1907 μέχρι τῆς 22 Νοεμβρίου 1910, (παραμονὴ θανάτου του εἰς βαθὺ γῆρας) καὶ ἀνακήρυξις του ὡς Ἐπιτίμου Προέδρου καὶ ἰσοβίου Προέδρου τῶν Πανελλ. Φαρμακ. Συνεδρίων. 9) **Κωνστ. Ἰ. Μπασ-**

σας, από τῆς 22 Νοεμβρίου 1910 μέχρι τῆς εἰς Αἴγυπτον ἀναχωρήσεώς του, τέλος Ἰουνίου 1911. 10) **Κώστας Ἰ. Καρζῆς**, ἀπὸ τῆς 1 Ἰουλίου 1911 μέχρι τῆς 10 Φεβρουαρίου 1921. 11) **Νικήτας Μ. Δασκαλάκης**, ἀπὸ τῆς 10 Φεβρουαρίου 1921 μέχρι τῆς 2 Φεβρουαρίου 1928¹.

Γενικοὶ Γραμματεῖς τῆς Φαρμακ. Ἐταιρείας καὶ τῆς Πανελληνίου Φαρμακ. Ἐταιρείας διετέλεσαν οἱ: Ἰω. Καζιλάρης, Σταῦρ. Βαλτῆς, Ἄλεξ. Γεννάδης, Στυλ. Κορνάρος, Στεφ. Λεοντίδης, Κ. Σπυρίδης, Ν. Ὀλύμπιος, Γ. Γαροφαλίδης, Ν. Μανράκης, Θ. Λαμπρινόπουλος καὶ Πέτρ. Μπακάκος.

Ἡ «Φαρμακευτικὴ Ἐταιρεία ἐν Ἑλλάδι» βραδύτερον τὴν 31 Ἰουλίου 1894 ἐν γεν. συνελεύσει προτάσει τοῦ Δ. Βαρούχα ἐξελίχθη εἰς τὴν **Πανελληνίον Φαρμακευτικὴν Ἐταιρείαν**, ἣτις ἔδρασε μέχρι τοῦ 1928, ὅτε ἰδρύθησαν διὰ τοῦ νόμου 3601 τῆς 10 Ἰουλίου 1928 (Ἐφ. Κυβ. 119) οἱ ἀνὰ τὸ κράτος 65 **Κρατικοὶ Φαρμακευτικοὶ Σύλλογοι** περιλαμβάνοντες 1500 περίπου μέλη. Οἱ κρατικοὶ οὗτοι σύλλογοι ἀπαρτίζον δι' ἀντιπροσώπων των τὸν **Πανελληνίον Φαρμακευτικὸν σύλλογον** ἐδρεύοντα ἐν Ἀθήναις καὶ ἀποτελοῦντα ἴδιον νομικὸν πρόσωπον, οἷον καὶ οἱ Φαρμακευτικοὶ σύλλογοι. Τὰ μέλη τῆς διοικήσεώς του ἀποτελοῦνται ἐκ φαρμακοποιῶν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Πειραιεῖ ἀσκούντων τὸ ἐπάγγελμά των. Οἱ σύλλογοι οὗτοι σκοπὸν ἔχουν τὴν προάσπισιν τῶν ἐπαγγελματικῶν συμφερόντων, ἐξέδωκαν δὲ καὶ βραχύβια περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδας πρὸς ἐνημέρωσιν καὶ μόρφωσιν τῶν μελῶν αὐτῶν. Πρόεδρος τῆς πρώτης τετραετίας τοῦ Πανελληνίου Φαρμακευτικοῦ Συλλόγου ἐξελέγη ὁ Νικήτας Δασκαλάκης, τῆς δευτέρας ὁ Θεμ. Κατσούλης καὶ ἀκολούθως ἄλλιν ὁ Νικ. Δασκαλάκης μέχρι τοῦ θανάτου του (22 Σεπτεμβρίου 1943), ὅτε τὸν διεδέχθη ὁ Λ. Καρμερτζάνης.

Κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1932 ἰδρύθη καὶ ἡ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ καθηγητοῦ Ε. Ἐμμανουήλ **Ἑλληνικὴ Φαρμακευτικὴ Ἐταιρεία**, ἣς ὁ σκοπὸς εἶναι καθαρῶς ἐπιστημονικός, ἀποβλέπων εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς φαρμακευτικῆς ἐπιστήμης δι' ἀνακοινώσεων, συζητήσεων, διαλέξεων, ἀγωνισμάτων, συνεδρίων, ὡς καὶ διὰ τοῦ περιοδικοῦ της «**Ἀρχεῖα τῆς Φαρμακευτικῆς**», ἀποκλειομένης πάσης ἐπαγγελματικῆς ἢ ξένης πρὸς τὸν σκοπὸν της συζητήσεως καὶ δημοσιεύσεως. Ἡ ἐπιστημονικὴ αὕτη ἔταιρεία ἀριθμεῖ πολλὰ μέλη καὶ τοῦ διοικητικοῦ της συμβουλίου εἶναι: Πρόεδρος: ὁ καθηγητῆς Ἐμμ. Ἐμμανουήλ. Ἀντιπρόεδρος: ὁ καθηγητῆς Θ. Σταθόπουλος. Γεν. Γραμματεὺς: ὁ ὕφηγος Χρ. Ἀναλογίδης. Ταμίας: ὁ φαρμακοποιὸς Π. Κρητικὸς καὶ Σύμβουλοι: οἱ φαρμακοποιοὶ Μ. Μπακάκος, Δ. Κατσανάκης, καὶ Σ. Ἀντωνάτος. Ἐπιτροπεία τῆς συντάξεως τοῦ περιοδικοῦ της οἱ κ. κ. Ε. Ἐμμανουήλ, Χ. Ἀναλογίδης καὶ Κ. Α. Δαμβέργης.

¹ Πληροφορία κ. Κ. Καρζῆ φαρμακοποιοῦ ἐν Ἀθήναις.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Πανελληνίου Φαρμακευτικῆς Ἑταιρείας ἐδημιουργήθησαν ἐνδιαμέσως αἱ ἐξῆς βραχύβιοι ἐπαγγελματικαὶ ὀργανώσεις :

Ἑταιρεία Ἑλλήνων Φαρμακῶν (Πρόεδροι: Π. Ζαλοκώστας, Σ. Κορνάρος, Α. Ξάνθης 1902—1907).

Πανελ. Φαρμ. Ἑταιρεία τῶν νομίμων φαρμακοποιῶν (Πρόεδρος: Φ. Παπαδόπουλος (ἰδρύθη τὸ 1910).

Εἰς τὰς 16 Ἰουλίου 1915 ἐγένετο ἡ ἔνωσις τῶν δύο τότε ὑφισταμένων Φαρμ. Ἑταιρειῶν, τῆς ἀρχικῆς Πανελ. Φαρμ. Ἑταιρείας καὶ τῆς ἐκ τῶν μελῶν τῆς πρώτης ἰδρυθείσης Πανελλ. Φαρμακ. Ἑταιρείας τῶν νομίμων φαρμακοποιῶν εἰς μίαν, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν τῆς ἀρχικῆς «Πανελληνίους Φαρμακευτικὴ Ἑταιρεία».

Ἐτεροι σύγχρονοι φαρμακευτικαὶ ὀργανώσεις εἶναι ἡ **Πανελληνίους ἔνωσις ἐπιστημόνων φαρμακοποιῶν** καὶ ὁ **Σύλλογος τῶν Φαρμακεμπόρων**.

ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

Ἡ βιομηχανία τῶν χημικῶν προϊόντων γενικοῦ ἐνδιαφέροντος δύναται νὰ θεωρηθῆ ἔν Ἑλλάδι ὡς ἱκανοποιητικὴ. Τὰ ὀρυκτὰ ὀξέα, τὰ χρώματα, τὰ ἔλαια καὶ τὰ λίπη καὶ πολλὰ ἄλλα προϊόντα παρασκευάζονται παρ' ἡμῖν εἰς ποῖον καὶ εἰς ποσὸν οὐχὶ διάφορον τοῦ τῆς ἀλλοδαπῆς. Ἡ **φαρμακευτικὴ βιομηχανία** ἤρξατο περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος διὰ τῶν φαρμακοποιῶν Ἀρ. Βουσακῆ, Στ. Κρίνου καὶ Ἀθ. Κρίνου, ἀλλ' αἱ προσπάθειαι αὗται δὲν ἀπέδωκαν ποσοτικῶς ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα. Κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσιπενταετίαν ἀρχίζει νὰ ἐμφανίζεται σοβαρωτέρως ἡ βιομηχανία τῶν φαρμάκων, ἥτις ἀριθμεῖ σήμερον 8 ἐργοστάσια καὶ 40 περίπου μικρότερα ἐργαστήρια εἰς ἃ ἐργάζονται ἐπιστήμονες φαρμακοποιοὶ καὶ χημικοὶ καὶ 2.000 περίπου ἐργάται καὶ ἥτις μελλοντικῶς θὰ ἐξελιχθῆ εἰς σημαντικὸν πλουτοπαραγωγικὸν παράγοντα.

Ἐκ τῶν βιομηχανιῶν τούτων ἀναφέρομεν τὰς μεγαλυτέρας :

1) Ἑταιρεία χημικῶν λιπασμάτων ἐν Πειραιεῖ: Διευθυντῆς ὁ χημικὸς κ. Κ. Νεῦρος.

2) Χρωματοουργεῖα Πειραιῶς ἐν Νέφ Φαλήρω: Διευθυντῆς ὁ χημικὸς κ. Ε. Σακελλάριος.

3) Ἐργοστάσιον «Α. Κ. Δαμβέργης» ἐν Ἀθήναις: Διευθυντῆς ὁ χημικὸς-φαρμακοποιὸς κ. Κ. Α. Δαμβέργης.

4) Ἐργοστάσιον «Ἐκριστ» ἐν Ἀθήναις: Διευθυντῆς ὁ φαρμακοποιὸς κ. Ε. Χριστόπουλος.

5) Ἐργοστάσιον «Φαρέλ» (Κ. Νικολαΐδου) ἐν Ἀθήναις: Διευθυντῆς ὁ φαρμακοποιὸς Α. Ξάνθης.

6) Ἐργοστάσιον «Sres» ἐν Νέῳ Φαλήρῳ: Διευθυντὴς ὁ φαρμακοποιὸς κ. Α. Σταμέλος.

7) Ἐργοστάσιον «Cooper» ἐν Ἀθήναις: Διευθυντὴς ὁ φαρμακοποιὸς-χημικὸς κ. Α. Λεμός.

8) Ἐργοστάσιον «Βιοφάρμ» ἐν Ἀθήναις: Διευθυντὴς ὁ χημικὸς κ. Κ. Γκέρτσος.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω βιομηχανικῶν ἐργοστασίων ὑπάρχει καὶ ἀριθμὸς φαρμακευτικῶν ἐργαστηρίων πρὸς παρασκευὴν ἰδιοσκευασμάτων μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀναφέρονται τὰ ἐργαστήρια: Κάνα, Δάφνη, Μινέρβα, Βέφε, Ζωγράφος, Κωνσταντακάτος κλπ. Πλὴν τούτων ὑπάρχουν ἔτι καὶ μικρότεροι βιομηχανία φαρμακευτικῶν προϊόντων καὶ καλλυντικῶν εἰδῶν.

Ἐγένοντο ἀπόπειραι παρασκευῆς αἰθερίων ἐλαίων ἐξ αὐτοφυῶν καὶ κηπευτῶν φυτῶν ὡς καὶ παρασκευῆς κητρικοῦ ὀξέος, ἀλλ' αἱ προσπάθειαι αὗται δὲν ὑπῆρξαν βιώσιμοι μολονότι τὰ παρασκευασθέντα αἰθέρια ἔλαια ἦσαν ἐφάμιλλα τῶν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ σκευαζομένων. Ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ συλλογὴ φαρμακευτικῶν φυτῶν εἶναι παρημελημένη ἐνταῦθα. Οἱ ἐπιχειρηματίαι δὲν ἐπρόσεξαν τὸν πλοῦτον τοῦτον τῆς Ἑλλάδος. Τὸ τρυγικὸν ἀσβέστιον τῶν οἰνοβυτίων ἡμῶν εἰς μεγάλα ποσὰ ἀποστέλλεται εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν πρὸς λήψιν τοῦ τρυγικοῦ ὀξέος καὶ πολλαὶ ἄλλαι πρῶται ὕλαι τῆς πατρίδος μας θὰ ἦσαν πρόσφοροι διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς φαρμακευτικῆς βιομηχανίας. Πλησίον τῆς παρασκευῆς τῶν εὐκόλων γαληνικῶν φαρμάκων καὶ τῆς ἀπομιμήσεως τῶν ξένων τοιούτων σὺν τῷ χρόνῳ θὰ παρατεθῆ καὶ ἡ σοβαρωτέρα βιομηχανοποίησις συνθετικῶν χημικῶν προϊόντων καὶ ἐκ φυτικῶν ὕλων. Ἡ σύγχρονος βιομηχανία τῶν φαρμακευτικῶν εἰδῶν ἐνίσχυσε σημαντικῶς τὸν ἐθνικὸν οἰκονομικὸν παράγοντα καὶ ἐπεβλήθη εἰς τὸν ἱατρικὸν κόσμον, θέλει δ' ἐπιτελέσει ἀξιοθαυμάστους προόδους, διότι ὑπάρχουν τὰ πνευματικὰ καὶ τὰ ἠθικὰ κεφάλαια, ἀρκεῖ τὸ Κράτος νὰ ἐπιδείξῃ πρὸς αὐτὴν στοργὴν καὶ ἀρωγὴν.

ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

Α'. Φαρμακευτικὸν συνέδριον ἐν Ἀθήναις.

Τοῦ πρώτου φαρμακευτικοῦ συνεδρίου ἐγένετο ἑναρξίς τὴν 15ην Φεβρουαρίου 1909 εἰς τὰ γραφεῖα τῆς Πανελλ. Φαρμακευτικῆς Ἑταιρείας, εἰς τὸ ἰσόγειον τῆς Συναίας Ἀκαδημίας, προσφωνήσαντος τοῦ Προέδρου αὐτῆς Δ. Βαρούχα.

Ἐξελέγησαν, Πρόεδρος τακτικὸς αὐτοῦ ὁ Δημήτριος Βαρούχας, Ἀντιπρόεδρος ὁ Ἀναστάσιος Π. Ξάνθης καὶ Γραμματεὺς ὁ Ν. Δ. Μαυράκης. Κατὰ τὴν ἑναρξιν ἦσαν παρόντες ἐκτὸς τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ Πει-

ραιί, περί τούς πενήκοντα ἔξ ἐπαρχιῶν φαρμακοποιοί. Κατὰ τὴν 14ην Μαρτίου παρίσταντο 230 φαρμακοποιοί, ἔξ ὄλων σχεδὸν τῶν Ἐπαρχιῶν.

Ὅμιληταὶ ὑπῆρξαν πολλοὶ δι' ἐπιστημονικὰ καὶ ἐπαγγελματικὰ θέματα, ἐκ τῶν Ἐπαρχιῶν οἱ Δ. Βαρούχας, Ν. Μαυράκης, Α. Ξάνθης, Νικήτας Δασκαλάκης, Κ. Σπυρίδης, Φίλιπ. Παπαδόπουλος, Ν. Μαρουλιανός, Δ. Ἀμπαριώτης, Κώστας Ἰ. Καρζῆς, Ἡλ. Τριανταφύλλου, Ἀλέξ. Φωκᾶς, Νικήτας Δρακωτός, Γ. Γαροφαλίδης, Κ. Γεωργιάδης, Πέτρο. Γεωργιάδης, Κ. Μπασσᾶς, Κ. Σταθαῖτος, κλπ. ἐκ τῶν τοῦ Πειραιῶς οἱ Ἀθ. Μόσχος, Δημ. Ψαρᾶς, Θεόδ. Δούνιας, Ἀλέξ. καὶ Ν. Εὐσταθίου, Περδικίδης, Κ. Σουσάνας, Π. Νάστος, Γ. καὶ Διομ. Ὁρλάνδος, Γ. Μαρκῆς, Γ. Νικολόπουλος, Κωνστ. Βράτιμος κλπ., καὶ ἐκ τῶν Ἐπαρχιῶν οἱ Κ. Χατζόπουλος (Τρικκάλων), Π. Καρνάτσος (Πατρῶν), Δ. Χρυσοστάλλης (Εὐβοίας), Σοφ. Παρθένης (Βόλου), κλπ.

Σκοπὸς τοῦ συνεδρίου ἦτο ἢ διὰ νόμου κατάργησις τοῦ δικαιώματος νὰ ἐκδίδωνται ἄδειαι φαρμακεμπορείων, ἢ ἀναγνώρισις τῶν φαρμακεμπορειῶν τῶν ἐπιστημόνων φαρμακοποιῶν εἰς φαρμακεία, ἢ τακτοποίησις τῶν ζητημάτων πληθυσμοῦ, ἀποστάσεων κλπ.

Εἰς τὰς 13 Μαρτίου 1909 ἀνακοινοῦται καὶ διὰ τοῦ τύπου, ὅτι τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Συνεδρίου θὰ κλείσουν τὰ φαρμακεία εἰς ἔνδειξιν ἀπογνώσεως καὶ θὰ παραδώσουν. . . τὰ κλειδιὰ εἰς τὸν Νικολ. Λεβίδην Ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν. Κατηρτίσθη συγχρόνως σχετικὸν Νομοσχέδιον ὑπὸ ἐπιτροπῆς ἐκ τῶν μελῶν τοῦ συνεδρίου, τὸ ὁποῖον ὑπεβλήθη εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ἐξελέγη ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν Δ. Βαρούχα, Ν. Μαυράκη, Ἀθ. Μόσχου, Φιλίπ. Παπαδοπούλου, Κ. Χατζοπούλου (Τρικκάλων) καὶ Σοφοκλῆ Παρθένη (Βόλου), ἢ ὁποία παρουσιάσθη εἰς τὸν Βασιλέα Γεώργιον Α' τὴν 26ην Φεβρ. 1909 καὶ δι' ἀναφορᾶς περὶ τῶν κακῶς κειμένων ἐν τῷ κλάδῳ, παρεκάλει αὐτόν, ὅπως διὰ τῆς ἀρωγῆς του ψηφισθῆ τὸ Νομοσχέδιον. Τοῦτο ἐψηφίσθη εἰς πρώτην ἀνάγνωσιν, ἀλλ' ἢ τότε ἐπελθοῦσα, περὶ τὰ μέσα Μαρτίου, κυβερνητικὴ κρίσις (ἦσαν τὰ προεόρτια τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Γουδί) ἐματαίωσε τὴν τελικὴν ψήφισιν. Εἰς αὐτὸ συνετέλεσε καὶ ἡ ἀντιπολίτευσις καὶ ἡ παρασκηνακὴ ἐναντίον τῆς ψηφίσεως ἐνέργεια τοῦ Ἐμπορ. Ἐπιμελητηρίου καὶ τῶν ἀνὰ τὸ κράτος ἐμπόρων Φαρμακευτικῶν εἰδῶν. Οὕτω τὸ Συνέδριον ἔληξεν ἀκάρπως καὶ ἀθροῦτως μετὰ διάρκειαν πλεόν τοῦ μηνός. Καὶ μόνον τὸ ἐπόμενον ἔτος 1910 ἐψηφίσθη, κατόπιν ἐπιμόνου καὶ ἐπιμόχθου ἐνεργείας τῆς Πανελ. Φαρμακ. Ἐταιρείας ὁ συντομώτερος ΓΦΠΒ' Νόμος, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπηγορεύθη τοῦ λοιποῦ ἢ ἐκδοσις φαρμακεμπορικῶν ἀδειῶν.

Φαρμακευτικὸν Συνέδριον Θεσσαλονίκης

Τοπικὸν φαρμακευτικὸν συνέδριον συνεκλήθη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην τὴν 9 καὶ 10 Μαΐου 1926 ὑπὸ τῶν φαρμακοποιῶν τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης. Ἡ Ὄργανωτικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ συνεδρίου ἀπετελέσθη ἐκ τῶν φαρμακοποιῶν Π. Τσόφα, Χρ. Παπανικολάου, Δ. Δημητριάδου, Β. Παπίστα καὶ Δ. Παπαεγγέλου, εἰσηγητοῦ. Πρόεδρος τοῦ συνεδρίου ἐξελέγη ὁ Χ. Παπανικολάου, Ἀντιπρόεδρος ὁ Ἰ. Προύνης, Γραμματεῖς οἱ Δ. Παπαβασιλείου καὶ Δ. Παπαεγγέλου, Πρόεδροι τῶν ἐπιτροπῶν οἱ Π. Τσόφας καὶ Δ. Δημητριάδης καὶ μέλη οἱ Σ. Φασιανός, Θ. Θεοδορίδης, Ἰ. Ὀλύμπιος, Ἰ. Κάξης, Σ. Παπαζαχαρίου, Δ. Τρέμμος, Α. Λυμπεράκης, Δ. Ζάρας. Εἰς τὸ συνέδριον, τὸ ὁπλοῖον εἶχε καθαρῶς ἐπαγγελματικὸν χαρακτῆρα, συνεζητήθησαν τὰ κάτωθι θέματα, 1) Λόγοι ἐπιβαλόντες τὴν Φαρμακευτικὴν Νομοθεσίαν καὶ ἐπιδιωκόμενοι δι' αὐτῆς σκοποί. Εἰσηγ. Παν Τσόφας. 2) Πραγματικὴ ἀπαγόρευσις τῆς ἐκμισθώσεως ἀδειῶν. Εἰσηγ. Δημ. Παπαεγγέλου. 3) Πιστὴ τήρησις τῆς Κρατικῆς διατιμῆσεως πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ συναγωνισμοῦ, οὐτινος ἄμεσον καὶ γνωστὸν ἐπακολούθημα αἱ διάφοροι νοθεῖαι καὶ ἀπομιμήσεις. Εἰσηγ. Χρ. Παπανικολάου. 4) Μείωσις ἀναλογίας Φαρμακείων ὡς πρὸς τὸν πληθυσμὸν καὶ αὐστηρὰ τήρησις ταύτης κατὰ τὴν ἔκδοσιν ἀδειῶν ἰδρύσεως Φαρμακείων. Καθορισμὸς ἀποστάσεως Φαρμακείων. Εἰσηγ. Ἀναστ. Λυμπεράκης. 5) Σύγκρισις Φαρμακευτικοῦ Ἐπαγγέλματος ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ. Εἰσηγ. Δημ. Δημητριάδης. 6) Περιορισμὸς τῶν εἰδικοτήτων. Εἰσηγ. Σολ. Ἀστεριάδης. 7) Περιορισμὸς φαρμάκων πωλουμένων ὑπὸ παντοπωλῶν καὶ ἄλλων. Εἰσηγ. Δημ. Δημητριάδης. 8) Ἐκκαθάρισις τῶν Φαρμακεμπόρων. Εἰσηγ. Στ. Τελειώνης. 9) Ἡ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ χορήγησις ἀδείας Φαρμακοποιοῦ εἰς πρακτικούς. Εἰσηγ. Εἰσηγ. Δημ. Ζάρας. 10) Κατάργησις Φαρμακείων Δήμων, Ἐποικισμοῦ καὶ Φιλανθρωπικῶν καταστημάτων καὶ ὑποκατάστασις των δι' ὄργανισμοῦ, ἐξυπηρετοῦντος πληρέστερον καὶ οἰκονομικώτερον τοὺς πράγματι ἀπόρους καὶ μόνον τούτους. Εἰσηγ. Κ. Κολοτούρος. 11) Ὁραὶ ἐργάσιμοι καὶ Κυριακὴ Ἀργία. Εἰσηγ. Στ. Καραγκουνίδης. 12) Ἐξαιρέσεις τῶν Φαρμακοποιῶν ὡς ἐπιστημόνων ἀπὸ τῶν Ἐμπορ. Ἐπιμελητηρίων καὶ ὁργάνωσις των εἰς Συνδέσμους Κρατικούς, ὅπως οἱ Ἱατρικοί. Εἰσηγ. Σόλ. Φασιανός. 13) Ἄμεσος ἐφαρμογὴ τοῦ περὶ ἐπιθεωρήσεων τῶν Φαρμακείων Νόμου. Εἰσηγ. Χρ. Παπαβασιλείου. 14) Εἰσιτήριοι ἐξετάσεις εἰς τὸ Πανεπιστήμιον μὲ ὄρισμένον ἀριθμὸν εἰσακτέων καὶ διαφώτισις τῶν μελλόντων φοιτητῶν, περὶ τῆς πραγματικῆς καταστάσεως τοῦ Φαρμ. Ἐπαγγέλματος, λόγῳ τῆς πληθῶρας Φαρμακοποιῶν. Εἰσηγ. Ἀθαν. Τσοῦκας. 15) Διαφώτισις τοῦ Κοινοῦ, ἀρχῆς γιγνομένης ἀπὸ τῶν Ἀρχῶν, περὶ τοῦ ἀμέσου καὶ ἐπιτακτικοῦ συμφέροντος τῆς Κοινωνίας ἐκ τῆς αὐστηρᾶς ἐφαρμογῆς τῶν Φαρ-

μακευτ. Νόμων. Εισηγ. Νικ. Βαλιτῆς. 16) Σύστασις ἐπιτροπῆς διαδόχου καὶ ἐκπροσώπου τοῦ Α΄Φ.Σ.Μ. Εισηγ. Θ. Δημ. Παπαευαγγέλου. 17) Σύγκλησις Πανελληνίου Φαρμ. Συνεδρίου. Εισηγ. Χρ. Παπανικολάου.

Β΄. Πανελληνίον Φαρμακευτικὸν Συνέδριον

Πρὸς τοὺς Φαρμακευτικοὺς Συλλόγους τῆς Ἑλλάδος καὶ τοὺς Ἑλληνας Φαρμακοποιούς, ἐστάλη ἡ ἐπομένη ἐγκύκλιος τὴν 8ην Ἀπριλίου 1927 ὑπὸ τῆς διοργανωτικῆς ἐπιτροπῆς :

Ἡ συνέλευσις τῆς Πανελληνίου Φαρμακευτικῆς Ἑταιρείας, ἔχουσα ὑπ' ὄψει καὶ τὴν ἐκπεφρασμένην πρὸς τοῦτο γνώμην τῶν Φαρμακευτικῶν Συλλόγων τοῦ Κράτους, ἀπεφάσισε τὴν σύγκλησιν Πανελληνίου Φαρμακευτικοῦ Συνεδρίου ἐν Ἀθήναις τὴν 15 Μαΐου 1927. Σκοπὸς τοῦ Συνεδρίου τούτου εἶναι ἡ μελέτη τῶν ἐκκρεμούντων φαρμακευτικῶν ζητημάτων καὶ ἡ ἐπιδίωξις τῆς ταχείας αὐτῶν ἐπιλύσεως, ὡς καὶ ἡ ἔρευνα τῶν αἰτίων τῆς σημερινῆς κρίσεως τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ ἡ ἐπιδίωξις τῆς ἄρσεως τούτων. Ἀποστέλλοντες Ὑμῖν τὸ πρόγραμμα τῶν συζητηθησομένων θεμάτων παρακαλοῦμεν, ὅπως τὸ ταχύτερον δηλώσητε δι' ἐπιστολῆς τὴν εἰς τὸ Συνέδριον τοῦτο συμμετοχὴν σας, ὡς καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἀντιπροσώπων σας. Ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι θὰ κατανοηθῇ καλῶς παρ' Ὑμῶν ἡ σπουδαιότης τῆς ἐπιτυχίας τοῦ Συνεδρίου τούτου, εἴμεθα βέβαιοι ὅτι θὰ θελήσητε νὰ ἀντιπροσωπευθῆτε εἰς αὐτὸ κατὰ τρόπον ἐξασφαλίζοντα οὐ μόνον τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ Συνεδρίου, ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιδιωκομένων σκοπῶν.

Ἐ. Ἐμμανουήλ, Ἀκαδημαϊκός, Καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου. Θ. Σταθόπουλος, Καθηγητῆς τοῦ Πολυτεχνείου, Ν. Δασκαλάκης, Πρόεδρος τῆς Πανελλ. Φαρμ. Ἑταιρείας, Ἀ. Εὐσταθίου, Πρόεδρος τοῦ Φαρμ. Συλλόγου Πειραιῶς. Θ. Κατσούλης, Ἀντιπρόεδρος τῆς Πανελλ. Φαρμ. Ἑταιρείας.

Πρόγραμμα τοῦ ἐν Ἀθήναις Β΄ Πανελληνίου Φαρμ. Συνεδρίου Τῆς 15 Μαΐου 1927 ἐν τῷ Βασιλικῷ Θεάτρῳ

Ἐπίσημος Δεξίωσις. Κήρυξις τῆς ἐνάρξεως τοῦ Συνεδρίου ὑπὸ τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τῆς Ὑγιεινῆς. Προσφωνήσις τοῦ Προέδρου τοῦ Συνεδρίου καθηγητοῦ κ. Ἐμμανουήλ. Εἰσηγήσις τοῦ προέδρου τῆς Πανελληνίου Φαρμακευτικῆς Ἑταιρείας. Ἀρχαιρεσίαι. Θέματα ὁμιλιῶν ἦσαν :

1) Ἡ Φαρμακευτικὴ τῆς Ἑλλάδος. (Ἐπιστήμη, σπουδαί, ἐπάγγελμα, βιβλιογραφία, φαρμακοποιία, νομοθεσία). Εἰσηγητής: Ε. Ἐμμανουήλ. 2) Εἶναι ὁ Φαρμακοποιὸς περισσότερον ἔμπορος ἢ ἐπιστήμων; Εἰσηγητής: Θ. Σταθόπουλος. 3) Σύγχρονος κατάστασις τῶν φαρμακείων καὶ προβλεπομένη ἐξέλιξις αὐτῶν. Εἰσηγητής: Α. Φωκᾶς. 4) Κρατικοὶ Φαρμακευτικοὶ Σύλλογοι. Εἰσηγητής: Θ. Κατσούλης. 5) Ἐπιθεώρησις φαρμακείων. Εἰση-

γητής: Ν. Καρζής. 6) Συγχώνευσις φαρμακείων διὰ συνεταιρισμοῦ. Εισηγητής: Δ. Γραμματᾶς. 7) Ἐκμισθώσεις ἀδειῶν. Εισηγητής: Α. Εὐσταθίου. 8) Διατίμησις καὶ ἀγορανομία. Εισηγητής: Ν. Δασκαλάκης. 9) Συνεταιρισμοὶ φαρμακοποιῶν. Εισηγητής: Ε. Ρουτζούνης. 10) Ὁ φαρμακοποιὸς ἐνισχύει τὸ ἔργον τοῦ ἱατροῦ; Εισηγηταί: Ν. Μακρίδης, Χ. Ἀναλογίδης. 11) Φαρμακευτικὰ ἰδιοσκευάσματα καὶ διαφήμισις αὐτῶν. Εισηγητής: Δ. Λοῦζος. 12) Αὐξήσις τοῦ δι' ἐν φαρμακείον πληθυσμοῦ. Ειση-

Εἰκ. 272.—Τὸ 2ον Πανελλήνιον Φαρμακευτικὸν Συνέδριον.

γητής: Α. Πελεκᾶνος. 13) Φαρμακεία φιλανθρωπικά, κοινοτικά, δημοτικά, συνεταιρισμῶν. Εισηγητής: Χ. Παπανικολάου. 14) Παραγγελιοδόχοι καὶ Φαρμακέμποροι, Φαρμακοκάπηλοι καὶ εἰδοπῶλαι. Εισηγητής: Δ. Δημητριάδης. 15) Φορολογία φαρμακείων καὶ ἐνοικιοστάσιον. Εἶναι δικαίωμα τοῦ φαρμακοποιοῦ ἡ ἀπεργία; Εισηγητής: Ν. Μαυράκης. 16) Τί προσφέρει ὁ φαρμακοποιὸς εἰς τὴν πολιτείαν καὶ τὴν κοινωνίαν καὶ πῶς ἀμείβεται. Εισηγητής: Σ. Μανιαρίζης. 17) Κυριακὴ ἀργία καὶ ὄραι ἐργασίας φαρμακείων. Εισηγητής: Π. Γιαννῆλος. 18) Ἡ φαρμακευτικὴ ἐν τῷ στρατῷ καὶ τῷ ναυτικῷ. Εισηγητής: Χ. Ἀναλογίδης. 19) Ἐξάσκησις τῆς φαρμακευτικῆς παρ' ἱατρῶν. Εισηγητής: Ἰ. Λογιᾶδης. Διατύπωσις τῶν ὑποβληθησομένων πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ὑπομνημάτων.

ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗΣ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ 1837 - 1937¹

Κατὰ τὴν πρώτην ἑκατονταετίαν ἐν τῷ Ἑθν. Πανεπιστημίῳ ἐδίδαξαν τοὺς φοιτητὰς τῆς Φαρμακευτικῆς 50 ἐν συνόλῳ καθηγηταί: Γενικὴν Χημείαν 5, Φαρμακευτικὴν χημείαν 6, Φαρμακογραφίαν ἢ Φαρμακογνωσίαν 3, Χημείαν τροφίμων 1, Φυσικὴν 6, Βοτανικὴν 6, Ζωολογίαν 6, Φυσικὴν ἱστορίαν, φυσιογραφίαν, ὄρυκτολογίαν 6, Φαρμακολογίαν 4, Τοξικολογίαν 4, Μικροβιολογίαν καὶ Ὑγιεινὴν 3.

Κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα ἀπεφοίτησαν 2471 φαρμακοποιοί: ἐκ Πελοποννήσου 790, ἐξ Ἀττικοβοιωτίας 330, ἐκ Στερεᾶς Ἑλλάδος 318, ἐκ Θεσσαλίας 169, ἐκ Μακεδονίας 130, ἐκ Θράκης 10, ἐξ Ἠπείρου 126, ἐκ νήσων Αἰγαίου 159, ἐξ Ἰονίων νήσων 150, ἐκ Κρήτης 94 καὶ ἐκ τοῦ ὑποδούλου καὶ ἐν τῇ ξένη ἑλληνισμοῦ 195. Ἐξ αὐτῶν ἄνδρες ἦσαν 2252 καὶ γυναῖκες 219. Ἐκ τῶν 2471 πτυχιούχων ἔτυχον τοῦ βαθμοῦ ἄριστα 218, λίαν καλῶς 865 καὶ καλῶς ἢ μετρίως 1388.

Ἀδείας ἀσκήσεως ἐπαγγέλματος παρὰ τοῦ Ἀνωτάτου Ὑγειονομικοῦ συμβουλίου ἔλαβον 1980 φαρμακοποιοὶ (1834—1937). Καθ' ἅπαν τὸ κράτος λειτουργοῦν σήμερον 1600 περίπου φαρμακεία.

ΔΙΔΑΚΤΟΡΕΣ ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΙΟΙ

Ἀπὸ τῆς προσαρτήσεως τοῦ φαρμακευτικοῦ τμήματος εἰς τὴν Φυσικομαθηματικὴν Σχολὴν ἐγένοντο διδάκτορες τῆς Φαρμακευτικῆς οἱ ἑξῆς:

1) **Μαρία Παπαβασιλείου** ἐξ Ἀθηνῶν με ἐναίσιμον διατριβήν: Φαρμακοχημικὴ καὶ δρογογνωστικὴ ἔρευνα τοῦ φρυτοῦ *Plantago coronopus* L. (1919). Διὰ τοῦ βαθμοῦ: Ἄριστα.

2) **Κωνσταντῖνος Μανρῆς** ἐκ Πειραιῶς με ἐναίσιμον διατριβήν: Τὸ ἑλληνικὸν χασίς, (1927). Διὰ τοῦ βαθμοῦ: Ἄριστα.

3) **Χρῆστος Ἀναλογίδης** ἐξ Ἀριτῆς με ἐναίσιμον διατριβήν: Ἡ παραγωγή καὶ ἐκμετάλλεσις αἰθερίων ἑλαίων ἐν Ἑλλάδι, (1934). Διὰ τοῦ βαθμοῦ: Ἄριστα.

4) **Ἀλκμήνη Τσεβᾶ** ἐκ Θηβῶν με διατριβήν: Περιεκτικότητα εἰς χαλκὸν ἑλληνικῶν τινῶν πρασίνων ὄπωρῶν καὶ λαχανικῶν μετὰ ἀναπρασινισμόν, (1938). Διὰ τοῦ βαθμοῦ: Καλῶς.

5) **Παναγιώτης Κρητικὸς** ἐκ Πάτμου με ἐναίσιμον διατριβήν: Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν παραγῶγων τοῦ βαρβιτουρικοῦ δξέος, (1940). Διὰ τοῦ βαθμοῦ: Ἄριστα.

¹ Π. Κρητικῶ, Ἀρχεῖα Φαρμακευτικῆς, ἔτ. 1937 φύλ. 5.

6) **Χρυσανθος Φούφας** ἐκ Πειραιῶς μὲ ἐναίσιμον διατριβήν: 'Ανατομικὴ μελέτηειδῶν τοῦ γένους Ἰβίσκος, (1940). Διὰ τοῦ βαθμοῦ: "Ἀριστα. Ἐλληνες φαρμακοποιοὶ ἐγένοντο διδάκτορες τῆς χημείας ἐν τῇ ἕνῃ οἱ κάτωθι:

1) **Πέτρος Ρουσόπουλος** μὲ τὴν διατριβήν: Über cyclische Basen aus γ, δ—Methylheptenon. Göttingen 1903.

2) **Κωνσταντῖνος Α. Δαμβέργης** μὲ τὴν διατριβήν: Über die chemischen Inhaltsstoffe des weissen Diptam. Berlin 1929.

3) **Ἀδαμάντιος Κ. Δεμῶς** μὲ τὴν διατριβήν: Contribution à l'étude Toxicologique experimentale du manganèse. Paris 1938.

4) **Γεώργιος Α. Τσατσᾶς** διδάκτωρ τῆς Χημείας μὲ τὴν διατριβήν: Etude chimique et spectrale de quelques dérivés de la série décahydronaphtalénique (1944) καὶ διδάκτωρ τῆς Φαρμακευτικῆς μὲ τὴν διατριβήν: Structure, transpositions intramoléculaire et absorption de quelques dérivés de l'acide b-butyl-tert. cinnamique Paris. (1946).

ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΙΙΑΙ ΑΝΕΠΙΣΗΜΟΙ ΚΑΙ ΕΠΙΣΗΜΟΙ

Ἡ Ἑλλάς κατὰ τοὺς πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως χρόνους ἐχρησιμοποιοῦσε τὰ διάφορα χειρόγραφα καὶ ἔντυπα γιαιτροσόφια, πολλὰ τῶν ὁποίων διεσώθησαν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν μονῶν καὶ εἰς χεῖρας ἰδιωτῶν. Ταῦτα περιεῖχον διδάγματα καὶ συνταγὰς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, Ἀράβων καὶ ἱατρῶν τοῦ Μεσαίωνος, δὲν ἦσαν ὁμως ἀπηλλαγμένα κομπογιαννιτισμοῦ.

Ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τὸν τίτλον «**Φαρμακοποιία**» ἐξεδόθησαν ἑλληνιστὶ ἀνεπίσημοι Φαρμακοποιαὶ ὑπὸ ἰδιωτῶν καὶ ἐπίσημοι κρατικάι.

Ἄνεπίσημοι Φαρμακοποιαὶ ἐξεδόθησαν αἱ κάτωθι:

1) **Φαρμακοποιία Γενική** ἐκ τῶν πλέον νεωτέρων σοφῶν χημικῶν καὶ φαρμακοποιῶν συγγραφέων τῆς Εὐρώπης. Μάλιστα ἐκ τοῦ σοφοῦ χημικοῦ **Βρουνιατέλου** συνερανισθεῖσα παρὰ τοῦ σοφολογιωτάτου διδασκάλου καὶ ἱατροῦ Διονυσίου Πύρρου τοῦ Θετταλοῦ. Ἄδεια τοῦ Παναγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κ. Κυρίλλου. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1818 (Μετάφρασις ἐκ τῆς ἰταλικῆς).

2) **Ἑλληνικὴ Φαρμακοποιία ὑπὸ Γ. Β. Φ.** (Γεωργίου Φωτεινοῦ) διηρημένη εἰς τρία μέρη. Τὸ πρῶτον μέρος περιέχει «**λέξικόν τῆς Φαρμακοποιίας**» δηλ. τὰ ὀνόματα τῶν φαρμάκων ἀλφαβητικῶς ἑλληνιστὶ, λατινιστὶ καὶ τουρκιστὶ καὶ τὰς ἰδιότητας τῶν χημικῶν, φυτικῶν, ζωικῶν καὶ ὀρυκτῶν φαρμάκων. Τὸ δεύτερον περιγράφει «**συνοπτικὴν θεωρίαν τῆς χημείας**», δηλ. ἀναφέρει εἰς λαϊκοφιλοσοφικὸν ὕφος τῆς ἐποχῆς ἐνίας τῶν θεωριῶν τῆς χημείας καὶ φυσικῆς. Τὸ τρίτον «**ὄλον τὸ κατασκευαστὸν**» ἀναγράφει τὴν παρασκευὴν τῶν διαφόρων χημικῶν καὶ φαρμακοτεχνικῶν σκευασμάτων.

Ἡ Φαρμακοποιία αὕτη, ἐρανισθεῖσα ἐκ διαφόρων λατινικῶν καὶ γαλλικῶν χημικοφαρμακευτικῶν συγγραμμάτων, ἐξεδόθη ἐν Σμύρῃ τὸ 1835 καὶ ἀποτελεῖται ἐκ 538 σελίδων. Εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου προστίθεται ὑπὸ τοῦ φίλου τοῦ συγγραφέως Ρόδε «ὁ βοηθὸς τοῦ τεχνίτου», περιέχων διαφόρους βιομηχανικὰς ὁδηγίας.

3) *Φαρμακοποιία γενικὴ ὑπὸ Ἀντωνίου Καμπάνα*, διδασκάλου ἐν Φερράρα τῆς Ἰταλίας, δεκαπεντάκις τυπωθεῖσα καὶ πλουτισθεῖσα παρὰ τοῦ Λ. Μιχελιώτου. Μετεφράσθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Διονυσίου Πύρρου τοῦ Θεσσαλοῦ, τοῦ πολλὰ ἱατρικὰ καὶ φυσιοδιφικὰ βιβλία προσενεγκόντος τῇ πενιχρᾷ ἑλληνικῇ βιβλιογραφίᾳ. Ἐξετυπώθη ἐν Ἀθήναις τὸ 1850 ἐν τῷ τυπογραφίῳ Ι. Ἀγγελοπούλου. Τὸ βιβλίον τοῦτο λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἐποχῆς τῆς τυπώσεώς του, καθ' ἣν ἤκμαζεν ἡ καθαρεύουσα, μετεφράσθη εἰς ὕφος ἱατροσοφίου καὶ εἰς γλῶσσαν συναξαρίου, π.χ. «ἐπαρε στύψιν ὄσιν θέλεις...». Ἦτο δηλ. μᾶλλον βοτανολογικὸν συνταγολόγιον, ἀρκετὰ ὀγκῶδες προωρισμένον, φαίνεται πρὸς ἐξυπρητέτησιν τοῦ λαοῦ.

4) *Κώδῃς Φαρμακευτικῆς Γ. Λιβαδιώτου* φαρμακοποιοῦ. Τὸ δίτομον τοῦτο φαρμακευτικὸν ἔργον ἐξετυπώθη ἐν Κερκύρᾳ τὸ 1851—1852, ἀποτελεῖται ἐκ σελίδων (720+508) 1228 καὶ εἶναι ἐράνισμα ἐκ τῶν γαλλικῶν συγγραμμάτων Orfila, Pelletier, Robiquet, Soubeiran καὶ ἄλλων. Τὸ βιβλίον τοῦτο μετὰ πολλῆς προσοχῆς μεταγλωττισθέν, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ ἀριώτερον τῆς ἐποχῆς του, προσομοιάζον πρὸς τὴν Officine Dorvault, ἅτε περιέχον χημικὰς, βοτανικὰς καὶ φαρμακοτεχνικὰς ἀναγραφὰς, ἐξ ὧν καταφαίνεται περισσὴ ἐπιμέλεια τοῦ Κερκυραίου φαρμακοποιοῦ.

5) *Φαρμακοποιία Β. Πίντου*, φαρμακοποιοῦ. Ἐν Ἀθήναις 1881. Ἐρανισθεῖσα ἐκ τοῦ γαλλικοῦ κώδικος καὶ ἐκ τοῦ παγκοσμίου τῆς φαρμακευτικῆς ἔργου Officine Dorvault, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς πρώτη ἀπαρχὴ τῆς ἐπιστημονικῆς Φαρμακοποιίας. Κατὰ τὸ πλεῖστον μετὰ φρασῆς τοῦ Dorvault, πολλὰς παρανοήσεις καὶ κακὰς ἀποδόσεις περικλείουσα, οὐχ ἦν τὸν ὅμως ὡς ἐπιστημονικὴ προσπάθεια ἔδει νὰ τύχη καλύτερας τύχης. Ἡ εὐγενὴς προσπάθεια τοῦ συγγραφέως μεταφραστοῦ δὲν εὔρε τὴν ἀρμόζουσαν ὑποδοχὴν παρὰ τοῖς φαρμακοποιοῖς. Αἱ ὑπερχίλιαι σελίδες του (1200 ἀκριβῶς) πολὺ ὀλίγον ἐξετιμήθησαν ἐν τῇ ἀγῶνῃ ἐκείνῃ διὰ τὴν βιβλιογραφίαν ἐποχῆς, οἱ δὲ φαρμακοποιοὶ προσέτρεχον εἰς τὰ ἀρχαῖα τοῦ Λάνδερερ βιβλία καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἀξιεπαινον προσπάθειαν τοῦ Πίντου.

6) *Φαρμακοποιία τοῦ Γερμανικοῦ κράτους*, ἔκδοσις τρίτη, ἐξελληνισθεῖσα ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Θ. Ἀφεντούλη καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἀποπερατωθεῖσα ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Α. Χρηστομάνου (1893). Ἐν τῷ προλόγῳ προμαντεύων ἀπαισιοδόξως πως ὁ ἀοίδιμος σοφὸς Ἀφεντούλης ὅτι ἡ ἔκδοσις ἐπισήμου Φαρμακοποιίας δὲν θὰ γίνῃ ἐν προσεχεί μέλλοντι δικαιολογεῖ τὴν μετάφρασίν του, εἰς τὴν ὁποίαν παρεκινήθη ἐκ τῆς ματαιώσεώς

τῆς συντάξεως ἑλληνικῆς Φαρμακοποιίας λόγω ἀσυμφωνίας τῶν καταρτισθεισῶν οὐχὶ ἅπαξ ἐπιτροπειῶν. Ἀναμφιβόλως ἡ μετάφρασις αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς τὸ πρῶτον ἀνεπίσημον εὐδόκιμον φαρμακευτικὸν ἔργον. Δυστυχῶς ὁμως δὲν ἐπεκράτησε, λόγω τῆς παρ' ἡμῖν πολυφαρμακίας. Οἱ πλείστοι τῶν ἡμετέρων ἱατρῶν σπουδάσαντες ἐν Γαλλίᾳ ἀνέγραφον τὰ τοῦ Γαλλικοῦ κώδικος φάρμακα, ἄλλοι δ' ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ, ἐπεζήτησαν τὰ φάρμακα τῶν ἐκεῖ Φαρμακοποιῶν, ἅτινα ἡ μετάφρασις Ἀφεντούλη δὲν περιεῖχεν, οὕτω δὲ τὸ βιβλίον τοῦτο κατετάχθη εἰς τὰς εὐγενεῖς προσπαθείας τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας.

7) *Φαρμακοποιία Α. Κ. Δαμβέργη*. 1899. Ἔχων ὑπ' ὄψιν ὁ καθηγητῆς Δαμβέργης τὴν ἔλλειψιν φαρμακοτεχνικοῦ βιβλίου, ἐξυπηρετοῦντος τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας ἀπαιτήσεις τῆς παρ' ἡμῖν συγχρόνου φαρμακευτικῆς, ἔτι δὲ καὶ ὁδηγοῦ τῶν ἀσκουμένων φοιτητῶν, προέβη εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον πλουσιωτάτου φαρμακευτικοῦ συγγράμματος, ἀναλόγου πρὸς τὸ γερμανικὸν Pharmazeutisches Manuale, περιλαμβάνοντος χημικὰ καὶ 2,700 γαληνικὰ σκευάσματα, δοκιμασίας πολλῶν φαρμάκων καὶ φαρμακευτικῶν σκευασμάτων, προεισαγωγὴν περὶ τῶν ἐν γένει φαρμακοτεχνικῶν ἐργασιῶν, τοξικολογικὰς μεθόδους ἐρεύνης, τὰς ἰσχυρούσας φαρμακευτικὰς νομοθεσίας καὶ πᾶν ὅ,τι χρήσιμον διὰ τοὺς ἀσκοῦντας τὴν φαρμακευτικὴν ἐν Ἑλλάδι, Τουρκίᾳ, Αἰγύπτῳ, Κρήτῃ καὶ Κύπρῳ. Τὸ φαρμακοτεχνικὸν τοῦτο ἐγχειρίδιον, ἐγκριθὲν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Β. Ἰατροσυνεδρίου, ὑπὸ τῆς Ἰατρικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Κρήτης καὶ ὑπὸ πασῶν τῶν ἐπισήμων ἑλληνικῶν ἀρχῶν, κατέστη δόκιμος καὶ ἀσφαλῆς ὁδηγὸς τῶν Ἑλλήνων φαρμακοποιῶν.

8) *Φαρμακοποιία Α. Κ. Δαμβέργη*. Ἐκδοσις II, 1909. Ἡ εὐμενὴς ὑποδοχὴ τῆς πρώτης ἐκδόσεως ἠνάγκασε τὸν καθηγητὴν Δαμβέργην νὰ προβῆ εἰς δευτέραν ἐλεξιργασμένην ἔκδοσιν τοῦ ἔργου του. Ἐν τῇ ἐκδόσει ταύτῃ ἀναγράφονται πάλιν προεισαγωγικῶς αἱ φυσικαὶ καὶ χημικαὶ φαρμακοτεχνικαὶ ἐργασίαι, ὁ καταρτισμὸς τοῦ φαρμακείου, οἱ νόμοι καὶ τὰ διατάγματα, τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν φαρμακευτικὴν, καὶ περιγράφονται ἐν τῷ εἰδικῷ μέρει μόνον τὰ φαρμακοτεχνικὰ σκευάσματα 3,415 τὸν ἀριθμὸν, οὐχὶ δέ, ὡς ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει, τὰ χημικὰ φάρμακα, αἱ δοκιμασίαι, αἱ ἔρευναι κλπ. Ὁ συγγραφεὺς μετ' ἐπιμελείας περισσῆς συνέλεξεν ἐκ τῆς Γαλλικῆς, Γερμανικῆς καὶ Ἀγγλικῆς Φαρμακοποιίας, ὡς καὶ ἐκ τῶν φαρμακοτεχνικῶν ἐγκολπίων τῶν τε φαρμακευτικῶν συλλόγων καὶ συγγραφέων πᾶν, ὅ,τι μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀνεγράφετο. Τὸ τέλος τοῦ ἔργου ἐπισφραγίζει πεντηκοντὰς χρήσιμων πινάκων. Ἡ ἔκδοσις αὕτη ἐξυπληρέτησε ἐπὶ μακρὸν τὴν φαρμακευτικὴν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἱκανοποίησε τὴν παρ' ἡμῖν συνταγογραφίαν τῶν εἰς τὰ διάφορα κράτη τῆς Ἑσπερίας σπουδασάντων ἱατρῶν.

9) *Φαρμακοποιία — Φαρμακοτεχνία* Έμ. Ί. Έμμανουήλ. Έν Αθήναις 1931. Σχήμα μέγα 8ον, σελ. 1414. Τò έργον τούτο άποτελεί έράνισμα τών επικρατεστέρων έπισήμων Φαρμακοποιών ώς και τών γαλλικών, γερμανικών και άγγλογλώσσων φαρμακοτεχνικών έγχειριδίων. Διαλαμβάνει τās φαρμακοτεχνικάς εργασίας μετ' εικώνων και περιέχει πάντα τὰ γαληνικά φάρμακα. Αναγράφεται ό καταρτισμός του φαρμακείου, περιλαμβάνεται ή συνταγολογία και περιέχονται πολύγλωσσα λεξιλόγια φαρμάκων και άντεβλήτων, πίνακες ήρωικών φαρμάκων, δόσεων, φαρμ. νομοθεσία κλπ.

Έπίσημοι Φαρμακοποιίαι του ήμετέρου Κράτους είναι αί εξής.

1) *Έλληνική Φαρμακοποιία*. Είναι ή κατά τò 1837 συνταχθεΐσα έλληνιστί και λατινιστί υπό τών άειμνήστων Ί. Βούρου, Ιατρού, καθηγητού τής ειδικής παθολογίας και θεραπευτικής και Ιατροσυμβούλου, Ξ. Λάνδερερ, καθηγητού τής Φαρμακευτικής Χημείας και Ιατροσυμβούλου, και Ί. Σαρτωρίου, αύλικού φαρμακοποιού. Ήτο δ' αύτη ώς επί τò πλείστον μετάφρασις τής Βαυαρικής Φαρμακοποιίας, εμπλουτισθεΐσα διά τινων παρατηρήσεων και ξενογλώσσου όνοματολογίου τών φαρμάκων. Τò 1868, έπειδή έξηντλήθη ή έκδοσις αύτη, άνετυπώθη τή φροντίδι του καθηγητού Λάνδερερ, όστις προσέθηκεν αύτοβούλως έτερα τινά φάρμακα και κατέγραψε τās έλληνικάς Ιαματικάς πηγάς, κατάλογον δηλητηρίων και άντιδότων και λεξιλόγιον έτυμολογικόν τών φαρμάκων. Αμφότεραι αί έκδόσεις αύται, λίαν πρακτικά βιβλία, έξυπηρετήσαν έπιτυχέστατα τούς τήν φαρμακευτικήν θεραπεύοντας μέχρι τής έμφανίσεως τών βιβλίων του άοιδίμου Δαμβέργη. Η πρώτη έκδοσις τής Έλληνικής Φαρμακοποιίας συνεπέφερε τò 1838 και τήν πρώτην έπίσημον διατίμησιν τών φαρμάκων, εκ 32 σελίδων άποτελουμένην, κατ' έγκρισιν του Βασιλικού Ιατρικού Συμβουλίου.

Κατά τò 1854, ύπουργούντος του Άλεξ. Μαυροκορδάτου, συνεστήθη έπιτροπεία εκ τών Ί. Βούρου, προέδρου, Σ. Δ. Κρίνου και Λ. Σαρτωρίου, Ιατροσυνέδρων, ίνα συμφώνως πρòς τās προόδους τής φαρμακευτικής και τās άπαιτήσεις τής συγχρόνου Ιατρικής άναθεωρήση τήν κατά τò 1838 συνταχθεΐσαν έλληνικήν Φαρμακοποιίαν. Άγνωστον όμως διατί, ούδεν κατώρθωσεν ή έπιτροπεία αύτη. Ο καθηγητής Ζαβιτσαños εν τῷ περιοδικῷ του «Φαρμακευτικόν δελτίον» έγραψε κατά τόν Μάρτιον και Ίούνιον του 1871 άρθρα ύποδεικνύων τήν σύνταξιν νέας Έλληνικής Φαρμακοποιίας και εκάκιζε τούς άρμοδίους διά τήν ραθυμίαν των αύτήν. Έκτοτε και έτερα πολυμελεις έπιτροπείαι συνεκροτήθησαν, εις ούδεν καταλήξασαι ένεκα διαφωνιών. Κατά Μάιον του 1907 συνεστήθη έπιτροπεία εκ τών Α. Δαμβέργη, καθηγητού, Π. Ζαλοκώστα, ειδ. οικ. έπιθεωρητού, και Γ. Ματθαιοπούλου, ύφηγητού, πρòς σύνταξιν έπίσημου Φαρμακοποιίας του Έλληνικού κράτους. Μετά τινας όμως ήμέρας άνεστάλη ή διαταγή του

ὑπουργοῦ τῶν Ἑσωτερικῶν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τῆς ἐμφανίσεως τῆς διεθνoῦς Φαρμακοποιίας, ἣν καὶ ἡμεῖς θὰ ἀπεδεχόμεθα.

2) **Ἑλληνικὴ Φαρμακοποιία II.** Ἐπειδὴ, ὡς φαίνεται, ὁ χρόνος διὰ τὴν ἐκδοσιν τῆς Διεθνoῦς Φαρμακοποιίας δὲν θὰ εἶναι σύντομος, ἡναγκάσθη ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ὅπως καταρτίσῃ ἐξ 22 μελῶν ἐπιτροπέαν πρὸς σύνταξιν τῆς 2ας ἐπισημοῦ Ἑλληνικῆς Φαρμακοποιίας. βιβλίου ἀπαραιτήτου διὰ πολιτισμένον κράτος, ὅπερ κατὰ συνθήκην ἀλλαγῶ ἀναθεωρεῖται κατὰ δεκαετίαν. Διὰ τοῦ Β. Δ. τῆς 20 Δεκεμβρίου 1917 ὑπουργοῦντος ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἑσωτερικῶν τοῦ Ἐμ. Ρέπουλη καθηρτίσθη ἐπιτροπὴ πρὸς σύνταξιν τῆς Ἑλληνικῆς Φαρμακοποιίας ἐκ τῶν ἐξῆς ἱατρικῶν, φαρμακευτικῶν καὶ χημικῶν μελῶν :

1) **Κ. Σάββας**, Πρόεδρος τοῦ Ἱατροσυνεδρίου, καθηγητῆς τῆς Ὑγιεινῆς καὶ Μικροβιολογίας ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ. 2) **II. Μανούσος**, Ἀντιπρόεδρος τοῦ Ἱατροσυνεδρίου, γενικὸς ἀρχίατρος τοῦ στρατοῦ. 3) **N. Καλλικούνης**, Ἐκτακτὸν μέλος τοῦ Ἱατροσυνεδρίου, Καθηγητῆς τῆς Φαρμακολογίας ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ. 4) **X. Μαλανδρίνος**, Τακτικὸν μέλος τοῦ Ἱατροσυνεδρίου, Καθηγητῆς τῆς Παιδιατρικῆς ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ. 5) **M. Σακόρραφος**, Τακτικὸν μέλος τοῦ Ἱατροσυνεδρίου, Καθηγητῆς τῆς ἱατρικῆς κλινικῆς ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ. 6) **Σ. Διβιεράτος**, Τακτικὸν μέλος τοῦ Ἱατροσυνεδρίου, Καθηγητῆς τῆς ἱατρικῆς κλινικῆς ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ. 7) **I. Γεωργιάδης**, Τακτικὸν μέλος τοῦ Ἱατροσυνεδρίου, Καθηγητῆς τῆς Ἱατροδικαστικῆς καὶ Τοξικολογίας ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ. 8) **B. Μπένσης**, Καθηγητῆς τῆς Εἰδικῆς Νοσολογίας ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ. 9) **B. Πατρίκιος**, Τακτικὸν μέλος καὶ Γραμματεὺς τοῦ Ἱατροσυνεδρίου. 10) **Σ. Λοντᾶς**, Ἐκτακτὸς καθηγητῆς τῆς Φυσιολογίας ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ. 11) **X. Καναβατζόγλου**, Τακτικὸν μέλος τοῦ Ἱατροσυνεδρίου, Ἀρχικτηνίατρος τοῦ στρατοῦ.

1) **A. Κ. Δαμβέργης**, Τακτικὸν μέλος τοῦ Ἱατροσυνεδρίου, Καθηγητῆς τῆς Φαρμ. Χημείας ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ. 2) **Γ. Ματθαίουπουλος**, Τακτικὸν μέλος τοῦ Ἱατροσυνεδρίου, Καθηγητῆς τῆς Ὄργανικῆς Χημείας ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ. 3) **A. Βουρνάζος**, Τακτικὸν μέλος τοῦ Ἱατροσυνεδρίου, Καθηγητῆς τῆς Χημικῆς Τεχνολογίας ἐν τῷ Ἐθν. Μετσοβίῳ Πολυτεχνείῳ. 4) **Θ. Σταθόπουλος**, Τακτικὸν μέλος τοῦ Ἱατροσυνεδρίου, Ἐπιφαρμακοποιὸς τοῦ Στρατοῦ. 5) **II. Ζαλοκώστας**, Διευθυντῆς τοῦ Χημικοῦ Ἐργαστηρίου τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν. 6) **T. Κομνηνός**, Ἐπιμελητῆς τοῦ Φαρμ. Χημείου τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου. 7) **E. Ἐμμανουήλ**, Ἐπιμελητῆς τοῦ Φαρμ. Χημείου τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου. 8) **Κ. Καρζῆς**, Φαρμακοποιός, Πρόεδρος τῆς Πανελλ. Φαρμ. Ἐταιρείας. 9) **N. Καρτεράκης**, φαρμακοποιός. 10) **A. Φωκᾶς**, φαρμακοποιός. 11) **Σ. Βαλιτῆς**, φαρμακοποιός.

Πρόεδρος τῆς ἐπιτροπείας ἐξελέγη ὁ Κ. Σάββας, ἡ ὁποία κατήρτισε τὸ πρόγραμμα τῆς ἐργασίας, καθώρισε τὰ ἀναγραφόμενα ἐν τῇ Φαρμακοποιῷ φάρμακα ἐπὶ τῇ βάσει πίνακος συνταχθέντος ὑπὸ τοῦ Ε. Ἐμμανουήλ ἐκ τῶν ἐπικρατεστέρων ξένων Φαρμακοποιῶν, ἐξέλεξε δὲ τέλος εἰδικὴν ὑποεπιτροπεῖαν, ἣτις ἀνέλαβε τὴν συγγραφὴν τῶν ἀρθρῶν τῆς νέας Φαρμακοποιίας. **Ἀντιπρόεδροι** ἐξελέγησαν οἱ Α. Κ. Δαμβέργης καὶ Ι. Γεωργιάδης καὶ **Γραμματεὺς** ὁ Ε. Ἐμμανουήλ.

Ἡ ὑπεπιτροπεῖα τῆς συγγραφῆς κατηρτίσθη ἐκ τῶν Σάββα, Δαμβέργη, Ματθαίου, Γεωργιάδου, Βουρνάζου, Κομνηνοῦ, Καναβατζόγλου, Δοντᾶ, Σταθοπούλου, Καρζῆ, Φωκᾶ καὶ Ἐμμανουήλ. Ἡ συγγραφὴ τῆς ὕλης διενεμήθη ὡς ἑξῆς:

α) Διὰ τὰ εἰσαγωγικὰ	A. Κ. Δαμβέργης
β) Διὰ τὰ χημικὰ φάρμακα	{ Ὕργανικὰ A. Κ. Δαμβέργης
	{ » Γ. Ματθαίουπουλος
	{ » Τ. Κομνηνός
	{ Ἀνόργανα A. Βουρνάζος
γ) Διὰ τὰ φυτικὰ καὶ ζωικὰ φάρμακα	{ A. Κ. Δαμβέργης
	{ A. Φωκᾶς Α—Ι
	{ E. Ἐμμανουήλ Μ—Ζ
δ) Διὰ τὰ φαρμακοτεχνικὰ σκευάσματα	{ A. Κ. Δαμβέργης
	{ Θ. Σταθόπουλος
	{ Κ. Καρζῆς
ε) Διὰ τὰ μικροβιολογικὰ προϊόντα (ὄρους, ἐμβόλια κλπ.)	K. Σάββας
στ) Διὰ τὰ ὁποθεραπευτικὰ σκευάσματα καὶ μεγίστας δόσεις	Σ. Δοντᾶς
ζ) Διὰ τὰ δηλητήρια, τὰς θανατηφόρους δόσεις, τὰ ἀντίδοτα καὶ τὰς πρώτας βοηθείας	I. Γεωργιάδης
η) Διὰ τὰ κτηνιατρικὰ φάρμακα καὶ μεγίστας δόσεις ζώων	X. Καναβατζόγλου

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς συντάξεως ἀπέθανεν ὁ καθηγητὴς Δαμβέργης, ὅστις δὲν προέφθασε νὰ παραδώσῃ τὸ ἀνατεθὲν εἰς αὐτὸν ἔργον. Παρητήθησαν τῆς συγγραφῆς οἱ Α. Βουρνάζος καὶ Γ. Ματθαίουπουλος· ἀντ' αὐτῶν δ' ἀνέλαβον τὴν σύνταξιν τῶν ἀνοργάνων φαρμάκων οἱ Τ. Κομνηνός, Ε. Ἐμμανουήλ, Θ. Σταθόπουλος, Α. Φωκᾶς καὶ Κ. Καρζῆς, τῶν δὲ ὀργανικῶν φαρμάκων ὁ Τηλ. Κομνηνός. Παρητήθησαν ὡσαύτως ἐκ τῆς ἐπιτροπείας οἱ Β. Μπένσης καὶ Ν. Καλλικούνης. Ἐν τῷ μεταξὺ διωρίσθησαν, καθηγηταὶ τοῦ Ἐθν. Μετσοβίου Πολυτεχνείου οἱ Τηλ. Κομνηνός τῆς Ὕργανικῆς Χημείας καὶ Θ. Σταθόπουλος τῆς Βιοματοχημείας,

τοῦ δὲ Ἐθν. Πανεπιστημίου ὁ Ἐμ. Ι. Ἐμμανουήλ τῆς Φαρμακευτικῆς Χημείας καὶ ὁ Ἄλ. Φωκᾶς ἐπιθεωρητῆς τῶν Φαρμακείων. Ὁ Ε. Ἐμμανουήλ συνέταξε τὰ εἰσαγωγικά τῆς Φαρμακοποιίας. Τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ ἔργου ἐπεμελήθησαν οἱ Τηλ. Κοιμητὸς καὶ Κ. Καρζῆς.

Δυστυχῶς ἡ πολυμελὴς ἐπιτροπεία ἠλείπει συστήματος καὶ ὁμοφωνίας ὡς ἦτο ἐπόμενον δὲν ἀπέδωκε ἔργον μελέτης καὶ πειράματος, ἀλλ' ἀντιγραφῆς καὶ ἐν πολλοῖς ἐσπευσμένον. Τούτου ἔνεκα ἡ Φαρμακοποιία αὕτη καὶ λάθη καὶ ἠλείψεις παρουσιάζει. Ὁ τολμήσας γραμματεὺς Ἐμμανουήλ νὰ προείπη τὴν κακὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἔργου, ὅτε ἔβλεπε τὴν ἐσφαλμένην πορείαν τῆς συντάξεως ἀντεκρούσθη ἀδίκως ὑπὸ τοῦ προέδρου καὶ ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῆ τοῦ βάρους τῆς γραμματείας, τῆς εὐθύνης καὶ τῆς ἐπεξεργασίας, ἀφοῦ παρέδωκεν ἅπαν τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ ἔργον. Τέλος ἐξεδόθη τὸ 1924 ἡ Ἑλληνικὴ Φαρμακοποιία παρουσιάζουσα βεβαίως τὴν εὐγενῆ προσπάθειαν, ἀλλὰ γέμουσα τυπογραφικῶν σφαλμάτων καὶ ἐπιστημονικῶν ἀβλεψιῶν. Τούτου ἔνεκα ἡ ὑπὸ τῶν ἐλλήνων φαρμακοποιῶν ὑποδοχὴ τῆς ὑπῆρξε ψυχρά.

Τὸ ἐπὶ τῆς Ὑγιεινῆς ὑπουργεῖον, κατιδὼν τὴν ἀνάγκην τῆς διορθώσεως καὶ συμπληρώσεως τῆς ἐπισήμου Ἑλληνικῆς Φαρμακοποιίας ΙΙ, κατήρτισε τριμελῆ ἐπιτροπείαν ἐκ τῶν Ἐμ. Ἐμμανουήλ, καθηγητοῦ τῆς Φαρμακευτικῆς Χημείας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ, Γ. Ἰωακείμογλου, καθηγητοῦ τῆς Φαρμακολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ, Θ. Σταθοπούλου, καθηγητοῦ τῆς Βρωματοχημείας ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ, πρὸς σύνταξιν τῆς Ἑλληνικῆς Φαρμακοποιίας ΙΙΙ. Ἐπειδὴ ὅμως μακρὸς θὰ ἀπῆτετο πρὸς τοῦτο χρόνος καὶ ψήφισις εἰδικῶν νομοθετημάτων ἀπεφασίσθη, ὅπως κυκλοφορήσῃ φυλλάδιον τοῦ ὑπουργείου τῆς Ὑγιεινῆς, ἀναγράφον τὰς διορθώσεις τῶν σφαλμάτων τῆς ἐν ἰσχύϊ Φαρμακοποιίας.

ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Εἰς τὴν πρόοδον τῆς τε ἐπιστημονικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς φαρμακευτικῆς ἀναμφιβόλως συμβάλλονται καὶ τὰ ἐκάστοτε ἐκδιδόμενα φαρμακευτικὰ βιβλία καὶ περιοδικά, ἐξ ὧν βροῖθι ἡ ἀλλοδαπή, ἐνῶ τὸνναντίον ἡ χώρα ἡμῶν δὲν δύναται νὰ διατηρήσῃ μονίμως οὐδὲ ἐν ἐπαγγελματικὸν περιοδικόν. Ἡ ἡμετέρα φαρμακευτικὴ βιβλιογραφία βεβαίως δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ πλουσία, ἀλλ' οὔτε καὶ πενιχρά. Παλαιοὶ καὶ νέοι συγγραφεῖς παρ' ὅλας τὰς ἀντιξοὺς περιστάσεις ἀμιλλῶνται, ὅπως ἐμφανίσουν ἔργα ἄρτια καὶ ἐφάμιλλα τῶν ἀλλογλώσσων τῆς Ἑσπερίας συγγραμμάτων. Ἡ Φυσικὴ, ἡ Χημεία, ἡ Φαρμακολογία καὶ ἡ Φαρμακευτικὴ ἀντιπροσωπεύονται δι' ἔργων ἁρτίων καὶ ἰσοτίμων πρὸς τὰ Γαλλικά, Ἀγγλικά καὶ Γερμανικά.

Τὰ διδακτικά ἔργα τῶν Σ. Λάνδερερ, Γ. Ζαβιτσιάνου, Α. Δαμβέργη, Τ. Κορνηνοῦ καὶ Ε. Ἐμμανουὴλ ἀντιπροσωπεύουν τὸν ἄμεσον φαρμακευτικὸν τύπον. Τὰ δὲ συγγράμματα τῶν Α. Χρηστομάνου, Θ. Ὁρφανίδη, Ν. Κωστῆ, Θ. Ἀφεντούλη, Ν. Καλλικούνη, Σ. Δοντᾶ, Γ. Ἰωακείμογλου, Ι. Γεωργιάδου, Γ. Βάφα, Α. Γεωργαντᾶ, Ι. Πύρλα, Κ. Σάββα, Ν. Μιχαηλίδου, Κ. Ζέγγελη, Γ. Ματθαιοπούλου, Σ. Γαλανοῦ, Τ. Ἀργυροπούλου, Δ. Χόνδρου, Β. Αἰγινητοῦ, Θ. Σταθοπούλου καὶ ἄλλων τινῶν συμπληρῶνουν ἐμμέσως τὴν βιβλιοθήκην τοῦ ἑλληνος φαρμακοποιοῦ. Πλὴν τῶν καθηγητικῶν ἔργων καὶ τοῦ περιοδικοῦ φαρμακευτικοῦ τύπου ἐκκλοφώρησαν καὶ πολλὰ μικρὰ ἔργα φαρμακοποιῶν καὶ ἰατρῶν πρωτότυπα καὶ εἰς μεταφράσεις.

ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Πρὶν ἢ ἐμφανισθῆ τὸ πρῶτον φαρμακευτικὸν περιοδικόν, τὸ 1871, τὴν φαρμακευτικὴν ἐξυπηρέτησαν ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ δυνατοῦ τὰ ἰατρικὰ περιοδικά, ὁ Ἀσκληπιὸς (1836—1876), ὁ Νέος Ἀσκληπιὸς (1842—1847), ἡ Ἰατρικὴ Μέλισσα (1853—1858 καὶ 1864—1865), καὶ τινὰ ἄλλα μικροτέρας διαρκείας ἐκδόσεως, ὡς ἡ Ἰατρικὴ Ἐφημερίς (1858—1859), ὁ Ἰατρὸς τοῦ λαοῦ (1860—1862) κλπ.

Ἡ περιοδικὴ φαρμακευτικὴ κίνησις ἀπὸ τοῦ 1870 ὑπῆρξε πενιχρά, παρ' ὅλας δὲ τὰς εὐγενεῖς προσπάθειάς τῶν συντακτῶν τῆς δὲν ἠδουκίμῃσεν. Εἰς ἀπάσας τὰς πεπολιτισμένας χώρας, μηδὲ τῶν Βαλκανίων ἐξαιρουμένων, κυκλοφοροῦν πλείονα περιοδικὰ τῶν κατὰ τόπους φαρμακευτικῶν συλλόγων, συμβάλλοντα οὐ μόνον εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν συνδρομητῶν, ἀλλὰ καὶ καθιστῶντα αὐτοὺς κοινωνοὺς τῶν καθ' ἑκάστην ἀναφυσόμενων ζητημάτων τῆς ἐπαγγελματικῆς σταδιοδρομίας. Καὶ ἡ παρ' ἡμῖν περιοδικὴ φαρμακευτικὴ βιβλιογραφία ἀρκετοὺς μὲν τίτλους περιοδικῶν ἔχει νὰ ἀναγράψῃ ἀπὸ τοῦ 1871, ὅτε ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον τῆς Φαρμακευτικῆς περιοδικόν, δὲν ἔχει ὅμως νὰ ἐπιδείξῃ καὶ μακροζωίαν αὐτῶν. Πᾶσαι αἱ τῶν ἐκδοτῶν εὐγενεῖς προσπάθειαι ἐμαραίνοντο τὸ δευτέρον ἔτος, κυρίως ἐλλεῖπει πόρων. Εἶναι δυστυχῶς γνωσταί, τὸ μὲν ἢ ἀδιαφορία τοῦ Ἑλλήνος πρὸς τὸ βιβλίον, τὸ δὲ καὶ ἡ ἔλλειψις συνεργατῶν ἐνισχυόντων τὸν εὐγενῆ τοῦτον σκοπόν. Εἶναι ἐπίσης ἄγνωστος παρ' ἡμῖν ἡ συμφωνία ἐν τῇ ἀρεσκείᾳ ἔργου τινός· μεμψίμοιροι καὶ οὐδέποτε εὐχαριστημένοι συζητοῦντες δύο περὶ ἔργου τινός, ὑποδεικνύουν σήμερον τρεῖς γνώμας, ἐπιφυλασσόμενοι ὅπως αὔριον τετραγωνίσουν αὐτάς. Πάντα ταῦτα ὑπῆρξαν ἀφορμαὶ τῆς κακοδαιμονίας καὶ τῆς διακοπῆς τῶν Ἑλληνικῶν Φαρμακευτικῶν περιοδικῶν.

Τὰ μέχρι τοῦδε ἐκδοθέντα περιοδικὰ τῆς Φαρμακευτικῆς εἶναι :

1) *Φαρμακευτικὸν δελτίον*. Διευθυντῆς ὁ καθηγητῆς Γ. Ζαβιτσᾶνος 1871—1876. Τομ. 4.

2) *Περιοδικὸν τῆς Ἀθήναις Φαρμακευτικῆς Ἐταιρείας*. Ἐπιτροπὴ συντάξεως: οἱ φαρμακοποιοὶ Π. Ἀγγελόπουλος, Δ. Βαρούχας, Κ. Βράτιμος, Γ. Καντζίκης, 1884. Τόμ. 1.

3) *Φαρμακευτικὴ ἐπιθεώρησις*. Διευθυντὴς ὁ καθηγητὴς Α. Κ. Δαμβέργης, 1893—1894. Τόμ. 2.

4) *Φαρμακευτικὴ πρόοδος*. Διευθυντὴς ὁ φαρμακοποιὸς Δ. Ἀμπαριώτης, 1898—1899. Τεύχη 8.

5) *Δελτίον Ἐταιρείας Ἑλλήνων Φαρμακείων*. 1902—1903. Τόμος 1 καὶ τεύχη 3. Ἐπιτροπὴ συντάξεως: Παῦλ. Ζαλοκώστας, Πέτρ. Ζαλοκώστας, Γ. Γαροφαλίδης, Κ. Μπασᾶς, Σ. Πατσόπουλος.

6) *Φαρμακευτικὴ πύξις*. 1905. Διευθυνταὶ: Ν. Δασκαλάκης, Σ. Πατσόπουλος.

7) *Φαρμακευτικὸν δελτίον φαρμακείου* Σ. Δ. Κρίνου, 1910—1911. Τεύχη 7.

8) *Φαρμακευτικὸν δελτίον*. Ἐπίσημον ὄργανον τοῦ φαρμακευτικοῦ σώματος τῆς Ἑλλάδος, Ἰούνιος καὶ Ἰούλιος 1932. Τεύχη 2. Ἐπιτροπὴ συντάξεως: Ν. Δασκαλάκης, Α. Εὔσταθίου, Κ. Καρζῆς, Θ. Λαμπρινόπουλος, Κ. Λεμπέσης, Ν. Μαυράκης, Α. Μυρίδης, Δ. Παπαεναγγέλου, Α. Σταμέλος, Μ. Χαμογεωργιάκης.

9) *Ἀρχεῖα τῆς Φαρμακευτικῆς*. Διευθυντὴς ὁ καθηγητὴς Ε. Ἐμμανουήλ. Περίοδος Α'. Ἐπίσημον ὄργανον τῆς Πανελληνίου Φαρμακευτικῆς Ἐταιρείας, 1921—1928. Τόμοι 8. Περίοδος Β'. Ἐπίσημον ὄργανον τῆς Ἑλληνικῆς Φαρμακευτικῆς Ἐταιρείας, 1932—1941. Τόμοι 10. Ὁ παγκόσμιος πόλεμος ἀνέστειλε τὴν περαιτέρω ἔκδοσιν των (1942—1944), ἥτις ἐπανήρχισε τὸ 1945 καὶ συνεχίζεται.

ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΑΙ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Φαρμακευτικαὶ ἐφημερίδες ἑβδομαδιαῖαι ἢ δεκαπενθήμεροι περιέχουσαι κυρίως ἐπαγγελματικὴν ὕλην ἐξεδόθησαν:

1) *Ἡ Φαρμακευτικὴ*. 14 Ἰουνίου 1930—1938 (Διευθ. Ε. Ρουντζούνης.)

2) *Ὁ Φαρμακευτικὸς Ἀγών*. 1 Ἀπριλίου 1934—Ὀκτώβριος 1934.

3) *Φαρμακευτικὸν Βῆμα Θεσσαλονίκης*. 8 Ὀκτωβρίου 1933—Ἀύγουστος 1935.

4) *Πανγγειονομικὴ*. 1934. 15θήμερος. Συντάχται ἰατροί, ὀδοντίατροι, κτηνίατροι καὶ ἐκ τῶν φαρμακοποιῶν Ν. Μπαζίνας.

5) *Ἐφημερίς τῶν φαρμακοποιῶν*. 15 Ἰουνίου 1936—Φεβρ. 1941 (Διευθ. Ν. Δασκαλάκης καὶ διάδοχος Α. Καραμερτζάνης).

6) *Φαρμακευτικὴ Ἄμυνα*. (Διευθυντὴς Η. Διασούρτας).

Ὁ τύπος οὗτος, ὁσάκις περιωρίζετο εἰς τὸ ἐπαγγελματικὸν καὶ ἐπιστη-

μονικὸν μέρος τοῦ προορισμοῦ του, ἐξυπηρετεῖ καλῶς τὴν τάξιν τῶν φαρμακοποιῶν. Δυστυχῶς ὅμως ἐνίοτε ἐξετρέπετο εἰς προσωπικοὺς ἀγῶνας ἀστόχους καὶ ἀσκόπους ἤκιστα συντελοῦντας εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ κλάδου καὶ τὴν εὐδωσιν τῆς Ἑλληνικῆς Φαρμακευτικῆς.

ΕΚ ΤΗΣ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ

Ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἐξεδόθησαν καὶ ἐκδίδονται πλείστοι φαρμακευτικοὶ νόμοι καὶ διατάγματα ρυθμίζοντα τὸ ἐπαγγελματικὸν καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν τῆς Φαρμακευτικῆς ἔργον. Τὰ νομοθετήματα ταῦτα ἐδημοσιεύοντο κατὰ χρονικὰ διαστήματα εἰς φυλλάδια κρατικά, εἰς τεῦχος τῆς Πανελληνίου Φαρμακευτικῆς ἑταιρείας, εἰς τεῦχος τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν, εἰς τὸ Ὑγειονομικὸν δελτίον τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν, εἰς τὰ Ἀρχεῖα τῆς Ὑγιεινῆς καὶ περιελήφθησαν εἰς τὴν Ὑγειονομικὴν νομοθεσίαν τοῦ Η. Λιακοπούλου, εἰς τὴν δίτομον Ὑγειονομικὴν νομοθεσίαν τοῦ Δ. Πομόνη, εἰς τὴν Ἱατρικὴν Δεοντολογίαν τοῦ Κ. Χαριτάκη καὶ εἰς τὴν Φαρμακοποιίαν τοῦ Ε. Ἐμμανουήλ. Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο καὶ πολῦτιμος ὁδηγὸς τῶν φοιτητῶν καὶ φαρμακοποιῶν θὰ καθίστατο καὶ διὰ τὴν γνῶσιν τῆς νομοθεσίας καὶ διὰ τὴν φαρμακευτικὴν δεοντολογίαν, ἡ κωδικοποιήσις τῆς συγχρόνου ἰσχυούσης Φαρμακευτικῆς νομοθεσίας εἰς ἴδιον τόμον καὶ ἡ ἔκδοσις αὐτοῦ διὰ τοῦ Πανελληνίου φαρμακευτικοῦ συλλόγου τῆ συνδρομῇ τοῦ ἀρμοδίου ὑπαλλήλου τοῦ Ὑπουργείου τῆς Ὑγιεινῆς.

Φαρμακευτικὴ σπουδὴ

Ἡ Φυσικομαθητικὴ Σχολὴ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ἀποτελουμένη ἐκ ὅ τμημάτων α) τοῦ Μαθηματικοῦ β) τοῦ Φυσικοῦ γ) τοῦ Φυσιογνωστικοῦ δ) τοῦ Χημικοῦ καὶ ε) τοῦ Φαρμακευτικοῦ, παρέχει τὸ πτυχίον τοῦ φαρμακοποιοῦ καὶ τὸ διδακτορικὸν δίπλωμα αὐτῆς. Πρὸς ἔγγραφὴν ἀπαιτοῦνται ἀπολυτήριον γυμνασίου ἐν ᾧ διδάσκειται ἡ λατινικὴ γλῶσσα καὶ πιστοποιητικὸν φαρμακείου ἐν τῷ ᾧ δόποιω ἐμφαίνεται ὅτι ἠσκήθη ὁ ὑποψήφιος μετὰ τὴν λήψιν τοῦ ἀπολυτηρίου καὶ συμφώνως τῷ νόμῳ ἐπὶ ἐν ἔτος καὶ ἑξάωρον ἡμερησίως. Ταῦτα ὑποβάλλονται εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Ὑγιεινῆς καὶ ἀκολούθως ὑποβάλλεται οὗτος εἰς πρακτικὰ προεισαγωγικὰ ἐξετάσεις, εἰς στοιχειώδεις γνώσεις Συνταγολογίας, Φαρμακοτεχνίας καὶ Φαρμακογνωσίας μετ' ἀναγνωρίσεως φαρμάκων τινῶν. Μετὰ τὴν ἐπιτυχῆ ταύτην προδοκιμασίαν ὁ ὑποψήφιος ὑφίσταται εἰσιτηρίους ἐξετάσεις εἰς τὰ Νέα Ἑλληνικά, τὰ Μαθηματικά, τὴν Φυσικὴν καὶ τὴν Χημείαν καὶ ἐν ἐπιτυχίᾳ ἀκολούθως ἐγγράφεται φοιτητῆς τῆς Φαρμακευτικῆς. Μετὰ τετραετεῖς σπουδὰς

καὶ ἐπιτυχεῖς τμηματικὰς ἐξετάσεις οἱ ὑποψήφιοι φαρμακοποιοὶ προσέρχονται εἰς τὰς πτυχιακὰς ἐξετάσεις των. Τὸ πρόγραμμα τῶν διδασκτέων καὶ ἐξεταστέων μαθημάτων τῶν φοιτητῶν τῆς Φαρμακευτικῆς καθωρίσθη ὡς ἔπεται διὰ τοῦ ἀπὸ 3 Νοεμβ. 1946 Β.Δ.¹

I. ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Ἔτος Α΄. Παραδόσεις. 1) Γενικῆς Φυσικῆς, 2) Ἐνοργάνου Χημείας, 3) Γενικῆς Ζωολογίας, 4) Γενικῆς Βοτανικῆς. *Φροντιστηριακαὶ ἀσκήσεις.*

1) Γενικῆς Φυσικῆς, 2) Ἐνοργάνου Χημείας. *Ἐργαστηριακαὶ ἀσκήσεις.*

1) Γενικῆς Ζωολογίας, 2) Γενικῆς Βοτανικῆς, 3) Εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Φαρμακευτικὴν Χημείαν.

Ἔτος Β΄. Παραδόσεις. 1) Ὄργανικῆς Χημείας, 2) Ὄρουκτολογίας, 3) Συστηματικῆς Βοτανικῆς. *Φροντιστηριακαὶ ἀσκήσεις.* 1) Ὄργανικῆς Χημείας. *Ἐργαστηριακαὶ ἀσκήσεις.* 1) Γενικῆς Φυσικῆς, 2) Φαρμακευτικῆς Χημείας, 3) Ὄρουκτολογίας, 4) Συστηματικῆς Βοτανικῆς.

Ἔτος Γ΄. Παραδόσεις. Φαρμακευτικῆς Χημείας, 2) Φαρμακογνωσίας, 3) Ὑγιεινῆς, 4) Μικροβιολογίας. *Φροντιστηριακαὶ ἀσκήσεις.* 1) Φαρμακευτικῆς Χημείας (Φαρμακοτεχνίας), 2) Φαρμακογνωσίας, 3) Ὑγιεινῆς, 4) Μικροβιολογίας. *Ἐργαστηριακαὶ ἀσκήσεις.* 1) Φαρμακευτικῆς Χημείας, 2) Μικροβιολογίας.

Ἔτος Δ΄. Παραδόσεις. 1) Φαρμακευτικῆς Χημείας, 2) Ἐφρημοσμένης Φαρμακογνωσίας, 3) Χημείας τροφίμων, 4) Τοξικολογίας. *Φροντιστηριακαὶ ἀσκήσεις.* 1) Χημείας τροφίμων. *Ἐργαστηριακαὶ ἀσκήσεις.* 1) Φαρμακευτικῆς Χημείας, 2) Φαρμακογνωσίας, 3) Χημείας τροφίμων, 4) Τοξικολογίας.

II. ΤΜΗΜΑΤΙΚΑΙ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

Ἔτος Α΄. 1) Γενικὴ Φυσικὴ, προφορικῶς, 2) Ἐνόργανος Χημεία, προφορικῶς, 3) Γενικὴ Ζωολογία, πρακτικῶς καὶ προφορικῶς, 4) Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Φαρμακευτικὴν Χημείαν πρακτικῶς.

Ἔτος Β΄. 1) Ὄργανικὴ Χημεία προφορικῶς, 2) Ὄρουκτολογία πρακτικῶς καὶ προφορικῶς, 3) Συστηματικὴ Βοτανικὴ πρακτικῶς καὶ προφορικῶς, 4) Γενικὴ Φυσικὴ, πρακτικῶς, 5) Φαρμακευτικὴ Χημεία πρακτικῶς. 6) Γενικὴ Βοτανικὴ προφορικῶς.

Ἔτος Γ΄. 1) Φαρμακευτικὴ Χημεία πρακτικῶς καὶ προφορικῶς, 2) Φαρμακογνωσία προφορικῶς, 3) Ὑγιεινὴ προφορικῶς, 4) Μικροβιολογία πρακτικῶς καὶ προφορικῶς.

III. ΠΤΥΧΙΑΚΑΙ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

1) Φαρμακευτικὴ Χημεία, γραπτῶς καὶ προφορικῶς, 2) Φαρμακογνωσία πρακτικῶς καὶ προφορικῶς, 3) Χημεία τροφίμων πρακτικῶς καὶ προ-

¹ Ἐφημ. Κυβ. 19 Νοεμβρίου 1946 ἀριθ. φυλ. 338.

φορικῶς, 4) Τοξικολογία, πρακτικῶς καὶ προφορικῶς, 5) Χημεία (Ἀνόργανος καὶ Ὄργανική), γραπτῶς καὶ προφορικῶς

Ἡ πρακτικὴ δοκιμασίαι εἰς τὴν Φαρμακευτικὴν Χημείαν ἀπαιτεῖ:

1) Παρασκευὴν 3 φαρμάκων (ἀνοργάνου, ὀργανικοῦ καὶ γαληνικοῦ), 2) Ποιοτικὴν ἀνάλυσιν, 3) Προσδιορισμὸν συστατικῶν οὐρῶν, 4) Ἐλεγχον φαρμάκου, 5) Δοκιμασίαν τροφίμων, 6) Ἀνίχνευσιν δηλητηρίου.

Μετὰ τὴν ἐπιτυχῆ διεξαγωγὴν τῶν πρακτικῶν καὶ γραπτῶν ἐξετάσεων προσέρχονται οἱ φοιτηταὶ εἰς τὴν προφορικὴν δοκιμασίαν τῶν καθορισθέντων μαθημάτων. Οἱ εὐδοκίμως περατώσαντες τὰς ἐπὶ πτυχίῳ αὐτῶν ἐξετάσεις γίνονται πτυχιούχοι τοῦ Φαρμακευτικοῦ τμήματος τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς.

Διδάκτορες ἀναγορεύονται τῇ εἰσηγήσει τοῦ οἰκείου καθηγητοῦ καὶ τῇ ἐγκρίσει τῆς Φυσικομαθηματικῆς σχολῆς οἱ πτυχιούχοι τῆς Φαρμακευτικῆς οἱ ἐκτελέσαντες καὶ ἐκτυπώσαντες πρωτότυπον πειραματικὴν ἐργασίαν ἀναγομένην εἰς ἓν τῶν μαθημάτων τῶν πτυχιακῶν ἐξετάσεών των. Ταύτην ὑποστηρίζει ὁ ὑποψήφιος καὶ προφορικῶς ἐνώπιον τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς. Ἡ ἀναγόρευσις τελεῖται συμφώνως πρὸς τοὺς Πανεπιστημιακοὺς νόμους.

ΝΟΜΟΣ ὑπ' ἀριθ. 206.

Περὶ τῶν πρακτικῶν ἀσκήσεων τῶν ὑποψηφίων τῆς Φαρμακευτικῆς.

Προφοιτητικὴ ἐξέτασις ὑποψηφίων.

Ἄρθρον 1.— 1. Πᾶς ἀπόφοιτος Γυμνασίου βουλόμενος νὰ σπουδάσῃ τὴν φαρμακευτικὴν ὀφείλει, μετὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ ἀπολυτηρίου, νὰ ἀσκηθῆ ἐπὶ ἓν ἔτος εἰς φαρμακεῖον πόλεως πληθυσμοῦ τοῦλάχιστον πέντε χιλιάδων κατοίκων καὶ νὰ ὑποστῆ τὴν κατὰ τὰ ἐπόμενα ἄρθρα ὀριζομένην ἐξέτασιν.

Εἰδικῶς διὰ τοὺς ἀποφοιτήσαντας κατὰ τὸ σχολ. ἔτος 1944—1945 ἢ ἐν φαρμακείῳ ἀσκήσις περιορίζεται εἰς 8μηνον.

2. Παρ' ἐκάστῳ τῶν ἐν λόγῳ φαρμακείων δὲν δύναται νὰ προσληφθῶσι πλέον τῶν δύο μαθητευομένων.

3. Ἄρα τῇ προσλήψει τοῦ μαθητευομένου ὁ φαρμακοποιὸς ὀφείλει νὰ ὑποβάλλῃ ἔγγραφον δῆλωσιν περὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐν τῷ φαρμακείῳ του μαθητεύσεως πρὸς τὸν Προϊστάμενον τοῦ Ὑγειονομικοῦ Κέντρου καὶ τὸν οἰκεῖον Ἐπιθεωρητὴν φαρμακείων.

4. Μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἐτησίας ἀσκήσεως ὀφείλει ὁ ὡς ἄνω φαρμακοποιὸς νὰ παρέχῃ ἔνορκον βεβαίωσιν ἐνώπιον τοῦ Εἰρηνοδικείου τῆς πόλεως ἐνθα λειτουργεῖ τὸ φαρμακεῖον, ἐμφαίνουσαν τὴν ἐνιαύσιον καὶ ἐπὶ ἐξάωρον καθ' ἐκάστην ἀσκήσιν τοῦ μαθητευομένου, ἢ δὲ ἀπαιτουμένη πρὸς ἐκδοσιν ταύτης δαπάνη βαρύνει τὸν μαθητευόμενον. Ἡ βεβαίωσις τῆς ἀσκή-

σεως, ἐφ' ὅσον μὲν τὸ φαρμακεῖον λειτουργεῖ ἐν τῇ περιφερείᾳ Ὑγειονομικοῦ Κέντρου ἔνθα ἐδρεύει ἐπιθεωρητῆς φαρμακείων ἐπικυροῦται ὑπὸ τοῦ ἐν λόγῳ ἐπιθεωρητοῦ, ἄλλως ὑπὸ τοῦ προϊσταμένου τοῦ οἰκείου Ὑγειονομικοῦ Κέντρου ἐπὶ τῇ βάσει καὶ τῆς κατὰ τὴν προηγουμένην παράγραφον καταχωρηθείσης ἐγγράφου δηλώσεως.

Ἄρθρον 2.— Εἰς τὴν κατὰ τὸ ἄρθρον 1 βεβαίωσιν ὁ φαρμακοποιὸς θὰ ἀναγραφῆ ὅτι ὁ μαθητευόμενος α) ἐξετέλεσε φαρμακοτεχνικὰ σκευάσματα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἑλληνικῆς φαρμακοποιίας, β) τὴν ἐπιμέλειαν καὶ ἐπίδοσιν αὐτοῦ, γ) τὴν ἐντελῆ γνῶσιν τῆς λατινικῆς συνταγολογίας καὶ τῶν φαρμακευτικῶν σταθμῶν καὶ δ) ὅτι δύναται νὰ διακρίνῃ μακροσκοπικῶς τὰ ἐπιδεικνύμενα αὐτῷ σπουδαιότερα φάρμακα ταύτης. Ὁ διδάξας φαρμακοποιὸς ἔχων ὑπ' ὄψει τὰς ἐπιβαλλομένας αὐτῷ κυρώσεις, τότε καὶ μόνον χορηγεῖ τὸ ἔνορκον πιστοποιητικόν, ὅταν βεβαιωθῆ περὶ τῆς ἱκανότητος τοῦ μαθητευομένου.

Ἄρθρον 3.— Ἡ ἐξεταστικὴ ἐπιτροπὴ τῆς πρακτικῆς προφοιτητικῆς δοκιμασίας ἀποτελεῖται ἐκ τῶν κάτωθι μελῶν τοῦ Ἀνωτάτου Ὑγειονομικοῦ Συμβουλίου :

1. Τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Φαρμακευτικῆς Χημείας.
2. Τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Φαρμακολογίας.
3. Τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Φαρμακογνωσίας.

Ἐν περιπτώσει κωλύματος μέλους τινὸς τῆς ἐπιτροπῆς ἀναπληροῦται τοῦτο ὑπὸ ἐτέρου φαρμακευτικοῦ μέλους τοῦ Ἀνωτάτου Ὑγειονομικοῦ Συμβουλίου, ὁριζομένου ὑπὸ τοῦ Προέδρου αὐτοῦ.

Ἄρθρον 4.— Ὡς ἐξεταστέα θέματα πρὸς τακτικὴν δοκιμασίαν δι' ἀπόκτησιν πιστοποιητικοῦ ἐτησίας ἀσκήσεως ἐν φαρμακείῳ τῶν προτιθεμένων νὰ ἐγγραφῶσιν εἰς τὸ φαρμακευτικὸν τμήμα τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου, ὁρίζονται τὰ κάτωθι :

α) Ἀνάγνωσις συνταγῶν λατινιστὶ γεγραμμένων, μετὰφρασις αὐτῶν καὶ ἐπεξήγησις τρόπου παρασκευῆς αὐτῶν.

β) Στοιχεῖα φαρμακοτεχνίας, ἀπλαῖ μέθοδοι παρασκευῆς φαρμακοτεχνικῶν σκευασμάτων, μέτρα καὶ σταθμά.

γ) Ἀναγνώρισις φυτικῶν καὶ χημικῶν τινῶν οὐσιῶν.

Ἄρθρον 5.— Τὰ ἐξεταστρα τῶν μελῶν τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς, ἰσόποσα πρὸς τὰ ἐξεταστρα τῶν Πανεπιστημιακῶν εἰσιτηρίων ἐξετάσεων κατατίθενται ὑπὸ τοῦ ἐνδιαφερομένου ὑποψηφίου εἰς τὸ Ταμεῖον Παρακαταθηκῶν καὶ Δανείων, ἐπὶ τῇ ἐκδόσει γραμματίου παρακαταθήκης Ἰσοποσοῦ ὑπὲρ τοῦ Ἀνωτάτου Ὑγειονομικοῦ Συμβουλίου, ἀναληπτέου ἐντολῆς αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Γραμματέως τοῦ Ἀνωτάτου Ὑγειονομικοῦ Συμβουλίου πρὸς ἀπόδοσιν εἰς τὰ μέλη τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς.

Ἄρθρον 6.— Ἴνα γίνῃ τις δεκτὸς εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 4 τοῦ

παρόντος πρακτικὰς ἐξετάσεις, δέον νὰ ὑποβάλλῃ εἰς τὴν Γραμματεῖαν τοῦ Ἀνωτάτου Ὑγειονομικοῦ Συμβουλίου αἴτησιν μετὰ τῶν κάτωθι δικαιολογητικῶν :

α) Ἀπολυτήριον Γυμνασίου τεθεωρημένον ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας.

β) Τὴν ἐν ἄρθρῳ 1 προβλεπομένην ἔνορκον βεβαίωσιν.

γ) Τὸ ἐπὶ τῇ καταβολῇ τῶν ἐξετάσεων εἰς τὸ Ταμεῖον Παρακαταθηκῶν καὶ Δανείων ἐκδιδόμενον γραμμάτιον.

Οἱ βαθμοὶ εἶναι : ἄριστα 4, λίαν καλῶς 3, καλῶς 2, μετρίως 1 καὶ κακῶς 0.

Ἐπιτυχῶν θεωρεῖται ὁ λαβὼν τοὐλάχιστον καλῶς εἰς ὅλα τὰ ἐξεταστέα μαθήματα. Ὁ ἀποτυχῶν ἐπαναλαμβάνει τὴν ἐτησίαν ἀσκήσιν του ἐν φαρμακείῳ καὶ μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ ἔτους προσέρχεται εἰς νέαν ἐπανεξέτασιν.

Ἄρθρον 7.— 1. Ἡ ἐξεταστικὴ ἐπιτροπὴ μετὰ τὸ πέρασ τῶν ἐξετάσεων ὑποβάλλει διὰ τοῦ Α. Υ. Σ. εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Ὑγιεινῆς δι' ἕκαστον ἐξεταζόμενον κεχωρισμένως, τὸ πρακτικὸν τῆς ἐξετάσεως μετὰ τῶν κατὰ τὸ προηγούμενον ἄρθρον δικαιολογητικῶν στοιχείων.

2. Εἰς τοὺς ἐπιτυχῶς κρινομένους χορηγεῖται ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Ὑγιεινῆς πιστοποιητικὸν ἐμφαίνον τὴν ἐν τῷ φαρμακείῳ ἐνιαυσίαν εὐδόκιμον δοκιμασίαν. Τοῦτο ὁ ὑποψήφιος θὰ ὑποβάλλῃ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον διὰ τὴν ἀπόκτησιν δικαιώματος πρὸς εἰσιτήριον φοιτητικὴν ἐξέτασιν.

3. Εἰς τὴν κατὰ τὰς προηγούμενας διατάξεις πρακτικὴν ἐξέτασιν, γίνονται δεκτοὶ καὶ κάτοχοι πιστοποιητικῶν ἀσκήσεως εἰς φαρμακεία νομίμως λειτουργοῦντα ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, ἐφ' ὅσον τὰ πιστοποιητικὰ ταῦτα φέρουσι τὴν θεώρησιν τῶν οἰκείων ἑλληνικῶν προξενικῶν Ἀρχῶν καὶ ἤθελον κριθῆ ὑπὸ τοῦ Ἀνωτάτου Ὑγειονομικοῦ Συμβουλίου ὡς ἰσότιμα πρὸς τὰ ἐν Ἑλλάδι ἐκδιδόμενα.

Ἐξέτασις πτυχιούχων Φαρμακευτικῆς

Ἄρθρον 8.— Διὰ τὴν λῆψιν ἀδείας ἀσκήσεως τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ φαρμακοποιοῦ οἱ ἀπόφοιτοι τῆς φαρμακευτικῆς ὑποχρεοῦνται :

α) Εἰς ἐτησίαν ἀσκήσιν ἐν φαρμακείῳ πόλεως πληθυσμοῦ τοὐλάχιστον πέντε χιλιάδων κατοίκων. Ἡ ἀσκήσις αὕτη δύναται νὰ γίνῃ καὶ κατὰ τὰ τέσσαρα τρίμηνα τῶν θερινῶν διακοπῶν τῆς φοιτητικῆς σπουδῆς τοῦ ὑποψηφίου.

β) Εἰς τριμηνιαίαν ἀσκήσιν ἐν τινὶ φαρμακείῳ τῆς Πρωτευούσης μετὰ τὰς πτυχιακὰς ἐξετάσεις.

γ) Εἰς ἐξετάσεις μετὰ τὸ πέρασ τῆς ἀσκήσεως ἐνώπιον ἐπιτροπῆς ἀποτελουμένης ἐκ καθηγητῶν μελῶν τοῦ Ἀνωτάτου Ὑγειονομικοῦ Συμβουλίου ὀριζομένων ἐφ' ἅπαξ ὑπ' αὐτοῦ, εἰδικῶν πρὸς τὰ ἐξεταστέα μαθή-

ματα πρὸς ἀπόκτησιν ἀδείας τοῦ μετέρχεσθαι τὴν φαρμακευτικὴν ἐν Ἑλλάδι.

Ἄρθρον 9.— Ἄμα τῇ προσλήψει πτυχιούχου ὡς μαθητευομένου, ὁ φαρμακοποιὸς ὀφείλει νὰ δηλώσῃ ἐγγράφως πρὸς τὸν Ἐπιθεωρητὴν φαρμακείων ἢ τὸν Προϊστάμενον τοῦ Ὑγειονομικοῦ Κέντρου, εἰς ἣν περιφέρειαν δὲν ἐδρεύει ἐπιθεωρητῆς φαρμακείων, τὴν ἔναρξιν τῆς ἐν τῷ φαρμακείῳ του μαθητεύσεως τοῦ πτυχιούχου.

Ἄρθρον 10.— Μετὰ τὴν λῆξιν τῶν πέντε τριμηναίων ἀσκήσεων ὁ φαρμακοποιὸς τῶν θερινῶν διακοπῶν καὶ ὁ φαρμακοποιὸς τῶν Ἀθηνῶν εἰς οὓς ἐμαθῆτευσεν ὁ ὑποψήφιος, παρέχουσιν ἔνορκον πιστοποιητικὸν τῆς ἐπὶ ἐξάωρον καθ' ἐκάστην ἀσκήσεώς του, κεκρωμένον ὑπὸ τοῦ ἐπιθεωρητοῦ φαρμακείων τῆς ἑδρας τοῦ οἰκείου Ὑγειονομικοῦ Κέντρου, ἐὰν δὲ δὲν ἐδρεύῃ ἐπιθεωρητῆς φαρμακείων ὑπὸ τοῦ Προϊσταμένου τοῦ Ὑγειονομικοῦ Κέντρου. Ἡ ἀπαιτούμενη πρὸς ἔκδοσιν τοῦ πιστοποιητικοῦ τούτου δαπάνη βαρύνει τὸν μαθητευόμενον.

Ἄρθρον 11.— Ὁ προσλαμβάνων μαθητευόμενον φοιτητὴν ἢ πτυχιούχον, φαρμακοποιός, παρακολουθεῖ μετὰ προσοχῆς τὴν πρόοδον τούτου ἐν τῇ καθόλου φαρμακοτεχνικῇ καὶ ἐμπορικῇ κατευθύνσει του. Ὁ ὑποψήφιος ἐφοδιάζεται δι' ἠριθμημένον τετραδίου ἑκατὸν σελίδων, μονογραφημένου ὑπὸ τοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν φαρμακείων τῆς ἑδρας τοῦ Ὑγειονομικοῦ Κέντρου, ἐὰν δὲ δὲν ἐδρεύῃ ἐπιθεωρητῆς φαρμακείων ὑπὸ τοῦ Προϊσταμένου τοῦ Ὑγειονομικοῦ Κέντρου. Εἰς τὸ τετράδιον τοῦτο ὁ ὑποψήφιος ἀναγράφει λεπτομερῶς καὶ μὲ ἡμερομηνίας τὰ φαρμακοτεχνικὰ σκευάσματα, ἅτινα ἐξετέλεσεν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἑλληνικῆς φαρμακοποιίας καὶ ἄλλης τοιαύτης. Τὴν ἐκτέλεσιν αὐτὴν πιστοποιεῖ διὰ τῶν ὑπογραφῶν του καὶ ὁ ἀσκῶν φαρμακοποιός.

Ὁ ἀσκῶν φαρμακοποιὸς εἰς τὸ τετράδιον συμπληρωματικῶς βεβαιοῖ: α) τὴν ἐπιμέλειαν, τὴν προσοχὴν, τὴν ἰκανότητα τοῦ μαθητευομένου του, β) τὴν πλήρη γνῶσιν τῆς συνταγολογίας, τῆς φαρμακευτικῆς τέχνης, τῆς διατιμῆσεως καὶ τῆς φαρμακευτικῆς νομοθεσίας, γ) τὴν ἐνημερότητα τοῦ ὑποψηφίου ἐπὶ τῆς ἐπαγγελματικῆς δεοντολογίας καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἐμπορίου τῶν φαρμάκων. Ἐπὶ τοῦ τετραδίου τούτου σημειώνει ἐκάστοτε καὶ ὁ ἐπιθεωρητῆς φαρμακείων κατὰ τὰς ἐπιθεωρήσεις του τὴν παρουσίαν τοῦ ἀσκουμένου. Τὸ τετράδιον τοῦτο ὑποβάλλεται εἰς τὸ Ἀνώτατον Ὑγειονομικὸν Συμβούλιον κατὰ τὰς πρακτικὰς ἐξετάσεις μετὰ τῶν λοιπῶν δικαιολογητικῶν.

Ἄρθρον 12.— Αἱ ἐξετάσεις εἶναι πρακτικαὶ καὶ προφορικαί. Καὶ πρακτικῶς μὲν ἐξετάζονται οἱ ὑποψήφιοι εἰς α) ἔλεγχον φαρμάκων, β) παρασκευὴν φαρμακοτεχνικῶν ἢ χημικῶν σκευασμάτων, γ) ἐκτέλεσιν συνταγῶν καὶ δ) ἀναγνώρισιν πλειόνων φαρμάκων.

Προφορικῶς δὲ ἐξετάζονται εἰς τὰ ἐπόμενα μαθήματα: α) φαρμακολογίαν (ἐνδείξεις καὶ ποσολογία φαρμάκων, ἱατρικαὶ μονάδες, ὄροι, ἐμβόλια,

συνταγολογία), β) ελληνική φαρμακοποιία και φαρμακοτεχνία, γ) τοξικολογία, (γνώσεις παροχής βοηθειῶν ἐπὶ δηλητηριάσεων, δυστυχημάτων καὶ ἀεροχημικῆς προσβολῆς), δ) φαρμακευτικὴ ἔμπορευματολογία καὶ στοιχεῖα ἱστορίας τῆς Φαρμακευτικῆς καὶ Φαρμακευτικῆ Νομοθεσίας.

Ἐν περιπτώσει κωλύματος μέλους τινὸς τῆς ἐπιτροπῆς ἀναπληροῦται τοῦτο ὑπὸ ἐτέρου μέλους, ὀριζομένου ὑπὸ τοῦ Προέδρου τοῦ Ἄνωτάτου Ὑγειονομικοῦ Συμβουλίου.

Ὁ ὑποστὰς πρακτικὴν δοκιμασίαν ὀφείλει νὰ τύχη τοῦ βαθμοῦ τοῦλάχιστον καλῶς, ἵνα ἐπιτραπῇ αὐτῷ νὰ προσέλθῃ εἰς προφορικὰς ἐξετάσεις, ἄλλως ὀφείλει νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν πρακτικὴν δοκιμασίαν μετὰ τρεῖς ἕως ἑξ μῆνας. Ὁ βαθμὸς τῶν πρακτικῶν ἐξετάσεων ἀναγράφεται εἰς τὸ ἐν τῷ Ἄνωτάτῳ Ὑγειονομικῷ Συμβουλίῳ τηρούμενον βιβλίον τῶν πρακτικῶν ἐξετάσεων τῶν φαρμακοποιῶν, ἐπὶ ἐπιτυχίᾳ δὲ προστίθεται μετὰ τοῦ βαθμοῦ τῶν προφορικῶν.

Ἄρθρον 13.— Ἴνα γίνῃ τις δεκτὸς εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 12 τοῦ παρόντος ἐξετάσεις, πρὸς λήψιν ἀδείας ἀσκήσεως τοῦ φαρμακευτικοῦ ἐπαγγέλματος, δεόν νὰ ὑποβάλλῃ εἰς τὴν Γραμματεῖαν τοῦ Ἄνωτάτου Ὑγειονομ. Συμβουλίου αἴτησιν μετὰ τῶν κάτωθι δικαιολογητικῶν: α) πτυχίον τοῦ φαρμακευτικοῦ τμήματος τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, β) τὰς κατὰ τὸ ἄρθρον 8 πέντε τριμηνιαίας πιστοποιήσεις ἀσκήσεώς του εἰς φαρμακείον, γ) τὸ τετράδιον ἀσκήσεώς του τεθεωρημένον ὑπὸ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ φαρμακείων ἢ Προϊσταμένου τοῦ Ὑγειονομικοῦ Κέντρου ἢ τῶν νομίμων ἀναπληρωτῶν των καὶ ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τῶν ἀσκησάντων φαρμακοποιῶν καὶ δ) τὸ ἐπὶ τῇ καταβολῇ τῶν ἐξετάσεων εἰς τὸ Ταμεῖον Παρακαταθηκῶν καὶ Δανείων ἐκδιδόμενον γραμμάτιον.

Οἱ βαθμοὶ εἶναι: ἄριστα 4, λίαν καλῶς 3, καλῶς 2, μετρίως 1 καὶ κακῶς 0.

Ἐπιτυχῶν θεωρεῖται ὁ λαβὼν τοῦλάχιστον καλῶς εἰς ὅλα τὰ ἐξεταστέα μαθήματα. Ἀποτυχὼν εἰς ἓν μάθημα προσέρχεται μετὰ δίμηνον εἰς ἐπανεξέτασιν, εἰς δύο μαθήματα μετὰ τρίμηνον, καὶ εἰς τρία μαθήματα μετὰ ἑξάμηνον, εἰς τὰ μαθήματα εἰς ἃ ἀπέτυχε.

Τὰ ἐξετάστρα τῶν μελῶν τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς ἰσόποσα πρὸς τὰ τῶν Πανεπιστημιακῶν πτυχιακῶν ἐξετάσεων, κατατίθενται ὑπὸ τοῦ ἐνδιαφερομένου ὑποψηφίου εἰς τὸ Ταμεῖον Παρακαταθηκῶν καὶ Δανείων ἐπὶ τῇ ἐκδόσει γραμματίου παρακαταθήκης ἴσου ποσοῦ ὑπὲρ τοῦ Ἄνωτάτου Ὑγειονομικοῦ Συμβουλίου ἀναληπτέον ἐντολῇ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως πρὸς ἀπόδοσιν εἰς τὰ μέλη τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς. Ἡ δαπάνη τῶν πρακτικῶν ἐξετάσεων βαρύνει τὸν ὑποψήφιον, ὀρίζεται δὲ ἐκάστοτε ὑπὸ τοῦ Ἄνωτάτου Ὑγειονομικοῦ Συμβουλίου.

Ἄρθρον 14.— 1. Πτυχιούχοι φαρμακευτικῆς ἀλλοδαπῶν ὁμοταγῶν Πανεπιστημίων ὑπόκεινται ὁμοίως εἰς τὴν κατὰ τὰ ἄρθρα 12 καὶ ἐφεξῆς

ἐπ' ἀδεία ἐξέτασιν, ἵνα ὅμως γίνωσι δεκτοὶ εἰς ταύτην δέον νὰ ἀποδείξωσιν ὅτι ἠσκήθησαν τοῦλάχιστον ἐπὶ μίαν διαιτίαν εἰς φαρμακεῖον τῆς ἡμεδαπῆς ἢ ἀλλοδαπῆς.

2. Κατ' ἐξαίρεσιν δύναται νὰ χορηγηθῇ ἀδεία ἀσκήσεως τοῦ φαρμακευτικοῦ ἐπαγγέλματος εἰς πτυχιούχους τῆς φαρμακευτικῆς ὁμογενεῖς, μὴ κεκτημένους τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν καὶ ἐπιθυμοῦντας νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐν Ἑλλάδι, ἐφ' ὅσον κέχτηνται τὴν νενομισμένην ἀδειαν ἐργασίας καὶ διαμονῆς ἐν Ἑλλάδι καὶ τὰ λοιπὰ νόμιμα προσόντα.

3. Εἰς τοὺς οὕτω τυχόντας ἀδείας ἀσκήσεως τῆς φαρμακευτικῆς ἐν Ἑλλάδι, ἐπιτρέπεται καὶ ἡ χορήγησις ἀδείας ἰδρύσεως φαρμακείου ἢ φαρμακαποθήκης κατὰ τὰς περὶ τούτου κειμένης διατάξεις τῆς ἐν ἰσχύϊ περὶ τῶν καταστημάτων τούτων νομοθεσίας.

Ἄρθρον 15.— Τὰ κατὰ τὰ ἄρθρα 1 καὶ 8 τοῦ παρόντος Νόμου φαρμακεῖα λαμβάνονται ἐκ πίνακος συντασσομένου ἐτησίως καὶ κατὰ Σεπτέμβριον ἐκάστου ἔτους μερίμνη τῆς ὑπηρεσίας ἐπιθεωρήσεως φαρμακείων. Ἐν τῷ πίνακι τούτῳ περιλαμβάνονται ἅπαντα τὰ εἰς πόλεις ἄνω τῶν πέντε χιλιάδων κατοίκων νομίμως λειτουργοῦντα φαρμακεῖα, πλὴν ἐκεῖνων καθ' ὧν ἐπεβλήθησαν ποιναὶ καθ' ὑποτροπὴν ἐπὶ παραβάσει τῶν περὶ καθαρισμοῦ καὶ προσωπικοῦ φαρμακείων ἰσχυόντων Διαταγμάτων.

Ἄρθρον 16.— Φοιτηταὶ τῆς φαρμακευτικῆς, διανύοντες τὴν φοίτησιν αὐτῶν, κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἰσχύος τοῦ παρόντος νόμου, ὑποχρεοῦνται νὰ συμπληρώσωσι δωδεκάμηνον συνολικὴν ἐν φαρμακείῳ ἀσκήσιν, εἴτε κατὰ τὰ ὑπολειπόμενα τρίμηνα τῶν θερινῶν διακοπῶν, εἴτε μετὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ πτυχίου των.

Ἄρθρον 17.— Φαρμακοποιοὶ παρέχοντες ψευδεῖς τὰς κατὰ τὰ ἄρθρα 1 καὶ 10 τοῦ παρόντος νόμου ἀπαιτουμένας ἐνόρκους βεβαιώσεις, πλὴν τῆς ποινικῆς διώξεως κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ὑπ' ἀριθ. 297/1936 Ἀναγκ. Νόμου «περὶ ἀντικαταστάσεως τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2719 τοῦ Ποινικοῦ Νόμου» τιμωροῦνται μετὰ πρότασιν τῶν οἰκείων ἐξεταστικῶν ἐπιτροπῶν μὲ τὰς ποινὰς τὰς προβλεπομένας ἐν τῷ Νόμῳ περὶ ἐπιθεωρήσεως φαρμακείων.

Αἱ ποιναὶ ἐπιβάλλονται δι' ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργοῦ μετὰ γνωμοδότησιν τοῦ Ἀνωτάτου Ὑγειονομικοῦ Συμβουλίου.

Ἄρθρον 18.— Αἱ εἰς τοὺς φαρμακοποιούς χορηγούμεναι ἀδείαι, ἐκδίδονται παρὰ τοῦ Ἀνωτάτου Ὑγειονομικοῦ Συμβουλίου, ὑπογράφονται δὲ ὑπὸ τοῦ Προέδρου, τοῦ Γραμματέως καὶ τῶν ἐξεταστικῶν μελῶν αὐτοῦ, φέρουσι τὴν σφραγίδα τοῦ Ἀνωτάτου Ὑγειονομικοῦ Συμβουλίου καὶ κυροῦνται παρὰ τοῦ ἐπὶ τῆς Ὑγιεινῆς Ὑπουργοῦ.

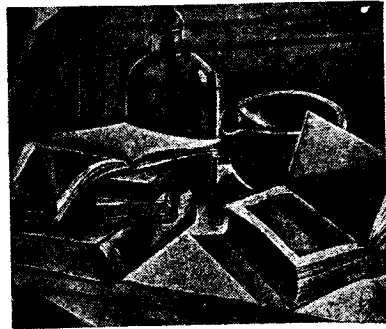
Ἄρθρον 19.— Οἱ Νόμοι 4334/29, 140/36 ὡς καὶ τὸ ἀπὸ 12/2/1930 Π. Δ. καὶ τὸ ἀπὸ 30 Ὀκτωβρίου 1936 Β. Δ. καταργοῦνται.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 14 Ἰανουαρίου 1947.

Ἐπὶ τῇ ἀναμονῇ τῆς κωδικοποιήσεως τῆς ἰσχυοῦσης Φαρμακευτικῆς νομοθεσίας περιορίζομαι μόνον εἰς τὴν ἀνωτέρω ἀναγραφὴν τῶν διεπόντων τὰς σπουδὰς τῆς φαρμακευτικῆς νόμων.

Τὸ ἡμέτερον κράτος ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς του ἐφρόντιζε πάντοτε διὰ τὴν Ὑγειονομικὴν νομοθεσίαν καὶ ἐθέσπιζε κατὰ χρονικὰ διαστήματα νόμους καὶ διατάγματα ρυθμίζοντα α) τὰς *σπουδὰς*, β) τὰ *φαρμακεία*, γ) τὰ *φάρμακα* καὶ δ) τοὺς *φαρμακοποιούς*.

Ἀπὸ τὰ πρῶτα ἐπαγγελματικὰ νομοθετήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους εἶναι αἱ «Διατάξεις περὶ τῶν Φαρμακείων τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος» ἐκδοθεῖσαι τῇ 6 Ἰβρίου 1841 «ἐκ τῆς Βασιλικῆς τυπογραφίας». Τὸ 24σέλιδον τοῦτο φυλλάδιον διαλαμβάνει εἰς 63 ἄρθρα τὰ περὶ καταρτισμοῦ τῶν φαρμακείων, περὶ τῶν καθηκόντων τῶν φαρμακοποιῶν καὶ τοῦ λοιποῦ προσωπικοῦ τῶν φαρμακείων, περὶ τῶν ἀνευ συνταγῆς χρησιμοποιούμενων φαρμάκων, περὶ τῶν χρεῶν τῶν φαρμακοποιῶν ὡς πρὸς τὰ φάρμακα καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἰατρικῶν συνταγῶν, περὶ τῶν ἐξηρημένων φαρμακείων καὶ περὶ πειθαρχικῶν ποινῶν διὰ τοὺς παραβάτας τοῦ διατάγματος τούτου. Μολονότι ἑκατὸν καὶ πλέον ἔτη παρήλθον ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ νομοθετήματος τούτου πολλὰ ἄρθρα του ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν κατάρτισιν τῶν φαρμακοποιῶν καὶ τὴν ὁργάνωσιν τῶν φαρμακείων ὡς καὶ εἰς τὴν δεοντολογίαν θὰ ἐκόσμουσαν πᾶν σύγχρονον φαρμακευτικὸν διάταγμα.

Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ

Πρὸς τὸ Ἀνωτάτου Ὑγειονομικὸν Συμβούλιον

Κύριε Πρόεδρε,

Ἐπειδὴ καὶ πάλιν ἀνεκινήθη ὑπὸ ἰατρικῶν τινῶν μελῶν τοῦ Ἀνωτάτου Ὑγειονομικοῦ Συμβουλίου τὸ ζήτημα τῆς ἐλευθέρως ἀσκήσεως τοῦ φαρμακευτικοῦ ἐπαγγέλματος εἴμεθα ἠναγκασμένοι, ὡς οἱ ἀρμοδιώτεροι, ὅπως διὰ τελευταίαν φορὰν καὶ ἐγγράφως ὑποβάλωμεν Ὑμῖν τὴν ἡμετέραν γνώμην ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου φαρμακευτικοῦ ζητήματος.

Ἡ φαρμακευτικὴ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐμπορεία μόνον, καθότι προαπαιτεῖ δυσχερεῖς σπουδὰς, εἰδικὰς μελέτας καὶ ἀναλαμβάνει ἔναντι τοῦ Κράτους νομίμους εὐθύνας καὶ ἔναντι τῆς κοινωνίας ἠθικὰς ὑποχρεώσεις. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον τὰ πλεῖστα τῶν πεπολιτισμένων κρατῶν ἔκριναν εὐλογον νὰ περιορίσωσι τὸν ἀριθμὸν τῶν φαρμακείων ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ τῶν πόλεων διὰ τὸ συμφέρον τῆς δημοσίας υγείας ἀκριβῶς, ὅπως τὸ κράτος περιορίζει τὸν ἀριθμὸν τῶν συμβολαιογράφων πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ δημοσίου, ἵνα οὕτω ἐξασφαλίσῃ εἰς αὐτοὺς τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα Ἡ ἐλευθερία τοῦ φαρμακευτικοῦ ἐπαγγέλματος πρέπει νὰ ἀποκρουσθῆ, διότι αὕτη θὰ ἐπιφέρῃ τὴν προσέλευσιν φαρμακείων εἰς τὰς μεγάλας πόλεις ἐκ τῶν χωρίων καὶ κωμοπόλεων καὶ τὴν ἐρήμωσιν τούτων. Ἡ συσσώρευσις τῶν φαρμακείων θὰ προκαλέσῃ ἐπικίνδυνον συναγωνισμὸν ἐν τῇ ἐκπτώσει τῆς τιμῆς τῶν φαρμάκων εἰς βάρος τῆς ἀγνότητος καὶ ποιότητος τούτων καὶ συνεπῶς εἰς βάρος τῶν πασχόντων, διότι εἶναι ἀναμφήριστον ὅτι οἰοσδήποτε καὶ ἂν ἐπιβληθῆ κρατικὸς ἔλεγχος ἀποβαίνει ἀδύνατος ἡ ἐξακριβωσις τῆς καλῆς ἐκτελέσεως τῶν συνταγῶν, οὐ μόνον ἐπὶ τῆς περιεκτικότητος τῶν συστατικῶν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ποιότητος τούτων.

Ὅ,τι πραγματικῶς ἔδει νὰ γίνῃ εἶναι ἡ βελτίωσις τῶν τυχόν ἐλλείψεων τῆς ὑπαρχούσης νομοθεσίας περὶ φαρμακείων, δι' ἃ καὶ ἡ ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τοῦ Ἀνωτάτου Ὑγειονομικοῦ Συμβουλίου ἐπιτροπὴ κατήρτισε σχέδιον νόμου, ὃπερ ἐγκριθὲν ὑπ' αὐτοῦ, ἐστάλη εἰς τὸ Σεβ. Ὑπουργεῖον ἵνα ὑποβληθῆ εἰς τὴν Βουλὴν πρὸς ψήφισιν. Ἐπὶ πλέον δ' ἕτερα ἐπιτροπὴ ἐν ἧ συμμετέσχον εἰδικὰ μέλη τοῦ Ἀνωτάτου Ὑγ. Συμβουλίου καὶ διοικητικοὶ τοῦ Ὑπουργείου ἀντιπρόσωποι, ἐπέφερον εἰς τὸ σχέδιον τοῦτο τοῦ νόμου, σημαντικὰς εἰσέτι βελτιώσεις καὶ ἰδίᾳ εἰς τὰ ἰσχύοντα διὰ τὴν μεταβίβασιν τοῦ φαρμακείου εἰς τρόπον, ὥστε εὐχερῶς νὰ μεταβιβάζεται ὁ τίτλος φαρμακείου τινὸς καὶ ἐπομένως εὐκολωτέρα νὰ καθίσταται ἡ ἀπόκτησις φαρμακείου.

Προσέτι καὶ αἱ ἐπ' ἀδείᾳ ἐξετάσεις τῶν φαρμακοποιῶν χρήζουσιν ὅπως κανονισθῶσιν ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον, καὶ διὰ τοῦτο πρέπει ὅπως

συσταθῆ τῆ ἀρμοδία Ὑψηροσία, ἵνα ἐπισπεύσῃ καὶ ἐπικυρώσῃ τὸ ἐπὶ τούτῳ καταρισθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀνωτάτου Ὑγ. Συμβουλίου Διάταγμα τῶν ἐξετάσεων τούτων καὶ ἀρχίσῃ ὅσον τάχιον ἢ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ.

Ἀναδράμωμεν ἐπὶ τὰ ἰσχύοντα τῶν πεπολιτισμένων κρατῶν παραλῆλιζόντες θὰ ἴδωμεν ὅτι ὁ νόμος 615 ὑπεβίβασε τὸν διὰ τὴν σύστασιν φαρμακείου ἀπαιτούμενον ἀριθμὸν κατοίκων εἰς 2.500 δι' ἕκαστον φαρμακεῖον, καὶ 2.000 διὰ τὰ ἐπὶ πλέον ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ, ἕτεροι δὲ νόμοι ἐπέτρεψαν τὴν ἴδρυσιν εὐεργετικῶν ὑπεραριθμῶν φαρμακείων; ὡς προσφύγων ὡς καὶ ἐφένδρων καὶ οὕτω ἢ παρ' ἡμῖν πλειονότης τῶν φαρμακείων εἶναι κατὰ πολὺ ὑπερέτερα ὅπως ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ κατωτέρω πίνακος χωρῶν, ἔνθα εὐήμεροῦσιν ἢ δημοσίᾳ ὑγείᾳ καὶ ἢ ἐπιστήμῃ καὶ χαρακτηρίζει τὰ φαρμακεία αὐτάρκεια, ἐπιτρέπουσα τὸν ὑποδειγματικὸν καὶ ἀπαράμιλλον καταρισμὸν αὐτῶν ἐξ ἐπιστημονικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς ἀπόψεως.

Σουηδία	δι' ἓν φαρμακεῖον	20.000	κάτοικοι
Νορβηγία	»	»	16.000 »
Αὐστρία καὶ Οὐγγαρία	»	»	13.000 »
Ρωσία	»	»	12.000 »
Δανία	»	»	12.000 »
Γερμανικὰ Κράτη	δι' ἓν φαρμακεῖον	10.000	κάτοικοι
Βουλγαρία	»	»	8.000 »
Σερβία	»	»	8.000 »
Ἰταλία	»	»	6.000 »
Ρουμανία	»	»	5.000 »

Εἰς τὰ κράτη αὐτὰ ἡ φαρμακευτικὴ νομοθεσία εἶναι τοιαύτη, ὥστε δὲν ὑπάρχει παράδειγμα παρανομίας φαρμακοποιοῦ ἢ κακόβουλος πρόθεσις τούτου ἐνῶ τούναντίον ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου ὑπάρχει μὲν ἀκτὶς ἰδρύσεως φαρμακείων ἀλλ' ἐλευθέρᾳ ἀσκήσῃς τοῦ ἐπαγγέλματος, ἐπικρατεῖ ἐπαγγελματικὴ κακοδαιμονία καὶ ὁ φαρμακοποιὸς τρέπεται εἰς τὴν λαθροαίαν ἔμπορειαν τῆς κοκαΐνης, τῆς μορφίνης καὶ τοῦ αἰθέρος, ἵνα καλύψῃ τὰς ζήτημας αὐτοῦ. Παρ' ὅλας δὲ τὰς ἐπιμεμελημένας ἐπιθεωρήσεις τῶν φαρμακείων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ περισταλῆ ἢ διάδοσις τῶν ναρκωτικῶν, ἅτινα παρέχουσιν εἰς τοὺς φαρμακοποιὸς τὰ μέσα τῆς συντηρήσεώς των. Ὁ Γάλλος ἀρχιφαρμακοποιὸς Rothea ἀγγέλλει πρὸς ἡμᾶς ὅτι πρὸ καιροῦ τὸ Γαλλικὸν κράτος σκέπτεται περὶ τοῦ περιορισμοῦ τῆς ἐξασκήσεως τῆς φαρμακευτικῆς ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐλπίζει ὅτι ἐν τῶν πρώτων μελημάτων τῆς νέας Γαλλικῆς Βουλῆς θέλει εἶναι καὶ ἡ κατὰ κατοίκους ἴδρυσιν φαρμακείων. Ὁ διακεκριμένος οὗτος τῆς Γαλλίας σοφὸς ἐπιδοκιμάζει τὴν ἡμετέραν κειμένην νομοθεσίαν καὶ εὐχεται νὰ διατηρηθῆ ὡς ἔχει.

Εἰς τὴν Αἴγυπτον ἔνθα ἐπικρατεῖ ἡ ἐλευθέρᾳ ἐξάσκησις τῆς φαρμα-

κευτικῆς, παρ' ὅλην τὴν Ἀγγλικὴν ἐποπτείαν τῆς δημοσίας ὑγείας, ὁ δολισμὸς τῶν φαρμάκων, ἡ ἔμπορεία τῶν ναρκωτικῶν καὶ ἡ ἀτελὴς ἐκτέλεσις τῶν συνταγῶν εἶναι παραδειγματικά, καθότι ἐπιδιώκεται οὕτω ἡ ἐνίσχυσις τῆς μικρᾶς ἐργασίας, λόγῳ τῆς πληθώρας τῶν φαρμακείων.

Ἡ ἐλευθέρα ἐξάσκησις τῆς φαρμακευτικῆς θὰ ἐπέφερε καὶ τὴν μείωσιν τοῦ ζήλου καὶ τῆς ἀφοσιώσεως τοῦ φαρμακοποιοῦ εἰς τὸν καλλίτερον καταρτισμὸν καὶ τὴν ἐπιστημονικωτέραν λειτουργίαν τῶν φαρμακείων, καθότι, ἐὰν ὁ φαρμακοποιὸς γνωρίζῃ ἐκ τῶν προτέρων ὅτι ἔχει τὴν προστασίαν τῆς Πολιτείας, δὲν θὰ φεισθῆ δαπανῶν καὶ κόπων πρὸς τοῦτο, διότι θὰ γνωρίζῃ ὅτι τὸ φαρμακεῖον του θὰ ἔχη πάντοτε τὴν προσήκουσαν ἀξίαν, ἐνῶ ἐὰν φοβῆται τὸν ἐλεύθερον ἐμπορικὸν συναγωνισμὸν ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν ἐκ τούτου τυχὸν μείωσιν τῶν ἐργασιῶν του, οὐδέποτε θὰ καταβάλλῃ τὸν προσήκοντα ζῆλον, ὅπως παρακολουθῆ καὶ βελτιώῃ τὸ φαρμακεῖόν του. Εἶναι δὲ τοῖς πᾶσι γνωστὸν ὅτι, ὅπως σήμερον ἡ Πολιτεία προστατεύσῃ ἐν μέρει τὸν φαρμακοποιόν, ἐπιβάλλει αὐτῷ πλείστας ὑποχρεώσεις, τὰς ὁποίας οὕτως ἀναγκάζεται ν' ἀκολουθήσῃ· οὕτω τὸν ὑποχρεώνει νὰ προμηθεύηται φάρμακα ἔχοντα ὠρισμένην καθαρότητα καὶ ἐνεργειαν συμφάνως πρὸς τὴν ἰσχύουσαν ἐπίσημον Ἑλληνικὴν Φαρμακοποιίαν, καὶ οὐχὶ νὰ προμηθεύηται φάρμακα ἀνεξέλεγκτα καὶ οὐδεμίαν παρέχοντα ἐγγύησιν περὶ τῆς καθαρότητος καὶ ἀποτελεσματικότητός των. Κράτη τινὰ ἐν τῷ πολιτισμῷ προηγμένα, ὡς ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ἀμερική, ἐπιτρέπουσι τὴν ἐλευθέραν ἐξάσκησιν τοῦ φαρμακευτικοῦ ἐπαγγέλματος, ἀλλ' εἰς τὰ Κράτη ταῦτα οἱ φαρμακοποιοὶ ὕστεροῦσι πολὺ κατὰ τὴν ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν, καθότι· ἐν αὐτοῖς μᾶλλον ἀκολουθεῖται πρακτικὴ διάπλασις αὐτῶν. Διὰ τοῦτο δὲ εἰς τὰς χώρας ταύτας τὰ φαρμακεία παρεχοῦσι ἐκτὸς τῶν φαρμάκων καὶ εἶδη ἐδωδιμοπωλείων, σακχαροπλαστείων καὶ οἰκιακῆς χρήσεως. Οἴκοθεν ἐννοεῖται καὶ δὲν χρήζει καὶ συζητήσεως ὅτι ἡ συσσώρευσις διαφόρων εἰδῶν ἐν ἰδρύματι ἔχοντα ἐπιστημονικὸν ἀκριβῶς σκοπὸν, ἀναμφιβόλως θέλει καταλήξῃ εἰς βᾶρος τοῦ ἐπιστημονικοῦ αὐτοῦ προορισμοῦ, ὃν ἐπιδιώκει καὶ συνεπῶς πρὸς βλάβην τῆς Δημοσίας ὑγείας.

Ἀλλὰ σφραγὶς καὶ ἀκαταγώνιστον ἐλιχείρημα ἡμῶν εἶναι τὸ Ἰταλικὸν πάθημα. Τὸ 1870 ἡ Ἰταλικὴ Βουλὴ πιεσθεῖσα ὑπὸ μὴ εἰδικῶν ἐπέτρειπεν εἰς πάντα φαρμακοποιὸν τὴν κατὰ βούλησιν ἴδρυσιν καὶ μεταφορὰν φαρμακείου. Ὁ νόμος οὗτος προεκάλεσε τὴν παντελῆ ἔλλειψιν φαρμακείων εἰς τὰς κωμοπόλεις καὶ χωριά, ἐνθα ἡ φαρμακευτικὴ ἡσκεῖτο ὑπὸ ἰατρῶν ἢ καπήλων, καὶ τὴν συσσώρευσιν τῶν φαρμακείων εἰς τὰς μεγάλας πόλεις, ὅπου λόγῳ τοῦ συναγωνισμοῦ οἱ φαρμακοποιοὶ ἐξετράπησαν τοῦ προορισμοῦ των δολιεύοντες, παρανόμως πωλοῦντες δηλητήρια καὶ ἀτελῶς ἐκτελοῦντες συνταγὰς, ἵνα θεραπεύσωσι τὴν μαστίζουσαν αὐτοὺς πενίαν. Τὸ κακὸν ἐθεραπεύθη μόνον, ὅταν τὸ 1908 ἡ Ἰταλικὴ Βουλὴ, τῇ εἰσηγήσει

τοῦ Τζιολίτι, ἐψήφισε νόμον περιορίζοντα αὐστηρῶς τὴν ἐξάσκησιν τοῦ φαρμακευτικοῦ ἐπαγγέλματος. Οἱ δὲ ὑποστηρίζοντες τὴν παρ' ἡμῖν ἐλευθέραν ἐξάσκησιν τῆς φαρμακευτικῆς θέλουσι μετανοήσει ἂν μελετήσωσι τὴν προτασσομένην τοῦ Ἰταλικοῦ νόμου εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν τοῦ Τζιολίτι.

Τὰ κράτη ἐκεῖνα εἰς ἃ εὐήμερεῖ ἢ ἐπιστήμη καὶ ἔ πολιτισμὸς ἐπικρατεῖ, παρέσχον ἐπαρκῆ εἰς τοὺς φαρμακοποιούς, τὰ πρὸς συντήρησιν μέσα, οὐ μόνον ἐκ τοῦ περιορισμοῦ τοῦ φαρμακευτικοῦ ἐπαγγέλματος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐπιβολῆς ἐπισήμου διατιμῆσεως τῶν φαρμάκων, ὑποχρεωτικῆς διὰ τοὺς ἐπαγγελματίας φαρμακοποιούς. Εἰς τὰς κρατικὰς τρύτας διατιμῆσεις δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν αἱ τιμαὶ τοῦ ἐμπορίου, ἀλλὰ πολλαπλάσιαι τούτων, καθότι ἡ ἀξία τῶν κατὰ μικρὰς ποσότητας ἀναγραφομένων φαρμάκων ἐν τινι συνταγῇ εἶναι ἀνεπαρκῆς, ὅπως προσκομίση κέρδος τῷ φαρμακοποιῷ ἀνάλογον τῶν βιοτικῶν αὐτοῦ ἀναγκῶν.

Ἡ ἐλευθερία τῆς ἐξασκήσεως τοῦ ἐπαγγέλματος παρ' ἡμῖν, δὲν θὰ ἐστέρει μόνον τὰς κωμοπόλεις, τὰ χωρία καὶ τοὺς συνοικισμοὺς τῶν φαρμακείων των, ἀτινα θὰ συνέρροον εἰς τὰς μεγάλας πόλεις, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ μεγάλαι πόλεις θὰ συνεχέντρουν εἰς τὰ κέντρα των τὰ φαρμακεία καὶ θὰ ἐστεροῦντο αἱ ἀπομακρυσμένα συνοικίαι τῶν φαρμακείων αὐτῶν.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ καθ' ἣν μελετῶνται ὑγειονομικὰ νομοσχέδια, θεωροῦμεν καθήκον ἡμῶν, κ. Πρόεδρε, νὰ ὑποβάλωμεν Ὑμῖν διὰ τοῦ παρόντος ὑπομνήματος τὴν γνώμην μας καὶ νὰ παρακαλέσωμεν, ὅπως τὰ ἀξιότιμα ἰατρικὰ μέλη τοῦ Ἀνωτάτου Ὑγειονομικοῦ Συμβουλίου λάβωσιν ὑπ' ὄψει ὅτι ὁ φαρμακοποιὸς εἶναι *ἐπιστήμων* πρωτίστως καὶ ἀναλαμβάνων ὠρισμένας ὑποχρεώσεις ἐναντι τοῦ Κράτους, ὡς εἶναι ἡ ἀναγκαστικὴ διημέρευσις, ἡ ἀναγκαστικὴ διανυκτέρευσις, ἡ ἀναγκαστικὴ παροχὴ πρῶτων βοηθειῶν κλπ. κλπ., πρέπει νὰ ἔχη ὡς ἀντιστάθμισμα τούτων κρατικόν τι προνόμιον ἐξασφαλίζον τὴν ὑπαρξίν του.

Εὐ πειθέστατοι

τὰ Τακτικὰ Φαρμακευτικὰ Μέλη τοῦ Ἀνωτάτου Ὑγειονομικοῦ Συμβουλίου

ΕΜΜ. Ι. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ

Καθηγητῆς τῆς Φαρμ. Χημείας
ἐν τῷ Ἑθνικῷ Πανεπιστημίῳ

Θ. Γ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ

Γεν. Ἀρχιφαρμακοκ. Καθηγητῆς τῆς
Βρωματοχημείας ἐν τῷ Πολυτεχνεῖῳ

Ν. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ

Φαρμακοποιὸς Πρόεδρος τῆς
Πανελληνίου Φαρμ. Ἑταιρείας

Ἰούλιος 1924.

ΤΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΑΛΛΟΓΛΩΣΣΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Abano de Pietro	251	Anderson T.	624
Abbene	626	Andersonn N.	624
Abella	250	Andouard A.	624
Abenguefith le Haoui	200	Andrè - Pontier L.	624
Abu Bekr el Razi	198	Andrzejowski A.	627
Abu Jussuf	197	Anguillara L.	99, 301
Abu Mohamed Abdallah	206	Antevorta	139
Abu Musa Dshafar el Sofi	196	Anselmino O.	626
Abu Zaid Alhasan Assirafi	200	Anthon E.	625
Abu Zakerijja	197	Antidotaria	244
Abulkais	249	Apulejus Luc.	159
Abulkasem	249	Apothecarius	257
Acetabulum	162	Apothicaire	257
Acquetta di Perugia	355	Aqua Anhaltina	356
Acopa	148	» Tofana	355
Acrabas	194	» vitæ	195
Adlung A.	626	Aquinas Thomas	224
Adrianus M.	307	Arago D.	435
Aethiops	327	Arends G.	626
Affinitas	223	Armakit	17
Afficanus Const.	246	Arny H.	624
Agardh J.	627	Aromatarii	144, 256
» K.	627	Arrhenius S.	454
Agremonia	139	Arset J.	370
Agricola G.	295	Artes reales	242
Ahriman	31	» sermoniales	242
Ainvama	24	Artus W.	625
Albertus magnus	222	Aschoff E.	625
Album graecum	149, 320	Asculanus Saladinus	273
Alcuinus	240	Astruc A.	625
Algarotto V.	292	Aswins	30
Ali Amin	205	Attfield T.	468
Ali Ben Isa	207	Atwood G.	435
Alkindi	197	Augustis de Quiricus	274
Almasudî	200	Aurelianus Caelius	159
Alphita	252	Aurum potabile	217
Alpino Prospero	301	Autenrieth W.	626
Alzaharavius	249	Avenzoar	249
Ambrès	16	Averroes	204
Ampère A.	135	Avicenna	202
Amphore	162	Avogadro di Quarengo A.	377
Amyris Gilead	27	Aweng E.	626
Anastasi de	10	Ayur-veda	31

Bachuone de Arn	229	Bernouilli J.	626
Bacon Fr.	294	Berthollet C.	414
» Rog.	225	Berthelot M.	463, 625
Baeyer v. Ad.	625	Berzelius J.	417
Balard A.	457	Besler B.	306
Balbiano L.	626	Betting W.	626
Balbis G.	626	Beuttner E.	626
Balland M.	625	Bichele M.	469
Balsamum Locatelli	357	Biltz E.	455
» opoldedoch	282	» F.	455
Barbarus H.	307	Biot T.	435
Barchusen J. C.	342	Birch	10
Barner J.	337	Björklund F.	627
Bartholinus T.	332	Blanco J.	305
Bartholomeus Mag.	247	Blandow O.	625
Bartoletti F.	328	Bock J.	298
Baudet J.	624	Boë Sylvius F.	331
Baudrimont M.	624	Boerh H.	362
Bauer K.	626	Boerhave H.	362
Bauhin C.	305	Boetius	316
» J.	304	Bohn T.	337
Baumann E.	470	Bohrisch P.	626
Baumè A.	370	Bois du J.	287
Baup J.	626	Boissier A.	27
Bayen P.	369	Bollstaedt v. A.	222
Bayerland v. Ortolff	275	Bona Dea	139
Beauregard H.	625	Bondukas	208
Beauvais de Vicent	225	Borch O.	333
Bedall K.	465	Bosco de Manlius J.	273
Becher J.	336	Bottega	255
Beckmann E.	626	Botteghe medicinali	255
Beckurts H.	473	Böttger H.	625
Béguin J.	326	» W.	626
Béhal A.	625	Botticher J. F.	343
Behnke G.	625	Bouchardat A.	484
Bell J.	624	» G.	484
Bellingrodt F.	625	Boudet F.	624
Bellon P.	305	» J.	624
Bellovacensis Vic.	225	Bouganga	7
Bélohonbek A.	627	Bouillon-Lagrange E.	424
Benedicenti A.	626	Boullay Polydore	428
Ben Masaweih	200	» Pierre	428
Bentley R.	624	Boulduc S.	362
Bequerel A.	390	Bourgoin E.	624
Berendes T.	467	Bourquelot E.	472
Berg O.	483	Borrichius O.	333
Bergmann T.	373	Boutron-Chalard A.	624
Bergstroem R.	626	Boyle R.	333

Braconnot H.	624	Cerarius	256
Brahe de T.	294	Cesalpinus Andr.	304
Braillier P.	262	Champier Symph.	262 286
Brand	335	Chantard J.	624
Brandes R.	433	Chaptal J.	624
Brandt A.	626	Characa	31
Brasavola A.	305	Charas M.	317 332
Braun O.	626	Chastaing P.	625
Brieger R.	626	Chatin G.	624
Brinwilliers	356	Chemie	162
Brugsch	10	Chesne J.	289
Brunfels O.	297	Chevalier J.	455
Brunner H.	626	Chevreul M. E.	418
» K.	626	Chirurgicii	258
Brunswing H.	274	Chodat R.	626
Buchet C.	625	Christensen A.	626
Buchner J.	431	Circuitores	144
» J.	625	Circulatores	144 256 258
» L.	434	Circumforanei	158
Buchholz C.	426	Civitas hippocratica	245
Buff H.	625	Clamer Marquard L.	458
Buffon Leclerc G.	389	Claus K.	625
Buignet J.	624	Clinici	258
Bunsen R.	447	Cloacina	139
Buonafede F.	289	Clusius C.	303
Burdigalensis	173	Cohen el Attar	205
Bussy A.	624	Collegium	144
Butin L.	626	Collin Seb.	262
		» E.	490
Cadet de Gassicourt	370	Collumela	138
Calendula arvensis	93	Compendium salernitanum	246
Camerarius J.	304	Condamine C.	390
Candolle de oikoy.	387	Confectionarius	256
Cantripatanus Th.	225	Confetturieri	255
Cap P.	624	Congius	162
Caparoni P.	626	Conring H.	331
Carna	139	Constantia Calenda	250
Carnifex	141	Copernicus N.	294
Cartesius R.	343	Copho	248
Cassius A.	329	Corboliensis Aegid.	251
Casparis P.	626	Cordus Eur.	300
Casselman A.	625	» Val.	287
Caub v. Dronnecke	275	Cornarius J.	337
Cavendish H.	371	Cornplugge P.	627
Caventou J.	433	Coulier P.	624
Cellularii	258	Courval S.	318
Celsus A. Corn.	146	Crabbadin	190
Celsius A.	390	Cremonensis G.	251

Cremonensis O.	251	Dragendorff J.	466
Croll Osw.	292	Drebbel C.	294
Cube v.	275	Droghieri 255.	267
Currus triumphalis antimonii	231	Dschawhin	207
Cuvier G.	389	Dschondisabur	36 172 190 241
Cyathus	162	Dudaim	27
Cysat R.	293	Duflos A.	624
		Duhamel du Monceau H.	367
Daguerre L.	390	» O.	624
Dalton J.	415	Duhti	14
Daniel J. F.	390	Dulk F.	625
» J.	416	Dulong P.	435
Danik	207	Dumas J.	456
Davy H.	424	Du Ménil A.	427
Dawrak	207	Dupin Ch.	624
Dea Febris	139	Dusseau M.	293
» Natio	139		
» Salus	139	Eau de melisse	398
» Scabies	139	Ebermaier J. E. C.	386
Deae Carmentae	139	Ebers	10, 24
Delechamps J.	302	Echinophora termifolia	93
Denigès G.	625	Eder R.	626
Derosne C.	430	Ehrmann M.	627
Descartes R.	343	Eijkmann F.	627
Designatianus	151	El Antari	250
Desmarets	624	Electuarium Orvietanum	357
Diagridion	159	Elinus 244,	248
Diastichados	91	Elixir Garus	399
Diasticon	91	Elixirium proprietatis	282
Dierbach J.	436	Elsner F.	625
Dieterich G.	469	Emplastrum febrif.	400
Dippel J. C.	342	Empiricus Marcus	173
Dircham	207 208	Engenpillen	399
Dispensatoria	151 244	Epangelia	143
Döbereiner J.	429	Erastus Thomas	287
Doctor mirabilis	226	Erdmann K.	625
» miraculus	280	Erker R.	295
» universalis	222	Ernstingius A. K.	368
Dodart D.	336	Escluse C.	303
Dodoens R.	302	Esembeck T.	436
Dominulus	240	»	625
Dondi de G.	252	Essencia dulcis	400
Donnolo	240	Ettmüller M.	338
Donovan M.	624		
Dörffurth A.	625	Fahrenheit G.	389
Dorvault F.	460	Falcusius N.	248
» P.	460	Fallopia G.	290
Dower T.	363	Famulus 258,	259

Faraday M.	420	Geoffroy E. F.	363
Febure N.	336	Gerhardt C.	448
Fehling v. H.	459	Gerrard A.	624
Feminae medicinae	143	Gessner C.	300
Ferari G.	626	» J. A.	366
Fessonia	139	Ghini L.	300
Ficinus H.	625	Giese J.	625
Filhol E.	624	Gilbert E.	625
Figuier L.	624	» A.	624
Flückiger F.	487	Ciacosa P.	626
Fischer B.	473	Gigli T.	626
» G.	625	Gilbert	225
» E.	625	» W.	291
Fluonia	139	Giles	251
Fontanelle J.	624	Ginzberg A.	627
Fourcroy A.	414	Glaser C.	331
Fowler T.	373	Glauber R.	329
Franciscus Pedemontanus	252	Glutino	147
Franklin B.	390	Göbel K.	625
Frauenhofer J.	436	Goend J.	317
Frederking C.	459	Golaz H.	626
Fremy E.	447	Göppert H.	482
» F.	427	Goris A.	625
Frerichs G.	626	Gorkom van K.	626
Fresenius C.	462	Gottlieb J.	627
Fresnel A.	435	Göttling J.	422
Frobenius S. A.	365	Goudenberg P.	291
Fuchs L.	299	Goulard T.	367
» G.	625	Goultier de Claubri	624
Fühner H.	626	Graecus Marcus 1	78
Gabir	196	Graham T.	446
Gadamer J.	478	Greenish T.	462
Galilei G.	294	» H.	474
Galvani L.	389	Gren F.	625
Cariopontus	247	Greshoff M.	627
Gartheuser J. F.	367	Griffith W.	624
Gascard A.	625	Grimbert L.	625
Gauger G.	627	Grindel D.	627
Gaus K. F.	389	Grote K.	625
Gay—Lussac L.	416	Grüling P.	329
Gaza T.	307	Guareschi J.	626
Geber	196	Guericke O.	344
Gehlen A.	427	Guibourt N.	432
Geiger P.	431	Guignard J.	625
Geissler E.	471	Günther G.	627
» T.	625	Guldinius P.	331
Geoffroy C. J.	366	Gutzeit H.	625

Haaxmann P.	626	Holmes E.	490
Habbat	207	Homberg W.	340
Häfliger J.	626	Hooper D.	624
Hagen C. G.	377	Hoppe D.	626
Hagenbut J.	307	Horst G.	328
Hager H.	460	Horstius J.	332
Hahnemann S.	438	Houël N.	301
Hairs E.	624	Howard J.	624
Haller A.	385	Hrabanus Maurus	240
Hambury D.	485	Hugenius C.	343
Hammarsten O.	453	Humbolt F. A.	387
Hamin	208	Husemann A.	625
Hammourabi	24	» T.	466
Hansen A.	626	Huyghens C.	343
Haoma	34		
Hartwich C.	490	Ibn Abu Oseibiah	207
Harun al Raschid	193	» Baithar	206
Harz K.	625	» Roschd el Mal'ki	204
Hasiwetz H.	625	» Sina	202
Hearst	10	Ilisch J.	627
Heger H.	624	Imhotep	14
Heiduschka H.	626	Istar	208
Helferich Jüngken J.	340	Itallie van L.	479
Hellmann A.	624		
Helmont J.	327	Jacobsen O.	625
Hemina	162	Jahia ben Serabi	200
Hempel K.	625	Jahns E.	625
Henkel J.	625	Januensis Simon	251
Henry N.	624	Jeannel J.	624
» O.	624	Jens Bile Gram	626
Herbarii	258	Jermstad A.	626
Herbarius	256	Jaubert L.	290
Herbator	256	Juch C.	426
Herberger J.	625	Juckenack A.	626
Hergel 95,	96	Jung J.	345
Hermbstaedt S.	423	Jungermman L.	306
Hernandez F.	306	Jungfleisch E.	468
Hengel K.	624	Jussieu de Oixoy.	382
Heyl G.	626		
Hilger A.	467	Kabbalah	210
Hirsch H.	468	Kämmerer A.	627
Hirzel H.	625	Kämpfer E.	316
Hispalensis Isidorus	178	Kassner G.	626
Hlasiwetz H.	624	Kasth	207
Hoffmann G.	465	Kasunafun	208
» F.	342	Keller O.	626
Hofmann A.	448	Keller - Escher K.	626
» K.	625	Keppler J.	294

Kermes minerale	357	Leoniceus N. 274,	307
Kindt G.	625	Leonicerus A.	307
Kippenberger K.	626	Lerch J.	627
Kirat	207	Lescoeur J.	625
Kirchhoff G.	627	Levinns *Αγ.	169
Klaproth M.	422	Leyde	10
Klobb C.	625	Libau A.	291
Kolb A.	626	Libavius	291
König E.	343	Liberti	141
Koppernigk	294	Libra	162
Kotula	208	Liebaut	291
Koefoed H.	626	Liebig J.	445
Kofler L.	624	Linde O.	626
Kolbe A.	452	Lingelsheim A.	626
Kopp H.	448	Linnè C.	384
Krabasin	194	Lithonripticon	357
Krabbadin	171	Lloyd J.	624
Krant K.	625	Lobelius M.	304
Kremel A.	624	Locatelli S.	311
Kröper L.	626	Loesel J.	345
Kunkel J.	335	Loew O.	625
Kunz - Krause H.	477	Lojander H.	627
		Löwig C.	457
Labarraque A.	428	Lowitz J.	423
Laguna A.	302	Lucina	49
Lamarc I.	389	Ludovice D.	333
Lampadius W.	426	Ludwig D.	333
Lambecius	99	» E.	624
Lapidarius	315	» J.	625
Laplace P.	435	Luftsaltzwasser	400
Lassaigne J.	456	Lullus Raymondus	228
Laugier A.	624	Luminaria	244
Laurèn E.	627	Lusitanus A.	305
Laurent A.	446		
Lavoisier A. 409.		Macer Floridus	241
Lazarettes	169	Macquer P. J.	369
Lebeau P.	625	Magisterium	217
Lebensessenz	400	Magnus A.	446
Leblanc N.	377	Maimonides	205
Le Canu R. L.	624	Maisch J.	624
Ledden Hulsebosch M.	627	Makkuk	208
Leeuwenhoeck A.	344	Malaguti F.	457
Leibnitz G. W.	344	Malpighi M.	346
Leidié E.	625	Mandolari	255
Lémery N.	316 318 339	Mannheim F.	626
» L.	365	Mannich K.	626
Lendner A.	626	Maranchus	252
Lenz W. 626.		Maranta B.	306

Marbodeus 241,	315	Moeller J.	492
Marchand M:	624	> H.	626
> J,	624	Mohr C.	458
Marggraf A. S.	368	Moissan F.	625
Mariotte E.	343	Monardes N.	301
Marquart L.	625	Mönch K.	436
Marsh J.	419	Mons van J.	425
Maschne O.	625	Montagnana B.	274
Marson T.	625	Montanus J. R.	287
Martindale W.	470	Monteux J.	318
Martius T.	437	Morel K.	626
Mathes H.	626	Morin A.	626
Mathesius J.	295	Morison R.	345
Matthioli P.	302	Morpurgo G.	626
Mayern de J.	326	Mort J.	340
Mayrus Petrus	247	Mosler G.	624
Medicamentum ani	72	Moureu Ch.	625
Medici	142 258	Mulder G.	445
> chirurgici	142	Müller F.	624
> clinici	142	> P.	337
> ocularii	142	Murray J.	624
Medicus L.	625	Musa	320
Megtenberger A.	275	Musculus F.	465
Meissner K.	433	Muwaffak	36
> P.	428	Mylius E.	625
Megenberg v. C.	252	Mynsicht v. A.	293
Melich G.	293	Myrepsus	256
Memphitis	139	Myropola	256
Mendici	142	Myropolae	143
Mentin N.	627	Myttenaere de F.	624
Merck Οἰχογένεια	377		
Mercatores	144	Neljubin A.	627
Mercator unguentorum	256	Nenki M.	627
Mercuriadis	250	Nestlé H.	460
Merian M. S.	344	Neubauer C.	625
Medicorum princeps	152	Neuenaar H.	307
Meurer D.	625	Neumann C.	365
Michiels L.	624	Nevinny J.	627
Migmatopola	256	Newton I.	344
Migmatopolae	143	Nicholson W.	436
Milakat	208		
Millon N.	460	Oberdorffer J.	625
Mina usu medico	162	Obulus	162
Minderer R.	293	Occo A.	292
Minerva	139	Ocularii	258
Mithridatia	98	Oertedt C.	389
Mitscherlich E.	419	Oesterle O.	478
Mithskal	720	Orien J.	627

Oreoli F.	654	Pfaff C.	426
Ossipaga	139	Pfeffer W.	625
Ostwald W.	453	» J.	627
Otto F.	625	Pigmentariï	144 258
Pagestecher L.	626	Piegmentarius	256
Panacea coelestis	357	Pilulae perpetuae	235
Papin D.	344	Pinner A.	625
Paracelsus Th.	279	Planche L.	664
Parkinson J.	305	Planchon Οἰκογένεια	486
Parmentier A.	421	Platearius M.	250
Parteil A.	476	Plinius G.	149
Pascal B.	344	Plisson A.	624
Pasteur L.	449	Plugge P.	626
Patin G.	324	Poggendorff J.	455
Paul Th.	477	Poggiale A.	624
Paulini F.	337	Pollaci E.	626
Payen A.	460	Poleck Th.	625
Peckolt T.	485	Polvo de la condesa	357
Pedemontanus A.	290	Pomet P.	337
Péligot E.	447	Pontus	247
Pelletier B.	424	Porta G. B.	290
» J.	431	Pot J. H.	366
Pelouze T.	459	Poudre de la succession	357
Pen - tsao	38	Power F.	624
Pereira J. 457, 4	82	Priestley J.	372
Peretti P.	626	Prisse	10
Perrenoud P.	626	Probst J.	625
Perrot E.	493	Procter W.	461
Personne	624	Promotori	268
Persoz J.	458	Prorsa	139
Peschier J.	626	Proust J.	422
Peters H.	471	Prusnier L.	625
Petersen A.	626	Pulvis Carthusianorum	400
» E.	626	Quadrivium	237, 242
Petronille 'Ay.	169	Quid pro quo	158
Pettenkofer M.	462	Quinta essentia	282
Pharmaceutae	258	Quintessence	282
Pharmaci	143	Quiproquoeur	158
Pharmacia	257	Quirinus Rivinus A.	347.
Pharmacie	257		
Pharmacopeus	256	Rabi el Koph	248
Pharmacopolae 144,	258	Rademacher J.	426
» circumforanei	256	Raimbotus	247
Pharmacotriba	256	Rajus J.	345
Pharmacus	144	Rammelsberg K.	625
Ph - ar - makit	17	Ranvez F.	624
Phoebus P.	625	Ratzburg C.	625

Ratzeburg J.	625	Sabalitschka T.	626
Raubenheimer O.	624	Sabbatei ben Abraham	240
Ray J.	345	Sabor Ebn Sahel	198
Réaumur de R.	389	Sabur ben Sahl	198
Rebecca	250	Sadaf	208
Redwood T.	459	Sala A.	326
Reeb E.	625	Salernitanus Nicolaus	248
Regimen sanitatis	246	Salernus	244
Reichard E.	625	Sal oleoso volatile	399
Reichardt E.	463	Sancto Amando de J.	251
Reichenbach v. K.	418	Saturnalia	142
Reiman K.	625	Sayce	27
Regnault H.	446	Schacht J.	625
> J.	624	> H.	625
Remigton J.	624	> K.	625
Renou J.	259 318 329	Schaer E.	470
Rephuot S.	27	Schamuna	208
Rey J.	328	Scharlau G.	625
Rhizotomus	256.	Schaub J.	625
Ricettaria	244	Scribonius Largus	151
Ricettario Fiorentino	275	Scrupulus	162
Riche A.	624	Scheele C. W.	373
Rieckher T.	256	Scheibler K.	625
Riedel J.	625	Schelenz H.	472
Rivière L.	328	Schering E.	625
Robinet J.	434	Schlagdenhaufen C.	624
Robiquet H.	434	Schleiden M.	482
> P.	429	Schlickum O.	467
Rochus άγ.	169	Schlippe K.	434
Rolfink W.	329	Schlotterbeck J.	624
Rondelet G.	287	Schmeider E.	625
Rose οἰκογένεια	420	Schmidt E.	471
Rosello H.	290	> H.	625
Rosenthaler L.	626	> O.	625
Rothe G.	343	Schmizlein A.	625
Rotl	207	Schödler F.	625
Rouelle G. F.	367	Scholtz M.	476
> H. M.	369	Schömbein C.	420
Roussin F.	463	Schoofs F.	624
Rüde G.	625	Schoor van O	624
Ruelle J.	299	Schotischen Pillen	400
Ruland	317	Schrader J.	625
Rumpf G.	345	Schröder C. J.	329
Runge F.	433	Schultz K.	625
Rupp. E.	626	Schwabe W.	469
Rutherford D.	435	Schwanert H.	465
Ryff W.	307	Sedementarii	258
		Seebeck T.	436

Seezen E.	627	Stradonitz F.	453
Seignette P.	342	Stratingh S.	627
Sekhet	15	Stromeyer F.	625
Sel de Seignette	357	Struve F.	625
Sellularii	144	Suardus P.	274
Sellularius	256	Succedanea	158
Semicongius	162	Suersen J.	625
Sennert D.	327	Surias	30
Seplasiarii	94 144 258	Susruta	31
Seplasiarius	256	Swamerdam J.	344
Sertürner F.	430	Swenson J.	627
Serullas G.	427	Swieten G.	367
Servi	141	Swirlowsky E.	626
Sextans	162	Sydenham T.	332
Sextarius	162	Sylvius J.	284
Sherard W.	347	Szandalanus	256
Sicilicus	207		
Siller E.	627	Tabaschir	199
Silvaticus M.	252	Taberna	141
Soma	34	Tabernaemontanus J. T.	303
Sommerhof J. C.	338	Tachenius O. 330.	
Sonnenschein F.	461	Teofania di Adamo	355
Sonnschein F.	625	Tetti	15
Sorbonne	242	Thalius J.	300
Soubeiran E.	434	Theden J. E.	369
> J.	434	Thénard L.	415
Speciali	267	Thesaurus medicamentorum	87
Speciarius	256	Thibaut P.	328
Specifica	399	Tholdius J.	230
Specificum cephalicum	356	Thoms H.	474
> purgans	283	Threta	24
Spica P.	626	Thurarii	144
Spielmann R. J.	369	Thyrneysser A.	291
Spirgatis J.	625	Tichomirow V.	488
Spiritus vitae	195	Tiemman F.	626
Sprengel K.	386	Tinctura salis	400
Squibb E.	624	Tingry P.	626
Staberoh J.	455	Torricelli E.	343
Stahl G. E.	341	Tournefort de Pitton J.	346
Stamm J.	626	Tragus	298
Stationarius	256	Trapp J.	627
Steinberg K.	625	Trivium	237 242
Steinmann J.	627	Trommsdorf J.	425
Sternon F.	624	Troost G.	624
Stevens A.	624	Trota	250
Stöckhardt J.	625	Tschirch A.	494
Stöder W.	626	Tunmann O.	626
Strabus W.	240	Turner W.	306

Tuto, celeriter et jucunde	145	Wasicky R.	627
Tychsen N.	626	Watt J.	389
		Wattiez N.	624
Ulex G.	625	Wecker J. J.	293
Uloth W.	625	Wedel W. J.	338
Ulsenius T.	275	Weickard A.	328
Un	208	Weinland R.	626
Unakusch	207	Wellmann M.	95 98
Uncia	162	Wentokum J.	293
Unguentarii	144	Wester D.	627
Uguentarius	256	Westrumb J.	625
Universitas	243	Wier J.	307
Unwikijat	208	Wielen P.	480
Urna	162	Wiegleb J. C.	371
Uslar v. J.	625	Wigand A.	484
Uterina	139	Wiggers A.	482
		Wild J.	625
Vaidya	31	Wildenow K.	436
Vaillant S.	347	Wilms F.	625
Valentini M. B.	346	Wimmel T.	625
Valentinus Basilius	230	Winkler F.	457
Vauquelin L.	424	» L.	624
Vedas	7	Wisselingh v. C.	627
Vesalius A.	292	Wittstein C.	625
Vicus unguentarius	144	Wittstock G.	625
Vigo G.	275	Wöhler F.	444
Villanovanus A.	229	Wollaston W.	436
Vinci da L.	294	Wonnecke J.	275
Virey J.	624	Wray J.	345
Vitali D.	465	Wurtz C.	461
Vitus *Αγ.	169		
Vogl A.	489	Zahouiti	14
Volta A.	389	Zamboni G.	435
Vrij J.	483	Zanon B.	626
Vrgot A.	626	Zanichelli G.	337
Vulnerarius	141	Zarathustra	30
Vulpius G.	625	Zeise W.	626
Vuecker J.	293	Zekert O.	624
		Zend—Avesta	7
Wackenroder H.	625	Ziurek O.	462
Wagner J.	462	Zörnig H.	626
Walz G. 625.		Zwelffer J.	335
Warimpotus 247.			

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Ἁαρὼν Ἀλεξανδρεὺς	178	Ἁγυρτεία 19ου αἰῶνος	441
Ἁβενζοάρης	249	Ἁέτιος Ἀμιδηνός	175
Ἁβερρόης	204	Ἁθανασιάδης Γ.	671
Ἁθικέννης	202	Ἁθηνᾶ	48, 139
Ἁθιτζιανός	202	Ἁίγλη	58
Ἁβουλκασής	249	Ἁιγύπτιοι	9
Ἁθροτόπουλος Ν.	645	Ἁἰξ	56
Ἁγαθαρχίδης	132	Ἁἰῶν 13 — 14ος	253
Ἁγαθή θεά	139	» 15ος	264
Ἁγγλικαὶ σταγόνες	356	» 16ος	277
Ἁγία Αἰκατερίνη	169	» 17ος	313
» Ἀναστασία	169	» 18ος	359
» Ἀντύπας	169	» 19ος	403
» Ἀντώνιος	169	» 20ος	518
» Ἀπολλωνία	169	Ἁκαδημία γονίμων	653
» Ἀρτέμιος	169	» ἠσφαλισμένων	653
» Βαλεντίνος	169	» περιπλανωμένων	653
» Βαρβάρα	169	Ἁκεσις	57
» Βηχιανός	169	Ἁκεστρίδες	71
» Βλάσιος	169	Ἁκεσὼ	57
» Γεράσιμος	169	ἄκοπα	128, 158
» Γεώργιος	169	Ἁκτουάριος Ἰω.	184
» Διονύσιος	169	» Νικ.	180
» Ἐλευθέριος	168	Ἁλβέρτος ὁ μέγας	222
» Εὐδόκιμος	169	ἀλεῖπται	71
» Εὐστάθιος	168	ἀλέκτωρ	56
» Θεοδότη	169	Ἁλέξανδρος Τραλλιανός	176
» Θεράπων	169	Ἁλεξάνωρ	56
» Ἰάκωβος	169	Ἁλεξίας	92
» Ἰωάννης	168	Ἁλεξόπουλος Κ.	671
» Κενδέας	169	ἄλετριβανος	133
» Κλάρα	169	Ἁλιθιζάτος Γ.	676
» Λάζαρος	169	Ἁλκίνδης	197
» Λαυρέντιος	169	Ἁλκμέων Κροτωνιάτης	65
» Λημπρός	169	Ἁλκούινος	240
» Λουκία	169	Ἁλλάτιος Λ.	645
» Μαρίνα	168, 169	ἄλοιφαί	128
» Μαύρα	169	ἄλοιφή αἰμορροΐδων	357
» Μίνως	169	Ἁλτασίλας Σ.	647
» Νεόφυτος	169	Ἁλφια	651
» Νικόλαος	169	ἄλχημεία	213
» Παντελεήμων	168	ἄλχημισταὶ Ἑλληνες	231
» Παρασκευή	169	ἄλχημιστικά σύμβολα	211
» Ρόκκος	169	ἄμβροσία	102
» Σεβαστιανός	169	Ἁμιρούτσης Γ.	644
» Σολομονή	169	Ἁμμιράλος Δ.	647
» Στυλιανός	169	Ἁμυνος	50
» Συμεῶν	168	Ἁμφιάρως	50
» Φωτεινή	169	ἄμφορεὺς	117, 161, 264
» Χαράλαμπος	168	Ἁναλογίδης Χρ.	665, 741
» Χιλδεγάρδη	250	ἀναλυτικαὶ γνώσεις ἀρχαίων	133
Ἁγνοδίκη	72	Ἁνατολικοὶ λαοὶ ἀρχαῖοι	9
Ἁγορόπουλος Χ.	729	Ἁνδρέας ὁ Καρύστιος	91
ἄγύρται	71	Ἁνδρόμαχος ὁ πρεσβύτερος	107
» πλάνητες	144	Ἁθμιος	174

άνθρωπινον λίπος	320	Βακχείος ἐκ Τανάγρας	91
Ἄνου	25	Βάκων Ρ.	225
άντεμβαλλόμενα	157	βάλανοι	128
άντιδοτάριον Νικολάου	244	Βαλτῆς Στ.	733
άντιμόνιον	231, 233	Βαμβίλης Γ.	665
Ἄντιοχεῖς	72	βάμματα	283
Ἄντιοχος Γ'. ὁ μέγας	104	Βαρδαλάχου Κ.	648
Ἄνωτατον Ὑγειον. Συμβ.	727	Βαρούχας Δ.	733
ἀποζέματα	128, 158	Βαρούλλιον	173
ἀποθηκάριος	239, 253, 256, 257	Βασίλειος Βαλεντίνος	230
ἀποθήκη	70, 253	» ὁ Μέγας	171
ἀπόκρυφοι ψευδπιστήμαι	209	βασιλιάς	172
Ἀπολλόδωρος ὁ ἰολόγος	90	Βάσσος	177
Ἀπόλλων	47	Βάφας Γ.	675
Ἀπολλώνιος ὁ Βιβλάς	102	Βέδαι	31
» ὁ Κιτιεύς	103	Βέκα	28
» ὁ Μεμφίτης	91	Βενδιδάδ	30
» ὁ Μῦς	91	Βενιζέλος Α.	668
» ὁ Τυανεύς	63	Βῆς	15
Ἀπολλοφάνης	91	βιβλιογραφία φαρμακευτικῆ	748
Ἀποστολίδης Ν.	672	βίβλος	27
Απουήλιος	63	Βιλαρὰς Ι.	648
ἀποχωρισμὸς φαρμακευτικῆς	88	Βιλλιανοθέανος Ἄρν.	229
Ἀραβαντινὸς	656	βιομηχανία ἀρχαίων	133
Ἀραβες	190	Βλάχος Χρ.	665
Ἀργυριάδης Κ.	665	Βορδιγάλλος	173
Ἀργυρόπουλος Τ.	670	βοτανικὴ 16ου αἰῶνος	295
Ἄρης	139	βοτανικῆς πατῆρ	85
Ἀριστοτέλης	82	βοτανικοὶ 16ου αἰῶνος	297
Ἀριστόφιλος	93	» 17ου »	344
ἀρμονία	66	» 18ου »	382
Ἄρριανὸς Φλάβιος	133	» 19ου »	346, 480
Ἄρτεμις	48	Βούβαστις	15
Ἀρχάγαθος	141	Βούλγαρις Ν.	646
ἀρχιτεκτονικοὶ ἱατροὶ	70	Βουρνάζος Α.	722, 729
Ἀσάνης Σ.	647, 654	Βούρος Ι.	729
Ἀσκληπιάδης	145	Βουσάκης Α.	720, 729
» ὁ Φαρμακίων	149, 320	βραχμάνες	31
ἀσκληπιεία	58	βραχμανισμὸς	31
Ἀσκληπιὸς	50, 139	Βροντόπουλος Ν.	645
Ἀσσοῦρ	25	Βυζαντινοὶ	163
Ἀσσοῦριοι	23		
ἀστρολογία	211	Γαζῆς Α.	415
ἀτομιστικὴ σχολή	45	Γάιος Πλίνιος Β'	149
ἀτομοκρατικὴ σχολή	45	Γαλανὸς Σ.	670
Ἄτταλος Γ' ὁ φιλομήτωρ	104	γαλήνη	108
ἀτταρίν	18	γαληνικά φάρμακα	157
ἀττικὴ δραχμὴ	264	Γαληνὸς Κ.	152
» μνᾶ	264	γαργαρίσματα	129
ἀττικὸς χοῖνιξ	264	γέρα	28
αὐθέψης	134	Γεωργαλάς Γ.	674
Αὔλος Κορήλιος Κέλσος	146	Γεωργαντᾶς Α.	675
Αὐρηλιανὸς	159	Γεωργιάδης Θ.	665
Ἀφεντούλης Θ.	671, 674, 705	» Ἴω.	675
ἀφεψήματα	158	γεωπονικά	177
Ἀφρικανὸς Κωνστ.	246	Γιαγούθερδα	31
Ἀφροδίτη	50	Γιαννακάκος Π.	665
		Γιατράκοι Ἄδελφοὶ	650
Βαθυλώνιοι	23	Γκέρτσος Κ.	735
Βαιδύαι	31	Γλαυκίας ὁ Ταραντίνος	102

γομφοειδές τὸ πορφυροῦν	27	Ἐλεατική Σχολή	45
Γόργασος	56	Ἐλευθέρα Ἑλλάς	657
Γοῦλα	22	Ἐλευθερία φαρμ. ἐπαγγελμ.	760
γράμμα	116, 162, 264	Ἐλεφαντίνη	72
Γρυπάρη Ἑλ.	665	Ἐλεφαντίν	72
γυμνασταί	64	ἔλιξια	219
		ἔλιξιριον ζωῆς	213
δακτύλιοι φαρμακίται	71	Ἑλληνες	42
Δαλιέτος Ἴουλ.	665	» ἀλχημισταί	231
Δαλίων	95, 100	Ἑλληνικαὶ Φαρμακοποιαί	742
Δαμθέργης Α. 665, 669, 676, 686	666, 735	Ἑλληνική Φαρμακ. Ἑταιρεία	734
» Κ.	666, 735	Ἑμμανουήλ Ἑμμ. 665, 669, 676, 694, 729	
Δασκαλάκης Νικήτας	734	Ἐμπεδοκλῆς	66
Δελθινιώτης Ι.	656	ἐμπειρική Σχολή	100
Δελλαδέτσιμας Α.	654	ἐμπειρικοὶ	101
δέσμη	264	ἐμπλαστρα	129
Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς	88	ἐμπλαστὰ	158
δημιουργοὶ - ἱατροὶ	70	ἐμπορικὸν βάρος Φοινίκων	30
Δημοκῆδης	68	ἐπιθέματα	158
Δημόκριτος	67	ἐνοποιήσις τοῦ τύπου τῶν	
δημοσιεύοντες ἱατροὶ	70	φαρμάκων	551
δῆρις	66	ἐξορκιστής	15
διαιτητικὴ ἱατρικὴ	88	ἐπαγγελία	143
διαπάσματα	129	ἐπιθέματα	129
Διαπούλης Χ.	672	ἐπιστημονικαὶ ἑταιρεῖαι 17ου	
διατιμήσεις φαρμάκων 16ου		αἰῶνος	347
αἰῶνος	310	ἐπιστημονικαὶ ἑταιρεῖαι 18ου	
διατιμήσεις φαρμάκων 18ου		αἰῶνος	397
αἰῶνος	394	ἐπιχρίσματα	129
διδάκτορες ἕλληνες φαρμακοποιοὶ	741	Ἐρασιστράτος	89
διεθνὲς συνέδριον Βρυξελλῶν α' (ἐνοποιήσεως)	593	Ἐρασιστράτου ὑγρά	89
διεθνὲς συνέδριον Βρυξελλῶν β' (ἐνοποιήσεως)	594	ἐργαστήριον	70
Διοκλῆς ὁ Καρύστιος	96	Ἐρις	66
Διοσκορίδης Π.	109	Ἐρμῆς ὁ τρισμέγιστος	14, 214
Διοσκορίδου κώδικες	114	Ἐρμητικὴ συλλογὴ	14
» μέτρα καὶ σταθμὰ	116	» τέχνη	217
διφρυγές	154	Ἐρμόδωρος	644
δογματικὴ Σχολή	100	Ἐρμων	214
δοῖδυξ	133	Ἐρρένιος Φίλων	107
Δομνάνδος Κ.	673	ἐρυθρὸν βάμμα	217
δράγμα	264	Ἐσπέριοι	236
δραχμῆς	135, 264	ἐστεμμένοι φαρμ. θεράποντες	500
δραχμὴ	116, 162, 264	Ἑταιρεία Ἑλλήνων φαρμακέων	735
δρόγαι Κινέζων	40	εὐαγγελιστῆς τῶν φαρμακοποιῶν	201
δυναμερὸν	108	Εὐαμερίων	57
		Εὐγρησσία	72
ἔθραϊοι	26	Εὐδημος	86, 93
ἐγχύματα	158	ἐφημερίδες φαρμακευτικαὶ	750
ἐγχυσις	129	ἔχθος	66
ἐγχυτα	129		
Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον	657	Ζαβιτσάνος Γ. 657, 669, 676, 683	
Εἰλείθυια	49	Ζαλοκώστας Π.	720
Ἐκάτη	49	Ζέγγελης Κ.	668
ἐκλειγμα μουμίας	355	Ζενδ - ἀθέσσα	30, 34
ἐκλεκτὰ	129	Ζέρβας Α.	669
ἐκτεὺς	137	Ζεῦξις	91
ἐκχυλίσματα	283	Ζηναῖς	72

Ζήνων ὁ Λαοδικεὺς	91	ιατρικὴ ὕλη	112
Ζιγγίθερι	27	ιατρικὸς φόρος	70
Ζωγράφος I.	665	ιατρίνα	71
Ζωϊκὰ φάρμακα Κινέζων	40	Ἴατροὶ 15ου καὶ 16ου αἰῶνος	644
Ζωολόγοι 17ου αἰῶνος	344	» 17ου αἰῶνος	645
» 18ου αἰῶνος	389	» 18ου »	647
Ζώπυρος	102	Ἴατροὶ - Φαρμακοποιοὶ	69
Ζωροάστρης	30	» Στρατιωτικοὶ	70
Ζώσιμος ὁ πανοπολίτης	215	» Φιλόσοφοι	63
		ιατρομαΐαι	71
*Ἠγεμόνες ἐμπειρικῆς Σχολῆς	104	Ἴατρον	70
ἠγεμονικόν	65	ιατρὸς ἀριστος	107
*Ἠλιάδης Θ.	415	ιατροσοφισταὶ	69
*Ἠλιόδωρος	215	Ἴατροσυνέδριον	727
ἠμίεκτον	136	ιατροφαρμακοποιοὶ	15
ἠμίνα	136	Ἴατροχημεία	277, 278
ἠμικόγγιον	162	Ἰγδη	133
*Ἠπίονη	56	Ἰγδισ	133
*Ἡρακλείδης ὁ Ταραντίνος	102	Ἰγδιοκόπανον	133
*Ἡρακλῆς	49	ἰδιοσκευάσματα 17ου αἰῶ-	
*Ἡρα	48	νος	356
*Ἡρας ὁ Καππαδόκης	103	ἰδιοσκευάσματα 18ου αἰῶ-	
*Ἡρακλείδης	98	νος	397
*Ἡροφίλειοι	89	ἱερά	58
*Ἡρόδικος	68	ἱερά καὶ τιμία τέχνη	217
*Ἡρόδοτος	18, 132	ἱερεῖς	64
*Ἡρόφιλος	89	Ἰησοῦς Χριστὸς	167
*Ἡσαίας B.	665	Ἰμούθης	15
		Ἰμχοτέπ	15
θαυμαστὸν	143	*Ἰν	29
Θεμισῶν ὁ Λαοδικεὺς	145	*Ἰνδικά	32
θεοδικία	8	*Ἰνδοὶ	30
Θεοδότη	72	*Ἰόλας	98
Θεομήτωρ	165	*Ἰονικὴ ἀκαδημία	653
Θεοτόκης E.	655	*Ἰόνιος »	654
» I.	654	*Ἰουλιανὸς	63
θειουργικὴ	63	*Ἰουστινιανῆς A.	645
Θεόφραστος	33, 84	ἰπνὸς	135
θέρμος	116, 264	Ἴπποκράτης	72
θηριακὰ	91	ἵπποκρατικαὶ δρόγαι	79
θηριακὴ	103, 107, 157	ἵπποκρατικὴ πολιτεία	245
θησαυρὸς Ἰατρικῆς	37	Ἴπποκράτους ὄρκος	77
Θοῦθ	14	» συγγράμματα	76
Θρασύας	86, 92	ἰππότριχες	321
θριαμβευτικὸν ἄρμα ἀντιμο-		*Ἰσιδωρος ὁ Σεβίλλης	178
νίου	231	*Ἴσις	14
θυεῖα	133	ἰσονομία	66
θυμιάματα	129	*Ἰστάρ	22
Θῶθ	14	ἱστορίας Φαρμακευτικῆς δι-	
Θωμᾶς ὁ Ἀκυνιάτης	224	αἰρεῖσις	2
		*Ἰωακείμογλου Γ	729
*Ἰάκωβος ὁ Ψύχρητος	174	*Ἰωάννης Μεσοῦνης νεώτερος	200
*Ἰάμβλιχος	63	» Σεραπίων	206
*Ἰανίσκος	57		
*Ἰάπωνες	41	Καθᾶκος Θ.	729
*Ἰασώ	57	Κάσθαλα	210
ἱατρεῖον	70	Καίλιος Αὐρηλιανὸς	159
ἱατρίαι	71	κακκάθη	134
ἱατρευοῦσαι	71	Καλαφάτης Γ.	647
*Ἰατρίδης Γ.	625	Καλλικούνης Ν.	675
ἱατρικαὶ Σχολαὶ	69		

Καλλιτέχναι φαρμ. θεράπον- τες	500	Κρητικός Π.	665, 666
Καλοσύνας Α.	645	Κρίνος Γ.	669, 676, 685
Κανασούτης Χ.	625	» Στ.	669, 681, 729, 733
Κανονισμός Δ. Φ. Ο.	583	κρόκος	27
Καποδίστριας Ι.	649	Κτενᾶς Κ.	672, 674
Καρανδηνός Ι.	655	Κτησίας	32, 68, 132
Καραντάσης Τρ.	665, 668, 725	κύαθος	117, 162
Καρέριος Γ.	644	κύαμος	264
Καρζής Κ.	665, 734	κύαμος αἰγύπτιος	116
κάρπιον	68	Κυλικίδες	70
Καρτᾶνος Ι.	645	κύμη	134
Καρούδη Κ.	666	κυμβίον	134
κάρυον βασιλικόν	116, 264	Κυρανίδες	174
» ποντικόν	116, 264	Κῶφι	130
Κασσιανός Βάσσος	177	κύων	56
Κάσιος Διονύσιος	100	Κωλέτης Ι.	648
Κασάνης Π.	666	Κωστής Ν.	674
Κατακουζηνός Κ.	733	κώταλις	133
καταμήνιον αἶμα	321	Λαβρᾶνος Χ.	656
καταπλάσματα	158	Λαγγουθάρδος Μ.	625
καταπότια	129, 158	Λαῖς	72
» Φραγκφούρης	356	λάκτις	134
Κατσαίτης Σ.	655	Λάνδερερ Ξ.	667, 669, 670, 671, 677, 729
Κατσάρης Ι.	665, 733	Λάνδος Ἰθ.	647
Κατωγᾶς Κλ.	666	Λάσκαρις	232, 285
Κέλσος	146	Λεμός Α.	735
κενταύριον	51	Λευκίας Α.	723
Κεραμεύς Ν.	646	λευκόν βάμμα	217
κεράμιον	117	Λέων Ἀφρικανός	36
κέρας λιτραῖον	137	Λήσταρχος Μ.	644
κεράτιον	116, 162, 264	λιβανωτός	27
κηρωταί	128	Λινναῖος Κ.	384
Κιγάλας Δ.	646	λιπαρά Ξανίτης	72
Κινέζοι	37	λίτρα	116, 162, 264
κιννάμωμον	27	λογοτέχναι Φαρμ. θεράπον- τες	500
Κίρκη	50	λοπάς	134
Κλάδος Ι.	645	Λούρος Κ.	729
Κλαύδιος Γαληνός	152	Λυσίμαχος	104
Κλεοπάτρα	72	Μαγγανεία	209
» ἡ Φιλοπάτωρ	105	μαγεία	209
Κλεόφαντος	103	μαγίς	135
κόγχη	117, 136	μαία	71, 72
κολλούριον	129	Μαϊμονίδης	205
κολλύρια	129	Μακκᾶς Ν.	674
Κομάριος	105	Μακρῆς Κ.	665, 666
Κομηννός Τ.	646, 665, 716	μάλαγμα	91, 129, 158
κομπογιαννίται	649	Μαλάκης Ν.	644
Κόνις Καπουκίων	400	Μαλτέζος Κ.	671
κοπροθεραπεία	321	Μαμωνᾶς	232
Κοραῖς Ἰθ.	648	Μᾶν	729
Κορέσιος Γ.	645	μανδραγόρας	27
Κορυθαλεύς Θ.	646	μάννα Ἰγ. Νικολάου	356
Κοσμάς καὶ Δαμιανός	167	Μαντίας	90
Κοσμάς ὁ ἰνδικοπλεύστης	174	Μαρανῆς Α.	665
Κατούνιος Ι.	646	Μαρία ἡ Ἐβραία	215
κοτύλη	117, 136, 162, 264	Μάρκελλος ὁ ἐμπειρικός	173
κοχλιώδης χόνδρος	66		
κόχλος	136		
Κρατεύας	98		
Κρεῖττων	103		

Μαρουλιανός Ν.	665	μυροποιοί	71
Ματθαιόπουλος Γ.	668, 669	μυροπώλαι	71, 143
Μαυροκορδάτος Α.	646	μυστήρια φάρμακα	71
Μαύρος Ν.	665	» »	17ου αιώ-
Μαχάων	56	» νος	356
Μεγασθένης	33	» »	18ου αιώ-
μέδιμνος	136	» νος	397
μειγματοπώλαι	71, 143	Μωϋσής	26, 215
μελαμπόδιον	64	Ναγεύς	134
Μέλαμπος	64	ναρθήκια	70
Μελέτιος	646	νεϊκος	66
μελιτώματα	158	Νεστόριος	172
Μενεκράτης	106	Νεϋρος Κ.	735
Μένων	83	νηπενθές	16, 62
Μεσαίων	186	Νίκανδρος ὁ Κολοφώνιος	106
Μεσοῦης Ἴω. νεώτερος	200	Νικηράτη	72
» πρεσβύτερος	197	Νικολαΐδης Κ.	665
μετάβασις ἀπὸ τοῦ ὁμοίου	101	Νικόλαος Ἀλεξανδρινός	180
μέτρα καὶ σταθμὰ	264	Νικόμαχος	56
» Αἰγυπτίων	21	Νικολήδης ὁ ἐπιφανής	104
» » ἀραβικὰ	207	Νομοθεσία φαρμακευτικὴ	751
» » ἀρχαίων	135	Νομοθετήματα 16ου αἰῶνος	308
» » ἑβραϊκὰ	29	Νόννος Θεοφάνης	179
» » ἑλληνορρω-			
μαϊκὰ	162		
» » Μήδων—			
Περσῶν	36	Ξάνθης Α.	665, 735
» ὑγρῶν ἀρχαίων	136	Ξανίτη	72
μετρητῆς	29, 117, 264	Ξενοκράτης ὁ Ἀφροδισιεύς	151
Μήδεια	49	Ξέστης	162, 116, 117, 136, 264
Μῆδοι	34	ὀβολός	116, 137, 162, 264
Μηλιαράκης Σ.	672	ὀδυνήφατα	47, 62
Μήνιος Ρούφος	152	Οἰκονομίδης Α.	665
Μηνόδωτος	103	οἰνόλυτα	158
Μητροδώρα	72	ὀλκή	116, 162
Μητροδώρος	100	ὄλμος	133
Μητσοῦπος Η.	572, 673	Ὀλυμπιάς	72
» Κ.	673	Ὀμηρος	16, 18
μιθριδάτειον	104	Ὀμήρου φάρμακα	62
» Δαμοκράτους	107	ὀμοιοπαθητικὴ	438
Μιθριδάτης Εὐπάτωρ	104	ὀμφαλοτόμοι	71
Μικίων	100	ὄνυχες	321
Μινδόνιος Α.	645	ὄξυλητα	158
μισθός	70	ὄξυθαφον	117, 136, 162, 264
Μιχαηλίδης Ν.	676	Ὀρειθάσιος	68, 172
μνά	28, 116, 136, 162	ὄρυκτὰ προϊόντα Κινέζων	40
Μνάσκυ	149	ὄρυκτολόγοι 16ου αἰῶνος	295
μνημονευτικὴ Σχολή	100	Ὀρφανίδης Δ.	729
Μολλιέρος	322, 323	» Θ.	671, 700
μοναρχία	66	Ὀρφικὰ ποιήματα	49
Μόρδος Λάζ.	653	Ὀρφικοὶ ἔμνοι	54
Μοσχίων	150	Ὀσθάνης	34, 214
Μόσχος Γ.	645	οὐγγία	116, 162, 264
Μούσας Ἀντώνιος	149	οὐρα	320
Μουσεῖον	87	οὐρνα	117
» φαρμακευτικόν	666	ὄφις	55
Μουτούσης Κ.	676		
Μπασσάς Κ.	733	Παιήων	47
Μυρεψοὶ	71	παιωνία	48
Μυρεψός Νικ.	180	Πάλλης Α	675
Μυρίδου Α.	666		

Πάμφιλος	151	προϊστορικοί χρόνοι	3
Πάν	50	Προμηθεύς	50
Παναγία ή φωτολάμπουσα	169	Προμῶτος, Ἄλιος	108
Πανάκεια	57, 228	Ποδαλείριος	56
Πανελ. ἔνωσ. ἐπιστ. φαρμ.	735	Πολεμοκράτης	56
» φαρμακ. ἑταιρεία	734	Πολίτης Ἰ. Ἀθ.	654, 655
» φαρμ. ἑταιρ. νομ. φαρ.	735	» Ἰω.	672, 676
» φαρμακ. Σύλλογος	734	Πολύδαμνα	16
Πανεπιστήμια	241	πόροι	65
πανθῆμης	135	Πόρτος Α.	645
Πανταζής Γ.	673	Πορφύριος	63
Παντζίδης Μ.	665	Ποσειδῶν	49
Παπαθασιλείου Μ.	665	ποτά	130
Παπαδάκη Σ.	666	ποτήματα	130
Παπασταμάτης Π.	647	παρμικά	130
πάπυροι	10	Πυθαγόρας	64
Παρακελσικοί ὁπαδοί	286	Πυλαρινός Σ.	654
Παράκελσος	279	πυξίδες	70
Πασιφάη	50	πυριάματα	129
παστοφόρος	15	πυρίαι	129
πατάνη	134	Πυρόπουλος Α.	644
πατέρες Βοτανικῆς	297	Πύρρος Δ.	648
Πατρίκιος Β.	729	Ραζής	198
Παῦλος ὁ Αἰγινήτης	177	Ραυμόνδος Λουλλος	228
Πελάγιος	215	Ρίγθεδα	31
πεμππουσία	282	ριζοτόμοι	91
πεντάσταγμα	282	ριζοτομικά	92, 98
πεπαιδευμένοι ἰατροί	70	ριζοτομούμενα	92
περίαιπτα	71	ριζώματα	66
περιθειώσις	129	Ρίκκης Ι.	647
περιοδεύται	69	Ρογήρος Βάκων	225
περιοδικὰ φαρμακευτικά	749	ροδόσταυροι	315
Περίοδος Ἀλεξανδρινή	86	Ροῦφος	152
» ἑλληνο - ρωμαϊκῆ	138	ρωποπῶλαι	71
» ἐπιστημονικῆ	2	Σάββας Κ.	676, 729
» θρησκευτικῆ	2	Σαθούγιος Ι.	645
» ἱπποκρατικῆ	72	Σακελλάριος Ε.	735
» πειραματικῆ	2	Σακελλαρόπουλος Δ.	665
» προῖποκρατικῆ	46	Σακόρραφος Μ.	729
» Τουρκοκρατίας	642	Σαλαδίνος ἐξ Ἀσκλου	273
» φιλοσοφικῆ	2	Σάλη	72
» χημείας	404	Σαμίθρα	72
περιπαστά	130	Σάμιος Κ.	645
περίπλους ἔρυθρᾶς θαλάσσης	132	σαμουροκάπακον	650
περιπτώματα	320	Σαπορόπολις	36
Πέρσαι	34	Σαρτώριος Ι.	729
πεσσοί	130	σεΐσων	134
πετροθεραπεία	315	Σέξτος Νίγηρ	149
Πηγᾶς Μ.	645	Σεράπιον	87
πίναξ φαρμακ. σπουδῶν	593	Σεραπίων ὁ Ἀλεξανδρεὺς	102
πικρά	146	» ὁ Ἰωάννης	206
Πικρίδης Α.	646	» ὁ νεώτερος	206
Πικρὸς Α.	646	» ὁ πρεσβύτερος	200
Πλίνιος	149	Σερβίλιος Δαμοκράτης	107
» Βαλεριανός	160	Σέξτος ὁ ἐμπειρικὸς	103
Πραιπίσιτος Νικ.	248	Σηθῆς	180
Πρεδικάρης Α.	647	Σημίται	23
Πρίαπος	50, 139	Σίδηρη Αἰκ.	665
Πρινάρης Δ.	665		
Πρόδοκος	68		

σίκλος	28	Τόσορθος	15
σίλφιον	27	Τουτουτζάκης Ν.	324
Σκλάθος Δ.	645	Τρίμης Ι.	666
Σκληρός Α.	646	τριόβολον	116, 264
Σκούφος Θ.	572, 673	τριπτήρ	133
Σκριβώνιος Λάργος	151	τρίχες	321
σκύφος	135	Τροφωνίου άλλος	58
Σολομών	27	τροχίσκοι	158
Σουμέριοι	22	τροβλίον	117, 134
Σοφιανός Ν.	645	τρογόνες	56
σοφοί	69	Τρυηλίσ	135
σπαγειρικός	286	Τρυπήλη	135
σπαγουρικοί όπαδοί	286	Τσακαλώτος Α.	670, 698
Σπαθής Σ.	654	Τσατσάς Γ.	666
σταθμά Βαβυλωνιακά	26	Τσόφας Π.	665
» Έβραϊκά	28	Υγίεια	57, 139
» Ίνδικά	33	ύδραλέτης	135
» Κινεζικά	41	ύδρια	162
Σταθόπουλος Θ.	724, 729	ύδρομύλη	135
Σταμέλος Α.	665, 735	ύπερος και ύπεραν	134
Στάμος Δ.	665	ύπερικόν τὸ διάτρητον	7
Στέφανος ὁ Ἀλεξανδρινός	215	ύποκλύσματα	130
Στράβων	132	ύφαιρέτρια	71
στοργή	66		
Στρούμπος Δ.	570	Φακοί	71
Σύλλογος φαρμακεμπόρων	735	φάρθακον	17
Σύμβασις ένοπ. ήρωϊκ. φαρμ.	561	φάρμακα άρχ. Έλλήνων	117
Συμένων Σήθ	180	» 17ου αϊώνος	355
Συνέσιος	215	» 17ου αϊώνος νέα	357
» ὁ Κυρηναίος	173	» ζωϊκά άρχαίων	121
συνταγολόγια	244	» νέα 18ου αϊώνος	401
Συρίγος Μ.	647	» νέα 19ου αϊώνος	515
σφαιρία	158	» νέα 1801—1830	441
Σφύρος	56	» διεθν. Φαρμακοπ.	540
Σχολαί ιατρικαί	160	» φυτικά άρχαίων	117
σχολαστική φιλοσοφία	222	» χημικά άρχαίων	121
σχολαστικοί	222	Φαρμακεία Ἀράβων	195
Σχολή Βαγδάτης	191	» μεσαιώνος	243
» δογματική	100	» μοναστηριακά	263
» έκλεκτική	161	» προνομιακά	263
» έμπειρική	100	φαρμακείον	239
» μεθοδική	160	» 20ου αϊώνος	628
» μνημονευτική	100	φαρμακεμπόριον 16ου αϊώνος	311
» πνευματική	161	φαρμακεύς	143, 256
» Σαλέρνου	244	φαρμακευτής	256
» τηρητική	100	Φαρμακευτικά όργανώσεις	732
Σωζόμενος	644	» » Δ.Φ.Ο.	580
Σωρανός Ουαλερ.	140, 152	Φαρμακευτικά συγκεντρώ-	
Σώτειρα	72, 178	σεις 18ου αϊώνος	400
Ταγιαπιέρας Δ.	731	Φαρμακευτικά όργανα άρ-	
τάλαντον	28, 137	χάϊων	133
Ταρχανιώτης Ι.	645	Φαρμ. νομοθετήμ. 17ου αϊών.	352
Τατιανή	72	» νομοθετήμ. 18ου αϊών.	394
Τελεσφόρος	57	» περιδικά 19ου αϊών.	513
τέταρτον	116, 117, 162, 264	» συνέδρια διεθνή	545
τέχνη μέλαινα	213	» συνέδρια έν Έλλάδι	736
τεχνίται	70	» βιομηχανία 16ου αϊών.	311
τήρησις	101	» βιομηχανία 18ου αϊών.	400
τηρητική Σχολή	100	» βιομηχανία Έλλάδος	735
τορύνη	135		

